

KOLENDAR

DRUŽBE
SVETEGA
MOHORJA

VSEBINA

Kalendarij in imenik svetnikov	3	Oznanjenje (Anton Vodnik)	114
Govor maršala Tita, predsednika Ljudske fronte Jugoslavije I—VIII		Ženitnina v Kani (Anton Vodnik)	115
Pripombe h Koledarju 1948 (J. T.)	33	Smrt prihaja (Anton Vodnik)	115
Sonce in letine (Ivan Tomec)	34	Pomlad ob Vrbskem jezeru (Anton Mejač)	116
Kratice	39	Nedelja na vasi (Cvetko Golar)	126
Važnejši naslovi	40	Sinji metulj (Sonja Sever)	127
Petletka	42	Slovenska mati (Hilda Cvirnova)	130
Josip Broz Tito - maršal Jugoslavije (slika)	43	Kmet na polju (Cvetko Golar)	130
Petletni načrt za kmetijstvo (Ing. V. Sadar)	46	Naše vstajenje in naši pesniki (Cene Lodi)	131
Zgodbe našega rodu (Silvo Kranjec)	51	Ob našem srednjeveškem kiparstvu (Emil- jan Čevc)	133
Ob stoletnici kmetove osvoboditve (Dr. Jos. Mal)	64	Pšenična njiva (Cvetko Golar)	136
Orčice (Leopold Stanek)	68	Vinarski muzej v Ptuj (Anton Smodič)	137
Izgubljena desnica (Matija Munda)	69	Trgatev (Leopold Stanek)	143
V prenosu (Ivan Oprešnik)	75	Resen pogled v naše kmetijstvo (Ing. Vinko Sadar)	145
Domov (Hilda Cvirnova)	75	Ena setev — tri žetve (Dr. Angela Pisker- nik)	150
Kragujevac - jugoslovanski Katyn (Stane Terčak)	76	Valentin Stanič (J. K. Rejec)	153
Oračeva (Leopold Stanek)	88	Gašpar Pilač (F. K.)	156
Spomini (Modest Golia)	89	Dr. Jožef Rakež (Franc Kotnik)	157
Sveta noč leta 1942 (Matija Balazic)	95	Spomini na Franceta Haderlapa (Dr. Angela Piskernik)	159
Ne damo sel (Hilda Cvirnova)	96	† Msgr. Viktor Steska (Fr. Stelè)	161
Križ ob cesti (Hilda Cvirnova)	96	† Jan Plestenjak (—om—)	163
Mati (Jože Kroflič)	97	Zagotovite si varno bodočnost	164
Otroci za mrežo (Jože Kroflič)	99	Narodne iveri iz Slovenske krajine (Palko Gal)	165
Videl in vedel boš (Marija Jelen)	99	Mi gremo na pot (Štefan Brnard)	165
Fantje na vasi (Julija Bračič)	100	Glasnik Družbe sv. Mohorja	166
Katra Furlanova in njene štiri žalosti (Ge- ma Hafner)	106	Uganke (Palko Gal)	167
Drava priča (Trdaničan)	109	Seznam udov Družbe sv. Mohorja	168
Kmečki dom (Jožef Krajnc)	110	Poštna pristojbine	174
Spomin na otroška leta (Jožef Krajnc)	111	Oglasi	175
Šentiljska (Jožef Krajnc)	111	Čenik knjig Družbe sv. Mohorja	191
Naši romarji (Matija Balazic)	112		

NAZNANILO

Vsak družbenik dobi letos za redno članarino (50 dinarjev) štiri knjige:

1. Koledar za leto 1948.
2. Večernice 99. zvezek: Stanko Cajnar, Po vrnitvi.
3. Mohorjeva knjižnica 123. zvezek: Skozi trpljenje v lepše življenje —
 Hinko Villan, Ob trdem kruhu, in Jože Kroflič, Skozi smrt v življenje.
4. Josip Štrekelj, Vrtnarstvo.

Redne knjige sedaj pošiljamo, doplačilne pa bodo pozneje dotiskane. Letnina za leto 1948 znaša 50 din. Rok za nabiranje udov in naročnikov je do 15. aprila 1948. Vsak član prejme knjige tam, kjer se je vpisal. Stroške za odpravo knjig naj povrnejo člani poverjenikom.

Odbor.

107. 22. 1947
3

KOLENDAR

DRUŽBE SV. MOHORJA

ZA PRESTOPNO LETO

1948

CELJE 1947

REDNA KNJIGA ZA UDE DRUŽBE SV. MOHORJA
ZAGLAVJA ZA MESECE JE NARISAL STANE KREGAR
SONČNA ZNAMENJA IN OVITEK PA INŽ. ARH. PENGOV

II 1825/88

24.222 D
19.5.1959

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU
NATISNILA TISKARNA DRUŽBE SV. MOHORJA
TISKOVNA IN PRODUKTIVNA ZADRUGA Z O. J. V CELJU

PRESTOPNO LETO 1948

ima 366 dni ter se začne s četrnikom in neha s petkom

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 25. jan. Srce Jezusovo 4. jun.
 Pepelnica 11. febr. Angelska ned. 5. sept.
 Velika noč 28. marca Rožnovenska ned. 3. X.
 Križev t. 3., 4., 5. maja Žegnanska ned. 10. X.
 Vnebohod 6. maja Misijonska ned. 24. X.
 Binkošti 16. maja Kristús Kralj 31. okt.
 Sv. Trojica 23. maja Zahvalna ned. 7. nov.
 Sv. Rešnje Telo 27. maja 1. adv. nedelja 28. XI.

Nedelj v predpustu je 5, pobinkoštnih 27.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki: svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sveti Štefan niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Ker si verniki mnogokje ne morejo priskrbeti hrane po svojih željah in potrebah, imamo pri nas postno postav tako olajšamo, da je **strogi post** (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritriganje v jedi, znamenje ††) **samo na pepelnico in na veliki petek**. Vse druge postne dneve je dovoljeno večkrat na dan jesti ter uživati mesne jedi. Vsak naj se drži še navodil svoje škofije.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število . . . 11 Rimsko število . . . 1
 Sončni krog . . . 25 Nedeljska črka . . d-c
 Epakta XIX

ZNAKI ZA LUNINE SPREMEMBE

Mlaj ☾ ščip ali polna luna ☽
 Prvi krajec ☾ Zadnji krajec . . . ☾

MRKI SONCA IN LUNE

Sonce bo dvakrat popolnoma mrknilo, 8. 5. in 1. 11. Obakrat pri nas nevidno.

Luna bo mrknila dvakrat, 24. 4. pri nas nevidno in 18. 10. pri nas vidno. Drugi mrk bo trajal 41 minut. Sredina mrka bo ob 0,54. Pokrit bo deseti del lune.

LETNI ČASI

Pomlad se začne 21. marca ob 18. uri,
 poletje se začne 22. junija ob 13,12, uri,
 jesen se začne 23. septembra ob 3,36,
 zima se začne 21. decembra ob 22,40.

HERSCHLOV KLJUČ

Učeni možje danes še ne morejo dokazati, da luna res vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno. Vendar ponovna opazovanja le dokazujejo, da je tako in da je torej Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vre-

menski prerok, posebno če ga uporabljamo obenem z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. - 15. 10.)	bo pozimi (15. 10. - 15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj; grdo pa, če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Ako Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najrajši ime svetnika, ki je blizu njegovega rojstva. Kadar ne najdete primernege, pojdite k dušnemu pastirju in vam bo lahko svetloval še druge, ki jih Cerkev praznuje drugod. Povedal vam bo marsikaj tudi, kako bi bilo ime tistega svetnika po slovensko.

P R O S I N E C * J A N U A R

1 Četrtek

2 Petek

3 Sobota

4 Nedelja

5 Ponedeljek

6 Torek

7 Sreda

8 Četrtek

9 Petek

10 Sobota

NOVO LETO, OBREZOVANJE GOSPODOVO

Osmina sv. Štefana; Makarij, opat

Osmina sv. Janeza; Genovefa, dev.; Antér, papež

PRESVETO IME JEZUSOVO. Osmina ned. otr.

Vigilija razglasenja; Telesfor, papež, mučenec

RAZGLAŠENJE GOSP., SV. TRIJE KRALJI

Luciján, mučenec; Julijan, mučenec; Teodor

Severin, opat; Teofil, mučenec

Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof

Viljem, škof; Agaton, papež

Detetu dajo
ime Jezus.
(Lk 2, 21.)

11 Nedelja

12 Ponedeljek

13 Torek

14 Sreda

15 Četrtek

16 Petek

17 Sobota

1. PO RAZGLAŠENJU. SVETA DRUŽINA

Alfred, opat; Tatijana, mučenka

Veronika Milanska, devica; Juta, vdova

Hilárij, cerkv. učenik; Feliks (Srečko) Nolanski

Pavel Puščavnik; Maver, opat

Marcél, papež; Berárd in tovariši, mučenci

Anton, puščavnik; Marijan, mučenec

Dvanajstletni
Jezus v templju.
(Lk 2, 42—52.)

18 Nedelja

19 Ponedeljek

20 Torek

21 Sreda

22 Četrtek

23 Petek

24 Sobota

2. PO RAZGLAŠENJU. Petrov stol v Rimu

Marij in tovariši, muč.; Knut, kralj; Pavlin

Fabijan in Sebastijan, mučenca; Neofit, muč.

Neža, devica, mučenica; Fruktuóz, mučenec

Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor

Rajmund, spozn.; Zar. Dev. Mar.; Emerencijana

Timotej, škof; Evgenij, mučenec

O ženitnini
v Kani
Galilejski.
(Jan 2, 1—11.)

25 Nedelja

26 Ponedeljek

27 Torek

28 Sreda

29 Četrtek

30 Petek

31 Sobota

1. PREDPOSTNA. Spreobrnjenje sv. Pavla

Polikarp, škof in mučenec; Pavla, vdova

Janez Zlatousti, škof in cerkv. uč.; Julijan, škof

Peter Nolasko, spoznavalec; prikazen Neže

Frančišek Saleški, cerkveni učenik; Valerij, škof

Martina, devica, mučenica; Hiacinta, devica

Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, vdova

O delavcih v
vinogradu.
(Mt 20, 1—16.)

Sonce stopi v znamenje
vodnarja.

ZAPISKI

JANUAR

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	7,43	16,24	2 dni pred
2	7,43	16,25	1
3	7,43	16,26	☾ 12,2
4	7,43	16,27	7
5	7,42	16,28	6
6	7,42	16,29	5 dni pred
7	7,42	16,31	4
8	7,42	16,32	3
9	7,41	16,33	2 dni pred
10	7,41	16,34	1
11	7,40	16,36	☾ 2,4
12	7,40	16,36	6
13	7,40	16,37	5
14	7,39	16,39	4 dni pred
15	7,39	16,40	3
16	7,38	16,42	2
17	7,37	16,43	1 dni pred
18	7,37	16,45	☾ 12,0
19	7,36	16,46	7
20	7,35	16,48	6
21	7,34	16,49	5 dni pred
22	7,34	16,49	4
23	7,34	16,50	3
24	7,33	16,52	2 dni pred
25	7,31	16,54	1
26	7,30	16,55	☾ 10,2
27	7,29	16,57	5
28	7,28	16,59	4 dni pred
29	7,26	17,0	3
30	7,25	17,2	2
31	7,24	17,4	1

Dan je dolg od 8 ur 41 minut do 9 ur 40 minut. Dan zraste za 59 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven dá.

V prosincu toplota,
v svečanu mrzlota.

Sv. Makarij jasen ali meglen
naznanja enako jesen.

Če Vinka (22.) sonce peče,
v sode vino teče.

Na spreobrnitev Pavla jasno vreme
obeta sadov lepo breme.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Ne govori: Kaj, meniš, je vzrok, da so
bili poprejšnji časi boljši kakor sedanji?
Ker tako vprašanje je neumno.

Sv. pismo. Prid 7, 11.

Kdor nazaj gleda, naprej pade.

Časa moč vse premore,
čas vse podorje.

Ljudski pregovor.

S V E Č A N * F E B R U A R

1 Nedelja 2 Ponedeljek

3 Torek
4 Sreda
5 Četrtek
6 Petek
7 Sobota

2. PREDPOSTNA. Ignacij (Ognjeslav), škof, muč. Svečnica, Darovanje Gospodovo*

Blaž, škof, mučenec; Oskar, škof
Andrej Korsini, škof; Janez de Brito, mučenec
Agata, devica, mučenica; Albuin, škof
Tit, škof; Doroteja, devica, mučenica
Romuald, opat; Julijana, vdova

Prilika o sejalcu
in semenu.
(Lk 8, 4—15.)

8 Nedelja 9 Ponedeljek

10 Torek
11 Sreda
12 Četrtek
13 Petek
14 Sobota

3. PREDPOSTNA. Janez iz Mate, spoznavalec

Ciril Aleks., c. uč.; Apolonija, dev. in muč.
Pust; Sholastika, devica; Sotera
Pepelnica; Lurška Mati božja; Adolf
Sedem ustanoviteljev; Melčij, škof
Albuin, šk.; Katarina Riči, dev.; Gregorij II., pap
Valentin (Zdravko), mučenec; Vital

Jezus ozdravi
slepca.
(Lk 18, 31—43.)

15 Nedelja 16 Ponedeljek

17 Torek
18 Sreda
19 Četrtek
20 Petek
21 Sobota

1. POSTNA. Favstin in Jovita, mučenca

Julijana, muč.; Onezim, škof, mučenec
Krizancijan in tov., muč.; Frančišek Kle, muč.
Kvaterna sreda; Simeon, škof, mučenec
Julijan, mučenec; Konrad, puščavnik
Kvaterni petek; Sádót, škof, in tovariši, muč.
Kvaterna sobota; Feliks (Srečko), šk.; Severijan

Jezus trikrat
skušan.
(Mt 4, 1—11.)

22 Nedelja 23 Ponedeljek

24 Torek
25 Sreda
26 Četrtek
27 Petek
28 Sobota

2. POSTNA, Petrov stol v Antiohiji; Marjeta Kort.

Peter Damijan, c. uč.; Romána, dev
Prestopni dan; Modest, škof
Matija (Bogdan), apostol
Valburga, devica; Viktorin in tovariši, mučenci
Andrej, škof; Viktor, spoznavalec
Gabrijel Žalostne Matere božje, sp.: Leander, šk.

Jezus se na
gori spremeni.
(Mt 17, 1—9.)

29 Nedelja

3. POSTNA, Roman, opat; Antonija Flor., vd.

Jezus izžene
hudiča.
(Lk 11, 14—28.)

Sonce stopi v znamenje
rib.

8. 2. PREŠERNOV DAN

ZAPISKI

FEBRUAR				
Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna	
1	7,24	17,4	☾ 8,3	
2	7,23	17,5	7	
3	7,21	17,7	6	☉
4	7,20	17,8	5	dni pred ☉
5	7,18	17,10	4	
6	7,17	17,12	3	
7	7,15	17,14	2	
8	7,14	17,15	1	
9	7,12	17,17	☉ 15,2	
10	7,10	17,19	6	dni pred ☉
11	7,10	17,19	5	
12	7,9	17,20	4	
13	7,7	17,22	3	
14	7,6	17,24	2	
15	7,4	17,26	1	
16	7,2	17,27	☉ 21,9	
17	7,0	17,29	7	
18	6,58	17,31	6	☉
19	6,57	17,32	5	dni pred ☉
20	6,55	17,34	4	
21	6,55	17,34	3	
22	6,53	17,36	2	
23	6,51	17,37	1	
24	6,49	17,39	☉ 22,9	
25	6,47	17,41	5	dni pred ☉
26	6,45	17,42	4	
27	6,43	17,44	3	
28	6,41	17,46	2	
29	6,39	17,47	1	

Dan je dolg od 9 ur 40 minut do 11 ur 8 minut. Dan zraste za 1 uro 8 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Sv. Valentin (14.) prinese ključe do korenin.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Nikdar ne bodi modrejši, kakor je treba,
da ne obnoriš.

Sv. pismo. Prid. 7. 17.

Ni bolj praznega človeka mimo tistega,
ki je sam sebe poln.

Ljudski pregovor.

S U Š E C * M A R E C

- 1 Ponedeljek
- 2 Torek
- 3 Sreda
- 4 Četrtek
- 5 Petek
- 6 Sobota

Albin, škof; Feliks, papež
 Pavel, mučenec; Neža Praška, devica
 Agapa in tov., muč.; Kuniğunda, ces.; Marin, m.
 Kazimir, spoznavalec; Lucij, papež, mučenec
 Janez Jožef od Križa, spoznavalec; Bogoljub
 Perpetua in Felicita, muč.; Koleta

7 Nedelja

- 8 Ponedeljek
- 9 Torek
- 10 Sreda
- 11 Četrtek
- 12 Petek
- 13 Sobota

4. POSTNA. Tomaž Akvinski, cerkvenj uč.
 Janez od Boga, spoznavalec; Julijan, škof
 Frančiška Rimska, vd.; Gregorij, škof
 40 mučencev; Makarij, škof
 Sofronij, škof; Kándid in tovariši, mučenci
 Gregorij Veliki, papež, cerkv. uč.; Bernard, šk.
 Teodora, mučenica; Kristina, devica, mučenica

Jezus nasiti
 pet tisoč mož
 (Jan 6, 1—15.)

14 Nedelja

- 15 Ponedeljek
- 16 Torek
- 17 Sreda
- 18 Četrtek
- 19 Petek
- 20 Sobota

5. POSTNA, TIHA. Matilda, kraljica
 Klemen Marija Dvořak, spozn.; Ludovika M.
 Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof
 Patricij, škof; Jedert, dev.; Jožef iz Arimateje
 Ciril Jeruzalemski, cerkv. uč.; Salvátor, spozn.
JOŽEF, ŽENIN D. M.; Marija 7 žalosti
 Feliks, Larg in Dionizij, muč.; Aleksandra, muč.

Judje hočejo
 Jezusa
 kamenjati.
 (Jan 8, 46—59.)

21 Nedelja

- 22 Ponedeljek
- 23 Torek
- 24 Sreda
- 25 Četrtek
- 26 Petek
- 27 Sobota

6. POSTNA, CVETNA. Benedikt, opat; Serápion
 Lea, vdova; Zaharija, papež; Vasilij, mučenec
 Jožef Oriol, mašnik; Pelagija, mučenica
 Gabrijel, nadangel; Simon, deček, mučenec
Veliki četrtek; Dizma, desni razbojnik
Veliki petek; Emánuel; Máksima
Velika sobota; Janez Damaščan, cerkv. učenik

Jezus jezdi
 v Jeruzalem.
 (Mt 21, 1—9.)

28 Nedelja

- 29 Ponedeljek
- 30 Torek
- 31 Sreda

VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO
Velikonočni ponedeljek*; Ciril, diakon, muč.
 Janez Klimak, opat; Kvirin, mučenec
 Benjamin, mučenec; Modest Krški, škof

Jezus vstane
 od mrtvih.
 (Mk 16, 1—7.)

Sonce stopi v znamenje
ovna.

ZAPISKI

MAREC

Dan	Sonce vzhaja za sja		Luna
1	6,37	17,48	☾ 21,1
2	6,37	17,48	8
3	6,36	17,49	7 ☼
4	6,34	17,51	6
5	6,32	17,53	5
6	6,30	17,54	4
7	6,27	17,56	3
8	6,25	17,58	2
9	6,23	17,59	1
10	6,21	18,1	☼ 3,9
11	6,19	18,2	6
12	6,19	18,2	5
13	6,17	18,4	4
14	6,14	18,5	3
15	6,12	18,7	2
16	6,10	18,8	1
17	6,8	18,10	☾ 13,5
18	6,6	18,12	7
19	6,4	18,13	6
20	6,1	18,15	5
21	5,59	18,16	4
22	5,59	18,16	3
23	5,58	18,16	2
24	5,56	18,18	1
25	5,54	18,20	☼ 11,6
26	5,51	18,21	5
27	5,49	18,23	4
28	5,47	18,24	3
29	5,45	18,26	2
30	5,43	18,27	1
31	5,41	18,29	☾ 6,3

Dan je dolg od 11 ur 11 minut do 12 ur 48 minut. Dan zraste za 1 uro 37 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Sv. Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Če o sv. Rupertu (27.) lepi dni,
se seno lepo suši.

Kar sušca zeleni,
se rado posuši.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Iz ječe in železja pride včasih kdo h kraljestvu, rojen v kraljestvu pa v pomanjkanju omačuje.

Sv. pismo. Prid 4, 14.

Komur Bog ni dal razuma, temu ga tudi kovač ne skuje.

Ljudski pregovor.

M A L I T R A V E N * A P R I L

1 Četrtek
2 Petek
3 Sobota

Hugo, škof; Venancij, škof, mučenec
Frančišek Pavelski; Leopold G., spoznavalec
Rihard, škof; Sikst, papež, mučenec

4 Nedelja
5 Ponedeljek

1. POVELIKONOČNA, BELA. Izidor Seviljski
Oznanjenje Marije Device*; Vincencij Fereri

Jezus se prikaže
ob zaprtih durih.
(Jan 20, 19—31.)

6 Torek
7 Sreda
8 Četrtek
9 Petek
10 Sobota

Peter, mučenec; Platonid, mučenec
Herman Jožef, spoznavalec
Dionizij, škof; Julija Biliart, devica; Edezij
Marija Kleofova; Tomaž Tolent., mučenec
Apolonij in tovariši, mučenci; Ezekijel, prerok

11 Nedelja
12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota

2. POVELIKONOČNA, Leon Veliki, papež, c. uč.
Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež
Hermenegild, kraljevič, muč.; Ida, devica
Varstvo sv. Jožefa; Justin, mučenec
Anastázija, mučenica; Teodor, mučenec
Benedikt Jožef Laber, sp.; Bernarda (Lurška), d.
Anicet, pap.; Štefan, opat; Robert, sp.; Rudolf

Jezus dobri
pastir.
(Jan 10, 11—16.)

18 Nedelja
19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota

3. POVELIKONOČNA, Antija, mučenica
Leon IX., papež; Konrad Askulski
Neža Montepulčanska, devica; Sulpicij
Anzelm, cerkveni učenik; Simeon, škof
Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, muč.
Vojteh (Adalbert), škof; Egidij Asiški
Jurij, mučenec; Fidelis Sigm., mučenec

Jezus napove-
duje svoj odhod.
(Jan 16, 16—22.)

25 Nedelja
26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek

4. POVELIKONOČNA, Marko, evangelist
M. b. dobrega sveta; Klet in Marcelin, papeža
Hosana Katorska, dev.; Peter Kanizij, c. uč.
Pavel od Križa, spoznavalec; Vital, mučenec
Peter, mučenec; Robert, opat; Hugo, opat
Katarina Sienska, dev.; Jožef Kotolengo, spozn

Jezus obeta
učencem
Svetega Duha.
(Jan 16, 5—14.)

Sonce stopi v znamenje
bika.

27. 4. OBLETNICA USTANOVITVE
OSVOBODILNE FRONTE

ZAPISKI

APRIL

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	5,40	18,29	7
2	5,38	18,30	6 ☉
3	5,36	18,32	5
4	5,34	18,33	4
5	5,32	18,35	3
6	5,30	18,36	2
7	5,27	18,38	1
8	5,25	18,40	☾ 16,6
9	5,23	18,41	7
10	5,22	18,43	6
11	5,22	18,43	5
12	5,20	18,43	4
13	5,18	18,44	3
14	5,16	18,46	2
15	5,14	18,48	1
16	5,12	18,49	☾ 2,2
17	5,10	18,51	7
18	5,8	18,52	6 ☉
19	5,6	18,54	5
20	5,4	18,55	4
21	5,4	18,55	3
22	5,2	18,56	2
23	5,0	18,58	1
24	4,58	19,0	☾ 0,4
25	4,56	19,1	4
26	4,54	19,3	3
27	4,52	19,4	2
28	4,50	19,6	1
29	4,48	19,7	☾ 19,0
30	4,47	19,9	8 dni pred ☉

Dan je dolg od 12 ur 49 minut do 14 ur 22 minut. Dan zraste za 1 uro 33 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

O sv. Juriju naj se vrana v setvi skrije
O sv. Juriju še slepe mlade vrane,
kmetje bodo volje razigrane.

Dež v aprilu je res
božji dar iz nebes.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Ne odrekaj prošnje stiskanemu in ne
obračaj svojega obraza od reveža.

Sy. pismo. Sirah 4, 4

Kdor rad kruh deli, se mu v roki množi

Ljudski pregovor

V E L I K I T R A V E N * M A J

1 Sobota	Filip (Zdenko) in Jakob, apostola; Jeremija	
2 Nedelja	5. POVELIKONOČNA. Atanazij, cerkv. uč.	Jezus uči o moči molitve. (Jan 16, 23—30.)
3 Ponedeljek	Križev teden	
4 Torek		
5 Sreda		
6 Četrtek		
7 Petek		
8 Sobota	VNEBOHOD GOSPODOV; Janez Ev. pr. L. vr.	
	Stanislav, škof, mučenec; Dujam, škof	
	Prikazanje Mihaela, nadangela	
9 Nedelja	6. POVELIKONOČNA. Gregorij Nacianski, c. uč.	O pričevanju Svetega Duha. (Jan 15, 26; 16, 1—4.)
10 Ponedeljek	Antonin, škof; Izidor, kmet; Janez Avilski	
11 Torek	Sigismund, kr., muč.; Francišek Hijeronim, sp.	
12 Sreda	Pankracij in tov., muč.; German, škof	
13 Četrtek	Servacij, škof; Robert Belarmin, cerkveni učenik	
14 Petek	Bonifacij, mučenec; Justa in tov., muč.	
15 Sobota	Zofija, muč.; Janez Krstnik Salle, spoznavalec	
16 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA	
17 Ponedeljek	Binkoštni ponedeljek*; Pashal Bajlonski, spozn.	Jezus govori o Svetem Duhu in o ljubezni. (Jan 14, 23—31.)
18 Torek	Venancij, škof; Erik, kralj	
19 Sreda	Kvaterni sreda; Peter Celestin, papež; Ivon	
20 Četrtek	Bernardin Sienski, spoznavalec; Plavtila	
21 Petek	Kvaterni petek; Andrej Bobóla, muč.	
22 Sobota	Kvaterni sobota; Emil (Milan), mučenec	
23 Nedelja	1. POBINKOŠTNA. PRESVETA TROJICA	Jezusu je dana vsa oblast. (Mt 28, 18—20.)
24 Ponedeljek	Marija Pomočnica kristjanov; Servul, mučenec	
25 Torek	Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec	
26 Sreda	Filip Neri, spoznavalec; Marija Ana, devica	
27 Četrtek	PRESVETO REŠNJE TELO; Beda Čast., c. uč.	
28 Petek	Avguštin, škof; Viljem, opat	
29 Sobota	Marija Magdalena Paciška, devica; Maksim	
30 Nedelja	2. POBINKOŠTNA. Feliks I., p., m.; Ivana Orl.	Prilika o veliki večerji. (Lk 14, 16—24.)
31 Ponedeljek	Marija Srednica milosti; Kancij s tovariši, muč.	

Sonce stopi v znamenje dvojčkov.

1. 5. PRAZNIK DELA
9. 5. DAN ZMAGE OF
25. 5. ROJSTNI DAN MARŠALA TITA

ZAPISKI

MAJ

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	4,47	19,9	7
2	4,46	19,9	6 ☉
3	4,44	19,11	5
4	4,42	19,12	4 dni pred ☾
5	4,41	19,14	3
6	4,39	19,15	2
7	4,37	19,16	1
8	4,36	19,18	☾ 5,4
9	4,34	19,19	6
10	4,33	19,21	5 ☾
11	4,33	19,21	4 dni pred ☾
12	4,32	19,22	3
13	4,30	19,23	2
14	4,29	19,25	1 dni pred ☾
15	4,27	19,26	☾ 15,0
16	4,26	19,27	7
17	4,25	19,29	6 ☉
18	4,23	19,30	5
19	4,22	19,32	4 dni pred ☾
20	4,21	19,33	3
21	4,21	19,33	2
22	4,20	19,34	1
23	4,19	19,35	☾ 13,1
24	4,18	19,36	5
25	4,17	19,37	4 dni pred ☾
26	4,16	19,39	3
27	4,15	19,40	2
28	4,14	19,41	1 dni pred ☾
29	4,13	19,42	☾ 7,8
30	4,13	19,43	7 dni
31	4,13	19,43	6 pred ☉

Dan je dolg od 14 ur 22 minut do 15 ur 30 minut. Dan zraste za 1 uro 8 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak sejenja 40 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Pred Pankracijem naj poletnih ne bo dni, da za Ksaverijem slana polj več ne mori.

Slana v začetku maja zoritvi sadja nagaja.

Brez dežja Pankrac in Urban, dobre trgatve up je dan.

Če je ta mesec dosti dežja, v jeseni bo dosti vsega blaga.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Sin z mladega uk sprejemaj in našel boš modrost do sivih las.

Sv. pismo. Sirah 6, 18.

Mlad berač (postopač), star brez hlač.

Ljudski pregovor.

R O Ž N I K * J U N I J

1 Torek
2 Sreda
3 Četrtek
4 Petek
5 Sobota

Fortunat, sp.; Pamfilij in tov., muč.; Kuno
Marcelin, muč.; Evgen I., papež; Peter, muč.
Klotilda, kraljica; Pavla, devica, mučenica
Srce Jezusovo; Frančišek Kar., sp.
Bonifacij, škof; Valerija, muč.

6 Nedelja

7 Ponedeljek
8 Torek
9 Sreda
10 Četrtek
11 Petek
12 Sobota

3. POBINKOSTNA. Norbert, škof; Bertrand, šk.
Robert, opat; Baptista Varani, devica; Ana
Medard, škof; Viktorin, škof
Primož in Felicijan, m.; Ana Marija; Mati mil. b.
Marjeta, kraljica; Jošt; Bogumil, škof
Barnaba, apostol; Rembert, škof; Feliks
Janez Fakundski, spoznavalec; Leon III., papež

Prilika o iz-
gubljeni ovci
in denarju.
(Lk 15, 1—10.)

13 Nedelja

14 Ponedeljek
15 Torek
16 Sreda
17 Četrtek
18 Petek
19 Sobota

4. POBINKOSTNA. Anton Padovanski, c. uč.
Bazilij, cerkveni učenik; Elizej, prerok
Vid in tovariši, mučenci; Germana, devica
Frančišek Reg., sp.; Gvidon Kort., sp.; Beno, šk.
Cirijaka in Muska, mučenici; Adolf, škof
Efrem Sirski, cerkv. uč.; Marko in Marcelin, m.
Julijana Falkoneri, dev.; Gervazij in Protazij, m.

Čudežni
ribji lov.
(Lk 5, 1—11.)

20 Nedelja

21 Ponedeljek
22 Torek
23 Sreda
24 Četrtek
25 Petek
26 Sobota

5. POBINKOSTNA. Silverij, papež; Prakseda
Alojzij (Vekoslav), spoznavalec; Demetrija, devica
Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof
Agripina, devica, mučenica; Eberhard, škof
Kres; rojstvo Janeza Krstnika
Viljem, opat; Henrik Zdik, škof; Prosper
Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, mučenec

O grehu
v mislih in
besedi.
(Mt 5, 20—24.)

27 Nedelja

28 Ponedeljek
29 Torek
30. Sreda

6. POBINKOSTNA. Hema (Ema), vd.; Ladislav
Irenej, škof; Potamijena, devica
PETER IN PAVEL, APOSTOLA
Spomin Pavla, apostola; Lucina, devica

Jezus nasiti
štiri tisoč mož
(Mk 8, 1—9.)

Sonce stopi v znamenje
raka.

ZAPISKI

JUNIJ

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	4,13	19,43	5 ☉
2	4,12	19,44	4
3	4,12	19,45	3
4	4,11	19,46	2
5	4,10	19,47	1 dni pred
6	4,10	19,48	☾ 18,1
7	4,9	19,49	7
8	4,9	19,49	6 ☉
9	4,9	19,50	5
10	4,9	19,50	4
11	4,9	19,51	3
12	4,9	19,51	2 dni pred
13	4,8	19,52	1
14	4,8	19,52	☾ 3,7
15	4,8	19,53	7
16	4,8	19,53	6
17	4,8	19,54	5
18	4,8	19,54	4 dni pred
19	4,8	19,54	3
20	4,9	19,54	2 dni pred
21	4,10	19,54	1
22	4,10	19,54	☉ 1,8
23	4,10	19,54	4
24	4,10	19,54	3
25	4,11	19,54	2 dni pred
26	4,11	19,54	1
27	4,12	19,54	☾ 20,5
28	4,12	19,54	8 ☉
29	4,12	19,54	7
30	4,12	19,54	6 dni pred

Dan je dolg od 15 ur 30 minut ter zraste do 22. za 14 minut.
Dne 30. je dan dolg 15 ur 42 minut, tedaj je v vsem mesecu
zrasel za 12 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim
vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

O sv. Vidi
se skozi noč vidi.

Kakor se Medard zdani,
vreme 40 dni trpi.

Sv. Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Rahel odgovor tolaži jezo, trda beseda
vnema srd.

Sv pismo. Preg 15. 1

Lepa beseda nikomur ne preseda.

Ljudski pregovor

M A L I S R P A N * J U L I J

1 Četrtek	Presveta Rešnja Kri; Teobald, puščavnik	
2 Petek	Obiskovanje Marije Device	
3 Sobota	Leon II., papež; Bernardin Realino; Trifon	
4 Nedelja	7. POBINKOŠTNA. Urh, škof; Berta, vdova	O lažnivih prerokih. (Mt 7, 15—21.)
5 Ponedeljek	Ciril in Metod, slovanska apostola; Anton	
6 Torek	Izaija, prerok; Bogomila	
7 Sreda	Vilibald, škof; Benedikt, papež	
8 Četrtek	Elizabeta, kraljica; Evgenij III., papež	
9 Petek	Nikolaj in tov., gorkumski mučenci; Tomaž Mor	
10 Sobota	7 bratov muč.; Amalija, dev.; Rufina in Sek.	
11 Nedelja	8. POBINKOŠTNA. Pij I., papež, mučenec; Olga	O krivičnem hišniku. (Lk 16, 1—9.)
12 Ponedeljek	Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert	
13 Torek	Anaklet, papež, mučenec; Evgenij, škof	
14 Sreda	Bonaventura, škof, cerkveni učenik	
15 Četrtek	Henrik I., kralj; Vladimir, knez	
16 Petek	Karmelska Mati božja; Marija Postel	
17 Sobota	Aleš, spozn.; Marcelina, devica; Božidara	
18 Nedelja	9. POBINKOŠTNA. Kamil Lelis, sp.; Miroslav	Jezus joka nad Jeruzalemom. (Lk 19, 41—47.)
19 Ponedeljek	Vincencij Pavelski, spozn.; Avrea (Zlata), devica	
20 Torek	Marjeta, dev.; Hijeronim Emilijan, spoznavalec	
21 Sreda	Prakseda, devica; Angelina; Danijel, prerok	
22 Četrtek	Marija Magdalena; Lavrencij Brindiški, spozn.	
23 Petek	Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof	
24 Sobota	Kunigunda, devica; Kristina, dev., muč.; Elij, sp.	
25 Nedelja	10. POBINKOŠTNA. Jakob (Rado), apostol	Prilika o farizeju in cestinarju. (Lk 18, 9—14.)
26 Ponedeljek	Ana, mati Device Marije; Valent, škof	
27 Torek	Panteléon, muč.; Rudolf in tov., muč.	
28 Sreda	Nazarij in tov., muč.; Viktor (Zmagoslav), papež	
29 Četrtek	Marta, dev.; Feliks in tov., muč.; Simplicij in tov.	
30 Petek	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenica	
31 Sobota	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spozn.; Fabij, muč.	

Sonce stopi v znamenje
leva.

ZAPISKI

JULIJ

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	4,13	19,54	5 ☉
2	4,13	19,54	4 ☉ pred
3	4,14	19,54	3 ☉ pred
4	4,15	19,53	2 ☉ pred
5	4,16	19,53	1 ☉ pred
6	4,16	19,52	☉ 6,8
7	4,17	19,52	6 ☉
8	4,18	19,51	5 ☉ pred
9	4,19	19,51	4 ☉ pred
10	4,19	19,51	3 ☉ pred
11	4,20	19,50	2 ☉ pred
12	4,21	19,49	1 ☉ pred
13	4,22	19,49	☾ 16,4
14	4,23	19,48	7 ☾
15	4,24	19,47	6 ☾
16	4,25	19,46	5 ☾ pred
17	4,26	19,45	4 ☾ pred
18	4,27	19,44	3 ☾ pred
19	4,29	19,43	2 ☾ pred
20	4,29	19,43	1 ☾ pred
21	4,29	19,43	☾ 14,6
22	4,30	19,42	5 ☾
23	4,32	19,40	4 ☾ pred
24	4,33	19,39	3 ☾ pred
25	4,34	19,38	2 ☾ pred
26	4,36	19,36	1 ☾ pred
27	4,37	19,35	☾ 9,2
28	4,38	19,34	7 ☾
29	4,40	19,32	6 ☾ pred
30	4,40	19,32	5 ☾ pred
31	4,40	19,31	4 ☾ pred

Dan je dolg od 15 ur 41 minut do 14 ur 51 minut. Dan se skrči
za 50 minut. — Začetek pasjih dni. — Daniti se prične 30 minut
pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem
zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Je tega meseca presuho,
ostane grozdje prav drobno.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavi ne bo.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

Če na dan sv. Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Človekovo srce si izmisli svojo pot, Go-
spod pa njegove stopinje vodi.

Sv. pismo. Preg 16, 9.

Bog je dober oče, a deca so mu poredna.

Ljudski pregovor.

V E L I K I S R P A N * A V G U S T

1 Nedelja 2 Ponedeljek 3 Torek 4 Sreda 5 Četrtek 6 Petek 7 Sobota	11. POBINKOŠTNA. Vezi sv. Petra; mak. bratje Porcijunkula; Alfonz Liguori, cerkv. uč.; Štefan I. Najdenje Štefana; Lidija, vd.; Peter Eymard Dominik (Vladimil), spoznavalec; Perpetua Marija Snežna; Ožbalt, kralj; Kasijan, škof Gospodovo spremenjenje; Sikst II., p. Kajetan, spoznavalec; Donat, muč.; Favst, muč.	Jezus ozdravi gluhonemega. (Mk 7, 31—37.)
8 Nedelja 9 Ponedeljek 10 Torek 11 Sreda 12 Četrtek 13 Petek 14 Sobota	12. POBINKOŠTNA. Ciriak, Larg, Smaragd, muč. Janez Vianej, spozn.; Roman, muč.; Peter Faber Lavrencij, muč.; Pavla, devica in mučenica Tiburcij, mučenec; Suzana, devica, mučenica Klara, devica; Hilarija, muč.; Herkulan, škof Janez Berhmanš, spozn.; Hipolit in Kasijan, muč. Evzebij, spoznavalec; Atanazija, vdova	Prilika o usmiljenem Samarijanu. (Lk 10, 23—37.)
15 Nedelja 16 Ponedeljek 17 Torek 18 Sreda 19 Četrtek 20 Petek 21 Sobota	13. POBINKOŠTNA. VNEBOVZETJE MAR. DEV. Joahim, oče Dev. M.; Rok, spoznavalec Hijacint, spozn.; Julijana, devica, mučenica Helena (Jelena), cesarica; Klara, devica Janez Ed, spozn.; Ludovik, škof; Marijan Bernard, opat; Samuel, prerok; Lucij Ivana Franciška Šantalska, vdova; Donat in tov.	Le eno je potrebno. (Lk 10, 38—42.)
22 Nedelja 23 Ponedeljek 24 Torek 25 Sreda 26 Četrtek 27 Petek 28 Sobota	14. POBINKOŠTNA. Timotej, muč.; Hipolit, šk. Filip Benicij, spoznavalec; Flavijan, škof Jernej, apostol; Zlata, mučenica Ludovik, kralj; Patricija, devica Ceferin, papež, muč.; Rufin, škof, spoznavalec Jožef Kalasancij, spozn.; Antuza, muč. Avguštin, cerkv. uč.; Hermes, muč.; Pelagij, muč.	Jezus razlaga božjo previdnost. (Mt 6, 24—33.)
29 Nedelja 30 Ponedeljek 31 Torek	15. POBINKOŠTNA. Obglavljenje Janeza Krst. Roza (Roža) iz Lime, dev.; Feliks in Adavkt, m. Rajmund (Rajko) Nonát, sp.; Pavlin, škof	Jezus obudi mladeniča. (Lk 7, 11—16.)

Sonce stopi v znamenje
device.

ZAPISKI

AVGUST

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	4,42	19,30	3 dni
2	4,43	19,28	2 pred
3	4,45	19,27	1 ☉
4	4,46	19,25	☾ 19,6
5	4,48	19,23	7
6	4,49	19,22	6 ☉
7	4,50	19,20	5
8	4,52	19,19	4
9	4,52	19,19	3 dni pred
10	4,53	19,17	2
11	4,54	19,15	1
12	4,56	19,13	☾ 5,2
13	4,57	19,11	7
14	4,59	19,10	6 ☉
15	5,0	19,8	5
16	5,2	19,6	4 dni pred
17	5,3	19,4	3
18	5,5	19,2	2 dni pred
19	5,5	19,2	1
20	5,6	19,0	☾ 3,3
21	5,7	18,58	4
22	5,9	18,56	3 dni pred
23	5,10	18,54	2
24	5,12	18,52	1
25	5,13	18,50	☾ 22,0
26	5,15	18,48	8
27	5,16	18,46	7 ☉
28	5,18	18,44	6
29	5,18	18,44	5 dni pred
30	5,18	18,43	4
31	5,19	18,41	3

Dan je dolg od 14 ur 48 minut do 13 ur 22 minut. Dan se skrči za 1 uro 26 minut. — Konec pasjih dni. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Srpana če veter zvedri,
vreme dolgo še trpi.

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Če Lovrenc je jasen, bo grozdec strden
in vincar bo glasen, prijetna jesen.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

Po vremenu sv. Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

**Več izda svarjenje pri modrem kakor
sto palic pri bedaku.**

Sv. pismo. Preg 17, 10.

Bog daje pametnim srečo, otrokom pa
boben (bedak spravi gospodarstvo v po-
gubo).

Ljudski pregovor.

K I M A V E C * S E P T E M B E R

1 Sreda
2 Četrtek
3 Petek
4 Sobota

Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
Štefan, kralj; Maksima, mučenica
Evfemija, Doroteja in tov., muč.
Rozalija, devica; Ida, grofinja; Kandida

5 Nedelja
6 Ponedeljek
7 Torek
8 Sreda
9 Četrtek
10 Petek
11 Sobota

16. POBINKOSTNA. ANGELSKA NEDELJA
Zaharija, prerok; Petronij, škof; Onesifor
Marko Križevčan, muč.; Štefan Pongrac, muč.
Rojstvo Device Marije*; Hadrijan, muč.
Peter Klaver, spozn.; Gorgonij; Serafina
Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija
Prot in Hiacint, muč.; Teodora, spokornica

Jezus ozdravi
vodeničnega.
(Lk 14, 1—11.)

12 Nedelja
13 Ponedeljek
14 Torek
15 Sreda
16 Četrtek
17 Petek
18 Sobota

17. POBINKOSTNA. Presv. ime Marijino
Filip, mučenec; Notburga, devica, dekla
Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec
Kvaterna sreda; Marija 7 žalosti; Nikodem
Kornelij, papež; Ciprijan, škof; Ljudmila, vdova
Kvaterni petek; Frančiškove rane; Lambert
Kvaterna sobota; Jožef Kupertinski, spoznavalec

O največji
zapovedi.
(Mt 22, 34—46.)

19 Nedelja
20 Ponedeljek
21 Torek
22 Sreda
23 Četrtek
24 Petek
25 Sobota

18. POBINKOSTNA. Januarj in tov., mučenci
Evstahij in tov., mučenci
Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok
Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenica
Marija Devica, rešiteljica ujetnikov; Rupert, škof
Pacifik, spozn.; Kleofa, učenec Gospodov

Jezus ozdravi
mrtvoudnega.
(Mt 9, 1—8.)

26 Nedelja
27 Ponedeljek
28 Torek
29 Sreda
30 Četrtek

19. POBINKOSTNA. Ciprijan in Justina, muč.
Kozma in Damijan, mučenca; Adulf, mučenec
Venčeslav, knez in mučenec; Lioba (Ljuba)
Mihael, nadangel; Evtihij, mučenec
Hijeronim (Jerko), cerkveni učenik; Zofija

Prilika o
kraljevi
ženitnini.
(Mt 22, 1—14.)

Sonce stopi v znamenje
tehtnice.

ZAPISKI

SEPTEMBER

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	5,21	18,38	2 dni pred
2	5,22	18,36	1
3	5,24	18,34	8,3
4	5,25	18,32	6
5	5,26	18,30	5
6	5,28	18,28	4
7	5,29	18,26	3 dni pred
8	5,29	18,25	2
9	5,31	18,23	1 dni pred
10	5,32	18,21	17,9
11	5,33	18,19	7
12	5,35	18,17	6
13	5,36	18,14	5
14	5,38	18,12	4 dni pred
15	5,39	18,10	3
16	5,41	18,8	2 dni pred
17	5,42	18,6	1
18	5,42	18,5	16,1
19	5,43	18,3	5
20	5,45	18,1	4
21	5,46	17,59	3 dni pred
22	5,48	17,57	2
23	5,49	17,54	1 dni pred
24	5,51	17,52	10,7
25	5,53	17,50	7
26	5,54	17,48	6
27	5,54	17,46	5 dni pred
28	5,54	17,46	4
29	5,56	17,44	3
30	5,57	17,42	2 dni pred

Dan je dolg od 13 ur 17 minut do 11 ur 45 minut. Dan se skrči
za 1 uro 32 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim
vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

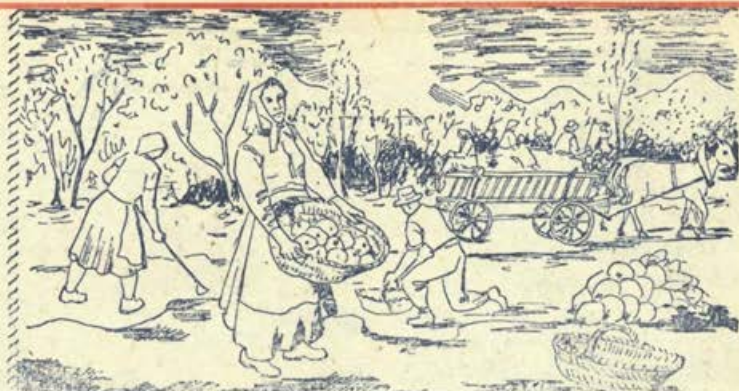
BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno
mesto.

Sv. pismo. Preg 18, 19.

Brat bratu najgloblje izkoplje oči.

Ljudski pregovor.

V I N O T O K * O K T O B E R

1 Petek
2 Sobota

3 Nedelja

4 Ponedeljek
5 Torek
6 Sreda
7 Četrtek
8 Petek
9 Sobota

10 Nedelja

11 Ponedeljek
12 Torek
13 Sreda
14 Četrtek
15 Petek
16 Sobota

17 Nedelja

18 Ponedeljek
19 Torek
20 Sreda
21 Četrtek
22 Petek
23 Sobota

24 Nedelja

25 Ponedeljek
26 Torek
27 Sreda
28 Četrtek
29 Petek
30 Sobota

31 Nedelja

Remigij, škof; Janez Duklanski, spozn.
Angeli varuhi; Leodegarij, škof; Teofil

20. POBINKOŠTNA. ROŽNOV. Terezija D. J.

Frančišek Asiški, spozn.; Edvin, kralj
Placid in tovariši, mučenci; Flavijana, devica
Brunon, spozn.; M. Frančiška, dev.; Fides, d., m.
Marija, kraljica presv. rož. venca
Brigita, vdova; starček Simeon; Pelagija
Posvečenje cerkva (v ljublj. škofiji); Janez Leon

21. POBINKOŠTNA. ŽEGNANSKA NEDELJA

Materinstvo Device Marije; Nikazij in tov., muč.
Maksimilijan, škof; Serafin, spozn.
Edvard, kralj; Koloman, mučenec
Kalist, papež, mučenec; Just, škof; Nedeljko
Terezija, devica; Avrelija, devica; Tekla
Jadviga, vojvodinja; Gal; Gerard Majela, sp.

22. POBINKOŠTNA. Marjeta Alakok, devica

Luka, evangelist; Izak Jog in Janez La Land
Peter Alkantarski, sp.; Etbin, opat
Janez Kan., sp.; Felicijan, muč.; Irena, dev., muč.
Uršula in tov., muč.; Hilarijon, opat
Kordula, muč.; Marija Salome; Filip, škof
Teodor, muč.; Roman, škof; Severin, škof

23. POBINKOŠTNA. MISIJONSKA NED. Rafael

Krizant in Darija, muč.; Krispin in Krispinijan, m.
Evarist, papež; Gavdencij (Veselko), škof
Frumencij, škof; Sabina, mučenica
Simon in Juda, apostola; Cirila, devica
Posvečenje cerkva (v lavantinski škofiji); Narcis
Alfonz Rodriguez, spozn.; Teonest, škof

24. POBINKOŠTNA. KRISTUS KRALJ

Jezus ozdravi
sina kraljevega
uradnika.
(Jan 4. 46—53.)

O trdosrčnem
hlapcu.
(Mt 18, 23—35.)

O davku
cesarju.
(Mt 22, 15—21.)

Jezus obudi
Jajrovo hčer.
(Mt 9, 18—26.)

O božjem
kraljestvu.
(Jan 18, 33—37.)

Sonce stopi v znamenje škorpiona.

20. 10. OSVOBOJENJE BEOGRADA

ZAPISKI

OKTOBER

Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	5,59	17,40	1 dan pred ☾
2	6,0	17,38	☾ 21,1
3	6,2	17,36	7
4	6,3	17,33	6 ☾
5	6,5	17,31	5 dni pred ☾
6	6,6	17,29	4
7	6,8	17,27	3 dni pred ☾
8	6,8	17,27	2
9	6,9	17,25	1
10	6,11	17,23	☾ 6,1
11	6,12	17,21	7
12	6,14	17,18	6 ☾
13	6,15	17,16	5 dni pred ☾
14	6,17	17,14	4
15	6,19	17,12	3 dni pred ☾
16	6,20	17,10	2
17	6,22	17,8	1
18	6,22	17,8	☾ 4,8
19	6,22	17,7	4 dni pred ☾
20	6,24	17,5	3
21	6,25	17,3	2 dni pred ☾
22	6,27	17,1	1
23	6,27	17,0	☾ 23,5
24	6,30	16,58	8
25	6,32	16,56	7
26	6,34	16,54	6 ☾
27	6,35	16,52	5 dni pred ☾
28	6,35	16,52	4
29	6,36	16,50	3
30	6,38	16,49	2 dni pred ☾
31	6,40	16,47	1

Dan je dolg od 11 ur 41 minut do 10 ur 7 minut. Dan se skrči za 1 uro 34 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak sejenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor je sv. Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Sveti Luka —
sneg prikuka.

Sveti Gal (16.) deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovađuh.

Se nerado listje obleti,
vsak se zime naj boji.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

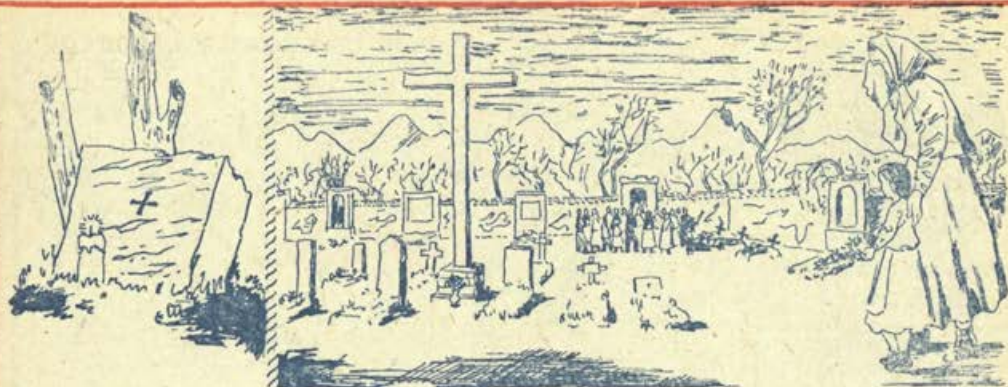
Kdor govori laži, se pogubi in kriva
priča ne bo brez kazni.

Sv. pismo. Preg 18, 19.

Laži je plitko dno.

Laž je ključ h koncu.

Ljudski pregovor.

L I S T O P A D * N O V E M B E R

1 Ponedeljek

2 Torek

3 Sreda

4 Četrtek

5 Petek

6 Sobota

VSÍ SVETI

Spomin vernih duš; Just, mučenec
Viktorin, škof; Bogoljub in tov., muč.
Karel Boromejski, škof; Vital; Modesta
Zaharija in Elizabeta; sv. ostanki (relikvije)
Lenart (Lenko), opat; Sever, škof; Atik, muč

Osem blagrov
(Mt 5, 1—12.)

7 Nedelja

8 Ponedeljek

9 Torek

10 Sreda

11 Četrtek

12 Petek

13 Sobota

25. POBINKOŠTNA. ZAHVALNA NEDELJA

Osmina vseh svetih; 4 kronani, muč.
Teodor (Božidar), muč.; Aleksander, muč.
Andrej Avelinski, sp.; Trifon, mučenec
Martin (Davorin), škof; Menas, mučenec
Martin, papež, muč.; Avrelij, škof
Stanislav Kostka, sp.; Didak, sp.

Prilika o pse-
nici in ljujki.
(Mt 13, 24—30.)

14 Nedelja

15 Ponedeljek

16 Torek

17 Sreda

18 Četrtek

19 Petek

20 Sobota

26. POBINKOŠTNA. Nikolaj Tavelič, muč.

Leopold, sp.; Albert Veliki, cerkveni učenik
Jedrt, devica; Otmar, opat
Gregorij Čudodelni, škof; Saloma, devica
Odon, opat; Roman, muč.; Barula, deček, muč.
Elizabeta, kraljica; Poncijan, papež, muč.
Felix Valoaški, spozn.; Edmund, kralj

Prilika o gor-
čičnem zrnu
in kvasu.
(Mt 13, 31—35.)

21 Nedelja

22 Ponedeljek

23 Torek

24 Sreda

25 Četrtek

26 Petek

27 Sobota

27. POBINKOŠTNA. Darovanje Device Marije

Cecilija, devica, muč.; Filemon, muč.
Klemen (Milivoj), p., muč.; Felicita, mučenica
Janez od Križa; Hrizogon, muč.
Katarina, devica, mučenica; Mojzes, mučenec
Silvester, opat; Peter Aleks., škof, muč.
Virgilij, škof; Valerijan, oglejski škof

O razdejanju
Jeruzalema.
(Mt 24, 15—35.)

28 Nedelja

29 Ponedeljek

30 Torek

1. ADVENTNA. Gregor III., papež

Saturnin, škof, muč.; Filemon, muč.
Andrej (Hrabroslov), apostol

O poslednji
sodbi.
(Lk 21, 25—33.)

Sonce stopi v znamenje
strelca.

7. 11. PROSLAVA OKTOBRSE
REVOLUCIJE V RUSIJI
29. 11. OBLETNICA ZASEDANJA
AVNOJ-a

ZAPISKI

NOVEMBER			
Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	6,41	16,45	☉ 9,8
2	6,43	16,43	6
3	6,45	16,42	5
4	6,46	16,40	4 dni pred ☾
5	6,48	16,39	3
6	6,50	16,38	2
7	6,50	16,38	1 dni pred ☾
8	6,51	16,36	☾ 19,4
9	6,53	16,35	7
10	6,54	16,33	6 ☾
11	6,56	16,32	5 dni pred ☾
12	6,58	16,30	4
13	6,59	16,29	3
14	7,1	16,27	2 dni pred ☾
15	7,3	16,26	1
16	7,4	16,25	☾ 17,5
17	7,4	16,25	5 ☾
18	7,4	16,25	4
19	7,6	16,24	3 dni pred ☾
20	7,8	16,23	2
21	7,9	16,22	1 dni pred ☾
22	7,11	16,21	☾ 12,2
23	7,12	16,20	7
24	7,14	16,19	6 ☾
25	7,15	16,18	5 dni pred ☾
26	7,17	16,18	4
27	7,17	16,18	3
28	7,18	16,18	2 dni pred ☾
29	7,19	16,18	1
30	7,20	16,17	☾ 22,5

Dan je dolg od 10 ur 4 minute do 8 ur 57 minut. Dan se skrči
za 1 uro 7 minut. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim
vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni Vsi sveti,
pozimi tudi zameti.

Sv. Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Sneg sv. Andreja
polju ni kaj prida odeja.

Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mrti.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Bolje je malo po pravici kakor obilo po
krivici.

Sv. pismo. Preg 16, 8

Krivično blago pod streho, pa molji v
zrnju.

Ljudski preговор.

G R U D E N * D E C E M B E R

1 Sreda	Kromacij, škof; Marijan, muč.; Nahum, prerok	
2 Četrtek	Bibijana, devica, muč.; Pavlina, muč.	
3 Petek	Frančišek Ksaverij, spozn.; Sofonija, prerok	
4 Sobota	Barbara, devica, muč.; Peter Krizolog, cerkv. uč.	
5 Nedelja	2. ADVENTNA. Saba, opat; Krispin, mučenec	Janez Krstnik pošje svoja učenca do Jezusa. (Mt 11, 2—10.)
6 Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinar, tržaški muč.	
7 Torek	Ambrozij, škof, cerkv. uč.; Urban, škof	
8 Sreda	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	
9 Četrtek	Peter Furfé, spoznavalec; Valerija, mučenica	
10 Petek	Melkiad, papež, muč.; loretska Mati božja	
11 Sobota	Damaz, papež; Danijel, stolpnik; Sabin, škof	
12 Nedelja	3. ADVENTNA. Aleksander, mučenec	Janez Krstnik pričuje o Kristusu. (Jan 1, 19—28.)
13 Ponedeljek	Lucija, devica, muč.; Otilija, devica	
14 Torek	Spiridion (Dušan), škof; Konrad	
15 Sreda	Kvaterna sreda; Konrad Of., sp.; Valerijan, škof	
16 Četrtek	Evzebij, škof, muč.; Albina, devica; Adon, škof	
17 Petek	Kvaterni petek; Lazar, škof; Vivina, devica	
18 Sobota	Kvaterna sobota; Gracijan, škof; Teotim, muč.	
19 Nedelja	4. ADVENTNA. Urban V., papež; Favsta	Janez Krstnik poklican v službo predhodnika. (Lk 3, 1—6.)
20 Ponedeljek	Evgenij in Makarij, muč.; Julij, muč.	
21 Torek	Tomaz (Tomislav), apostol; Severin, škof	
22 Sreda	Demetriji in tovariši, mučenci; Flor, mučenec	
23 Četrtek	Viktorija (Zmagoslava), devica, muč.; Serval, sp.	
24 Petek	Adam in Eva; Hermina, devica	
25 Sobota	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO. Anastazija, m.	
26 Nedelja	NEDELJA PO BOŽIČU. Štefan*, prvi mučenec	Simeon in Ana oznanjata Gospoda. (Lk 2, 33—40.)
27 Ponedeljek	Janez Evangelist; Zoila	
28 Torek	Nedolžni otročiči; Kastor in tov., muč.	
29 Sreda	Tomaz, škof, muč.; David, kralj	
30 Četrtek	Evgenij, škof; Liberij, škof; Anizija, muč.	
31 Petek	Silvester, papež; Melanija; Katarina Labouré	

Sonce stopi v znamenje
kozla.

ZAPISKI

DECEMBER			
Dan	Sonce vzhaja zahaja		Luna
1	7,22	16,16	7
2	7,23	16,16	6 ☾
3	7,24	16,15	5 dni pred ☾
4	7,26	16,15	4
5	7,27	16,14	3
6	7,28	16,14	2
7	7,28	16,14	1
8	7,29	16,14	☾ 8,1
9	7,30	16,14	7
10	7,31	16,14	6 ☾
11	7,32	16,14	5
12	7,33	16,14	4 dni pred ☾
13	7,34	16,14	3
14	7,35	16,14	2
15	7,36	16,14	1
16	7,37	16,15	☾ 6,3
17	7,38	16,16	5
18	7,38	16,16	4
19	7,38	16,16	3 dni pred ☾
20	7,39	16,17	2
21	7,39	16,17	1
22	7,40	16,18	☾ 0,1
23	7,40	16,18	7
24	7,40	16,19	6 ☾
25	7,41	16,20	5
26	7,41	16,20	4 dni pred ☾
27	7,41	16,20	3
28	7,42	16,21	2
29	7,42	16,21	1
30	7,43	16,23	☾ 11,3
31	7,43	16,24	6 dni pred ☾

Dan je dolg od 8 ur 54 minut do 8 ur 41 minut. Dan se skrči do 22. za 16 minut in zopet zraste do 31. za 3 minute. — Daniti se prične 30 minut pred sončnim vzhodom, mrak se jenja 30 minut po sončnem zahodu.

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega tedna v adventu mraz,
trajal bo ves zimski čas.

Dež in veter pred božičem
koplje jamo rad mrličem.

Božični dež — vzame rž.

Zelen božič — bela velika noč.

BOŽJA IN LJUDSKA MODROST

Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj.
Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, pre-
jemke in izdatke vse zapiši.

Sv. pismo, Sirah 42, 7.

Gospodarjevo in gospodinjino oko pita
živino.

Ljudski pregovor.

ABECEDNI IMENIK SVETNIKOV IN GODOV

Tu so našteti tisti godovi in tista imena svetnikov, ki so pri nas najbolj v navadi. Vseh ni, zlasti ni marsikaterega imena, ki ga ljudje po svoje krajšajo in oblikujejo. Če kak član naše Družbe želi pojasniti, naj se oglasi; radi mu bomo ustregli.

Večkrat pa želijo starši dati otroku ime, ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozarjamo najprej: Naša, skozi desetletja v Slovencih udomačena imena so za nas najlepša in zlasti tudi značilna. Do tega spoznanja so

prišli zlasti slovenski izobraženci, ki dajejo svojim otrokom zopet krepka, stara imena: Peter, Miklavž, Majda, Meta, Špela, Janez, Marko, Vid itd. Če bi pa le kdo želel dati posebno ime, velja za katoličane tale zapoved: »Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrečno žele dati drugo ime, naj se dodá krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo.« Dolžnost katoličanov je, da se ravnajo po tej odredbi.

A

Abdon (in Senen), muč., 30. jul.
Abraham, ožak, 9. okt.
Ada glej Adelhajda.
Adalbert (Vojteh), škof, 23. apr.
Adam (in Eva), prvi st., 24. dec.
Adelhajda, vdova, 16. dec.
Adolf, škof, 11. febr.
Adolf, spozn., 12. jun.
Adolf, škof, 17. jun.
Adrijan, muč., 8. sept.
Afra, muč., 24. maja.
Afra, muč., 9. avg.
Agapa, dev., muč., 5. marca.
Agapit (Ljubo), muč., 19. avg.
Agapit, papež, 20. sept.
Agata (Doroslava), d. m., 5. febr.
Agaton, papež, 16. febr.
Agaton, muč., 7. dec.
Agripina, dev., muč., 23. jan.
Ahacij (in tov.), muč., 22. jun.
Ahilej (in Nerij), muč., 12. maja.
Akvilina, dev., 13. jun.
Alban (Belo), muč., 21. jun.
Albert, škof, muč., 8. apr.
Albert Vel., spozn., 15. nov.
Albin (Belko), škof, 1. marca.
Albina, dev., muč., 16. dec.
Albua (in Ingenuin), šk., 5. febr.
Aleksander (Saša), škof, 23. apr.
Aleksander, pap., muč., 3. maja.
Aleksander Savli, 11. okt.
Aleksander, muč., 12. dec.
Aleksandra, muč., 20. marca.
Aleksandra, dev., muč., 18. maja.
Aleš, spozn., 17. julija.
Alferij, opat, 12. aprila.
Alfonz, škof, 23. jan.
Alfonz Lig., škof, 2. avg.
Alfonz Rodr., spozn., 30. okt.
Alfred, opat, 12. jan.
Alojzij Gonzaga, spozn., 21. jun.
Amadej, spozn., 30. marca.
Amalija (Ljubica), 10. jul.
Amand, škof, 6. febr.
Ambrož, škof, c. uč., 7. dec.
Ambrozij Sien., bl., 20. marca.
Ana, mati Marije Device, 26. jul.
Ana, prerokinja, 1. sept.
Anaklet, papež, 13. jul.
Ananija, muč., 25. jan.
Ananija, muč., 1. dec.

Anastazij, muč., 22. jan.
Anastazij, papež, 27. apr.
Anastazij, muč., 7. sept.
Anastazija, muč., 6. febr.
Anastazija, muč., 15. febr.
Anastazija, dev., 14. avg.
Anastazija, muč., 25. dec.
Andrej (Hrabrosi.) K., šk., 4. febr.
Andrej Bobóla, 21. maja.
Andrej Avelin, spozn., 10. nov.
Andrej, apostol, 30. nov.
Angela Folinjska, vdova, 4. jan.
Angela, dev., 10. maja.
Angela Merici, dev., 31. maja.
Angelina, 21. jul.
Angelus, spozn., 12. apr.
Angelus, 30. okt.
Anicet, papež, 17. apr.
Antia, muč., 18. apr.
Anton, pušč., 17. jan.
Anton Padovanski, 13. jun.
Anton M. Caharija, spozn., 5. jul.
Antonija, dev., muč., 29. apr.
Antonija, muč., 4. maja.
Antonija, dev., 27. okt.
Antonin, škof, 10. maja.
Antonin, muč., 22. avg.
Antonin, muč., 2. sept.
Antonina, muč., 1. marca.
Antuza, muč., 27. avg.
Anzelm, škof, c. uč., 21. apr.
Apolinarij, škof, 23. jul.
Apolonij, muč., 18. apr.
Apolonija, dev., muč., 9. febr.
Arkadij, muč., 12. jan.
Atanazij, škof, c. uč., 2. maja.
Atanazija, vdova, 14. avg.
Avguštin, šk., ap. angl., 28. maja.
Avguštin, škof, c. uč., 28. avg.
Avrea (Zlata), dev., muč., 19. jul.
Avrelij, škof, 12. nov.
Avrelija, dev., muč., 15. okt.

B

Baldomir, spozn., 27. febr.
Baltazar (Boltežar), kralj, 6. jan.
Barbara, dev., muč., 4. dec.
Barbea, muč., 29. jan.
Barnaba, apostol, 11. jun.
Bazilij, škof, c. uč., 14. jun.
Bazilisa (in Julijan), m., 9. jan.
Beatrika, muč., 29. jul.

Beda (Veda) Č., c. uč., 27. maja.
Benedikt, opat, 21. marca.
Benedikt Niger, spozn., 4. apr.
Benedikt Jožef, spozn., 16. apr.
Benedikta, muč., 4. jan.
Benedikta, dev., 6. maja.
Benedikta, dev., muč., 8. okt.
Benigen, muč., 13. febr.
Benigen, muč., 1. nov.
Benjamin, muč., 31. marca.
Benon, škof, 26. jun.
Benvard (s tov.), škof, 25. okt.
Benvenut, škof, 22. marca.
Berard, muč., 16. jan.
Bernard, škof, 12. marca.
Bernard, opat, 20. avg.
Bernard Oliški, spozn., 26. avg.
Bernardin Poški, 27. nov.
Bernardin, škof, 20. maja.
Berta, dev., 4. jul.
Bertold, spozn., 29. marca.
Bertram, škof, 3. jul.
Bertrand, patr. oglejski, 6. jun.
Bibijana, dev., muč., 2. des.
Blaz, škof, muč., 3. febr.
Blaženko glej Makarij.
Bogdan glej Deodat.
Bogdan glej Matija.
Bogo glej Bogomir.
Bogoljub glej Teofil.
Bogomil, škof, 10. jun.
Bogomila, 6. jul.
Bogomir (Bogo, Božo), šk., 8. nov.
Bojan glej Mohor.
Bonaventura, šk., c. uč., 14. jul.
Bonifacij, muč., 14. maja.
Bonifacij, papež, 25. maja.
Bonifacij, škof, muč., 5. jun.
Bonifacij, papež, 25. okt.
Boris, kralj, 2. maja.
Boštjan glej Sebastijan.
Božena glej Natalija.
Božidar glej Teodor.
Branimir glej Francišek.
Branko glej Francišek.
Breda glej Friderika.
Brezm. spočetje M. D., 8. dec.
Brigita, dev., 1. febr.
Brigita, vdova, 8. okt.
Bronislava, nuna, 7. sept.
Brunon, škof, 17. maja.
Brunon, spozn., 6. okt.

C

Caharija, papež, 15. marca.
 Caharija, prerok, 6. sept.
 Caharija (in Elizabeta), 5. nov.
 Cecilija, dev., muč., 22. nov.
 Ceferin, papež, 26. avg.
 Celestin, papež, 6. marca.
 Celestin, papež, 19. maja.
 Cenon, muč., 5. apr.
 Ciprijan, škof, muč., 14. sept.
 Ciprijan (in Justina), m., 25. sept.
 Ciriak (Larg in Smaragd), muč., 8. avg.
 Ciril Aleksandrijski, šk., 9. febr.
 Ciril Jeruzalemski, šk., cerkveni uč., 18. marca.
 Ciril, škof, 29. marca.
 Ciril (in Metod), slovanska ap., 5. julija.
 Cirila, muč., 5. julija.
 Cirila, dev., muč., 28. okt.
 Čita, dev., 27. apr.
 Cvetka glej Terezija D. Jezusa.

D

Damaz, papež, 11. dec.
 Danijel (Dana, Danica, Danilo), prerok, 21. jul.
 Danijel (in tov.), muč., 10. okt.
 Darij, muč., 19. dec.
 Darinka glej Darija ali Martina.
 Darovanje Marijino, 21. nov.
 Demeter, muč., 9. apr.
 Deodat (Bogdan), muč., 8. nov.
 Deziderij (Željko), šk., 23. maja.
 Didak Jožef, bl., 21. marca.
 Dinko glej Dominik.
 Dionizij, škof, muč., 9. okt.
 Dizma, desni razbojnik, 25. marca.
 Dobrega sveta D. Marija, 26. apr.
 Dominik (Vladimil), sp., 4. avg.
 Dominika, muč., 6. jul.
 Donat, škof, muč., 7. avg.
 Donat, spozn., 29. okt.
 Doroslava glej Agata.
 Doroteja (Dora), d., m., 6. febr.
 Doroteja (in tov.), d., m., 3. sept.
 Dragica glej Karel.
 Drago, spozn., 16. apr.
 Dragotin glej Karel Bor.
 Dula, muč., 25. marca.
 Dušan glej Spiridion.

E

Eberhard, škof, 8. jan.
 Eberhard, škof, 23. jun.
 Eberhard, škof, 28. nov.
 Edita, dev., 16. sept.
 Edmund, škof, 16. nov.
 Edmund (in tov.), muč., 1. dec.
 Edvard, kralj, muč., 18. marca.
 Edvard, kralj angl., 13. okt.
 Efrem, cerkv. uč., 18. jun.
 Egidij (Roger in Odorik), 28. jan.
 Egidij od sv. Jožefa, 7. febr.
 Egidij (Ilij, Tilen), opat, 1. sept.

Eleonora, dev., 21. febr.
 Eleverij, škof, muč., 20. febr.
 Eleverij, papež, muč., 26. maja.
 Elija, prerok, 20. jul.
 Elizabeta (Špela), kraljica, 8. jul.
 Elizabeta, kraljica, 19. nov.
 Elizej, prerok, 14. jun.
 Ema, vdova, 19. apr.
 Emanuel, muč., 26. marca.
 Emeram, škof, muč., 22. sept.
 Emerencijana, dev., m., 23. jan.
 Emerik, vojvoda, spozn., 5. nov.
 Emigdi, škof, muč., 9. avg.
 Emil (Milan), muč., 22. maja.
 Emilija (Milica), dev., 17. avg.
 Emilijan (Milan), škof, 11. sept.
 Emilijana (Milena), dev., 5. jan.
 Engelbert, škof, 7. nov.
 Epigmeni, muč., 24. marca.
 Erazem, škof, muč., 2. jun.
 Erazma (s tov.), muč., 3. sept.
 Erik, kralj, 18. maja.
 Ernest, škof, 12. jan.
 Erntruda (Erna), dev., 11. sept.
 Etbin, opat, 19. okt.
 Etelbert, kralj, 25. febr.
 Evald, muč., 3. okt.
 Evarist I., papež, muč., 26. okt.
 Evfemija (in tov.), d., m., 3. sept.
 Evfrazija, dev., 13. marca.
 Evgenij, muč., 24. jan.
 Evgenij, papež, 8. jul.
 Evgenij (in Makarij), m., 20. dec.
 Evgenij, škof, 30. dec.
 Evgenija, dev., 25. dec.
 Evalija, dev., muč., 12. febr.
 Evstahij (in tov.), muč., 20. sept.
 Evstohija, dev., 13. febr.
 Evstohija, dev., muč., 2. nov.
 Evtihij, m. iz Mezop., 14. marca.
 Evtihij, muč. iz Tracije, 29. sept.
 Evtihijan, papež, muč., 8. dec.
 Evzebij, muč., 6. marca.
 Evzebij, duh. spozn., 14. avg.
 Evzebij, škof, muč., 16. dec.
 Ezekijel, prerok, 10. apr.

F

Fabij, muč., 31. jul.
 Fabijan (in Sebastijan), muč., 20. jan.
 Fabiola, vdova, 27. dec.
 Favsta, vdova, 19. dec.
 Favstin (in Jovita), m., 15. febr.
 Felicijan (in Primož), m., 9. jun.
 Felicijan, škof, muč., 20. okt.
 Felicita, muč., 7. marca.
 Felicita s 7 sinovi, muč., 10. jul.
 Felicita, muč., 23. nov.
 Feliks (Srečko), duh., m., 14. jan.
 Feliks, škof, 21. febr.
 Feliks Kantal, spozn., 21. maja.
 Feliks (in Fortunat), 18. jun.
 Feliks (in Nabor), muč., 12. jul.
 Feliks Val., spozn., 30. nov.
 Ferdinand, kralj, 30. maja.
 Fides (Vera), dev., muč., 1. avg.

Filemon (in Apolonij), muč., 8. marca.
 Filip (in Jakob), apost., 1. maja.
 Filip Nerij, spoz., 26. maja.
 Filip (Zdenko) Benicij, spoz., 23. avgusta.
 Filemona, dev., 11. avg.
 Firmin, škof, muč., 25. sept.
 Firmin, škof, 11. okt.
 Flavijan, muč. (v Rimu), 28. jan.
 Flora (Cvetka, Cvetana), dev., 12. junija.
 Flora, dev., muč., 24. okt.
 Florentin, škof, 16. okt.
 Florentina, dev., 20. jun.
 Florijan (Cvetko), muč., 4. maja.
 Fortunat, spozn., 1. jun.
 Frančišek (Branimir, Branko) Saleški, šk., cerkv. uč., 29. jan.
 Frančišek Kle, muč., 17. febr.
 Frančišek Pavl., spozn., 2. apr.
 Frančišek Hijer., 17. maja.
 Frančišek Kar., spozn., 4. jun.
 Frančišek Regis, spozn., 16. jun.
 Frančišek Solan., spozn., 24. jul.
 Frančišek Kald., spozn., 13. sept.
 Frančišek Seraf., spozn., 4. okt.
 Frančišek Borgia, sp., 10. okt.
 Frančišek Ksaverij, sp., 3. dec.
 Frančiška Rimska, vd., 9. marca.
 Frančiška Šantalska, vd., 21. avg.
 Friderik (Mirko, Miroslav), škof, muč., 18. jul.
 Fridolin, opat, 6. marca.
 Frumencij, škof, 27. okt.

G

Gabrijel Žal. M. B., 27. febr.
 Gabrijel, nadangel, 24. marca.
 Gal, opat, 16. okt.
 Gala, vdova, 5. okt.
 Gaspar (Gašpar), kralj, 6. jan.
 Gaudencij (Veselko), šk., 25. okt.
 Genovefa, dev., 3. jan.
 Gentilij, muč., 5. sept.
 Gerard, muč., 8. marca.
 Gerard, škof, muč., 24. sept.
 Gerard Majela, 16. okt.
 Germana, dev., 15. jun.
 Gervazij (in Protazij), muč., 19. jun.
 Gizela, kraljica, opatinja, 7. maja.
 Godfrid (Bogomir), škof, 8. nov.
 Godhard, škof, 5. maja.
 Gorgonij, muč., 9. sept.
 Gracijan, škof, 18. dec.
 Gregorij, papež, 13. febr.
 Gregorij, papež, 17. febr.
 Gregorij N. (Budisl.), škof, 9. marca.
 Gregorij Vel., papež, 12. marca.
 Gregorij Nacijan, škof, 9. maja.
 Gregorij, papež, 25. maja.
 Gregorij Čudodel., šk., 17. nov.
 Gregorij, papež, 28. nov.
 Gvido, spozn., 12. sept.
 Gvidon, opat, 31. marca.

H

Habakuk, prerok, 15. jun.
 Hadrijan, muč., 8. sept.
 Hedviga (Vika), 17. okt.
 Helena (Jelena, Jelka), kr., 15. aprila.
 Helena, dev., 22. maja.
 Helena, mati Konst. Vel., 1. avg.
 Hema, vdova, 27. jun.
 Henrik Suzo, spozn., 2. marca.
 Henrik, cesar, spozn., 15. jul.
 Herman Jožef, spozn., 7. apr.
 Hermenegild, muč., 13. apr.
 Heribert, škof, 16. marca.
 Hiacint, spozn., 17. avg.
 Hiacint (in Prot), muč., 11. sept.
 Hiacinta, dev., 30. jan.
 Hiacinta, dev., 6. febr.
 Hijeronim Emil, spozn., 20. jul.
 Hijeronim, cerkv. uč., 30. sept.
 Higin, papež, muč., 11. jan.
 Hilarij (Radovan), c. uč., 14. jan.
 Hilarij (in Tacijan), muč., 16. marca.
 Hilarija, muč., 12. avg.
 Hilda, 18. novembra.
 Hildegarda, opatinja, 17. sept.
 Hipolit (in Kasijan), m., 13. avg.
 Hipolit, škof, muč., 22. avg.
 Honorij, škof, 30. sept.
 Hozana, bl., 27. aprila.
 Hrizogon, muč., 24. nov.
 Hugolin (in tov.), muč., 13. okt.
 Hugon, škof, 1. apr.
 Hugon, škof, 10. avg.

I

Ida, dev., 13. apr.
 Ida, grofinja, 4. sept.
 Ida, devica, 29. okt.
 Ignacij (Igo, Ognjeslav), škof, mučenec, 1. februarja.
 Ignacij Lojola, spozn., 31. jul.
 Ima Marijino, 12. sept.
 Inocencij, papež, 22. jun.
 Inocencij, papež, 28. jul.
 Irena (Miroslava), dev., 21. febr.
 Irena, dev., muč., 5. apr.
 Irena (s tov.), muč., 18. sept.
 Irenej, škof, 5. maja.
 Irenej, spozn., 28. jun.
 Irenej, škof, muč., 4. jul.
 Irenej, škof, muč., 15. dec.
 Irmina, dev., 24. dec.
 Ivana (Jana, Joana) Val., vdova, 4. februarja.
 Ivana (Orleanska), dev., 30. maja.
 Ivana Franciška Šantalska, 21. avgusta.
 Ivo, spozn., 19. maja.
 Izabela, kraljica, 4. jan.
 Izabela, devica, 31. avg.
 Izaija, prerok, 6. jul.
 Izak, menih, 11. apr.
 Izidor, škof, muč., 2. jan.
 Izidor, škof, cerkv. uč., 4. apr.
 Izidor, kmet, spozn., 15. maja.

J

Jakob (Radoslav) ml., ap., 1. maja.
 Jakob st., apostol, 25. jul.
 Jakob, pušč., 6. avg.
 Jakob iz Marke, spozn., 28. nov.
 Janez Zlatousti, škof, c. uč., 27. januarja.
 Janez Miloščinar, škof, 30. jan.
 Janez Bosko, spozn., 31. jan.
 Janez Matajski, spozn., 8. febr.
 Janez Jožef od Kr., opat, 5. marca.
 Janez od Boga, sp., 8. marca.
 Janez Sarkander, bl., 17. marca.
 Janez Damaščan, cerkv. uč., 27. marca.
 Janez Kapistran, sp., 28. marca.
 Janez Klimak, opat, 30. marca.
 Janez Ev. pred Lat. vrati, 6. maja.
 Janez Krst. de la Salle, 15. maja.
 Janez Nepomučan, sp., 16. maja.
 Janez de Rosi, spozn., 23. maja.
 Janez, papež, muč., 27. maja.
 Janez Fakund, spozn., 12. jun.
 Janez Franc. spozn., 16. jun.
 Janez Krstnik, roistvo, 24. jun.; obglavljenje, 29. avg.
 Janez (in Pavel), muč., 26. jun.
 Janez Gvalbert, opat, 12. jul.
 Janez Kolumbin, bl., 31. jul.
 Janez Vianej, 9. avg.
 Janez Berhmans, spozn., 13. avg.
 Janez Fudes (Ed), sp., 19. avg.
 Janez Kancijan, spozn., 20. okt.
 Janez Gabrijel Perb., m., 7. nov.
 Janez od Križa, spozn., 24. nov.
 Janez Evangelist, 27. dec.
 Januarij, škof, muč., 19. sept.
 Jedrt Brab., muč., 17. marca.
 Jedrt, dev., 15. nov.
 Jelislava glej Elizabeta.
 Jernej, apostol, 24. avg.
 Jernej, škof, bl., 19. okt.
 Joahim, oče Marije, 16. avg.
 Jolanda, bl., 16. junija.
 Jona, prerok, 21. sept.
 Jordan, spozn., 15. febr.
 Jošt, opat, 16. junija.
 Jozafat Kunčević, škof, muč., 14. novembra.
 Jožef, ženin M. D., 19. marca.
 Jožef Oriol, 23. marca.
 Jožef Kal., spozn., 27. avg.
 Jožef Kupertin, spozn., 18. sept.
 Judita, muč., 6. maja.
 Jukund, škof, 14. nov.
 Jukunda, dev., muč., 27. jul.
 Julij, spozn., 31. jan.
 Julij, papež, 12. apr.
 Julij, muč., 1. jul.
 Julij, senator, muč., 19. avg.
 Julij, muč., 20. dec.
 Julija, dev., 22. maja.
 Julija, dev., muč., 10. dec.

Julijan (in Basilisa), muč., 9. jan.
 Julijan, škof, 28. jan. (in 8. febr.)
 Julijan, muč., 19. febr.
 Julijana, vdova, 7. febr.
 Julijana, dev., muč., 16. febr.
 Julijana Falk., dev., 19. jun.
 Julijana, dev., muč., 17. avg.
 Jurij, muč., 24. apr.
 Just, škof, 28. maja.
 Just, muč., 14. julija.
 Just, muč., 18. okt.
 Just, muč., 2. novembra.
 Justin, muč., 14. aprila.
 Justina, dev., muč., 26. sept.

K

Kajetan, spozn., 7. avg.
 Kalist, papež, muč., 14. okt.
 Kamil Lelijski, spozn., 18. jul.
 Kamil (in tov.), muč., 25. sept.
 Kancij (in tov.), muč., 31. maja.
 Kandid, muč., 3. okt.
 Kanut kralj, muč., 19. jan.
 Karel (Dragotin) Bor., šk., 4. nov.
 Karmelska Mati božja, 16. jul.
 Kastor, muč., 28. marca.
 Katarina Ricci, dev., 13. febr.
 Katarina Gen., 22. marca.
 Katarina Švedska, 22. marca.
 Katarina Slovenska, dev., 30. apr.
 Katarina, dev., muč., 25. nov.
 Kazimir, spozn., 4. marca.
 Kilijan, škof, 8. jul.
 Klara, dev., 12. avg.
 Klavdij, muč., 30. okt.
 Klavdij (in Simforijan), muč., 8. nov.
 Klemen M. Dvořak, spozn., 15. marca.
 Klemen, papež, muč., 23. nov.
 Klet (in Marcelin), škof, muč., 26. aprila.
 Klotilda, kraljica, 3. jun.
 Klotilda, dev., muč., 23. okt.
 Koloman, muč., 13. okt.
 Konrad Plac., pušč., 19. febr.
 Konrad, škof, 26. nov.
 Konstancija, dev., m., 19. sept.
 Konstantin, muč., 29. jan.
 Kordula, dev., muč., 22. okt.
 Kornelij (in Ciprijan), muč., 16. septembra.
 Korona, muč., 14. maja.
 Kozma (in Damijan), m., 27. sept.
 Krispin, škof, 19. nov.
 Krispin, muč., 5. dec.
 Kristijan, muč., 17. febr.
 Kristina, dev., muč., 24. jul.
 Kristina, dekla, 15. dec.
 Kristof Milanski, 11. marca.
 Kristof, muč., 25. jul.
 Kristof, 31. okt.
 Krizant (in Darija), m., 25. okt.
 Ksist glej Sikst.
 Kunigunda, cesarica, 3. marca.
 Kutbert, škof, 20. marca.
 Kvirin, muč., 30. marca.

L

Ladislav, kralj, 27. jun.
 Lambert, škof, muč., 17. sept.
 Larg (Ciriak in Sm.), m., 8. avg.
 Lavra, nuna, 17. jun.
 Lavrencij (Lovro), m., 10. avg.
 Lavrencij Just., škof, 5. sept.
 Lavretanska Mati božja, 10. dec.
 Lazar, škof, 17. dec.
 Lea, 22. marca.
 Leon I., papež, cerkv. uč.
 11. aprila.
 Leon IX., papež, 19. apr.
 Leon, škof, 22. apr.
 Leon II., papež, 28. jun.
 Leon, papež, 3. julija.
 Leonard (Lenart), opat, 6. nov.
 Leonard Portom., sp., 17. nov.
 Leopold Gaj., 2. apr.
 Leopold, vojvoda, sp., 15. nov.
 Lidija, vdova, 3. avg.
 Lin, papež, muč., 23. avg.
 Ljudmila, vdova, 16. sept.
 Lucij, papež, muč., 4. marca.
 Lucija, dev., muč., 13. dec.
 Lucijan, muč., 7. jan.
 Ludger, 26. marca.
 Ludovik Tol., škof, 19. avg.
 Ludovik, kralj, 25. avg.
 Ludovik Bert., spozn., 10. okt.
 Luka, evangelist, 18. okt.

M

Magdalena (Majda) P., d.,
 29. maja.
 Magdalena, spokornica, 22. jul.
 Makarij (Blaženko) A., op.,
 2. januarja.
 Makarij, škof, 10. marca.
 Makarij (in Evgenij), m., 20. dec.
 Maksencij, muč., 12. dec.
 Maksim, škof, muč., 29. maja.
 Maksima, muč., 26. marca.
 Maksimijan, škof, 21. febr.
 Maksimijan, škof, muč., 3. okt.
 Maksimilijan, škof, muč., 12. okt.
 Mamert, škof, 11. maja.
 Marcel, papež, muč., 16. jan.
 Marcela, vdova, 31. jan.
 Marcelijan (in Marko), muč.,
 18. junija.
 Marij (in tov.), muč., 19. jan.
 Marije bl. Device godovi:
 Zaroka z Jožefom, 23. jan.
 Očiščevanje (svečnica),
 2. februarja.
 Lurska M. B. 11. febr.
 Oznanjenje M. D., 25. marca.
 M. D. dobrega sveta, 26. apr.
 Pomočnica kristj., 24. maja.
 Srednica vseh milosti,
 31. maja.
 Obiskanje Marijino, 2. jul.
 Karmelska M. B., 16. jul.
 Marija Snežnica, 5. avg.
 Vnebovzetje M. D., 15. avg.
 Srce Marijino, 23. avg.

Rojstvo Marije Dev., 8. sept.

Ime Marija, 12. sept.
 Marija 7 žalosti, petek po
 tihi nedelji in 15. sept.
 Rešiteljica ujetnikov, 24. sept.
 Rožnovenska Kraljica, prvo
 ned. v oktobru in 7. nov.
 Materinstvo, 11. oktobra.
 Darovanje Marijino, 21. nov.
 Brezmadežno spočetje, 8. dec.
 Lavretanska M. B., 10. dec.
 Marija Kleofova, 9. apr.
 Marija Magd. (Majda), 22. jul.
 Marija Magd. Pazzi, d., 29. maja.
 Marijan, muč., 17. jan.
 Marijan, spozn., 19. avg.
 Marin, muč., 26. dec.
 Marjeta (Marg., Meta), dev.,
 28. januarja.
 Marjeta Kort., spok., 22. febr.
 Marjeta, kraljica, 10. jun.
 Marjeta, dev., muč., 20. jul.
 Marjeta Alakok, dev., 17. okt.
 Marko, evangelist, 25. apr.
 Marko (in Marcelijan), muč.,
 18. junija.
 Marko (in tov.), muč., 7. sept.
 Marta (in tov.), muč., 19. jan.
 Marta, dev., 29. julija.
 Martin (Davorin), škof, 11. nov.
 Martin, papež, muč., 12. nov.
 Martina, dev., muč., 30. jan.
 Matej, apostol, 21. sept.
 Matija (Bogdan), ap., 24. febr.
 Matilda, dev., 26. febr.
 Matilda, kraljica, 14. marca.
 Maver, opat, 15. jan.
 Mavricij (in tov.), muč., 22. sept.
 Medard, škof, 8. jun.
 Mehtilda, dev., 10. apr.
 Melanij, škof, 6. jan.
 Melhior, kralj, 6. jan.
 Melkiad, papež, muč., 10. dec.
 Mihael, nadangel, 29. sept.;
 njegova prikazen, 8. maja.
 Miro, škof, 8. avg.
 Modest, škof krški, 31. marca.
 Mohor (in Fortunat), m., 12. jul.
 Monika, vdova, 4. maja.

N

Nada, 24. sept.
 Narcis, škof, 29. okt.
 Natalija (Božena), muč., 27. jul.
 Natalija, spozn., 1. dec.
 Nazarij, muč., 12. jun.
 Neža (Janja), dev., muč., 21. jan.
 Neža Praska, 2. marca.
 Neža (Montep.), dev., 20. apr.
 Nicefor, patriarh, 13. marca.
 Nikolaj (in tov.), muč., 9. jul.
 Nikolaj Tol., spozn., 10. sept.
 Nikolaj (Miklavž), škof, 6. dec.
 Nikomed, muč., 15. sept.
 Norbert, škof, 6. jun.
 Notburga, dev., 13. sept.

O

Obglavljenje Jan. Krst., 29. avg.
 Obiskanje Marijino, 2. jul.
 Očiščevanje Marijino, 2. febr.
 Odilo, opat, 1. jan.
 Odon, opat, 18. nov.
 Odorik (Roger in Egidij), 28. jan.
 Ognjeslav glej Ignacij.
 Olga, 11. julija.
 Onezim, muč., 16. febr.
 Orest, muč., 9. nov.
 Oskar, škof, 3. febr.
 Otilija, dev., 13. dec.
 Otmar, opat, 16. nov.
 Oznanjenje Marijino, 25. marca.
 Ožbalt, kralj, muč., 5. avg.

P

Pankracij, muč., 12. maja.
 Panteleon, muč., 27. jul.
 Pashal, spozn., 17. maja.
 Pastor, spozn., 26. jul.
 Patricij (Patrik), šk., 17. marca.
 Pavel, prvi puščavnik, 10. jan.
 Pavel od Križa, spozn., 28. apr.
 Pavel, škof, 7. jun.
 Pavla, vdova, 26. jan.
 Pavla, dev., muč., 3. jun.
 Pavlin, oglejski škof, 11. jan.
 Pavlin Nol., škof, 22. jun.
 Pavlina, 14. marca.
 Pavlina, muč., 6. jun.
 Pavlina, dev., 2. dec.
 Pavlina, muč., 31. dec.
 Pelagija, muč., 23. marca.
 Pelagija, spozn., 17. dec.
 Peregrin, spozn., 27. apr.
 Peregrin, spozn., 28. jul.
 Perpetua (in Felicita), muč.,
 6. marca.
 Peter, škof, 9. jan.
 Peter Nol., spozn., 31. jan.
 Peter Dam., šk., c. uč., 23. febr.
 Peter Kanizij, 27. apr.
 Peter, muč., 29. apr.
 Peter Regalat, spozn., 13. maja.
 Peter Celestin, papež, 19. maja.
 Peter (in tov.), muč., 2. jun.
 Peter (in Pavel), apost., 29. jun.;
 njegovo spreobrnjenje, 25. jan.
 Peter Klaver, spozn., 9. sept.
 Peter Alkantara, sp., 19. okt.
 Peter Zlatoslov, c. uč., 4. dec.
 Peter Furič, škof, 9. dec.
 Petra stol (v Rimu), 18. jan.
 Petra stol (v Antioh.), 22. febr.
 Petra vezi, 1. avg.
 Petronij, škof, 6. sept.
 Petronila, dev., 31. maja.
 Pij V., papež, 5. maja.
 Pij I., papež, 11. jul.
 Placid (in tov.), muč., 5. okt.
 Placida, dev., 11. okt.
 Platon, menih, 4. apr.
 Polikarp, škof, muč., 26. jan.
 Pomočnica kristjanov, 24. maja.
 Poncijan, papež, muč., 19. nov.

Prakseda, dev., 21. jul.
 Priska, dev., muč., 18. jan.
 Prokopij, spozn., 27. febr.
 Prot (in Hiacint), muč., 11. sept.
 Protazij (in Gervazij), m., 19. jun.
 Pudencijana, dev., 19. maja.
 Pulherija, kraljica, 7. julija.

R

Radegunda, kraljica, 13. avg.
 Rafael, nadangel, 24. okt.
 Rajmund Penjaforški, 23. jan.
 Rajmund, spozn., 31. avg.
 Rane sv. Franciška, 17. sept.
 Regina, dev., muč., 7. sept.
 Remigij, škof, 1. okt.
 Rihard, kralj, 7. febr.
 Rihard, škof, 3. apr.
 Robert, opat, 29. apr.
 Robert Bel., c. uč., 13. maja
 Robert, opat, 7. jun.
 Roderik, muč., 13. marca.
 Rojstvo Marijino, 8. sept.
 Rok, spozn., 16. avg.
 Roman, opat, 28. febr.
 Roman, muč., 9. avg.
 Romana, dev., 23. febr.
 Romuald, opat, 7. febr.
 Roza Limanska, dev., 30. avg.
 Rozalija, dev., 4. sept.
 Rozina, vdova, 13. marca.
 Rožnov. Kr., 1. ned. v oktobru
 in 7. okt.
 Rudolf, škof, 26. jan.
 Rudolf, muč., 17. apr.
 Rudolf (in tov.), muč., 27. jul.
 Rupert, škof, 27. marca.

S

Saba (Sava), muč., 12. apr.
 Saba, opat, 5. dec.
 Sabina, muč., 29. avg.
 Sadot, šk. (in tov.), m., 20. febr.
 Saloma Mar., 22. okt.
 Salvator, spozn., 18. marca.
 Saturnin, muč., 29. nov.
 Savin, muč., 11. jul.
 Sekunda, dev., muč., 10. jul.
 Senen (in Abdon), muč., 30. jul.
 Serafin, spozn., 12. okt.
 Serápion, škof, 21. marca.
 Sergij, muč., 7. okt.
 Servacij, škof, 13. maja.
 Severin, opat, 8. jan.
 Severin, škof, 23. okt.
 Severin, škof, 21. dec.
 Sholastika, dev., 10. febr.
 Sibila, dev., 17. avg.
 Sidonij (Zdenko), škof, 23. avg.
 Sigmund (Žiga), 11. maja.
 Sikst, papež, 28. marca.
 Sikst I., papež, 6. apr.
 Sikst II., papež, 6. avg.
 Silverij, papež, 20. jun.
 Silvester, opat, 26. nov.
 Silvester, papež, 31. dec.
 Simeon, škof, muč., 18. febr.
 Simeon, muč., 24. marca.

Simeon, škof, 21. apr.
 Simeon, starček, 8. okt.
 Simforijan (in Klavdij), muč.,
 8. nov.
 Simforoza, muč., 18. jul.
 Simon (in Juda), apost., 28. okt.
 Simon-otrok, muč., 24. marca.
 Simplicij, papež, 2. marca.
 Slavka (Slavko) glej Alojzij.
 Smaragd (Cir. in Larg), muč.,
 8. avg.
 Snežnica Marija, 5. avg.
 Sofronij, škof, 11. marca.
 Sonja glej Zofija.
 Soter (in Gaj), pap., m., 22. apr.
 Sotéra, dev., muč., 10. febr.
 Spiridion (Dušan), opat, 14. dec.
 Spočetje brezmadežno, 8. dec.
 Spomin sv. Pavla, 30. jun.
 Stanislav (Stanko, Stana), šk.,
 7. maja.
 Stanislav Kostka, sp., 13. nov.
 Suzana, dev., (in Tiburcij), m.,
 11. avg.

Š

Štefan, opat, 17. apr.
 Štefan, papež, muč., 2. avg.
 Štefan, kralj ogrski, 2. sept.
 Štefan, prvi mučenec, 26. dec.;
 najdenje njegovo, 3. avg.

T

Tarbula, dev., muč., 22. apr.
 Tarzicij, muč., 15. avg.
 Tarzila, dev., 24. dec.
 Tekla, dev., muč., 23. sept.
 Telesfor, papež, muč., 5. jan.
 Teobald, pušč., 1. jul.
 Teodor (Božidar), spozn., 7. jan.
 Teodor, muč., 15. aprila.
 Teodor, muč., 9. nov.
 Teodora, muč., 13. marca.
 Teodozija, dev., 2. apr.
 Teofil (Bogoljub), muč., 8. jan.
 Teotim (in tov.), muč., 18. dec.
 Terezija Deteta Jez., 3. okt.
 Terezija, dev., 15. okt.
 Tiburcij (in tov.), muč., 14. apr.
 Tiburcij (in Suzana), m., 11. avg.
 Tician, škof, 3. marca.
 Tilen glej Egidij.
 Timotej, škof, 24. jan.
 Timotej, muč., 22. avg.
 Tit, škof, 4. jan.
 Tomaž Akv., spozn., c. uč.,
 7. marca.
 Tomaž Tol., muč., 9. apr.
 Tomaž Vilan., škof, 22. sept.
 Tomaž, škof, 3. okt.
 Tomaž (Tomislav), ap., 21. dec.
 Tomaž, škof, muč., 29. dec.
 Trifon, muč., 10. nov.
 Turibij, škof, 24. marca.

U

Ubaldo, škof, 16. maja.
 Udalrik glej Urh.

Urban I., papež, 25. maja.
 Urban, škof, 7. dec.
 Urban, papež, 19. dec.
 Urh, škof, 4. julija.
 Uršula (in tov.), d., m., 21. okt

V

Valburga, dev., 25. febr.
 Valentin (Zdravko), škof, 7. jan.
 Valentin, muč., 14. febr.
 Valentina, dev., 25. jul.
 Valerija, muč., 5. jun.
 Valerijan (in tov.), m., 14. apr.
 Valerijan, spozn., 12. sept.
 Vekoslav glej Alojzij.
 Venancij, škof, muč., 1. apr.
 Venancij, muč., 18. maja.
 Venčeslav, kralj, 28. sept.
 Vendelin, spozn., 20. okt.
 Venefrida, dev., muč., 3. nov.
 Vera glej Fides.
 Veronika, dev., 13. jan.
 Veronika Jul., dev., 9. jul.
 Veselko glej Gaudencij.
 Vid, muč., 15. jun.
 Vigilij, škof, muč., 26. jan.
 Vika glej Hedviga.
 Viktor (Zmagoslav), sp., 26. febr.
 Viktor, muč., 10. marca.
 Viktor, muč., 20. apr.
 Viktor, papež, muč., 28. jul.
 Viktor, škof, 23. avg.
 Viktorija, dev., muč., 11. febr.
 Viktorija, muč., 17. nov.
 Viktorija, dev., 23. dec.
 Viktorin, muč., 25. febr.
 Viktorin, škof, muč., 3. nov.
 Vilibald, škof, 7. jul.
 Vilibrord, škof, 7. nov.
 Viljem, pušč., 10. febr.
 Viljem, opat, 6. apr.
 Viljem, škof, 8. jun.
 Viljem, opat, 25. jun.
 Vincencij (Vinko), muč., 22. jan.
 Vincencij Fer., spozn., 5. apr.
 Vincencij Pavl., spozn., 19. jul.
 Virgilij, muč., 13. sept.
 Virgilij, škof, 27. nov.
 Vital, muč., 28. apr.
 Vital, muč., 4. nov.
 Vivina, dev., 17. dec.
 Vladimir, kralj, 15. jul.
 Vnebovzetje Marijino, 15. avg.
 Vojslava, dev., 27. maja.
 Vojteh (Adalbert), škof, 23. apr.
 Volbenk (Volfgang), šk., 31. okt.

Z

Zaroka Marijina, 23. jan.
 Zdenko glej Sidonij, Filip.
 Zofija, 15. maja.
 Zofija (in tov.), muč., 18. sept.
 Zofija, vdova, 30. sept.
 Zofronij glej Sofronij.

Ž

Žalostna Mati božja, petek po
 tihi nedelji in 15. sept.

Iz govora maršala Tita, predsednika Ljudske fronte Jugoslavije, na II. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije

Naš kongres, drugi po vojni, je posebnega pomena. Na njem bo že videti uspehe velikanskih naporov naših narodov pri graditvi lastne države. Sešli smo se v času, ko je mednarodni položaj tak, da ni treba samo, da se v vsaki državi združijo vse sile, ki že le mir in napredek vsega človeštva, ampak tudi, da se vsi napredni elementi na svetu še bolj združijo v boju za mir, združijo zoper tiste, ki so danes čedalje glasnejši in ki so pred kratkim povzročili strašno vojno. Mislim, da bo prišel čas, ko se bodo mogli zastopniki vseh demokratičnih sil sveta sniti in se pogovoriti o tem, kakšno mora biti mednarodno sodelovanje in kako je treba delati in se boriti, da se prepreči nova vojna.

Fašizem je bil v zadnji vojni potreben reakciji kot napadalec na Sovjetsko zvezo, na državo delavcev in kmetov. Reakcija je imela silen strah pred deželo, ki je kot svetilnik kazala narodno zatiranje in socialno izrabljanje množicam pot, po kateri morajo hoditi k boljši prihodnosti.

A kaj vidimo danes? Mednarodna re-

akcija vnovič poskuša s fašizmom. Napadalnemu, nenasitnemu imperializmu godi za ohranitev njegovih sedanjih položajev vsaj to, da nasprotuje resnično demokratičnim državam, če že ne more uničiti velike socialistične države — Sovjetske zveze. Mednarodna reakcija pod vodstvom ameriških finančnih močitev si spet razsipno, z vsemi sredstvi prizadeva, da bi v raznih deželah, vstevši tudi zahodno Nemčijo, obnovila fašizem, prizadeva si, da bi spet ustvarila žarišče napadalnosti. Že drugič hoče napraviti iz fašizma udarno pest, s katero bi dosegla svoje imperialistične namene. Toda prepričani smo, da bo mednarodna reakcija — kljub temu da se fašizem v sami Ameriki čedalje bolj krepi — tudi tokrat doživela polom.

Ljudska fronta je bila pred vojno potrebna zaradi boja zoper največjo naraščajočo nevarnost, zoper fašizem. Potrebna je bila zaradi boja zoper reakcijo v vsaki deželi posebej, zaradi zmage demokratičnih sil nad reakcijo, zaradi boja zoper naraščajočo vojno nevarnost, ker je fašizem pomenil

vojno. Potrebna je bila zaradi ohranitve narodne neodvisnosti, ker je bil fašizem najbolj nevaren neodvisnosti malih narodov. Tako so tedaj, pred vojno, Komunistične partije po vseh kapitalističnih deželah razlagale naloge fašizma in vse to se je do kraja potrdilo v veliki žaloigri med zadnjo vojno, ko je fašizem zaslužnil ne le male države, ampak ogrožal in podjarmil tudi velike narode. Zato se morajo tudi danes — v zvezi s tem, da je mednarodna reakcija čedalje bolj napadalna, da hoče spet uvesti fašistične metode, da se vnovič oglašajo razni fašistični hujškači — napredne sile v vsaki deželi, pa tudi po vsem svetu, z vsemi močmi boriti zoper reakcijo, ki hoče spet pahnuti svet v žaloigro, podobno tisti, ki smo jo pred kratkim preživeli. Spet je potreben zagrizen in vztrajen boj zoper reakcijo in fašizem, to se pravi, z o p e r v o j n e h u j s k a č e. A tokrat moramo dobro upoštevati vse napake preteklosti.

Ali so bile ljudske fronte kos svojim nalogam tik pred vojno in med njo? Ne! V nekaterih deželah niso bile kos. In zakaj ne? Ker so nastajali sporazumi samo od zgoraj navzdol, samo z vodstvi strank, ker so bile v ljudskih frontah razne stranke z ne samo omahljivimi, ampak tudi reakcionarnimi, izdajalskimi vodstvi, ki so v najusodnejšem trenutku ali strahopetno stisnili rep ali prešla na stran fašističnih osvajalcev. Take ljudske fronte so bile — ker so bile preveč pisane in niso imele delovnega načrta in neomahljive odločnosti — bolj na papirju kakor pa borbena enotna, krepka in neomahljiva fronta, ki bi se mogla do kraja postaviti po robu domači reakciji in rastoči fašistični nevarnosti. Zato moremo razumeti, ne pa tudi opravičiti, da Komunistične partije v nekaterih deželah niso izpolnile svojih nalog, ko naj bi organizirale boj zoper okupatorja in ustvarile resnično demokratično oblast. Z drugimi besedami, niso mogle razgibati širokih ljudskih množic že ob začetku in se jim postaviti na čelo. Čeprav so se pozneje v nekaterih deželah okupatorju res upirali, boj — iz prej navedenih razlogov — ni bil niti enoten niti niso bili doseženi uspehi, kakor bi bili morali biti in kakršni bi ustrezali željam ljudstva. Zato je seveda v teh deželah reakcija spet vzela oblast v svoje roke.

Mnogi mislijo, da so zdaj ljudske fronte zastarele, nekaj, kar je na tej razvojni stopnji odveč. A to je zgrešeno. Čeprav ljudske fronte med vojno iz prej navedenih razlogov niso bile v vseh deželah učinkovite, so danes še bolj potrebne, samo treba jim je dati novo vsebino. Saj je danes reakcija vedno bolj napadalna, tudi danes fašizem ob njeni pomoči spet dviga glavo, tudi danes se čedalje bolj oglašajo vojni hujškači. Spet torej utegne biti nevarnost za vojno, če ne bomo budni, če se ne bomo izučili iz bližnje preteklosti in kar najodločnejše nastopili zoper vse vojne hujšakače, če se ne bodo v tem boju združile vse napredne sile, ne le v vsaki deželi posebej, temveč na vsem svetu.

Ljudske fronte se torej združujejo v fronto miru na svetu. Ljudske fronte so lahko v raznih deželah na raznih stopnjah organizacijskega in političnega razvoja, izpolniti pa morejo svojo nalogo v vsakteri deželi samo tedaj, če se postopoma izpremenijo v enotno, vseljudsko organizacijo za učinkovitejše reševanje vseh političnih, gospodarskih, socialnih, kulturnih in drugih vprašanj, to se pravi, če dosežejo enoten program za vsa vprašanja notranjega življenja. Tako je nova demokracija mogoča in uresničljiva, tako se lahko na sedanji stopnji obdrži in nadalje razvija. Lahko smo prepričani, da bo mednarodna reakcija zavreščala, češ da je to enopartijski sistem, v nasprotju s tako imenovanim ameriškim načelom štirih svobod in tako dalje. A naj le vpijejo, kolikor jih je volja, saj drugega jim ne kaže. Lahko pa jim takoj zastavimo stvarno vprašanje: Koliko strank, gospoda, imate vi? Imate samo dve. In kakšni sta ti stranki? V bistvu — popolnoma enaki. Vzdržuje in podpira ju vsemogočna dolarska diktatura. To sta stranki vefinancijskih močincev, ne glede na to, da so v njih tudi dobronamerni pristaši, kajti ti ne morejo ničesar storiti, čeprav bi kaj hoteli. To sta torej stranki demokracije zahodnega vzorca, demokracije v slabem smislu, preko katerih izvajajo svojo diktaturo vелеkapitalisti. Naj bi bili ti stranki še tolikšni po številu, sta vendarle stranki samo peščice največjih kapitalistov Amerike. Verjetno bo tudi tamkaj prišel čas, ko se bo obrnilo na boljše, ko bodo široke delovne množice Amerike resnično

uživala svobodo, o katerih je toliko govorjenja, o katerih pa njihove množice, kakor tudi po drugih kapitalističnih deželah, zdaj samo še sanjajo.

Ljudska fronta v Jugoslaviji se je pred vojno razlikovala od ljudskih front v nekaterih drugih deželah po tem, da ni bila samo začasna združitev z meščanskimi strankami. Ni bila ustvarjena s sporazumi od zgoraj, med vodstvi, marveč od spodaj, pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije. Številčno ni bila tako močna kakor v nekaterih drugih državah, vendar je bila kakovostno boljša. Seveda to ne pomeni, da nismo povabili tudi vodstev, da bi v celoti pristopila k Ljudski fronti. To ne pomeni, da smo odklanjali sporazume z vodstvi strank, ki bi hotela stopiti v Ljudsko fronto. Tako stališče bi bilo nepravilno in škodljivo, kajti v tem primeru bi ne bilo mogoče takih vodstev pred množicami razkrinkati, kako so reakcionarna in le na videz demokratična, samo da s tem slepe množice. Če bi dovolili to napako, bi utegnili ostati ločeni od množic in v tem primeru bi ne bila dvomna samo številčna moč fronte, ampak tudi izid boja zoper okupatorja. V Ljudsko fronto so v naši deželi že pred vojno stopali najbolj napredni elementi: delavski razred pod vodstvom Komunistične partije, ljudska inteligenca, napredni kmetje in meščanstvo ne glede na strankarsko pripadnost. Program Ljudske fronte je bil jasno določen. Dala ga je Komunistična partija Jugoslavije. Obsegal je: boj zoper socialno izkoriščanje in narodno zatiranje; boj za demokratizacijo dežele in boj zoper fašizem; ukrepe za obrambo dežele pred naraščajočo nevarnostjo napada fašističnih osvajačev; boj zoper peto kolono; vzpostavitev diplomatskih odnosov, pozneje pa tudi zaveznitva s Sovjetsko zvezo.

Vodstva meščanskih strank so bila tako proti Ljudski fronti kakor tudi proti njemu programu. Ob volitvah so bila sicer pripravljena na navidezne dogovore s predstavniki delavskega razreda, a samo iz politično špekulantskih nagibov, da bi se polastila oblasti. Kakor hitro pa so ti gospodje prišli na oblast, so pokazali svoje reakcionarno lice z delom zoper koristi ljudstva (primer Mačka, Cvetkovića in drugih). Tako so torej zrel politični nagon širokih delovnih množic, pravilna smer Komunistične

partije in njen vztrajni boj za množice ter delo v množicah omogočili, da je bila Ljudska fronta krepka že pred napadom na Jugoslavijo. Ta fronta je ojekleneela v vsakdanjem žilavem boju zoper protiljudske režime, ki so neusmiljeno preganjali vse, kar je bilo naprednega v deželi, ki so vodili deželo čedalje bolj v naročje Hitlerju in Mussoliniju, dokler ni nazadnje Cvetković-Mačkov režim sklenil zloglasnega protikomunističnega pakta s fašističnimi osvajalci.

V stari Jugoslaviji vodstva raznih strank ne samo niso hotela sodelovati v Ljudski fronti, ampak so oblastniki kar po vrsti preganjali napredne elemente iz Ljudske fronte. Za časa Mačka in Cvetkovića, na Hrvaškem pa Šubašića, so prijemali in metali v zapore in taborišča stotine protifašistov, da so jih pozneje ob kapitulaciji izročili Nemcem in ustašem, ki so jih zverinsko pobili. Ti gospodje danes ne morejo z ničimer opravičiti svojega zločina, kajti treba je bilo samo ukazati, naj se odprejo vrata zaporov, pa bi bili številni najboljši sinovi naših narodov rešeni Hitlerjevih in Paveličevih rabljev. Taki in podobni zločini teh gospodov so med njihovimi pristaši omajali vero vanje. Čedalje bolj so uvidevali, da je edino Ljudska fronta pod vodstvom Komunistične partije organizacija, ki dosledno brani koristi delovnih množic in bo znala braniti tudi neodvisnost dežele. Naša dežela bi bila doživela pač še veliko strašnejšo žaloigro, če bi ne bilo organizacije, ki je znala v najhujših urah strniti ljudstvo in ga popeljati v boj.

Ko pa je ljudstvo, zbrano v Ljudski fronti, začelo segati po orožju, da bi branilo ne samo svojo svobodo, ampak tudi svoj obstoj, svoje življenje, so skoraj vsa vodstva raznih strank prepustila svoje ljudi njihovi usodi. A ljudstvo je vzelo usodo v lastne roke in ne samo osvobodilo deželo, temveč ustvarilo na novih temeljih novo in boljšo Jugoslavijo ter pregnalo vse, ki so to za sluzili.

Katere so torej poglobitve značilnosti političnega stanja pred vojno in v prvih dneh okupacije?

Prvič, dokončno so se zvrstile na oblasti vse buržujske stranke, vštevši tudi tako imenovano Mačkovo kmečko stranko; vse so bile bolj ali manj steber monarhije ali reakcije, vse po vrsti so delale zoper koristi delovnega ljudstva. Drugič, Jugoslavija je

bila brez starih zaveznikov, mala zveza je razpadla, poudarjali so sodelovanje s silami osi (Stojadinović, Jevtić, princ Pavle in drugi). Tretjič, vedno večji je bil odpor zoper pofašistenje dežele, obenem pa hujši teror režimov zoper napredne protifašistične elemente. Četrtrič, Čvetković-Mačkov režim se je dokončno odločil, da se bo Jugoslavija po nalogu princa Pavla vpregla v voz osi, in pristopil k tako imenovanemu protikomunističnemu paktu. Petič, vladajoči krogi — civilni in vojaški — so bili povsem nesposobni, da bi organizirali obrambo dežele. Šestič, ne samo reakcionarna klika hrvatske kmečke stranke z Mačkom na čelu, ampak tudi beograjski oblastniki so podpirali teroristično, fašistično organizacijo tako imenovanih ustašev. Sedmič, ob napadu na Jugoslavijo je bila popolna zmeda; vodstva strank so po večini zapustila množice v najhujših dneh, zbežala v tujino, stopila odkrito v službo okupatorjev ali pa se skrivala, kar vse pomeni ločitev množic od vodstev strank in vstop v Ljudsko fronto. Osmič, tako je Komunistična partija Jugoslavije dobila popolno zaupanje širokih ljudskih množic, ki ga je med bojem še bolj utrdila.

Vodstva raznih meščanskih strank so bila torej v glavnem razkrinkana že pred napadom na Jugoslavijo, ravnanje te gospode v prvih dneh okupacije pa je povzročilo, da je dokončno izgubila zaupanje ljudskih množic. Tako je torej Ljudska fronta v Jugoslaviji združila vse napredne ljudi, vse protifašiste, vse, ki so bili pripravljeni, da pod vodstvom Komunistične partije branijo neodvisnost dežele, pripravljeni, da se borijo zoper okupatorja in njegove domače pomagače. Zato se je Ljudska fronta v Jugoslaviji razlikovala od ljudskih front v drugih deželah. Bila je močna enotna skupnost ravno zato, ker v njej ni bilo omahljivih in reakcionarnih vodstev. V njej so bile napredne množice iz raznih strank pod vodstvom Komunistične partije. Bile so izjeme. V Sloveniji so bili na primer v vodstvih meščanskih strank tudi napredni ljudje, ki so šli iz rodoljubnih nagibov z ljudstvom in delili z njim vse hudo v dneh boja. Podobno, čeprav v manjšem obsegu, je bilo tudi po drugih pokrajinah. Med okupacijo so se v Ljudski fronti zbirali vsi, ki so ljubili domovino, bili pripravljeni boriti se zoper okupatorja in domače izdajalce, zlasti tisti,

ki jim je grozil ustaški nož, pozneje pa četniško bodalo.

Ker so ljudske množice, kot smo videli, izgubile zaupanje v vodstva svojih strank; ker je okupator s pomočjo domačih kvizlingov začel do kraja izkoriščati stari državni aparat, da bi laže zasušnil ljudstvo; ker so se narodi Jugoslavije prepričali, da stara oblast ni bila nič vredna niti po vsebini niti po obliki, ter spoznali, da je treba ustvariti oblast, novo tako po vsebini kakor tudi po obliki, to se pravi ljudsko oblast na načelih resnične demokracije. Nova ljudska oblast je zrastle iz ljudstva, Ljudska fronta pa je njena politična osnova.

Pri tej priložnosti naj spregovorim nekaj besed o nekaterih ljudeh izven naše države, in sicer naprednih ljudeh, ki še vedno trdijo, da se je vstaja v Jugoslaviji tako razmahnila in da je tako uspela zaradi posebno ugodnih političnih razmer v državi in zaradi zemljepisnih ugodnosti za vodstvo boja. Te trditve so tako nesmiselne in neumne, da so skoraj videti zlohotne in podcenjujoče junaški boj, zato bi niti ne bilo potrebno omenjati jih tu, če bi jih ne ponavljali. Ravno v Jugoslaviji so bile politične razmere najmanj ugodne za vodstvo boja zoper okupatorja. Predvsem že zato, ker je Jugoslavija država mnogih narodov, v kateri pred vojno ni bilo narodne enakopravnosti, temveč je velikosrbska hegemonija najbolj surovo zatirala narode. Med posameznimi narodi je bilo zagrizeno narodno sovraštvo. Ravno zato so okupatorji dobili v Jugoslaviji nekaj kvizlingovcev, na primer Pavelića, Nedića, Rupnika in na koncu Mihajlovića, ki so jih podprli v boju zoper narodno osvobodilno vojsko z močnimi silami.

Zato je toliko pomembnejša vloga Komunistične partije, Ljudske fronte v celoti in borcev na bojiščih, ki so vztrajno oznanjali in širili bratstvo in enotnost vseh narodov Jugoslavije. Ni bilo lahko dvigniti hrvatske množice v boj zoper okupatorja, ki je pomagal ustvarjati tako imenovano Neodvisno državo Hrvatsko s Pavelićem na čelu. Ni bilo lahko dvigniti v boj makedonski narod, ki so ga pod velikosrbsko hegemonijo surovo preganjali in narodnostno zatirali, pri čemer mu niso priznali makedonske narodnosti. Treba mu je bilo vztrajno pojasnjevati in buditi upanje, da si bo v osvobodilnem boju s pomočjo drugih narodov Jugoslavije res lahko priboril narodnostno svo-

bodo. V Sloveniji je bila na pobudo Komunistične partije osnovana Osvobodilna fronta, in sicer takoj po okupaciji, za boj zoper okupatorja, ki ni grozil samo svobodi Slovenije, ampak tudi o b s t o j u s l o v e n s k e g a n a r o d a s p l o h. Zato je dobila Osvobodilna fronta v Sloveniji takoj spočetka najizrazitejši vseljudski značaj. Po tem se je razlikovala od Ljudske fronte v drugih pokrajinah. V Srbiji, Črni gori, Bosni in Hercegovini je bil razvoj Ljudske fronte med okupacijo skoraj enak. Ker je bila takoj spočetka množična, je to omogočilo, da je izbruhnila v teh pokrajinah vstaja že nekaj prej in dala svoj pečat tudi vstajam v drugih pokrajinah Jugoslavije že leta 1941.

Ker je imela Ljudska fronta enoten program in enotne smotre, je postala trajna vseljudska organizacija, katere pomen v osvobodilni vojni je bil velikanski, ker si brez take Ljudske fronte, kakršna je naša, ne moremo niti misliti tako uspešnega boja zoper okupatorja, pa tudi ne vsega, kar smo že dosegli. Resnična demokratičnost Ljudske fronte je tudi omogočila resnično demokratičnost nove oblasti, narodno osvobodilnih odborov, organov Ljudske fronte, ki so opravljali vsakdanje naloge.

Na zasedenem ozemlju je bilo delo Ljudske fronte težavno, a tudi tam je ustanavljala skrivaj narodno osvobodilne odbore, tudi tam je pod vodstvom Komunistične partije mobilizirala borce, zbirala pomoč za bojišče, agitirala in propagirala v korist osvobodilnega boja. Na zasedenem ozemlju si je pridobila velikanskih zaslug s širjenjem in ustvarjanjem upanja, da bo v Jugoslaviji zmagala narodno osvobodilna vojska, da bodo zmagali Sovjetska zveza in drugi zavezniki. Osvobodilna fronta je ojeklenela v osvobodilni vojni in se z bogatimi izkušnjami politično še bolj utrdila. Takoj po vojni je pričela reševati nove težke naloge. Dokončno organizirati novo državo na ruševinah stare in za življenje nesposobne Jugoslavije, obnoviti v vojni zelo upostošeno državo — to so bile naloge, ki so čakale Ljudsko fronto po zmagi nad okupatorji in domačimi izdajalci.

Če upoštevamo, da je tudi domača in mednarodna reakcija napravila vse, da bi v Jugoslaviji uvedla stari red po vzorcu preživele zahodne demokracije, potem šele

spoznamo, koliko težav je bilo pri ustvarjanju nove Jugoslavije, države z novo in pravičnejšo družbeno ureditvijo. Tudi to velikansko nalogo je opravila Ljudska fronta. Volitve v zvezno skupščino so pokazale velikansko življenjsko silo Ljudske fronte kot vseljudske politične organizacije. Izidi volitev pomenijo eno izmed največjih zmag Ljudske fronte, ker je glasovalo 95% tistih, ki imajo po novih zakonih pravico glasovanja, za novo Jugoslavijo in za Ljudsko fronto. Samo po zaslugi Ljudske fronte je bilo mogoče tako hitro ustvariti novo oblast od spodaj navzgor in kljub vsem oviram urediti politične razmere.

Naša država je bila v tej vojni strahovito razrušena in opustošena. Rane, ki so jih zadali našim narodom okupatorji, so bile tako hude, da bi bilo treba v navadnih političnih in gospodarskih razmerah več desetletij, preden bi se zacelile. Ljudska fronta pa je prinesla v obnovo države velikanski delovni in ustvarjalni polet naših narodov, žar naše mladine, požrtvovalnost naših delavcev, kmetov in ljudske inteligence. Samo po zaslugi Ljudske fronte je bilo mogoče v neverjetno kratkem roku vzpostaviti naš promet, zgraditi porušene mostove, obnoviti železnice ter rečni in pomorski promet. Velika zasluga Ljudske fronte je, da je večji del naših porušениh vasi in mest obnovljen. Zasluga Ljudske fronte je, in ne majhna, predvsem pa delavcev v fronti, da so bile naše tovarne tako hitro obnovljene in da so tako hitro začele delati. Velika je tudi zasluga Ljudske fronte, da so se v novi Jugoslaviji uspešno reševala razna socialna, kulturna in prosvetna vprašanja.

Ko je vlada delala petletni načrt, je seveda upoštevala, da ga bo mogoče v korist gospodarskega napredka naše države uresničiti samo po zaslugi Ljudske fronte, opirajoč se na delovni polet naših ljudskih množic. Petletni načrt je velika in težka naloga, katere izvedba zahteva največje prizadevanje Ljudske fronte. Državo bomo mogli izgraditi, industrializirati in elektrificirati zaradi enotnosti ljudstva, zbranega v Ljudski fronti, in zaradi še nevidenega delovnega poleta mladine, delavcev, kmetov, ljudske inteligence in vseh drugih delovnih državljanov naše države.

Iz vsega vidimo, da Ljudska fronta pri nas ni imela velike naloge samo med vojno in

pred njo, ampak da ima še večjo danes pri mirni graditvi države. Torej je nujno potrebna ljudstvu naše države tudi v prihodnosti. Ker najbolje predstavlja ne le politično enotnost naših narodov, temveč tudi bratstvo in enotnost v narodnostnem smislu, je ne morejo zamenjati nikakršne meščanske politične stranke. Zato ostaja Ljudska fronta trajna vseljumska politična organizacija. Po svojem značaju nima nič skupnega s kakršno koli vsedržavno stranko, ki so jih različni režimi ustvarjali pred vojno v Jugoslaviji ali ki so jih ustanavljali totalitarni režimi v fašističnih državah. Vse te stranke in organizacije so bile ustanovljene zato, da bi se obdržal pod novo firmo stari, preživeli kapitalistični red. Ustanavljali so jih, da bi preprečili demokratizacijo novega vzorca. Z drugimi besedami, take organizacije so ustanavljali zoper ljudstvo in z namenom, da bi zaslužili druge narode.

Nasprotno pa je Ljudska fronta v Jugoslaviji organizacija vseh naprednih ljudi z velikanskimi nalogami, ki jih je pri nas že uresničila ali jih še bo. Kaj dokazuje dosežanja izkušnja glede na notranji politični razvoj? V stari, versajski Jugoslaviji je bilo mnogo različnih strank z različnimi programi. Vse stranke so se zgledovale po tako imenovani zahodni demokraciji, ki je dejansko bila in je danes še bolj diktatura manjšine nad večino, diktatura peščice kapitalistov nad večino ljudstva. Vladajoča klika je monarhijo na čelu si je vedno po potrebi izbrala eno ali več strank, na katere se je naslanjala pri izvajanju raznih protiljudskih ukrepov. Druge stranke so bile v opoziciji dotlej, dokler tudi njim niso nudili priložnosti, da so prišle do državnega korita, kajti take usluge vladajoči klikli so bile dobro plačane v škodo ljudstva. Tako so se na krmilu vrstile vse stranke razen, kar je razumljivo, komunistične. Pri tem pa se v korist ljudstva ni nič izpremenilo na bolje, ampak po navadi vedno na slabše. Kaj to dokazuje? To dokazuje, da so vse predvojne meščanske stranke zgubile ugled in pravico, da bi danes govorile v imenu ljudstva. Pokazale so, da ne morejo voditi države, da v današnji družbeni ureditvi za njih obstoj ni opravičila in da so odveč. Nova družbena ureditev v naši državi zahteva tudi novo obliko političnega življenja. Številne in po

svojih nazorih različne politične stranke bi bile v največjo oviro naglega in trajnega razvoja naše države. Pa ne samo političen, tudi gospodarski ustroj naše države ne dovoljuje številnih političnih strank s starimi programi in starim pojmovanjem.

Zamislmo si takole: Končali smo vojno, preiti je treba h graditvi države. Vse ljudstvo je treba mobilizirati za izpolnitev številnih in važnih nalog. Imamo pa razne stranke pod vodstvom raznih voditeljev. Ta bi dejal: Ni treba graditi najprej tega mostu, ampak onega. Drugi bi rekel: Zakaj dajati več pomoči, recimo, Bosni, Liki, Črni gori kot kak drugi republiki? Vsi skupaj pa bi verjetno rekli: Zakaj bi metali milijarde za obnovo porušenih vasi. Rajši počakajmo, da se malo popravimo ali da dobimo reparacije. Rekli bi: Kaj nam petletni načrt, kaj industrializacija in elektrifikacija! Naši dedi in pradedi so živeli na tej zemlji brez elektrifikacije in industrializacije, zato lahko tudi mi. Kaj nam načrtno kmetijstvo! Naj vsak kmet dela, kakor ve in more. Da bi stranke širile med ljudstvom take in podobne govornice, o tem smo lahko prepričani. To bi nam hromilo sile, onemogočilo bi vse tisto, kar bliža našo državo blaginji in razcvetu. Mogoče bo kdo pripomnil: Saj imamo v naši Ljudski fronti tudi nekaj meščanskih strank. Res je, toda množice ali pristaši teh strank so z nekaterimi svojimi vodilnimi ljudmi stopile v Ljudsko fronto že med osvobodilno vojno pred svojimi glavnimi voditelji, po vojni pa so se vodstva teh strank prepričala, da je Ljudska fronta najboljša rešitev za naše narode, ter tudi sama stopila v Ljudsko fronto in so danes na odgovornih mestih v državni upravi. Navzočnost teh vodstev v Ljudski fronti ne slabi njene enotnosti, kajti vodstva izvajajo program fronte in soglašajo s sedanjim političnim in gospodarskim redom.

Komunistična partija Jugoslavije je pobudila in organizirala Ljudsko fronto Jugoslavije še pred vojno. Ali ima potem Komunistična partija Jugoslavije kak drug program kakor Ljudska fronta? Ne! Nima ga. Program Ljudske fronte je tudi njen program. V čem se tedaj razlikuje Komunistična partija od drugih strank in od Ljudske fronte?

Kot prvoboriteljica delavskega razreda je dobila vlogo voditelja vseh naprednih demokratičnih sil, tako med osvobodilno vojno

kakor tudi pri mirni graditvi države. To široko nalogo je dobila v razmerah med osvobodilno vojno. Med okupacijo je organizirala in vodila osvobodilni boj za svobodo in neodvisnost narodov Jugoslavije. Vlogo voditelja vseh naprednih ljudskih sil, združenih v Ljudski fronti, ima Komunistična partija zaradi svojkega revolucionarnega razvoja pri nas, zaradi posebne družbene preobrazbe. Do ustanovitve nove države ni bila samo prvoborneljelica delavskega razreda, ampak tudi voditeljica vseh naprednih sil, ki so se skupno borile za isti smoter, to je za izgon okupatorjev, za uničenje domačih izdajalcev in za ustvaritev nove državne zgradbe — Federativne ljudske republike Jugoslavije. Po ustvaritvi nove države je prevzela vodstvo celotnega družbenega razvoja: pri graditvi ljudske oblasti, to je pri organizaciji države, pri graditvi države, v gospodarskem in kulturnem življenju in tako dalje. To nalogo opravlja kot sestavni del Ljudske fronte, ker je njen vodilni del.

V vsakem obdobju družbenega razvoja ali družbenih sprememb so stopnje, ki označujejo obdobje in so odvisne od poglobitnega dogajanja v njem. Katere so temeljne značilnosti sedanjega obdobja?

Prvič, fašizem. Zaradi nepremostljivih nasprotij med imperialisti se je rodil fašizem s povečanim imperialističnim pohlepom po osvojitvi sveta, ne samo gospodarski, ampak tudi politični, z željo, da uniči male države in pripravi življenjski prostor za tako imenovano višje pleme, z načrti, da razdene vse kulturne pridobitve na svetu. Drugič, velika osvobodilna vojna in popoln vojaški poraz fašizma, vojna, ki so jo vodili združeni narodi s Sovjetsko zvezo na čelu. Tretjič, razpad starih državnih sistemov v vzhodnih državah, ki so živeli po načelih tako imenovane zahodne demokracije, in ustanovitev novih družbenih sistemov v istih državah na načelih resnične, ljudske demokracije. Četrlič, revolucionarne družbene preobrazbe se razvijajo v znamenju boja zoper zavojevalce, za svobodo in narodno neodvisnost, za ustvaritev pravičnejšega družbenega sistema namesto starega kapitalističnega, slonečega na načelih tako imenovane zahodne demokracije. Petič, poskus, da bi imperialistične sile obnovile fašizem kot utež zoper naraščajočo moč nove demokracije in kot udarno pest za uresničenje imperialističnih načrtov. Šestič, vojno

hujskaštvo in obrekovanje novih demokracij. Ker mednarodna reakcija ne more potešiti svojega imperialističnega teka, se z ameriškimi imperialisti na čelu z obrekovanjem na vso moč besno zaganja proti demokracičnim državam, zlasti proti Sovjetski zvezi in Jugoslaviji. Vojni hujskači si silno prizadevajo, da bi pahnili svet v novo vojno, v novo pogubo. Sedmič, nasproti fronti reakcije je fronta miru. Zoper enotnost mednarodne reakcije in vojnih hujskačev je čedalje bolj čutiti potrebo po enotnosti vseh naprednih sil, vseh, ki žele mir in mednarodno sodelovanje, ustvarja se fronta miru in demokracije. Osmič, enotnost koristi delavskega razreda in vseh drugih resnično demokracičnih sil zlasti v državah vzhodne Evrope in v naši državi je poglobitnega pomena za ustvaritev politične enotnosti, za ustvaritev resnične, nove, ljudske demokracije.

Z nacionalizacijo in prehodom proizvodjalnih sredstev v roke delovnega ljudstva je bil odpravljen stari družbeni sistem in z ustanovitvijo nove Jugoslavije z novim političnim in gospodarskim ustrojem so koristili vseh, ki sodelujejo pri delu, istovetne, skupne.

Kaj je torej pri nas Ljudska fronta?

1. Ljudska fronta pri nas je trajna, vse-ljudska politična organizacija z jasno določenim trajnim programom. 2. Ljudska fronta je politična enotnost delovnih ljudi naše države, delavcev, kmetov, ljudske inteligence, mladine, žen in vseh delovnih državljanov, to je vseh, ki delajo v duhu nove Jugoslavije.

To torej dokazuje, da imajo narodi Jugoslavije v Ljudski fronti svojo skupno politično organizacijo, preizkušeno in prekaljeno v najhujših časih naše zgodovine. Dokazuje, da bodo mogli naši narodi, združeni v tej organizaciji, v kateri je tudi Komunistična partija Jugoslavije, uresničiti svojo boljšo in srečnejšo prihodnost. Ta skupna organizacija je porošstvo, da bodo naši narodi ohranili pridobitve velikega osvobodilnega boja, da bodo ohranili bratstvo in enotnost, ki je porošstvo vseh naših uspehov sedaj in v prihodnje. To pomeni, da bodo naši narodi tako združeni ohranili vse, zaradi česar so umirali najboljši sinovi in hčere naše države, da bodo ohranili skupnost bratskih narodov — Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo.

»Uresničiti Titov petletni načrt pomeni: 1. končno spodkopati ostanke kapitalističnega izkoriščevalskega sistema na naših tleh, utrditi ljudsko oblast na področju gospodarstva, ustvariti trdne temelje za socializem; 2. razviti Jugoslavijo z industrializacijo in elektrifikacijo ter tako zavarovati gospodarsko neodvisnost države; 3. dvigniti naše poljedelstvo in zavednost kmečkega ljudstva; 4. ustvariti temelje za stalno dvigovanje življenjske ravni našega delovnega ljudstva; 5. utrditi obrambno silo naše države.«

EDVARD KARDELJ

»Velikanske rodoljubne manifestacije na Primorskem in v vsej Sloveniji, ko smo praznovali priključitev Primorja in Istre, dovolj jasno dokazujejo vsemu svetu veliko domoljubnost našega ljudstva. S te strani je slovensko ljudstvo pripravljeno na vsakršno sovražno dejavnost. Prekaljeno je zlasti primorsko ljudstvo v hudih preskušnjah, skozi katere je moralo iti tudi po zlomu hitlerjevske Nemčije, ko se je moralo nadalje bojevati za svojo osvoboditev in priključitev k materi Jugoslaviji.«

MIHA MARINKO

»Boj za izvedbo našega petletnega načrta je za nas prav tako častna dolžnost, kakor je bil častna dolžnost slehernega Slovenca in Jugoslovana boj za našo narodnostno osvoboditev. Izvesti petletni načrt pomeni okrepiti našo ne le politično, marveč tudi gospodarsko neodvisnost, utrditi temelje za razvoj srečnejše prihodnosti delovnega ljudstva, ustvariti temelje za to, da bo Jugoslavija nekoč res cvetoč vrt.«

BORIS KIDRIČ

V letošnjem Koledarju je za vsak dan izračunano, ob kateri uri sonce vzide in zaide, in sicer za vzporednik 46° severne širine, ki teče skozi Ljubljano, proti vzhodu skozi Laze, Litijo, Šmartno, Radeče, Sevnico, Rajhenburg, Podsedo; proti zahodu pa skozi Dobrovo, Horjulj, Žiri, Idrijo, Vojsko. Pripomnimo, da za severnejše ali južnejše kraje od Ljubljane ni velike razlike, komaj kako minuto, in se praktično niti ne opazi.

Za vzhod in zahod sonca je naveden srednji krajevni čas v urah in minutah, za lunine faze pa srednjeevropski čas v urah in desetinkah ure. Ako je sonce natančno v meridianu katerega kraja na južni strani neba, tedaj je ura 12 ali poldne po krajevnem času tistega kraja. Kadar je sonce na primer na 15. meridianu, ki gre blizu Trbovelj, tedaj imajo tam poldne. Zemlja se zavrti za 1 dolžinsko stopinjo v 4 minutah; ker pa je na primer Idrija 1 dolžinsko stopinjo zapadno od Trbovelj, imajo v Idriji poldne po krajevnem času šele 4 minute pozneje kakor v Trbovljah. Sonce pa ne pride vsak dan natančno v 24 urah zopet v meridian istega kraja, ampak samo štirikrat na leto, in sicer 25. XII., 16. IV., 15. VI. in 1. IX. Zemlja namreč ne kroži vedno enakomerno okrog sonca in zato pride sonce nekatere dni **pozneje**, druge dni pa **prej** v meridian istega kraja. Da se ta neenakomernost izravna, so astronomi izračunali in uvedli namisljeno **srednje sonce**, ki se docela enakomerno giblje na nebu in pride natanko vsakih 24 ur zopet v meridian istega kraja. Tako prihaja **pravo sonce** med 25. XII. in 16. IV. največ za 14 minut **prepozno** v meridian, med 16. IV. in 15. VI. pa **prehitro**, največ do 4 minute; med 15. VI. in 1. IX. zopet **prepozno**, največ za 6 minut, in med 1. IX. in 25. XII. **prehitro** največ za 16 minut. Te razlike zaostajanja in prehitevanja se prištevajo k času pravega sonca in ta časovna izravnavo dá **srednje sonce**, ki enakomerno kroži. Čas izračunan po srednjem soncu, se imenuje **srednji krajevni čas**. Ako n. pr. dne 11. 2. v Ljubljani zahaja sonce po krajevnem času ob 17.19, zahaja tudi v Idriji po krajevnem idrijskem času ob 17.19 istega dne.

Seveda pa krajevni čas ni pri sedanjem prometu primeren. Na potovanju bi bilo vedno treba kazalce na uri premikati, ker je v vsakem kraju drug krajevni čas. Zaradi tega so l. 1890 uvedli astronomi in države **pasovni čas**. Vsa zemlja je razdeljena v 24 pasov, ki vsak meri 15 dolžinskih stopinj. Pas od $7,5$ do $22,5$ dolžinskih stopinj vzhodno od Greenwicha (Grinicha) je **srednjeevropski pas**. Vse države, ki leže v tem pasu, imajo obenem isti **srednjeevropski čas**. Ta čas se določi po meridianu, ki je 15° vzhodno od Greenwicha. Omenjeni meridian gre nekoliko zapadno od Trbovelj in vzhodno od Kočevja. Kadar je n. pr. poldne na tem meridianu (Trbovlje) po **srednjeevropskem času** (ki je obenem enak

krajevnom času), tedaj je hkrati po 15° meridianu poldne tudi v Nišu, v Ljubljani in v Idriji, čeprav po **krajevnem času** v Nišu kaže ura skoraj 12.28, v Ljubljani 11.58 in v Idriji 11.56. Srednjeevropski čas je v naši državi merodajen in morajo biti po tem času urejene vse javne ure in ves promet. Ako hočemo ugotoviti, ob kateri uri po **srednjeevropskem času** vzhaja ali zahaja sonce, kar je v koledarju navedeno v **krajevnem času**, prištevamo za kraje, ki leže ob idrijskem meridianu 4 minute, za kraje ob ljubljanskemu meridianu 2 minuti; za kraje ob trboveljskem meridianu, po katerem se sploh srednjeevropski čas določi, ni prištevek, ker kakor že omenjeno, je tam krajevni čas enak srednjeevropskemu času. Tedaj n. pr. zahaja sonce v Trbovljah dne 11. 2. po **srednjeevropskem času** ob 17.19, v Ljubljani ob 17.21 in v Idriji ob 17.23.

Nedeljsko črko so nekoč rabili, da so izračunali, kateri dan je **prva nedelja** v januarju. N. pr. za leto 1948 je to črka D, ker pade prva nedelja na 4. dan januarja in je D četrta črka v latinski abecedi: a, b, c, d.

Zlato število. Pred 2379 leti je grški učenjak Meton izračunal, da je 6940 dni točno 235 mesecev ali 19 let. To je rabil, da je lahko izračunal dolžost luninega leta (lunisolar), ker takrat so računali dolžost leta po luni. To dobo so imenovali Metonov cikel, ki traja 19 let, in to se šteje kot zlato število I—XIX. N. pr. leto 1948 je XI. leto v Metonovi dobi.

Epakta je čas od zadnjega mlaja v letu do 1. januarja prihodnjega leta. N. pr. v letu 1948 je epakta 19, ker je bil zadnji mlaj v letu 1947 že 12. decembra.

Sončni krog. Rimljani so hoteli urediti koledar in so gledali, kdaj in v katerih letih se ujemajo datumi s tedenskimi dnevi. To dobo so izračunali na 28 let ter so jo imenovali »Sončni krog«. Leto 1948 je 25. leto v tej dobi.

Rimsko število. Rimljani so imeli 15letno dobo za plačevanje obresti in drugih dajatev. Leto 1947 je bilo 15. leto v tej dobi. Zato je letos »Rimsko število« 1.

Kakor smo že omenili, imajo te navedbe samo še zgodovinski pomen.

Znamenja so: Oven, Bik, Rak, Lev, Devica, Tehtnica, Skorpion, Strelec, Kozorog, Vodnar in Ribe. Ta znamenja so se pred 2300 leti točno ujemala z istoimenskimi ozvezdji. Takrat je bilo sonce na dan 21. marca ob ekvinokciji (enakonočju) v znamenju »Ovna« in se je popolnoma ujemalo to znamenje z ozvezdjem »Ovna«. Zaradi premika ekvinokcija pa se je to znamenje toliko premaknilo, da je sedaj v ozvezdju »Rib«. Kajti zaradi kroženja zemeljske osi se premika točka ekvinokcija v dobi 26.000 let (Plutonovo leto) in to premikanje se imenuje **precesija**. Čez 2.000 let pa bo znamenje »Ovna« v ozvezdju »Vodnarja«. Vendar so znamenja tudi sedanji astronomi ohranili zlasti pri določevanju štirih letnih časov.

Sonce je poglavar svoje družine: planetov, planetoidov in kometov. Astronomi so izračunali, da je sonce oddaljeno od zemlje 150.000.000 kilometrov. Ta oddaljenost je že tako velika, da si težko mislimo, kako daleč je to. Ako pa razdalje in velikosti v vesoljstvu navedemo v zmanjšanem merilu, tako da pomeni meter milijon kilometrov, bomo lažje doumeli velikost in oddaljenost nebesnih teles. V tem primeru je sonce oddaljeno od zemlje 150 metrov. Veliko je 1,40 m, zemlja pa kot češnja 1,27 cm. V razdalji 150 metrov obkroži zemlja-češnja svoje sonce v dobi enega leta. Našo zemljo pa obkroži luna v razdalji 34 cm kot 3,5 mm veliko grahovo zrnce v enem mesecu.

V kratkem bomo navedli, kakšno je naše sonce. Dasiravno je zelo veliko, so vendar med zvezdami stalnicami še večja sonca — giganti, ki so od sto do tisočkrat večja od našega sonca. Vse zvezde so sama sonca. Naše sonce se prišteva med pritlikavce, a je kljub temu še tako veliko, da bi lahko vanj spravili 1.300.000 zemelj. 333.434 zemelj bi odtehtalo naše sonce. V sonce bi lahko postavili zemljo in luno v isti razdalji, kakor je dejanska, in bi bila od njiju do roba sonca še enako velika razdalja.

Sonce je vir vsega življenja na zemlji. Je veliko telo, sestojee iz samih žarečih plinov. Tretjina celotne sončne mase je iz vodika, dalje je v njem veliko helija in raznovrstnih težjih prvin v žarečem plinskem stanju. Skoraj vse prvine, znane na zemlji, so tudi v soncu. S posebnimi aparati (spektroskopi) so astronomi ugotovili, katere prvine žare v soncu. Le redke so prvine (n. pr. zlato, žveplo in dr.), ki jih v soncu še niso ugotovili. S tem pa seveda ni rečeno, da jih tam ni, marveč da so verjetno še v takem stanju, da jih spektroskopi ne zaznajo.

Vsa velikanska žareča plinska masa v soncu ne miruje, ampak se neprenehoma giblje po svojih zakonih v določenem redu. Lažje prvine se pretvarjajo v težje in takrat nastajajo v soncu silne, recimo, eksplozije zdaj tu, drugič drugje. Površino sonca, ki jo vidimo, imenujemo »fotosfera«. Fotosfera izžareva svojo svetlobo v vesoljstvo. Izmerili so, da oddaja toliko toplote, kakor da bi imela 6.000 Celzijevih stopinj temperature. Z računanjem pa

so dognali, da je v notranjosti sonca do 55.000.000 stopinj temperature.

V fotosferi se včasih pojavljajo manjše ali večje pege.¹ Pege dosežejo večkrat velikost od 100 do 150 tisoč km. 40.000 kilometrov veliko pego lahko že skozi temno steklo s prostim očesom opazimo. Pege se pojavijo po navadi po dve ali več v skupini in lahko trajajo na tedne in celo po več mesecev. Sonce se zavrti okoli svoje osi v dobrih 25 dneh in tako dobiva sončna površina vedno drugačno podobo, nove skupine peg nastajajo, druge pa izginevajo. Skupine peg dosežejo včasih tako veliko razsežnost, kakor je razdalja med zemljo in našo luno. V pegah so silni vrtinci žarečih plinskih mas; ti vrtinci so podobni našim ciklonskim viharjem. Kadar sončna fotosfera miruje, tedaj ni peg, čim bolj pa sončna delavnost narašča, tem več je število raznih peg nastaja.

Stanje, ko sonce miruje (ko ni peg in njihovih skupin), se imenuje »minimum«, to je najmanj. Po minimumu prične sončna delavnost naraščati, kar traja tri do šest let. V določenih presledkih narašča število peg. Ob »maksimu« (največ peg) je dosežena največja sončna delavnost ali aktivnost. Po maksimu pa sončna aktivnost v presledkih polagoma pada. Ta doba traja dalje kot doba vzpona aktivnosti. Minimum ali mirovanje sonca lahko traja po več mesecev ali celo leto. Zadnji minimum leta 1944 je trajal 165 dni; toliko časa je bila fotosfera brez peg.

Vsa doba sončne aktivnosti od minima preko maksima do zopetnega minima traja povprečno okoli enajst let in se imenuje »maksimalna enajstletna perioda sončnih peg«. Vse periode niso enako dolge, trajajo od 7 do 17 let.

V dobi od minima do maksima pege v valovitih presledkih številčno naraščajo; v jedrih teh peg so elektromagnetični pojavi. V dobi od maksima do zopetnega minima, ko sončna aktivnost pada in se v presledkih pojavljajo številni mali minimi, t-subminimi (glej stran 69 »Tajne našega

1) Več o tem glej v knjigi: Ivan Tomec, Tajne našega Sonca, ki jo je l. 1947 založila in izdala Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju.

Sonca«), se skupine peg številčno zmanjšujejo. Tudi elektromagnetično žarenje iz peg se zmanjšuje. Že samo iz tega je razvidno, da je sončna aktivnost v dobah pred maksimumom zelo različna.

Nad fotosfero se dviga do višine 170.000 kilometrov »kromosfera« (barvasto ozračje), ki se stoji predvsem iz vodika, dalje iz helija in kalci'a. Iz spodnjega dela kromosfere, to je iz manjše plasti težjih plinov, sunkovito švigajo v prostranost ognjeni jeziki, imenovani »protuberance«. Protuberance neprenehoma švigajo iz kromosfere in so predvsem iz žarečega plina vodika. Dvigajo se do izrednih višin (več sto tisoč kilometrov). Opazilj so celo protuberanco, ki se je v treh urah dvignila do 1.600.000 kilometrov, to je v našem pomanjšanem modelu 1,60 m visoko nad 1,40 m veliko sončno kroglo.

Nad kromosfero se dviga okoli in okoli sonca v silne višine srebrnobeli »sončne korone« ali krone. Do deset milijonov kilometrov visoko segajo žarki korone. Ti sestojijo iz lahkega plina »koronija«, ki je na zemlji še neznan, in iz drobne prašine. Oblika korone se spreminja in ima drugačno podobo ob maksimumu kakor ob minimumu. Prej so mogli korono opaziti le ob popolnem sončnem mrku, sedaj jo lahko vidimo vsak dan, toda le s posebnim aparatom »koronoskopom«.

V kratkem smo si ogledali, kakšno je naše sonce. Omenili smo že minime in maksime v tako imenovani »enajstletni maksimalni periodi sončnih peg«, ko sonce malo deluje, potem aktivnost narašča do maksima in zopet pojenja do ponovnega minima. Poznamo minime in maksime samo do leta 1610 nazaj. Takrat šele so začeli sonce opazovati z daljnogledom, ki so ga malo prej sestavili. Od leta 1750 dalje sonce sicer redno opazujejo, a šele zadnjih petdeset let ga tudi temeljito preiskujejo. Vendar je vsa doba do 1610 nazaj prekratka, da bi mogli ugotoviti vrstni red med kratkimi in dolgimi periodami, ki po dosedanjih ugotovitvah trajajo od 7 do 17 let.

Bipolarna (elektromagnetična) skupina sončnih peg.
Krožec v levem kotu kaže sorazmerno velikost zemlje.

Naslednja tablica je tu sploh prvič objavljena, kakor tudi ta razprava. V njej so navedeni minimi in maksimi do leta 1810 nazaj, kar povsem zadostuje za namen te razprave, da se statistično ugotove razne letine ter seveda tudi vremeje. Težko pa bo imel kak kmetovalec zapiske o letinah pridelkov za več kot petdeset let nazaj. (Tudi meni ni uspelo, da bi dobil statistiko za več let, razen za medenje hoje (glej stran 85 »Tajne našega Sonca«). Na temelju te statistike pa se mi je pokazala zakonitost, kdaj hoja med ali more mediti).

V naši tablici minimov in maksimov je navedenih trinajst maksimalnih period od 1810 do vključno sedanje, katere pričetek in minimum je bil 1944,4. Tako je leto 1948 četrto (4.) leto po minimumu v dobi naraščajoče aktivnosti. V naši tablici so leta minimov navedena v prvi vodoravni vrsti (na pr. 1810,6; 1823,3; 1833,9; 1843,5; 1856,0; 1867,2 itd. do 1944,4). Nato so navedena vsa leta po minimumu do maksima (v navpičnih stolpičih). Po minimumu je v nekaterih periodah največ po pet let. Ena perioda (1867,2) ima samo dve leti po minimumu.

Doba po minimumu, ko aktivnost narašča do maksima, je zelo različna in po navadi krajša kot doba po maksimumu.

V posebni vrsti so navedena leta maksimov (na pr. 1816,4; 1829,9; 1837,2; 1848,1; 1860,1; 1870,6 itd. do 1937,4). Ker je sedanja maksimalna perioda izredno močna in silna, se pričakuje maksimum bodisi pod I. za leto 1949, pod II. za leto 1948 ali pod III. za 1950.

Tablica minimov in maksimov

Minimum	1810,6	183,3	1833,9	1843,5	1856,0	1867,2	1878,9	1889,6	1901,7	1913,6	1923,6	1933,8	1944,4	1944,4	1944,4
1. leto	1811	1824	1834	1844	1837	1869	1879	1890	1902	1914	1924	1934	1945	1945	1945
2. leto	1812	1815	1835	1845	1858	1869	1880	1891	1903	1915	1925	1935	1946	1946	1946
3. leto	1813	1826	1836	1846	1859		1881	1892	1904	1916	1926	1936	1947	1947	1947
4. leto	1814	1827		1847			1882	1893	1905		1927		1948*		1948
5. leto	1815	1818							1906						1949 ?
													I.	II.	III.
Maksimum	1816,4	1829,9	1837,2	1848,1	1860,1	1870,6	1883,9	1894,1	1907,0	1917,6	1928,4	1937,4	1949 ?	1948 ?	1950 ?
1. leto	1817	1830	1838	1849	1861	1871	1884	1895	1908	1918	1929	1938	1950 ?	1949 ?	1951 ?
2. leto	1818	1831	1839	1850	1862	1872	1885	1896	1909	1919	1930	1939	1951 ?	1950 ?	1952 ?
3. leto	1819	1832	1840	1851	1863	1873	1886	1897	1910	1920	1931	1940	1952 ?	1951 ?	1953 ?
4. leto	1820		1841	1852	1864	1874	1887	1898	1911	1921	1932	1941	1953 ?	1952 ?	1954 ?
5. leto	1821		1842	1853	1865	1875	1888	1899	1912	1922		1942	1954 ?	1953 ?	1955 ?
6. leto	1822			1854	1866	1876		1900				1943	1955 ?	1954 ?	
7. leto				1855		1877									

Razdobja po maksimu so daljša kot po minimu in dosežejo celo sedem let po maksimu (na pr. v letih 1855 in 1877).

Pri minimih in maksimih so leta navedena v decimalkah. Tako je bil minimum v letu 1944,4, to je v maju. Leta 1923,6 je bil minimum v juliju, enako tudi leta 1889,6. Ni vseeno, kdaj je minimum in kdaj se prične šteti nova perioda. Tako vidimo, da se nobena perioda ni pričela v maju, razen v letu 1944. Najbližji datumi sedanji periodi 1944,4 so gotovo tisti, ki imajo decimalno 0,6, to je v juliju. Nekateri so sicer še bližji (1843,5), a zanje najbrž ni nobene statistike glede vremena in pridelkov.

Tako vidimo, kako važen je natančen datum začetka periode. Omenili smo že male minime (t-subminime); ti se pojavljajo v dobi aktivnosti pred maksimom porredkeje, po maksimu pa vedno gosteje in v krajših presledkih, dokler se ne združijo v velikem minimu. Recimo na pr., da se tak minimum ponavlja začetkoma po presledkih dveh let in se začenja perioda v maju (na pr. 1944,4). Mali minimum se bo čez dve ali štiri leta ponovil zopet v maju. Ako pa je pričetek periode na pr. v decembru, se bo mali minimum čez dve ali štiri leta zopet pojavil v decembru. Ako se pojavijo mali minimi (t-subminimi) pozimi, povzročé ostre zime (glej stran 80 »Tajne našega Sonca«).

Narava seveda ne deluje po nekakšnem »voznem redu«, ampak se prilagodi vsakokratni razvojni potrebi. V naravi ne dobimo nič popolnoma enakega, ampak samo podobno. Tako pridemo do zelo važne točke: Katere periode so si med seboj najbolj podobne po svojem razvojnem delovanju? Gotovo tiste, ki imajo isti ali podoben začetni datum, podobno razvojno dobo in enako razvojno dobo po minimu in maksimu. Leto 1948 je četrto razvojno leto po minimu 1944,4. Letu 1948 sta tudi najbolj podobni leti 1927 in 1893, ker sta obe v četrtem razvojnem letu in so tudi začetni datumi minimov 0,6 blizu, saj imajo samo dvomesečno razliko.

Tako lahko ugotovimo, katera leta bi bila najbolj podobna letu 1948, to se pravi, katera leta so na isti razvojni stopnji sončne aktivnosti kakor leto 1948, za katero iščemo primerjavo in podobnost. Ako tako najdemo podobna leta, tedaj tudi lahko z največjo verjetnostjo sklepamo, da imajo ta leta podobno letino raznih pridelkov in podobno vremenje. Ta dejstva so zelo važna. Zato morajo biti vse statistike za pretekla leta, bodisi glede letin pridelkov kakor tudi glede vremena, vestne in natančne. Take statistike bi morale biti napravljene po posameznih predelih dežele, ki imajo podobno vremenje in gojé enake poljske pridelke.

Znani meteorolog je v letu 1946 skušal delati dolgoročne vremenske napovedi ter je iskal podobna vremena v prejšnjih letih za primerjavo. Toda napravil je pogreško, ker je primerjal leto 1946, ki je bilo tako rekoč v drugem letu naraščanja sončne aktivnosti, z letom (1942?), ki je bilo v petem letu po maksimu in v največjem razvoju padanja sončne aktivnosti! Dolgoročne napovedi vremena za celo leto ali več pa so mogoče in lahko izvedljive le, ako pravilno primerjamo leta z leti, ki so bila v enaki razvojni dobi sončne aktivnosti (glej stran 82 »Tajne našega Sonca«).

Omenili smo že, da sestoji tako imenovana »enajstletna maksimalna perioda sončnih peg« iz različnih dob. Preučimo nekoliko te dobe na temelju tablice.

Na strani 105 v knjigi »Tajne našega Sonca« sem napisal: »Ako bi bile vse maksimalne periode vedno enako dolge, bi se vreme izenačilo, kar bi neugodno vplivalo na rastlinstvo. Maksimalne periode pa so krajše in daljše, vreme se menjava in to ugodno vpliva na splošno rast.« Katere so te dobe v maksimalni periodi in kakšen vpliv imajo?

I. Prva doba obsega razdobje po minimu do vključno maksima (na pr. 1933,8 do 1937 itd.) Tedaj so letine kvantitativno dobre, zlasti žitarice, koruza in krompir uspevajo. Tudi grozdje uspeva, a bolj samo kvantitativno. Ker se pojavljajo v tej dobi številne pege, ki imajo elektromagnetičen značaj ter tudi te vrste žarke izžarevajo, povzročajo magnetične motnje v brzojavu, radiu; pojavi se celo polarni sij v južnih krajih (glej stran 59 »Tajne našega Sonca«). Vreme nja so trajna, veliko je padavin in proti maksimu narašča nevarnost toče. Ker so serije t-subminimov (mali minimi ali stanje brez peg) redke v tej dobi, so ostreje zime le tedaj, ako se taka serija ponovi v zimskih mesecih, drugače pa so le večje toplotne razlike (glej stran 80 »Tajne našega Sonca«). Primerjaj tedaj leto 1948 z letom 1927 in 1893.

II. Druga doba je po letu maksima po navadi daljša kot pred maksimom ter lahko traja šest do sedem let (na pr. 1937,4 do 1943). Ta doba ima svojevrsten značaj. Vreme nja so v tej dobi kratkotrajna. Pojavljajo se v zakonitih

serijah vedno številnejši t-subminimi, dokler se končno ne združijo v veliki minimum, ko se potem prične nova perioda. V tej dobi se pojavljajo zaradi t-subminimov velike toplotne razlike, vremena so kratkotrajna in letine manj ugodne. Zaradi tega so pred vojno tudi cene špekulativno naraščale po maksimu. V tej dobi nastopajo ostre zime, seveda, ako se serija t-subminimov pojavi v zimskih mesecih, v poletnih mesecih pa povzročajo serije velike toplotne razlike. Ker so serije t-subminimov v tej dobi zelo številne, se lahko ostre zime pojavljajo predvsem v njej. Že iz tega vidimo, da je stalno in nepretrgano opazovanje sonca nujno. V zimi 1946/47 je bilo v Ljubljani od decembra do aprila po večini oblačno; sonce se je v tem času poredkoma opazovalo. Nujno bi bilo, da se ustanovi kje v Dalmaciji na kakem otoku prav majhen observatorij, kjer bi lahko sonce tudi v zimskih mesecih in nepretrgoma redno opazovali. Svoj čas je bil na Malem Lošinj znan observatorij, ki je zaradi izredno ugodnih vremenskih razmer odlično uspeval in veliko pripomogel za znanost.

III. Tretja doba je kratka. Obsega samo leto minima in še eno leto po minimu (na pr. 1944,4 in 1945, dalje 1923,6 in 1924 ali 1889,6 in 1890 itd.). V tej dobi grozdje zgodaj zori. Vina so kvalitetna. Poljski pridelki, ki rabijo suho vreme, dobro uspevajo, drugim to škoduje. Vreme nja v tej dobi so trajna, suha in topla. Predolga taka doba je škodljiva, tako da celo zgodovina pozna »dobo sedmih suhih let«.

V kratkem smo navedli, kakšne posebne vplive na življenje na zemlji ima maksimalna perioda v svojih treh različnih dobah. Drugače povedano, videli smo, kako različne vplive ima sonce na rastlinstvo in vreme. V prvi dobi so številni pojavi, ko elektromagnetični žarki neposredno vplivajo na zemljo. Vemo tudi, da narava, torej sonce, izžareva najrazličnejše žarke, od toplotnih do kemijskih, od vidnih do nevidnih, v vseh mavričnih barvah in valovnih dolžinah. Vidimo, da v prvi dobi sonce izžareva elektromagnetično žarkovje, vidimo pa tudi, kakšne so posledice druge dobe, ko sonce izžareva druge svojevrstne

žarke. Ti vplivajo na rastlinstvo, ki take žarke ob svojem času sprejema in nanje reagira. Sonce proizvaja žarke, ki jih fiziki še vseh ne poznajo. Narava ima neizčrpen vir naravnih sredstev, da doseže svoj namen v razvoju. Kar se nam na zemlji zdi nemogoče, to napravi narava z lahkoto po naravni poti. Nič ni novega pod soncem, toda mi vsega ne vidimo, ker je prevsakdanje. Ko pa kaj novega odkrijemo, sprevidimo, da je bilo že prej tu, morda v kaki drugi obliki, le da mi tega nismo opazili, ker je bilo tako vsakdanje.

Le redki kmetovalci imajo zapiske o pridelkih za pretekla desetletja. Kdor ima znamenke, kako je n. pr. žito, krompir, grozdje itd. obrodilo v kakem letu, in to v njegovem okolišu, naj jih primerja s tablico. Tako bo dočkal, da nekateri sadeži obrode dobro samo ob minimih ali ob maksimih, drugi spet čisto določeno število let po minimu ali po maksimu. Kakor medi hoja samo v določenem razdobju pred minimom ali po njem, to je dvakrat, in ob maksimu redno samo enkrat, tako uspevajo poljski pridelki prav dobro tudi samo v določenih dobah maksimalne sončne periode. Da ugotovimo, kdaj v maksimalni periodi prav dobro ali slabo uspevajo posamezni poljski pridelki, je treba sestaviti natančne statistike za več desetletij nazaj, kako so pridelki uspeli vsako posamezno leto. Oblastva bi morala skrbeti za natančne statistike, kako je n. pr. v kakem okolišu to ali to leto uspel krompir, žitarice, grozdje in dr. Natančne in vestne statistike so za načrtno gospodarstvo izrednega pomena. Za vsak posamezen poljski pridelek in za vsak posamezen okoliš enakih vremenskih razmer bi se nato lahko ugotovila zakonitost, kakor smo jo določili za medenje hoje (glej stran 85 »Tajne našega Sonca«).

Že v omenjeni knjigi sem navedel, da bo tekoča maksimalna perioda sončnih peg svojevrstna in izredno silna. Kdaj bo maksimum sedanje sončne aktivnosti? Znani astronom dr. Waldmeier v Zürichu je teoretično izračunal, da utegne biti maksimum v juliju 1947, nek drug astronom, Gleissberg v Carigradu, pa da bo v maju leta 1948. Dasiravno je bila aktivnost sonca v maju 1947 izredno močna, sem takoj opazil, da se bo aktivnost še pred maksimumom zmanjšala (obrat ritmov) in da je bodoči maksimum še oddaljen. Narava ima svojo raz-

vojno pot in se ne meni za teoretične račune. Že večkrat je narava sama pokazala pravo smer, kako je treba opazovati. Leta 1926 je hoja poskušala pred časom mediti, ravno tako v letu 1927. Redno in odlično pa je medila komaj mesec dni po maksimu, ki je bil leta 1928,4! (Glej tablico na strani 85 »Tajne našega Sonca«.) Enak pojav opazimo v sedanji periodi. Tudi leta 1946 in 1947 je hoja poskušala mediti, vse pa kaže, da bo pravo medenje ob bližajočemu se maksimu 1948 (?). Tako bo z največjo verjetnostjo zopet narava sama opozorila, kdaj je pravi maksimum. Maksimum se v drugih primerih ugotovi šele po preteku več mesecev ali celo leta, ko se vidi, da je pričela aktivnost redno padati. Ko bo datum maksima v sedanji periodi znan, bomo ugotovili, kdaj bo prihodnji minimum.

V dolgih zimskih večerih naj kmetovalci primerjajo po naši tablici, kdaj so bile prav dobre ali slabe letine posameznih vrst raznih pridelkov, seveda ne po spominu, ampak ako imajo kake natančne zapiske (n. pr. v starih koledarjih), v katerem letu in kakšna je bila letina. Marsikatero zakonitost bodo že sami našli.

Kakšno bo vreme čez en dan ali dva dni je težko zadeti; le veliki zavodi to lažje store, ker imajo vse pripomočke. Morajo vedeti, kakšno je vreme drugod po Evropi. Ko narišejo vremensko karto, šele lahko sklepajo na prihodnje vreme.

Vremeje za več mesecev ali leto je mogoče oceniti po tej metodi, kakor sem že omenil, le, ako pravilno primerjamo leto, za katero iščemo vremeje, z leti, ki so povsem v enakem razvojnem stanju glede na sončno aktivnost.

Gotovo ne bo veliko časa preteklo, ko bodo znanstveni zavodi o pravem času izdajali vsaj za eno leto naprej poročila takele vsebine: Prihodnje leto bo v posameznih mesecih v tem in tem okolišu toliko in toliko dežja in taka temperatura. Ker bo ta in ta sadež posebno dobro obrodil, sadite ali sejte predvsem tega. Ker bo ta slabo uspel, ga sejte predvsem za seme itd.

Pridelki so odvisni od vremena, vremeje pa od aktivnosti sonca. Ako vemo, kakšno bo vremeje, ugotovimo lahko, kakšni bodo pridelki. Če pa lahko presodimo, kakšni bodo pridelki, moremo sklepati tudi na vremeje. Vse to pa nam pove samo sonce in natančna ter vestna statistika.

Kratice

Kratice so danes povsod, ne samo pri nas, v rabi in navadi. S kratiko si prihrani pisar in tiskar čas in papir. Oboje pa je dragoceno. Uradi so se v naši samostojni ljudski republiki nujno pomnožili. Zveza in stik uradov z ljudstvom je danes vse drugače živahen kakor nekdanj. Zato bo mohorjanom gotovo zelo ustrezno, če imate naslove in kraje pisarn v Ljubljani navedene. Iz tega vzroka primasa hmedar po abecednem redu vse važnejše kratice ob razložene in prav tako naslove za važne urade in obrate.

AFŽ	Antifašistična fronta žena
ASIZ	Antifašistična slovensko-italijanska zveza v Primorju.
AVNOJ	Antifašistično veče narodnog oslobođenja Jugoslavije (Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije).
CK	Centralni komitet (Glavni odbor).
CKKP	Centralni komitet Komunistične partije.
CVB	Centralna vojna bolnica v Ljubljani.
DAPPS	Državno avtobusno in prevoznisko podjetje Slovenije.
DE	Delavska enotnost.
DES	Državne elektrarne Slovenije.
DOZ	Državni osiguravajoči zavod (Državni zavarovalni zavod).
DZS	Državna založba Slovenije.
DZS	Denarni zavod Slovenije.
ESZDNS	Enote strokovne zveze delavcev in nameščencev Slovenije.
FD	Fizikulturno društvo.
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija.
GO	Glavni odbor.
GOOF	Glavni odbor Osvobodilne fronte.
Gosad	Podjetje z gozdnimi sadeži v Ljubljani.
Gozar	Gospodarska zadruga rejcev malih živali (prej žegoza) v Ljubljani.
Gunral	Glavna uprava za nabavku in raspodelu lekova (Glavna uprava za nabavo in razdelitev zdravil).
Gustroj	Glavna uprava kmetijskih strojnih postaj v Ljubljani.
Hmezad	Hmeljarska zadruga v Žalcu.
IO	Izvršilni odbor.
IOOF	Izvršilni odbor Osvobodilne fronte.
IPZ	Invalidski pevski zbor.
IZOS	Iniciativni združni odbor za Slovenijo.
JA	Jugoslovanska armada ali armija.
JDŽ	Jugoslovanske državne železnice.
KLO	Krajevni ljudski odbor.
KNOJ	Korpus narodne obrambe Jugoslavije.
KNOO	Krajevni narodno-osvobodilni odbor.
KNM	Krajevna narodna milica.
Kolhoz	Kolektivnoje hožajstvo (zadružno gospodarstvo v Rusiji).

KOOF	Krajevni odbor Osvobodilne fronte.
KOTEKS	Državno podjetje za promet s kožami in tekstilijami.
KP	Komunistična partija.
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije.
KPS	Komunistična partija Slovenije.
KRK	Krajevni Rdeči križ.
Kuni	Komisija za upravo narodne imovine.
LMS	Ljudska mladina Slovenije.
LRS	Ljudska republika Slovenija.
MLO	Mestni ljudski odbor.
MNOO	Mestni narodno-osvobodilni odbor.
MOOF	Mestni odbor Osvobodilne fronte.
NA-MA	Narodni magazin, državno trgovsko podjetje.
Naproza	Nabavna in prodajna zadruga.
Narkom	Narodni komisar, naziv ministra v Rusiji.
Navod	Nabavni zavod.
NM	Narodna milica.
NOV	Narodno-osvobodilna vojska.
OF	Osvobodilna fronta.
OFSN	Osvobodilna fronta slovenskega naroda.
OK	Okrožni komitet (odbor).
OkK	Okrajni komitet (odbor)
OLO	Okrožni ljudski odbor.
OkLO	Okrajni ljudski odbor.
OOOF	Okrožni odbor Osvobodilne fronte.
OkOF	Okrajni odbor Osvobodilne fronte.
Ozna	Oddelek za zaščito naroda.
PNOO	Pokrajinski narodno-osvobodilni odbor.
PO	Partizanski odred(i).
POS	Partizanski odredi Slovenije.
POOF	Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte.
RK	Rdeči križ.
RKS	Rdeči križ Slovenije.
SF-SN	Smrt fašizmu - svobodo narodu!
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije (Zveza komunistične mladine Jugoslavije).
SKZ	Slovenski knjižni zavod.
SNG	Slovensko narodno gledališče.
SNOS	Slovenski narodno-osvobodilni svet.
SSSR	Sojuz sovjetskih socialističeskikh respublik (Zveza sovjetskih socialističnih republik).
Stenčas	stenski časopis.
SVD	Sadarsko in vrtnarsko društvo.
SZ	Sovjetska zveza.
Tanjug	Telegrafska agencija nove Jugoslavije.
TOI	Zbornica za trgovino, obrt in industrijo.
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Zavezniška organizacija za pomoč in obnovo združenih narodov).
UDVS	Uprava državne varnosti za Slovenijo (prej Ozna).
UNMS	Uprava narodne milice za Slovenijo.

USA	United States of America (Združene države Severne Amerike).	ZFD	Zveza fizikturnih društev v Sloveniji.
USTEKS	Državno podjetje za promet z usnjem in tekstilijami.	ZKMJ	Zveza komunistične mladine Jugoslavije.
UULS	Uprava Uradnega lista Slovenije.	ZN	Združeni narodi.
VKP (b)	Vsevezna komunistična partija boljševikov.	ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik.
VLRS	Vlada ljudske republike Slovenije.	ZSZ	Zavod za socialno zavarovanje.

Važnejši naslovi

- Predsedstvo vlade, tiskovni urad, Tyrševa 1/a, IV. nadstropje.
- Predsedstvo vlade, vladna palača, Bleiweisova cesta 10, vhod iz Gregorčičeve ceste 34.
- Predsedstvo vlade, odsek za združništvo, Dalmatinova 1/I.
- Predsedstvo vlade LRS, Direkcija za avtopromet, Cankarjeva c. 5.
- Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, kmetijstvo, Bleiweisova c. 13.
- Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, Uprava državnih posestev, Bleiweisova 1.
- Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, gozdarstvo, Poljanska c. 2.
- Ministrstvo za prosveto, Zvezda, Kongresni trg 1.
- Ministrstvo za gradnje, palača Bate, II. nadstr.
- Ministrstvo za trgovino in preskrbo, Cankarjeva cesta 11.
- Ministrstvo za industrijo in rudarstvo, Gledališka ul. 3.
- Ministrstvo za narodno zdravje, Gledališka 11.
- Ministrstvo za socialno skrbstvo, nebotičnik, Gajeva 5/I.
- Ministrstvo za delo, nebotičnik, Gajeva 3 pritl.
- Ministrstvo za notranje zadeve, palača Slavija, Tyrševa 5.
- Ministrstvo za notranje zadeve, odsek za potne dovoljnice, Cigaletova 3 (za sodiščem).
- Ministrstvo za pravosodje, Beethovnova 14/I.
- Ministrstvo za finance, Knaflijeva ul. 9.
- Ministrstvo za zunanjo trgovino FLRJ, predstavništvo za Slovenijo, Beethovnova 4/I.
- Ministrstvo za zunanjo trgovino FLRJ, zavod za izredne nabave, UNRRA, Beethovnova 4/I.
- UULS — Uprava uradnega lista Slovenije, tiskarna Merkur, Gregorčičeva ul. 23.
- Odsek za upravo narodnega premoženja pri predsedstvu vlade (prej KUNI), Bleiweisova cesta 10.
- Komisija za vojne zločine, palača Bate, IV. nadstropje.
- Komisija za vojno škodo, palača Bate, IV. nadstr.
- CK KPS — Centralni komitet Komunistične partije Slovenije, Beethovnova ul. 10.
- IOOF — Izvršilni odbor Osvobodilne fronte Slovenije, Erjavčeva c. 12.
- RKS — Glavni odbor Rdečega križa za Slovenijo, Marijin trg 5.
- PK IOOF — Propagandna komisija Izvršilnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije, Erjavčeva c. 12.
- NK IOOF — Nadzorna komisija Izvršilnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije, Erjavčeva cesta 12.
- TOI — Zbornica za trgovino, obrt in industrijo, Erjavčeva c. 11.
- Glavna carinarnica in carinski inšpektorat, Miklošičeva c. 19.
- Monopolska uprava in monopolski inšpektorat, Tobačna tovarna, Tržaška c. 12.
- MLO — Mestni ljudski odbor za okrožno mesto Ljubljano, na Magistratu, Mestni trg 27.
- OLO — Okrožni ljudski odbor ljubljanskega okrožja, Sv. Petra c. 2.
- OkLO — Okrajni ljudski odbor Ljubljana-okolica, Hrenova ul. 11.
- Ravnateljstvo (direkcija) Navoda, Gosposka 12.
- NAVOD — Novi trg 3 (nasproti ravnateljstva Navoda).
- NAVOD — podružnica, Tyrševa c. 31.
- Glavna kmetijska blagovna zadruga (prej Kmetijska družba), Novi trg 3/I.
- Državni kmetijski raziskovalni zavod Slovenije (prej Državna kmetijska poskusna in kontrolna postaja), Haquetova 3 (pri carinarnici).
- Sadjarsko in vrtnarsko društvo za Slovenijo, Frančiškanska ul. 6.
- Čebelarna — čebelarska zadruga za Slovenijo, Tyrševa c. 21.
- Gozar (prej Žegoza), Zadruga rejcev drobnih živali, Gallusovo nabrežje 33, ob Ljubljanici.
- IZOS — Iniciativni združni odbor za Slovenijo, Tyrševa c. 38.
- Društvo za kulturno sodelovanje Slovenije z ZSSR, Miklošičeva c. 7.
- Združna in kmetijska banka, Miklošičeva c. 10.
- Narodna banka FLRJ, podružnica Ljubljana, Knaflijeva 7.
- Denarni zavod Slovenije, Prešernova ul. 5.
- Mestna in prejšnja Kranjska hranilnica, Prešernova 3/I.
- Poštna hranilnica, Cankarjeva c. 18.
- Poštno ravnateljstvo (direkcija), Sv. Jakoba trg 2.
- Ravnateljstvo (direkcija) državnih železnic, Kolodvorska 39.
- Zavarovalni zavod Slovenije, Miklošičeva c. 19.
- Federalni zavod za socialno zavarovanje Slovenije, Gajeva ul. 5/I.
- Federalni zavod za socialno zavarovanje za Slovenijo, podružnica, Miklošičeva c. 20.
- Državni zavod za socialno zavarovanje in pozavarovanje, Beethovnova ul. 14.

Uprava državnih grafičnih podjetij Slovenije, v palači Grafiki, Masarykova c. 14.

Delavski dom in javna borza dela, na vogalu Bleiweisove in Gosposvetske ceste.

DAPPS — Državno avtobusno in prevoziško podjetje Slovenije, Cankarjeva c. 5.

Državno odpravno (odpremno) podjetje FLRJ (prej Ranzinger), podružnica Ljubljana, Masarykova c. 17.

Semenarna za Slovenijo, Gosposvetska c. 5.

Sadje — Državno podjetje s sadjem in zelenjavo, Dolničarjeva ul. 4 (za škofijo).

KOTEKS — Državno podjetje za promet s kožami in tekstilijami, Stritarjeva ul. 2 in Pred škofijo 1.

USTEKS — Podjetje za promet z usnjem in tkaninami, na vogalu Miklošičeve in Dalmatinove.

Železnina — Državno trgovinsko podjetje, Dunajska c. 15.

GRADIS — Stavbna družba, Tyrševa c. 17 (dvorišče).

GRADIS — ravnateljstvo državnih gradbenih podjetij za Slovenijo, Tyrševa c. 1/b.

Jugopetrol — Državno podjetje za petrolej in bencin, Tyrševa c. 33.

Kurivopromet — Državno podjetje za promet s premožem in drvni, Miklošičeva c. 15/I.

Kurivopromet, skladišče, na vogalu Vošnjakove ul. in Bleiweisove c.

Gosad — Podjetje z gozdnimi sadeži in semeni. Prečna ul. 4.

ODPAD — Državno podjetje za promet z odpadki, Vošnjakova ul. 22.

Vino — Državno trgovinsko podjetje z vinom, Tržna 8.

Živinopromet — Državno trgovinsko podjetje, ravnateljstvo, Poljanska c. 2.

Mlekopromet — Državno trgovinsko podjetje, ravnateljstvo, Knafljeva ul. 2.

GUSTROJ — Glavna uprava kmetijskih strojnih postaj, Beethovnova ul. 4.

TURIST-HOTEL — Državno gostinsko podjetje Slovenije, pisarna, Gledališka ul. 8.

PUTNIK — Državno podjetje za prevoz turistov in potnikov, hotel Slon, Tyrševa c. 2.

DES — Državne elektrarne Slovenije, Gledališka 8/III.

DZS — Državna založba Slovenije, Slomškova ulica 12.

DZS — Državna založba Slovenije, pisarna, Stritarjeva 1.

LES — Državno gozdno in lesno industrijsko podjetje Slovenije, Poljanska c. 2/I.

Državna gozdna uprava, Poljanska c. 2.

ELEKTROTEHNA — Državno elektrotehnično podjetje, Gosposvetska c. 13.

TELPROM — Državno podjetje za zasebne telefonske naprave, Tyrševa c. 1/III.

HEMPRO — Podjetje za promet s kemičnimi izdelki, Dolničarjeva ul. 4 (za škofijo).

ESZDNS — Glavni odbor za Slovenijo, Miklošičeva c. 22.

LMS — Glavni odbor Zveze ljudske mladine za Slovenijo, Sv. Petra c. 31.

AFŽ — Glavni odbor antifašistične fronte žena za Slovenijo, Komenskega c. 7.

Zveza telesno vzgojnih (fizikturnih) društev za Slovenijo, Tabor I.

Planinsko društvo za Slovenijo, v palači Grafike, Masarykova c. 14.

Zveza lovskih društev, Trdinova ul. 8.

Ribarska zadruga, Gosposvetska c. 3/I.

Državna podkovska šola, delavnica, Potočnikova c. 2.

Državna podkovska šola, Trnovo, Cesta v Mestni log 47.

Državna gozdarska šola, Knobleharjeva c. 12.

Avtoprometna-šoferska šola, Ježica 27, pri črnuškem mostu.

Javno tožilstvo za Slovenijo, nebotičnik, Gajeva ul. 1/II.

Javno tožilstvo za mesto Ljubljano, na sodišču.

Javno tožilstvo za okraj Ljubljana - okolica, Breg 6/I, ob Ljubljanici.

Splošna bolnišnica, Zaloška c. 2.

Bolnišnica za ženske bolezni (porodnišnica), Šlajmerjeva 3.

Glavna (centralna) vojna bolnišnica, Zaloška c. 29 (ob železniški progi).

Bolnišnica Mladika, Šubičeva 7.

Glavna (centralna) veterinarska bolnišnica (Veterinarski znanstveni zavod Slovenije), Trnovo, Cesta v Mestni log 47.

Državni veterinarski in bakteriološki zavod, Mesarska c. 1, pri mestni klavnici.

Veterinarska bolnišnica IV. armije, Tyrševa 54.

UNMS — Uprava narodne milice za Slovenijo, Cigaletova ul. 3.

UNML — Uprava Narodne milice za Ljubljano, Šubičeva ul. 5.

UDVS — Uprava državne varnosti za Slovenijo (prej OZNA), palača Slavija, Gajeva 2.

UDVL — Uprava državne varnosti za Ljubljano, Karlovska c. 18.

Českoslovaški konzulat, Erjavčeva c. 21.

Francoski konzulat, Beethovnova ul. 4.

Angleški konzulat, Bleiweisova c. 34.

Komanda mesta, Domobrankska vojašnica, Domobrankska cesta 2.

Vojno okrožje (Okrug) I. za mesto Ljubljano, Domobrankska cesta 2.

Vojno okrožje (Okrug) II. za Ljubljansko okoličje, Ambrožev trg 7.

Vojni odsek I. Center-Vič, Rimska c. 24.

Vojni odsek II. Bežigrad-Ježica, Livarska c. 1.

Vojni odsek III. Šiška-Št. Vid, Celovška c. 98.

Vojni odsek IV. Tabor-Rakovnik, Poljanska 4.

Vojni odsek V. Moste-Polje, Krekova ul. 2 v Mostah.

Vojni odsek VI. okolica, v šentjakobskem župnišču, Florijanska ul. 18.

Poveljstvo (štab, komanda) II. divizije Narodne obrambe ali KNOJ-a, Knafljeva ul. 13.

Poveljstvo (štab, komanda) pozadine IV. armije, v Belgijski vojašnici.

Poveljstvo (štab, komanda) IV. armije v Belgijski vojašnici.

Invalidski dom IV. armije, v Trnovem, Riharjeva ul. 24.

Združenje vojnih invalidov FLRJ, federalni odbor za Slovenijo, Gosposvetska 2.

Odkar je Balkanski polotok, kjer je tudi naša zvezna država, obljuden, še nikdar ni bilo o kakem političnem ali gospodarskem dogodku toliko govorice kakor o naši petletki. Namen in pomen, naloge in koristi, potreba in načrtani uspeh, trud in borba za dosego in izvršitev petletnega načrta — vse je bilo in bo do podrobnosti premeleto, vse opisano s tiskom in ustno, v ljudskih skupščinah in pri najrazličnejših množičnih sestankih. Zato je prav za prav res odveč, da bi pisali in prepisovali iz že danega in povedanega tudi še v našem ljudskem koledarju. Kljub vsem na drobno razčlenjenim razpravam, razlagam in pouku se pa vendarle še sliši od dobrih, poštenih in pridnih ljudi vprašanje: »Kaj pa je tega treba?«

Za take, povsem zveste, a vendar po naravi konservativne državljane se nam zdi potrebno, da povsem preprosto, a stvarno spregovorimo tudi v koledarju in podamo samo nekaj splošnih, načelnih misli o naši petletki, o petletnem načrtu (sedaj mu pravijo plan), kako postopoma obnoviti, kar je razdejanega, izboljšati, kar je zanemarjenega, in dodati za splošno ljudsko korist, kar je malomarnost zgolj kapitalističnega prejšnjega gospodarstva zamudila ali namerno opustila.

Za primer si oglejmo najprej kmečki dom in kmečko posestvo, in sicer tako, ki je bilo po slabem gospodarju blizu propada. V tak dom se priženi mlad mož, priden, pošten, delaven in goreč za resničen napredek. Ko se vgnezdí v svojem novem domu, začne ogledovati posestvo. Streha nad glavo mu kaže rebra. Tu in tam so rane na strehi površno zakrpane, a ob nalih vendarle curlja voda na podstrešje. Stopi v hlev. Živina mršava, telice zaradi slabe vrdeje koscate kakor jarci, ko se vrnejo s planinske paše. Ni voza, ki bi ne cvilil in kričal po kolarju. Po dvorišču se razliva gnojnica, v njej pojo pupki, iz gnojnega kupa to jezero sesa najboljša gnojila in jih z vodo odvaža kamor koli, samo ne na njive in travnike. Mladi gospodar maje z glavo, odide na polje in v gozde. Polje je zaplevljeno, ponekod sredi žita rije kvišku krompir, ki je zaradi lenobe pobiračev srečno prezimil kar v tleh. Gozdi so preveč izsekani in trate nič zasejane in pogozdene.

Novi gospodar se razočaran, toda ne obupan vrača domov. V hiši sede za mizo k svoji mladi, krepki ženi. Nič ni potrto. Pogumno ji reče: »Ljuba moja! Vse sem pregledal. Hiša in hlev stojita, toda milo prosita pomoči. Zemlja leži, kakor jo je Bog položil, toda kriči kakor zapuščeno dete po najini ljubezni. Sedaj velja samo eno: zavihajva si rokave, nabrusiva si kremplje in zagrabiva za delo!«

Mlada žena ga ljubo gleda, v očeh ji igrajo solze. Sram jo je, ko je mož dobil vse narobe krog hiše. Boječe vzdihne: »Kako bova popravila vse to zamujeno?«

»Nič se ne boj. Kar sem prinesel k hiši, s tem bomo uredili dom, a vse drugo bo naredilo najino delo — seveda ne v enem letu. V nekaj letih — imam že načrt v glavi — boš komaj spoznala podedovani grunt.«

Tak grunt je bila naša Jugoslavija, ko je bilo vojske konec. Na tisoče in tisoče domov požganih, promet zaradi razdrtih mostov nemogoč, živina obupno zredčena, na tisoče hektarjev plodne zemlje neobdelane ali pa pomendrane in z vojnimi jarki razrite, hiše, koder je gospodaril okupator, če že ne uničene, pa izropane, tovarne z bombami porušene, shrambe za živila prazne. Tako je bilo v Sloveniji, tako in huje po drugih krajih Jugoslavije: povsod razdejanje in razvaline. Kaj se torej pravi prevzeti tak uničen »grunt«, to lahko vsak sam preudari. Silnega poguma je bilo treba novi Jugoslaviji, da je odločno segla v to razdejanje in se s skupnimi naporí lotila obnove — a to s svojimi rokami, brez vsake tuje podpore.

Za obnovo je potrebno v prvi vrsti delo. Vse, kar imamo, je sad dela. Zemlja nam res vse ponuja, toda govori nam z večno besedo: »V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh.« In ljudski pregovor ve: »Brez muje se ne obuje.« Slovenci — nekoliko se že smemo pobahati — smo zares priden, delaven, sposoben in nadarjen narod, ki ni ne poznal ne trpel pohajkovanja in lenarjenja. Veliko, zelo veliko je bilo v Slovencih narejenega na vseh področjih: v znanosti in umetnosti, z gospodarstvom in podjetnostjo, z organizacijo in prosveto, v mestih in na kmetih. In vse to je bilo izvršeno iz nas samih, brez podpore tujih

PREDSEDNIK MINISTRSKEGA SVETA
MARŠAL JUGOSLAVIJE

JOSIP BROZ-TITO

oblasti, ki so nas vladale in nas pogosto namesto podpirale zelo ovirale. Toda pravici na ljubo moramo priznati, da toliko, kolikor se dela danes, se ni še nikoli delalo. Danes v največji meri Slovani zaslužimo ime: delovno ljudstvo. Vsi, prav vsi brez izjeme: naj je uradnik, naj je zdravnik, naj je težak ali učenjak, naj je starina ali mladina — naj je kmet ali obrtnik, naj dela v tovarni ali rudniku — vse je v napornem vztrajnem delu — mnogo jih je celo v prenapornem trudu. Vsa ta prizadevanja, ves trud in napor je žrtvovan za obnovo, za izgradnjo nove naše domovine. Če je blizu konca prve svetovne vojne naš veliki ljubitelj ljudstva, pokojni Janez Krek, zaklical Slovincem: »Pomnite vsi, da ste seme izkrvavelega naroda. Zato v trudu in znoju gradite svoj dom!« Če so takrat te izpodbudne besede veljale, veljajo po drugi svetovni vojni stokrat bolj. Naše ljudstvo jih je razumelo, kar dokazuje ta kratki pretekli čas po končani vojski. Res se je spočetka marsikdo posmešnil prvim načrtom in prvemu vzponu v delu. Danes priznava vesoljni svet v prvi vrsti to, da se v Jugoslaviji dela, dela tako, kakor v nobeni drugi po vojski opustošeni deželi. Govoril sem z Američanko, ki je prepotovala to leto vso Evropo in mi odgovorila, ko sem jo vprašal, kako se ji zdi pri nas, s prvo besedo: »Pri vas se dela, da je veselje gledati!« In predsednik Romunije je izrekel ob obisku naše države: »To, kar predvsem vzbuja v vaši deželi pozornost, je delo!«

Da se pa tako velikansko delo, ki ga je treba za obnovo dežele izvršiti, zares vrši in izvrši, ne zadošča izmed sto le deset pridnih rok. Zato je treba skupnosti. Za skupnost je treba spoznanja, je treba srca in zavzetosti, sicer zdrknemo nazaj v sebičnost posameznikov. Sprejmemo vendar, da smo ljudje že po naravi res socialna bitja. Povezani smo z močnimi vrvmi in drobnimi nitkami tako med seboj, da bi resnično sam zase mogel živeti le v puščavi kak Janez Krstnik, ki bi se hranil s kobilicami in divjim medom. Od podplatov do klobuka govori vsako vlakno obleke o delu tisočerihi delovnih rok, da smo oblečeni in prav tako, da smo vsak dan nasičeni. Geslo umrlega kapitalističnega liberalizma, da ima vsak pravico, povzpenjati se kvíšku, čeprav po glavah šib-

kejših, da si le zbira zaklade, naj si bo »iz bližnjikov krvi« — to geslo je mrtvo. To geslo preteklih časov je omrtvičilo, če ne kar ubilo zavednost skupnosti, ki nam je bila vsem Slovincem po prvotnih zadrgah kakor urojena. Ubilo jo je v ljudeh kar na splošno. Za zgled dve drobni priči. Ob izbruhu pretekle vojske so izpodbujali časopisi in razglasi ljudi: Napravite si zaklonišča! Pameten človek je svetoval vaščanom, ki so bili naseljeni pod strmim hribom in je vse kazalo, da se bodo vojne čete premikale po glavni cesti mimo te vasi — nevarnost za bombne napade je bila na dlani — naj si napravijo rov v hrib, kamor se bodo vsi lahko zatekli ob nevarnosti. Nekaj vaščanov je spoznalo in priznalo, da bi bilo tako zaklonišče potrebno in bi bilo brez težav s skupnim delom narejeno. Toda — »Kdo bo pa plačal?« — se je takoj oglasilo iz množice. Morda so bili trije pripravljeni prijeti za kramp in se lotiti dela, ki bi utegnilo biti otrokom, ženam in vsem varno zavetišče. Vsi drugi pa: Kdo bo pa plačal? Torej niti sebi niso hoteli delati. — Drug primer: Vas stoji pod strmim hribom, kjer je peska in gramoza na pretek. Hudi nalivi so ga večkrat naplavili kar do vasi cele kupe. Po sredi vasi pa je bila pot polna blata, kotanj, luž. Star mož je rekel: »Tako smo vsak na svoj veter obrnjeni, da bi rajši gramoz metali nazaj v hrib, kakor bi se združili in si grdo pot skozi vas uredili.« — Take malenkosti dokazujejo, kako je črv osebne sebičnosti razjedel vsako razumevanje za skupnost. Globlji, zgodovinski vzrok pa tiči v preteklosti, v obsovrženem tlačanskem delu. Takrat so ljudje morali skupno na brezplačno delo — a ne zase, marveč za graščino. Zato jim je ta mržnja ostala v krvi in vsako skupno delo, četudi edino sebi v prid, jim je bila — tlaka. Ta občutek morajo ljudje preboleti in spoznati ter si priznati, da skupno delo v korist vasi, kraju, deželi, čeprav brezplačno, ni več tlaka; to je delo — sebi, ne tujim grofom. Jasno je tudi, da tako, za skupnost požrtvovalno delo mnogo pripomore za cenejšo izvršitev obnove, ne zmore pa nikakor vsega. Zato nastane vprašanje: Od kod denar za izvršitev vseh načrtov?

Vsak ume, da je najtrdnější temelj vsake države — da more vršiti svoje dolžnosti,

ki jih ima do šolstva, bolnišnic, uradov, vojaštva itd. itd. — d a v e k. Toda za velikanske načrte, ki jih mora izvršiti za resnično obnovo, bi zgolj davki ne zadoščali. Zato pa ima naša ljudska država sedaj močne vire dohodkov iz rudnikov, premogovnikov in raznih podjetij. Prej so iz vseh teh studentev pili razen redkih domačinov večinoma tuji kapitalisti — inozemske družbe. Tako so v petih letih dali borski bakreni rudniki čistega dobička 470 milijonov dinarjev. Koliko milijonov pa druga podjetja, tovarne itd. In vsi ti milijoni so vsako leto potovali iz naše domovine na tuje. Dobivali so jih ljudje, ki niso z mezincem ganili pri delu, a strigli so od delnic visoke obresti. Z redkimi izjemami so bili pri vseh podjetjih delavci revno plačani. Beraško so jih plačevala tudi nekatera domača podjetja. Točno vemo za zgled, da je trgovec s perilom plačeval dekletom, ki so šivale moške spodnje hlače — od kosa po en dinar. Če je hotela taka šivilja zaslužiti dnevno vsaj 20 dinarjev, je morala sešiti dvajset moških spodnjih hlač. Ali mislite, da jih je naredila v osmih urah? Za zgled, kako so bili kapitalisti pretkani, omenjamo zgodovinsko drobtino. Danes je izmed vseh težkih industrij v državi največja tovarna na Jesenicah. Ko se je ta tovarna ustanavljala, so vabili za nakup delnic tudi trdnjše gorenjske kmete. V upanju na dobre obresti je mnogo tisoč goldinarjev kmečkega denarja pomagalo gradnji tovarne. Začetek je bil seveda težak in vloženi denar ni dajal nič obresti. Ko se je pa tovarna razživela in so se pokazali prvi dobički, so začeli hoditi agenti okrog kmetov. Zelo sočutno so jim tožili, da tovarna nič ne nese in zato se jim kmečki denar smili. Prodajo naj delnice bogatejšim gospodom, ki nekaj izgube laže utrpe kakor kmetje. Izvabili so delnice iz rok kmetov za suhi vloženi kapital. Tovarna pa je vzcvetela in polnila žepe bogatih ljudi. Saj so bili pred to vojko vsi delničarji sami milijonarji.

Vsi ti viri poslej ne teko več izven države in v blagajne bogatincev. Napajali bodo resnične obnove tako žejno našo domovino. Vprašal pa bo marsikdo: »Kaj pa se bo sezidalo in naredilo v petih letih?« Podrobne odgovore imate v časopisih, v Zakonu o petletnem planu in v govorih v Ljudski skupščini. Omenjamo samo tole:

1) Popraviti ali sezidati se morajo vsa porušena in okvarjena poslopja in zaradi stanovanjske stiske sezidati vse polno novih hiš. Zato je določeno 30 milijard (miliarda je tisoč milijonov).

2) Važna je elektrifikacija — in zlasti vodne centrale. Te že gradijo: v Kavčičah pri Žirovnici, v Mariboru, v Dravogradu in drugod. Električna je tako potrebna, da bi obupali, če bi je ne bilo. Sveti nam, kuha, goni stroje, zdravi, nas greje itd. Mora pa biti kar se da poceni in povsod. Najcenejša sila za proizvodnjo elektrike je pa vodna moč, na kurjavo s premogom je predraga. Ker električno silo lahko napeljemo kamor koli, se lahko sezidajo — vsaj manjše tovarne — kjer koli. Teh pa bi bilo dokaj treba, zlasti za izdelovanje drobnih predmetov — gumbov, nožev, jedilnih priborov itd. Vsa ta drobnjav je prihajala k nam na trg skoraj izključno iz tujine. Vemo, da so se spočetka mnogi ljudje po deželi elektriki upirali. Za postavitev vsakega droga je bil marsikje boj s posestniki. V hišo, hlev, na pod je nekateri kratko in malo niso hoteli. In danes? Danes jim električna mlati, žaga drva, dela rezanico, nataka gnojnico v gnojnične sode, sveti v hlevu in na podu. Ko bi kdo odvzel električno silo kmetom sedaj, bi morala nastati pravcata revolucija.

3) V načrtu so tudi naše prometne žile: ceste, mostovi, železnični in rečni, ki so še mnogi leseni, zasilni. Ko je okupator zasedel Štajersko, seveda prepričan, da se nikoli več ne umakne, je naredil nove ceste Maribor-Ptuj-Celje — vse asfaltne. Pri nas v Sloveniji smo dobili v stari Jugoslaviji edino tako cesto iz Ljubljane do Bleda — in še te bi ne bilo, ko bi se ne vozili tja kralj in drugi oblastniki.

Razen tu mimogrede omenjenih načrtnih del pa jih je po dolgotrajnem študiju strokovnjakov zamišljenih še premnogo. Da bi o vseh teh govorili, ni naloga koledarja, pač pa vam govori strokovnjak o kmečkem delu v petletnici. Za splošno pa smo hoteli le idejno, miselno opozoriti na naloge, ki nas vse čakajo in ki se jim izogniti ne moremo in ne smemo. Zato vsakemu svetujemo, da te načrte preudarja, da jih sposobni ljudje razlagajo pri množičnih sestankih prav na drobno in s tem preženejo strahove in dvome o petletki.

Kaj bo meni načrt, čemu meni petletka?

Odkar je naš rod na kmetiji, smo vedno sejali in želi, priredili in prodali to, kar smo sami hoteli in želeli. Sedaj pa: pride ta in ta od tega odbora, skliče nas in pravi: to boš sejal in ono, to boš prodal, ono zase zadržal! Kakšna je to svoboda?

V prostem gospodarstvu prav za prav svobode ni. Močnejši tlači šibkejšega in ga izkorišča. Pri tem se gospodarsko bolj podprti prav malo briga, ali dela svojemu sorodniku, ki pa slučajno ni bogat, krivico ali ne, ali se mu dobro godi ali slabo, ali dobro proda svoje pridelke ali slabo. Glavno je, da on s svojim računom dobro izhaja. Ali je bil kmet gospodarsko svoboden, ko je moledoval pri bogatinu za posojilo, ko je prosil, da mesar odkupi njegovo kravo, ko je zastonj čakal na vinskega kupca v zidanici. V tako zvanem svobodnem gospodarstvu je preklicano malo svobode. Kakor hitro gre za denar, je svobode konec.

Ali ti res tako močno okrni svobodo dober nasvet: to in to posej, da boš lahko vnovčil, da boš v resnici in brez težav lahko prodal. Ni to okrnitev svobode v kmetovanju, prej je to samo pravilna usmeritev dela, da ne bodo nastale težave pri razprodaji, pri vnovčenju, v splošnem državnem gospodarstvu, ki želi, da pridelujemo vse, kar rabimo, in toliko, kolikor rabimo: da bo ljudstvo sito in oblečeno.

Sicer pa letošnji setveni načrt za Slovenijo ni prav nič drugega kot nekako potrjeno obstoječega stanja naših posevkov in nasadov. Prav malo izpremembe prinaša, prav malo novosti. Svetuje saditi čim več krompirja, kar je čisto pravilno. Krompir je naš najdonosnejši njivski pridelek in naša dežela je krompirjeva dežela. Kot novost navaja edino sladkorno peso, ki smo jo letos zasadili že okoli 400 ha. In pa čim več krmskih rastlin priporoča sejati, detelje, črne in nemške in laške, kar je tudi prav. Brez krme ni živine.

Prepričan sem, da letošnja setvena kampanja ni od nikogar zahtevala prav nič nemogočega ali njemu škodljivega. Vem pa, da je dosegla svoj namen; da je bila vsa zemlja obdelana, da je bila dobro in ob pravem času obsejana in zasajena. In

še nekaj, da je sleherni kmetovalec dobil občutek, da je vsaka njegova njiva sestavni del velikanskega stroja, ki se mu pravi splošno gospodarstvo, da je vsaka njegova njiva vpisana, da splošno gospodarstvo računa z vsako njivo, da se briga zanjo, da bo pridelek na njej kar največji, da bo pa tudi poskrbelo za vse, kar bo dvignilo pridelek na njej. Naš kmetovalec ni več sam sebi prepuščen kot izgubljenec v puščavi, ki mu grozi od vseh strani vse polno smrtnih nevarnosti. On je enakovreden v družbi vseh onih, ki pridelujejo, izdelujejo, predelujejo vse, kar naše ljudstvo tako nujno rabi. Kmetovalec je povezan z delavcem v industriji in slednji z inteligenco. Ako bo kmet obilno pridelal živeža, bo delavec v tovarni izdelal obilo izdelkov, ki bodo kmeta oblekli in oskrbeli s stroji in vsem, kar rabi. Ako bo kmet pridelal potrebne surovine: konopljo, lan, volno, sladkorno peso, sončnice, bo delavec lahko izdelal obleko, vrvi, olje, obutev itd. Vse panoge gospodarstva so tesno med seboj povezane, vse niti te povezave se pa stekajo in združujejo v vsedržavnem gospodarskem načrtu, ki je izdelan že za pet let naprej in ki se mu pravi

petletni načrt ali petletka

Kaj želi petletka v kmetijstvu? V kratkem rečeno: tolikšne pridelke na našem polju in tolikšen prirast v naših hlevih, da bomo v petih letih lahko ukinili vse živilske karte, vse omejitve v prehrani.

Na videz ta naloga ni nič kaj velika, saj smo pred zadnjo vojno plavali v izobilju živeža. Če pa pomislimo, da naše ljudske množice vedno več živeža trošijo, da vsak dan prihaja v industrijo več delavcev, da se življenjski pogoji našega ljudstva vedno izboljšujejo, da rabimo vsak dan več živeža, tedaj se prepričamo, da naloga ni tako lahka. Pred vojno je na vsako glavo v Jugoslaviji odpadlo letno 6 kg sladkorja, petletka pa predvideva, da ga bo konec l. 1951 vsakdo pri nas porabil na leto 12 kg. Žita, masti, olja, soli, tobaka, papirja, tkanin in obutve, vsega tega naj bo konec petletke več na uporabo vsakemu Jugoslovanu, kot je bilo leta 1939. Če tako gledamo naloge, ki jih pet-

letka postavlja kmetijstvu, spoznamo, da so težke. Da jih bomo uresničili, se bomo morali marsičesa lotiti, kar doslej še ni bilo v navadi.

Najprej bomo morali uporabiti vse sodobne načine (metode) kmetovanja, kolikor jih le poznamo, da bomo z njimi povečali in izboljšali proizvodnjo v vseh panogah kmetijstva. Oglejmo si nekatere prav na kratko!

Začnimo s poljedelstvom!

Boljša obdelava zemlje. Vse njive morajo biti že v jeseni globoko preorane. Odpraviti moramo oranje na lehe, srdé, na grebene. Spomladi zaradi suše zemlje ne kaže preveč obračati. Plug ni najboljši stroj za spomladansko obdelavo zemlje. Krožnična brana ali strojna lopata je gotovo v ta namen prikladnejša. Vse rastline, pa tudi žito, bo treba redno okopavati, ne samo branati. V ta namen bo treba vse rastline sejati v vrste ali v kupčke.

Sejati bo treba le izbrano, izboljšano, plemenito seme vsakovrstnih kmetijskih rastlin. Vpeljati bo treba nove sorte, da, celo nove vrste rastlin. Letino dvigne v prvi vrsti gnojenje. Hlevski gnoj sam ne zadostuje. Potrebna so umetna gnojila.

Hlevskemu gnoju je treba posvetiti več pozornosti. Dobra gnojnica, povsod gnojna jama, zlasti pa pravilna oskrba gnoja na gnojišču. Gnoj v visokih skladih, gnoj v celičnih gnojiščih je boljši. Pravilno ga je treba izvažati in o pravem času raztrositi. Sejati je treba čim več podorin, rastlin, ki jih v zeleni rasti podorješ, da ti zemljo zagnoje. Podor bo rešil vprašanje pomanjkanja gnoja.

Gnojila so zelo potrebna. Brez gnojil ni največjega možnega pridelka. Brez cenениh gnojil ni cenениh bogatih pridelkov. Dobričkonosnost letine je odvisna od cene gnojil. Gnojila morajo biti za pol cenejša, kot so bila pred vojno. Potem jih bomo lahko obilno porabili. Že sedaj jih trosimo trikrat več kot pred vojno. En okraj jih rabi skoraj toliko kot prej cela dežela. Uporaba gnojil se pa mora podesetoriti.

Petletka predvideva povečanje domače proizvodnje gnojil za 4.8 krat. Pred vojno smo uporabili le eno desetino doma izdelanega apnenega dušika. Sedaj ga sproti niti izdelati ne moremo, čeprav ga izdelujemo na vse pretege. 350.000 ton gnojil

bomo izdelali konec petletke in vse bomo doma porabili. Ako bomo porabili na vsak ha njive samo 1 q gnojil, računajoč po $\frac{1}{4}$ dušičnega, fosfornega in kalijevega gnojila, bomo v Sloveniji porabili (brez Primorske), 30.000 ton gnojil. Primorska je znana, da sipa na njive veliko gnojil. Le bolj malo njiv ima. Rabila bo do 35.000 ton gnojil.

Poleg gnojil mora biti na uporabo dovolj razkužil. Razkužila so potrebna za zatiranje raznih bolezni in škodljivcev. To so različni strupi. V zadnjih letih so se škodljivci in bolezni močno razpasli. Menda jim je suša prijala. In pa vojne okoliščine so jih razmnožile. Na njivi je najbolj nevaren krompirjevec, ameriški hrošč na krompirju. Vsakdo ga že pozna po sliki ali celo iz prakse. Vsi učenci že vedo, od kod in kaj počenja pri nas ta nepovabljeni in močno nezaželeni gost. Lovijo ga in zastrupljajo s škropivom, kjer je raztopljen arzen. Letos je pritekkel k nam kosmati cvetožer (tripanota hirta), vražje neprijeten sladokusec, ki se hrani samo s cvetnimi deli, s prašniki in plodnicami. Cele njive je obral in tudi sadnega drevja se ni izognil. Ne izbira rastline, išče pa le cvete. Ali naj omenim še miši, voluharja, bramorja, ogrce, ki so nam napravili toliko škodo. Samo strup jih uniči. In te strupe moramo doma izdelati.

Vse seme mora biti v zemlji razkuženo, da se prepreči snet. Krompir bo treba škropiti, da ga ne uniči smod ali plesen. Hmelj moramo do šestkrat škropiti, ako je deževno vreme. 20 ton razkužil nam je potrebno za razkuženje žita. Za škropljenje pa gre na vagonce galice in apna. Vsa razkužila bomo izdelali doma. Za sedaj imamo galice, kolikor je kdo hoče, tudi za druga razkužila ni stiske, čeprav doma še vseh ne izdelujemo.

Odbiranje rastlin, pridelovanje semen, požlahtnjevanje rastlin, ustvarjanje novih vrst kmetijskih rastlin je ukrep, ki močno vpliva na višino pridelka.

Pridelovanje manj znanih rastlin bo umetno: grašice, volčjega boba, sladkorne pese, rastlin za posebne namene. Poskušamo že s koksagisom, znano rastlino za pridelovanje kavčuka. V drugih pokrajinah naše države sejejo že bombaž, riž, da bomo tudi s tem oskrbljeni.

Skratka: naša njiva mora biti vedno bolj vrt v pravem pomenu besede. Malo

njiv imamo, zato jih moramo izrabiti tako, kakor le vrtnar zna obdelati in izrabiti vsako ped v svojem vrtniču.

Živinoreja

Brez krme ni živine. Dobra in obilna krma — donosna živina. Obilo paše pa — zdrava živina.

Povečati moramo letino krme. Pa ne samo to. Najti moramo načine, kako krmo izboljšati, bolje shraniti, napraviti jo bolj tečno. V tem tiči vprašanje. Požlahtniti krmo bodi poziv za bodoče dni.

Kako dvigniti letino krme? Travnike in pašnike je treba gnojiti. To je poglavitno. Po gnoju najbolj koprniyo naša travišča. Brez gnoja tudi umetnih travišč ne bomo mogli zasejati. Odvečne travnike je treba predelati v njive, na njivah je treba pridelati kar največ krme: detelje, krmske mešanice, podorine, v tem vidim povečanje krme. In pa strnišča bo treba bolje izkoristiti za krmske rastline. Mesto ajde bo treba sejati laško deteljo, zeleno koruzo, sončnice za kisanje in krmske mešanice.

Požlahtnitev krme, predelava krme: kisanje, rezanje, drobljenje, sušenje krme v sušilnicah, to so pota k boljši krmi.

Kako bi mi v teh sušnih letih brez skisane krme? Kdor je imel kislo krmo, ni trpel pomanjkanja krme, živina ni bila lačna. Kisanje krme, pa čeprav v najenostavnejših jamah in jarkih, je rešitev živine v suši. Njiva daje v vsakem primeru več krme kot travnik. Samo računaj! S travnika dobiš kvečjemu 30 q sena srednje ali celo slabe kakovosti. Na njivi ti zraste na isti površini 200 q zelene krme najmanj. Silosi so z uspehom prebili preizkušnjo. Pomenijo prepotreben pripomoček za sočno krmo za zimo. Pridelovanje detelje mora postati tudi pri nas osnova svinjereji.

Enako je pri sušenju krme v sušilnicah. Sušiš mlado travo ali deteljo. Zato večkrat kosiš. Izgube pri sušenju ni nobene, samo voda izpuhti. V sušilnici zvišajo vrednost suhe krme za celo petino ali še več.

Pri nas bi že mnogo napredovali, ako bi krmo drobili. Slabo seno, slama je mnogo okusnejša, temeljiteje se izrabi, ako je zdrobljena. Imamo že stroje, ki drobijo koruzne stroke z zrnjem in ostružki vred. In koliko krme se pri tem prihrani!

V živinoreji moramo stremeti za tem, da dosežemo pri vsej živini in v vsej de-

želi visoko poprečje dobrih vzrejnih lastnosti hkrati z dobrim zdravjem in z lepo zunanostjo. S tem bomo zvišali proizvodnjo in zmanjšali stroške za rejo živine. Ustaliti moramo dobre dedne lastnosti živine, ki se prenašajo na potomstvo. Iz potomstva moramo izbirati le najboljše živali za nadaljnjo rejo. To je delo selekcije ali odbiranja.

Nekoč so mislili, da je mogoče izboljšati živinorejo le z uvažanjem tujih pasem in tujih živali, posebno plemenjakov. Z uvozom smo še vedno doživeli razočaranja in tudi veliko škodo. Zadnji primer je živina, ki smo jo dobili kot mednarodno pomoč. Lahko rečem, da bi imeli od vse te živine, bodisi govedi ali konj, največjo korist, ako bi jo bili takoj na meji zaklali in predelali v konzerve. To ni nobeno pretiravanje, je čista resnica. Živina nam je zanesla bolezen, ki jih odslej pri nas niti poznali nismo, mimo tega pa enostavno ni prenesla našega podnebja in naše krme. Kar vprek crkava, žival se teže prilagodi kot človek. Šele prvo pokolenje uvožene živine se prilagodi našim razmeram. Razume se, da nismo dobili najboljše živine. Nihče rad ne proda iz hleva svoje najboljše krave ali najboljšega plemenjaka. Vožnja čez morje je prva težka preizkušnja za žival. Koliko se jih prehladi in dobi jetiko. Pa čeprav pride zdravo k nam, prav rado zboli. Iz čim večje daljave pride živina, tem slabše zanjo in za nas.

Z uvozom plemenjakov imamo boljše skušnje. Toda le iz bližnjih dežel, kjer so okoliščine našim precej podobne. Uvožene živali pri nas izgube svoje lastnosti. Zunanji vplivi in okoliščine v živinoreji sploh več pomenijo kot selekcija sama. Potrebna nam je selekcija, potrebna je kontrola donosnosti in dednosti, toda z domačim plemenskim blagom. Izboljšati zunanje vplive, izboljšati okoliščine, ki v njih živi živina, to je glavno.

Posebno vprašanje so hlevi. Brez dobrih hlevov ni zdrave živine. Redno čiščenje živine poveča proizvodnjo, pri kravah dvigne količino mleka do 20 %.

Svinje so zelo hvaležne za gibanje na prostem, a so zaprte v betonskih bunkerjih, kokoši pa v poslednji mračni, skriti kot.

Zakaj degenerira (peša) naša živina? Vzrok je slabo krmljenje, vhlavljenje, oskrbovanje in nič higijene. Odpravimo te vzroke — in naša živinoreja bo donosna. Ne

bo pa donosna, dokler bo goved žrla slamo, svinje vodo brez močne krme, kokoši pa pozimi krmo brez vsake beljakovinske hrane. K jaslom privezana teleta, mladi prašički, ki ne vidijo ne sonca ne čistega zraka, niso osnova za dober napredek.

Radi se izgovarjajo, da je kriva pasma vseh neuspehov, ne pa zaostalost, kakor sem jo omenil. Ni pasma poglavitno, glavno je krma, oskrba, hlev.

Zdravje živine je v tesni zvezi s hlevsko higijeno. Nad 400 milijonov je letne škode zaradi bolezni pri živini. Skrčiti to škodo za pol pomeni pridobiti 200 milijonov letno. Živinozdravstvu bo posvečena velika skrb v petletki, kajti po tej poti lahko najhitreje povečamo donosnost naše živinoreje. Vsak živinorejec mora pa tudi sam sodelovati, takoj prijaviti vse bolne živali in točno izpolniti odločbe živinozdravnika. Brezvestnost posameznika je po večini vzrok širjenja bolezni, zlasti kužnih.

Zadnje leto močno razsaja kokošja kuga, ohromelost pri prašičih, pri kravah pa močno škodujejo razne spolne bolezni, ki imajo za posledico jalovost. Najbolj se borimo z jalovostjo in ohromelostjo, ker so še malo preiskane nove bolezni. Tudi kužno zvrževanje se je že precej razpaslo. Kakor da tudi živina trpi zaradi posledic vojne — morda bolje — zaradi dveletne suše.

Sadjarstvo

O sadjarstvu bi lahko mnogo razpravljali. Po svojem podnebjju je Slovenija blagoslovljena dežela jabolk. Jablana je prvo in najvažnejše naše sadno drevo.

Vzgoja sadnih dreves se bo pa morala čisto izpremeniti, kakor kaže. Ameriški kapar, ki ga vsi že dobro poznate, nas sili, da znižamo naše drevje, da ne sadimo več visokodebelnih dreves, pač pa večje strnjene nasade. V njih je delo lažje in zatiranje škodljivcev uspešnejše. K temu cilju moramo preusmeriti delo vseh naših drevnic in vseh sadjarjev.

Vinarstvo

Naše gorice bodo za vedno ostale naš ponos in naša lepota. Vendar jih je treba malo uravnati, razredčiti in — zmehanizirati. Kar zrejo nam delovno moč. Napeljati elektriko v gorice in zasušniti jo, da bo dvigala gnoj in vse potrebščine po vzpenjači, da bo gnala škropilnice, se-

sala vodo do vodnih bazenov po gorici in vlačila plug. Trse bo treba redkeje saditi, da bo več prostora za stroje med vrstami. Trsje bo treba višje vzgajati, da bo grozdje bolj na soncu in bolj varno pred peronosporo. Slišali ste že o novi Moserjevi vzgoji vinogradov. Skoraj $\frac{2}{3}$ manj trsov daje trikrat večji pridelek na isti površini. Štediš trse in škropivo in delo je lažje.

Rigolanje je najdražja stvar v vinogradništvu, 1000 delavcev na ha. Rigolati z rigolnim plugom pomeni zmanjšati stroške tridesetkrat. Okopavati vinograd z vprego že pomeni prištediti najmanj 20 delavcev.

Na splošno moramo zmanjšati v vinogradih potrebo po delovnih silah na polovico. Ali bo s tem pol viničarjev brez posla. Ne. Dela je in bo povsod dovolj. Ravno narobe bo. Pomanjkanje viničarjev nas bo prisililo, da bomo morali to storiti.

Tako smo prav na kratko omenili nekaj strokovnih ukrepov, ki bodo naše kmetijstvo napravili dobičkonosnejše.

Sedaj pa še nekaj splošnih gospodarskih ukrepov, ki bodo prav tako koristili kmetijstvu, če ne še več.

Omenim rajonizacijo kmetijstva

Kaj neki je zopet to? Po domače rečeno: v vsakem kraju naj vsak kmetovalec kmetuje tako, kakor v tistih okoliščinah najbolje ustreza. Na polju naj seje one rastline, ki prav v njegovem rajonu (okolišu) donajajo največjo korist, redi naj ono živino in v oni namen, ki najbolje ustreza (za meso, za mleko, za pleme), ali goved ali ovce (to ali to pasmo); posveti naj se bolj sadjarstvu ali bolj vinarstvu. Rajoni so proizvodni okoliši. Določiti jih in dati jim pravilne naloge je prav težko.

Kaj se pravi n. pr. rajonizirati pridelovanje krompirja. Določiti kraje (okoliše), kje bodo kmetovalci pridelovali krompir za seme, kje krompir za trg. Vse visoko ležeče kraje, kjer sadno drevje ne uspeva najugodnejše, bomo uvrstili v okoliš semenškega krompirja. Tako bo obsegal ta okoliš visoko ležeče kraške kraje, predele Kočevske, Tolminske, del Gorenjske. Ptujsko in Mursko polje pa bo okoliš jedilnega krompirja. In še točneje. Določili bomo celo vrste krompirja, ki naj jih prideluje posamezen okoliš ali rajon.

Podobno bodo rajonizirane vse kmetijske rastline in živalska plemena. Tudi načini

kmetovanja bodo po rajonih različni. V okolici mest bo najintenzivnejše (močno razvito) vrtno gospodarjenje, v oddaljenih krajih pa bolj ekstenzivno (na široko razvito) pašniško, vmes bodo prehodni okoliši.

Rajonizacija bo izločila vse nedonosne kmetijske rastline in panoge.

Da bi se stroji bolje izrabili, so potrebne velike parcele. Zakaj bi kmetovalci ne naredili skupnega vaškega kolobarja? Domenili bi se: vse njive na tem in tem koncu vasi bomo posejali z žiti, one druge z okopavinami, one tretje s krmskimi rastlinami. In jih bomo kolobarili vsako leto. Preorali bomo njive kar vse prek. Tudi ostalo strojno obdelavanje bo skupno, ročno bo pa vsak obdelal le svojo njivo, pridelok bo pa tudi vsak zase pospravil. To je vaški kolobar, ki ne krni nikomur niti lastninske niti kakršne koli druge pravice.

Kmetijske obdelovalne zadruge so nov način kmetovanja, ki bo v bodočnosti imel odločujočo nalogo v izgradnji kmetijstva.

Sila velike važnosti bodo v kmetijstvu zemljiške izboljšave, melioracije. Petletka predvideva v Jugoslaviji 400.000 ha novih njiv, pridobljenih na mokrih travnikih. V Sloveniji bomo najmanj 20.000 ha iztrgali vodi. Bomo pa previdni pri tem; obenem z osuševanjem bomo oskrbeli tudi namakanje. Tako bomo po potrebi ob suši vodo dvignili, v dežju pa izpustili. Zemlja, ki je leta in leta bila izpostavljena poplavi, ki je rodila le kislo krmo, bo spremenjena v vrtno njivo. Zaradi zaježitve Save bodo nastala nova jezera, ki bodo blagodejno vplivala na podnebje in na rast rastlinja okoli njih. 20.000 ha nove plodne zemlje pomeni povišek plodne zemlje za 8%.

Enotne cene so za kmetovalca tako važen gospodarski ukrep, da morda ni važnejšega. Kaj pomenijo enotne cene? Izenačenje vseh pridelkov v najslabših in v najboljših okoliščinah. Za primer vzamemo cene lesa. Cena je že enotna. Hribovski kmet bo za les v gozdu prejel enako plačilo kot kmetovalec ob najprometnejši cesti, v sami bližini mesta ali železniške postaje. Dobro sami veste, kaj to pomeni. Veste, da je bil les na panju visoko v planinah skoraj zastoj. Spravilo in prevoz sta požrla njegovo vrednost. Danes tega ni več. Kaj takega je mogoče napraviti le tedaj, ako je vsa kupčija z lesom v eni roki. In sedaj je dejansko že v enem podjetju.

Podobno bo s cenami drugih glavnih kmetijskih pridelkov in izdelkov. Pšenica in kruh bosta po isti ceni na vseh koncih države. Bližina mesta, bližina ali velika daljavo od železnice ne bo prav nič vplivala nanjo. Doslej je bilo tako, da je bila moka najdražja v najbolj hribovskih vaseh ali v najbolj oddaljenih krajih. Razdaljo bomo premagali, bližino preskočili in določili enake cene za vse življenjske potrebščine, ki so prav enako potrebne onemu, ki ima srečo, da živi v mestu ali blizu njega, in onemu, ki ga je dobra ali zla usoda posadila daleč nekam tja za gore.

In še nekaj: kmetovalcu bo zavarovan trg in pa cena. Kmetovalec bo neodvisen od ponudbe in zahtev. Zakon ponudbe in zahtev je nekoč vladal na trgu. Veliko kupcev, malo blaga — visoka cena, in narobe. Želimo, da bo toliko blaga, kolikor bo kupcev, in da bo cena stalno zmerna. Želimo, da kmetovalec prideluje to in toliko, kar in kolikor trg zahteva. V tem primeru ne bo blago propadlo in z njim vred tudi pridelovalec. Kmet bo vedno lahko prodal, kar bo imel naprodaj.

Zato je pa potrebno, da kmetovalec sledi nasvetu, da seje in sadi, prideluje in prireja le, kar je po načrtu določeno. Načrt bo odstranil kmetov strah pred krizo. Položaj kmeta s tem ne bo oslabilen, kakor mu nekateri prišepetavajo, temveč prav narobe: sedaj šele bo njegov položaj krepek in utrjen. Petletka ne ogroža kmetove samostojnosti, temveč jo nasprotno le krepi.

Velike so naloge, ki jih postavlja petletka slovenskemu kmetijstvu. Ni lahka stvar osušiti okoli 20.000 ha zemlje, odpraviti 90 % vseh ozkih krajev, vse strnišče preorati v 10 do 14 dneh po košnji žita, spraviti v red 90 % vseh gnojišč, dvigniti porabo gnojil od 30 na 120 kg na ha, podsejati 40.000 ha travnikov, uvesti pravi kolobar na 30 % vseh njiv, vsa žitna semena razkužiti pred setvijo, škropiti ves krompir proti smodu, $\frac{1}{4}$ semen zamenjati z izboljšanim semenom. Še teže bo morda dvigniti število govedi za 21 %, količino mleka za 45 %, mesa za 14 %, število perutnine povečati za 65 %, jajc za 233 % itd. Toda naša petletka to predvideva in doseči vse to ne zahteva le naša dolžnost, temveč gospodarska nuja, ako naj izboljšamo blaginjo našega delavca in kmetovalca. Zahtevata pa tudi naša čast in naš ponos.

Od kod smo prišli

Slovit zgodovinar je zapisal besede: »Narod, ki ne ve, od kod prihaja, tudi ne ve, kam gre.« Hotel je reči, če narod ne pozna svoje preteklosti, svoje zgodovine, ne more prav soditi sedanjosti in prav ravnati za bodočnost. Odgovorimo si torej na vprašanje najprej prav po besedi: Od kod in kdaj smo se naselili v teh naših krajih.

Še pred poldrug sto leti so mislili, da smo Slovenci prvotni prebivalci na teh tleh in naš prvi pesnik Valentin Vodnik je samozavestno dejal: »Od nekdanj prebiva že tukaj moj rod; če ve kdo za družga, naj reče od kod?« Zgodovina je dognala, da je bilo že marsikako drugo ljudstvo pred nami tukaj in da so se naši predniki šele v drugi polovici 6. stol. po Kristusu naselili v teh krajih. S predniki drugih Južnih Slovanov so prišli od severa iz prvotne slovanske domovine, ki je bila za karpatskimi gorami v širnih planjavah vzhodne Poljske in zahodne Rusije. Tam so živeli stari Slovani kot pastirji, lovci in ribiči, obdelovali so pa že tudi zemljo. Živel so v zadrugah pod vodstvom svojih starešin, vse imetje jim je bilo skupno. Sčasoma jim je začelo zemlje primanjkovati, začeli so iskati novih zemljišč in se seliti, zlasti še zaradi tega, ker so pritiskala nanje divja mongolska ljudstva od vzhoda. Taki so bili zlasti Obri ali Avari, ki so Slovane deloma spravili pod svojo oblast. Skupaj z njimi so se naselili po nižinah ob srednji in dolnji Donavi. Napadali so in nazadnje zasedli dežele Balkanskega polotoka. Predniki današnjih Slovencev so pa l. 568, ko so od tod odšli germanski Langobardi v Italijo, prodrli ob Savi, Dravi in Muri daleč v dežele Vzhodnih Alp in jih poselili.

Na novih tleh

Ozemlje, ki so ga takrat Slovenci zasedli, je bilo približno trikrat večje, kakor je današnje slovensko ozemlje, vendar zaradi visokih gora in močvirnatih dolin precej redko naseljeno. Ostanki starih prebivalcev se niso dosti upirali, tudi

obrski pritisk v goratih krajih ni bil velik; bolj nevarni so bili novi sosedje na zahodu, Bavarci in Langobardi.

V teh razmerah so Slovenci iskali in tudi dobili najbolj naravno oporo v zvezi s slovanski brati Čehi in Slovaki, s katerimi so bili takrat še mejaši na severu ob Donavi. Prva slovenska država je bila Karantanija v sedanji Koroški. Njen vladar Valuk je bil prvi slovenski knez, ki ga poznamo po imenu. Ta se je priključil državi kralja Sama (623—58), ki je nastala iz upora proti Obrom in imela svoje središče na Češkem. V nji so bili združeni Čehi in Slovaki in še nekatera slovanska plemena na severu od njih. Uspešno so se branili pred Franki, Bavarci in Langobardi, ki so se združili zoper nje, a jih je Samo v veliki bitki premagal.

Po Samovi smrti je žal ta prva slovanska država razpadla in Slovenci so ostali navezani sami nase. Proti Bavarcem na zahodu so držali svoje meje, Langobarde pa so celo pregnali iz Ziljske in Kanalske doline in zasedli precej ozemlja še zahodno od Soče (naša Brda). Nevaren jim je pa postal zopet stari sovražnik na vzhodu — Obri, ki so skozi slovanske pokrajine silili proti bogati Italiji.

Tudi v tej dobi zemlja še ni bila v zasebni lasti, ampak je pripadala z vsemi pridelki vred zadrugi, ki je kot velika družina živela v hiši in delovni skupnosti. Gozdovi in pašniki so bili pa večinoma v lasti cele srenje. O javnih zadevah posameznega rodu ali plemena, v katerem se je združilo več rodov, so razpravljali na skupnih shodih ali večah, ki so volile tudi vladarje. Prvotna enakost se je pa kmalu začela izgubljati, nastajali so bogatejši sloji in si ustvarjali zemljiško posest; iz njih se je potem razvilo plemstvo. Pod njegovo varstvo so se podajali tudi mnogi prej svobodni ljudje, ker niso zmogli težke vojne službe in drugih dolžnosti, katerim so bili svobodnjaki zavezani. Tako je že zgodaj naraščalo število nesvobodnih podložnikov; zlasti naglo se je množilo potem, ko so prišli Slovenci v odvisnost od bavarske in frankovske države in ko so nazadnje čisto izgubili svojo samostojnost.

V obrambi pred novo obrsko nevarnostjo so namreč Slovenci iskali pomoči pri Bavarcih in skupno z njimi so okoli l. 745 res odbili napad Obrov. Ta tuja pomoč je postala, Slovincem usodna; kot plačilo zanjo so morali namreč priznati nad seboj bavarsko oblast. Ker pa so bili Bavarci malo prej vključeni v frankovsko državo, je tudi Karantanija prišla pod vrhovno vlado frankovskih kraljev. Obdržala je pa še svoje domače kneze, ki so jih Slovenci svobodno volili in po starodavnem obredu ustoličevali na Gosposvet-skem polju.

Druga posledica tega dogodka je bila, da se je začela širiti krščanska vera med Slovenci. Bavarci so odpeljali s seboj za talca tudi Gorazda, sina tedanjega karantanskega kneza Boruta, in njegovega nečaka Hotimira. Oba sta bila na Bavarskem vzgojena v krščanski veri in sta nato kot vladarja odločno podpirala krščanske misijonarje med Slovenci. Te je pošiljal škof iz Salzburga in posvetil prve krščanske cerkve med Slovenci. Glavna je bila cerkev Gospe Svete, kjer je stoloval tudi iz Salzburga poslani pokrajinski škof Modest.

Novi veri in še bolj z njo združeni tuji oblasti so se poganski Slovenci večkrat uprli. Najhujši je bil tretji upor po smrti kneza Hotimira l. 769. Tedaj so bili krščanski duhovniki za več let pregnani iz dežele. Šele zmaga bavarskega vojvoda Tasila nad uporniki je zopet odprla vrata krščanstvu, ki se je nato dokončno utrdilo med Slovenci. (Prešernov Krst pri Savici!) Ko je malo kasneje mogočni frankovski kralj Karel Veliki odstavil nezanesljivega Tasila in Bavarsko popolnoma podjarmil, so tudi Slovenci prišli pod Franke, a vendar ohranili notranjo samostojnost. Slovenski knez Vojnomir je tudi pomagal Frankom v vojnah zoper Obre, ki so bili proti koncu 8. stol. popolnoma uničeni. Na vzhodni meji velike frankovske države je nato Karel Veliki ustanovil dve mejni krajini ali marki: Furlansko na ozemlju južno od Drave in Vzhodno krajino na ozemlju severno od Drave, ki je obsegala današnjo gornjo Koroško in Štajersko, južno Avstrijo in še zahodno Ogrsko do Donave.

Z vlado Karla Velikega, ki ga je l. 800 papež kronal tudi za rimskega cesarja, Slovani v splošno niso bili nezadovoljni. Drugače je bilo pod njegovim sinom, ki je bil slab vladar in so zlasti obmejni oblasti večkrat krivično ravnali z ljudstvom. Tak je bil furlanski obmejni grof, ki so se mu uprli Hrvati pod vodstvom Ljudevita Posavskega in ga premagali. Upor se je nato obrnil proti frankovski državi sami in Hrvatom so se pridružili tudi Slovenci in še del Srbov. Dolgo časa so se uporniki uspešno borili, po treh letih so jih pa le premagale dosti močnejše frankovske vojske, zlasti ker je del Hrvatov v Primorju izdajalsko pomagal Frankom. Slovenci, ki so bili sovražniku najbolj izpostavljeni, so se morali že drugo leto podati in zanje je imel ponesrečeni upor tudi najhujše posledice. Sedaj so za vselej izgubili domače kneze, na njih mesto so prišli frankovski grofje. Franki so tudi razdelili slovensko ozemlje na več manjših delov, iz katerih so kasneje nastale posebne dežele. Frankovski posvetni in cerkveni velikaši so dobili od kralja velike kose zemlje v užitek ali fevd in so jih naprej delili med svoje privrženice, ki so kot graščaki vladali podložnim slovenskim kmetom. Najhuje je pa bilo, da so začeli naseljevanje po naši zemlji nemške kmetice, da bi imeli bolj zanesljive branitelje na vzhodni meji države.

Zadnjič sami svoji

Nemško naseljevanje je seglo daleč na vzhod v Panonsko nižino ali sedanjo Ogrsko, kjer so po obrskih vojnah veliki deli zemlje ostali prazni in pusti. Tu je okrog leta 840 dobil od nemškega kralja v fevd del Spodnje Panonije ob reki Zali slovaški velikaš Pribina, ki je bil pred domačimi nasprotniki pribežal iz Slovaške. Zgradil si je sredi močvirij blizu Blatnega jezera trdnjavo Blatograd in podpiral naseljevanje slovenskih in nemških kolonistov pa tudi širjenje krščanstva v teh krajih. Nemci so mu zaupali in ga napravili za mejnega grofa spodnjepanonskega, čigar oblast je segala od Ptujkega polja tja do Donave. Pribina se je zaradi tega moral boriti na nemški strani zoper moravskega kneza Rastislava ter je v tem boju l. 860 padel.

Ustoličenje slovenskega kneza na Gosposvetskem polju.

Gojmir Kos

Pribinov sin Kocelj je spočetka tudi zvesto služil nemški državi, kmalu je pa spremenil svojo politiko. Pridružil se je Rastislavu, ki je združil Čehe in Slovake v Velikomoravski državi in se hotel otresti tudi nemške cerkvene oblasti. Od bizantinskega cesarja si je izprosil duhovnikov, ki bi učili ljudstvo v slovenskem jeziku. Takrat sta prišla na Moravsko brata Círil in Metod. Na poti v Rim sta šla skozi Kocljevo deželo in Kocelj je brž spoznal pomen njunega dela. Popolnoma se je odvrnil od Nemcev in nazadnje dosegel, da je papež Metoda postavil za nadškofa samostojne slovenske nadškofije panonsko-moravske.

Združena Kocelj in Rastislav sta tako v kratkem času dosegla politično in cerkveno neodvisnost od Nemčije; nemška duhovščina je morala oditi in nemškega priseljevanja je bilo konec. Z naslonitvijo na severne slovanske brate smo Slovenci doživeli zadnjo svobodno dobo in Kocelj je bil naš zadnji samostojni vladar. Ta doba je bila žal zelo kratka; trajala je komaj pet let. Nemci se s svojim porazom niso spri-

jaznili in so napeli vse sile, da si pridobe izgubljeno oblast nazaj. Nadškofa Metoda so zvijačno spravili v ječo in ga imeli tri leta zaprtega, zoper Rastislava in Koclja jim je pomagalo izdajstvo. Rastislavovega nečaka Svetopolka so pridobili, da jim je izdal strica, ki je oslepljen žalostno končal v ječi. Ko je bil Svetopolk na vladi, se je sicer začel upirati Nemcem, kmalu se je pa pobotal z njimi in Nemci so sedaj spravili s poti še Koclja in postavili na njegovo mesto nemškega grofa.

Madžari in Nemci

Kmalu nato pa je bilo nemške oblasti v vzhodnih deželah konec. Uničili so jo Madžari, ki so bili prišli iz Azije preko ruskih step v Panonsko nižino in se l. 896 tod naselili. Bili so neomikan pastirski narod in še dolgo so hodili na roparske pohode proti zahodu v Italijo in Nemčijo. Šele čez dobrih petdeset let so bili na Bavarskem tako potolčeni, da so opustili ropanje in se lotili poljedelstva. S tem so se rešili usode, ki je pred njimi zadela

Obre. Ostali so na svoji zemlji do danes. Nas Južne Slované pa so za vselej ločili od bratov na severu, zlasti ko so še od zahoda pritiskali Nemci in zasedli po večini izpraznjeno ozemlje ob Donavi med Čehi in Slovenci.

Tudi na slovenskem ozemlju se je sedaj znova utrdila nemška oblast. Okoli stare Koroške ali Karantanije so nemški vladarji uredili vrsto mejnih krajin od Jadrana tja do Donave, ki naj bi varovale Nemčijo pred morebitnimi novimi napadi z vzhoda. Iz teh delov so se počasi razvile kasnejše dežele Koroška, Štajerska, Kranjska, Istra, Goriška in nas Slovence delile z nepotrebnimi mejani. Seveda so povsod gospodarile nemške plemiške rodbine in pošiljale na svoja posestva nemške naseljence. Tako se je začelo novo, hujše p o n e m č e v a n j e s l o v e n s k e z e m l j e, ki je zadelo zlasti gornjo Koroško in Štajersko. Obenem se je vedno manjšalo število slovenskih svobodnih kmetov, postajali so nesvobodni ali na pol svobodni podložniki nemške plemiške gospode pa tudi cerkvenih posestev.

Borba za našo zemljo

Vsaka izmed nemških vladarskih rodbin, ki so si delile oblast nad našo zemljo, je skušala povečati svojo posest in dobiti prvenstvo nad drugimi. Tekmovale so mirno, zlasti z ženitvami, kjer so dobivale za doto večje ali manjše dele dežele. S tem se je ustvarjalo sorodstvo, prilika za dedovanje, če je ta ali ona rodbina ostala brez potomcev. Pogosto so pri tem nastajali spori, ki so dali povod za vojskovanje; sporov pa tudi sicer ni manjkalo pri objestnosti in lakomnosti večine takratnih velikašev, zato sta zlasti 12. in 13. stoletje polni domačih bojov, v katerih je največ trpel ravno kmečki človek.

Nazadnje je Koroška in Kranjska skoraj vsa prišla v oblast Španhajmov, ki so bili že poldruge stoletje koroški vojvode, Štajerska pa se je združila z Avstrijo, ki so ji že skoraj tri sto let vladali Babenberžani. Obe ti dve rodbini sta sredi 13. stoletja izumrli in njih dežele je podedoval češki kralj Přemysl Otokar II. Tako smo bili Slovenci zopet združeni s Čehi v eni državi kot nekoč v časih kralja Sama. Toda ta država ni bila več čisto

slovanska. Med Čehi in Slovence se je bila medtem že vrinila ponemčena Avstrija, pa tudi na Češkem kot pri nas so se naselili mnogi Nemci, zlasti po mestih kot rudarji, trgovci in obrtniki. Njih naseljevanje je podpiral kralj Otokar sam, ker jih je potreboval iz gospodarskih razlogov in kot utež proti premočnemu plemstvu. Čeprav torej novi kralj ni imel slovanske politike, bi v novi češko-slovenski državi verjetno sčasoma le prevladala slovanska večina in zaustavila nemško prodiranje, kar bi bilo za nas Slovence lahko odločilnega pomena.

Zato so proti Otokarjevi državi odločno nastopili Nemci, kakor svoj čas Franki proti Samovi. Brž ko so Nemci po daljši dobi notranjih zmed zopet dobili skupnega vladarja v Rudolfu Habsburškem, je ta zahteval od Otokarja na novo pridobljene dežele. Ko se Otokar ni zlepa podal, se je Rudolf zvezal z Madžari in Otokar je bil l. 1278 v boju premagan in ubit. Avstrije in slovenskih dežel so se zdaj polastili Habsburžani, najprej Štajerske, čez pol stoletja pa še Koroške in Kranjske. Trst se jim je kmalu nato prostovoljno vdal, ker so Tržačani vedeli, da ne morejo živeti brez zaledja. Ko so l. 1500 Habsburžani podedovali še Goriško grofijo, so bili skoraj vsi Slovenci združeni pod habsburško oblastjo in nato so nam Habsburžani vladali tja do l. 1918.

Edini resnejši tekmeci v borbi za slovensko ozemlje so zrasli Habsburžanom v celjskih grofi. Ti so bili morda slovenskega rodu, vendar so bili enako kot drugi takratni plemiči pri nas popolni Nemci in so skrbeli le za povečanje svoje rodbinske posesti. Pri tem so bili izredno spretni, tudi brezobzirni in nasilni.

Spočetka so bili Celjani prijatelji s Habsburžani, ki so jih l. 1341 povišali v grofovski stan. Grof Herman II., najimenitnejši Celjan, pa je proti koncu 14. stol. dobro izkoristil nasprotje med Habsburžani in njih tekmeci Luksemburžani. Iz te rodbine je bil ogrski in hrvatski kralj Sigmund, ki mu je Herman v bitki s Turki rešil življenje. Zato je dobil od njega bogata posestva na Hrvatskem in postal celo njegov tast. Ko je Sigmund dobil tudi nemško cesarsko krono, je povzdignil Celjane v državne kneze in celjska posest, ki je bila medtem zelo narasla, je postala samostojna, samo še cesarju podrejena kneževina. Ker je ta po-

Kmet ustoliči novo izvoljenega kneza in dobi zato od njega
v dar brezastega vola in lisasto kobilo.

Gojmir Kos

sest obsegala nekako polovico slovenske zemlje, so bili Habsburžani s tem težko prizadeti. Začeli so proti svojim nasprotnikom vojno, ki se je vlekla dolga leta. Nazadnje so se morali pobotati in priznati Celjanom vse pravice, dosegli so pa dedno pogodbo, da bo ena rodbina dedovala po drugi, ki bi prej izumrla. In tu je sreča zapustila Celjane. Zadnji celjski grof Ulrik II. si je s svojo politiko nakopal sovraštvo ogrskih velikašev in ti so ga leta 1456 v Beogradu ubili. Njegova vdova se je zaman upirala; po kratki vojni je morala prepustiti vso dediščino Habsburžanom, ki so šele sedaj postali pravi gospodarji slovenskih dežel.

Turška sila

Takrat so naše dežele okušale novo šibo, ki je enako kot medsebojne vojne samogoltnih velikašev tepla največ ubogega kmeta. Ta šiba so bili Turki, ki so sredi 14. stoletja prešli iz Male Azije na Bal-

kanski polotok, ves razrvan po domačih vojnah. Nobenega močnega vladarja ni bilo, ki bi se jim uspešno postavil v bran, zatirani kmetje pa so marsikje potegnili z njimi, ker jim je turška oblast vsaj spčetka olajšala njih težko življenje. Po zmagi na Kosovem polju leta 1389 so Turki dobili pod svojo nadoblast Srbijo, nekaj let nato še Bolgarijo in se začeli vmešavati v medsebojne prepire bosanskih velikašev. Ob takih pohodih v Bosno so posamezne turške čete v začetku 15. stoletja že vdirale tudi v Belo Krajino in preko Dolenjske prav do Ljubljane. Ko so pa sredi 15. stoletja Turki dokončno zasedli Srbijo in kmalu tudi Bosno, so postajali turški napadi na Slovensko vedno pogostejši. V dobi od leta 1469 do 1483 so bili Turki skoraj vsako leto pri nas. Pridrli so prav do Maribora, na Koroško, Primorsko in Goriško. Pri teh napadih jim ni šlo za osvajanje, ampak le za plenjenje in ropanje. Poleg blaga in živine so odva-

jali s seboj velike trume ljudi, ki so jih prodajali, v sužnost, iz ugrabljenih dečkov pa so vzgajali bojevite janičarje.

Pri tem načinu vojskovanja so nudili edino zavetje obzidana mesta in gradovi, ki so jih Turki navadno obšli, ker niso imeli časa in priprav za obleganje. Zato so bile kmečke vasi tembolj prizadete in kmetje so si največkrat rešili le golo življenje. Takratna plemiška država je sicer nakladala vedno nove »turške davke«, uspešne obrambe pred Turki pa ni zmogla in kmetje so si morali pomagati sami. Okoli cerkva na hribih so si zgradili utrjene »tabore«, kamor so se zatekali s svojim imetjem in se branili, po Krasu so jim za to dobro služile tudi velike kraške jame, z zažiganjem kresov po hribih pa so se obveščali o bližajoči se nevarnosti.

»Le vkup, uboga gmajna!«

Turška sila in pogoste vojne niso bili edini vzroki, da se je takrat slovenskemu kmetu slabo godilo. Že zaradi samega naraščanja prebivalstva na deželi so se stare kmetije bolj in bolj delile in vedno več je bilo revnih kajzarjev, ki so se komaj preživljali. Vojni dogodki so znižali vrednost denarju; seveda graščak pri tem ni hotel biti oškodovan in je zahteval od kmeta tem več v blagu. Pritiskal je na kmeta pri tlaki, da bi imel svojo zemljo bolje obdelano, in ga držal s silo na grudi, da bi mu ne uhajal v mesta, kjer se je lahko rešil podložništva. Sicer so pa tudi naša mesta začela čutiti posledico hudih časov. Trgovina je zaradi vojnih dogodkov pešala in začela se je konkurenca sosednih nemških mest, kjer so že zrasli prvi bogatini-kapitalisti, zlasti ko je iz novo odkrite Amerike prihajalo zlato in srebro in se je vedno bolj in bolj širilo denarno gospodarstvo. Vedno več denarja je potrebovala tudi država, ki se je takrat spreminjala iz plemiške v uradniško. Novi uradi in šolani uradniki, pa tudi najeti vojaki in novo strelno orožje, ki so ga uvajali po iznajdbi smodnika, so stali denar in davki so bili vedno večji. Vsak jih je seveda skušal prevaliti dalje in nazadnje so tako ali drugače pritiskali na kmeta, ki se ni mogel braniti, ker je bil brez političnih pravic. Moral si je pomagati sam in ko so vse prošnje in pritožbe ostale bob v steno, je zgrabil tudi za orožje.

Tako je prišlo do kmečkih zvez ali »puntov«, ki so nastopili nazadnje s silo proti graščakom. Prvi kmečki upor pri nas je bil v Ziljski dolini na Koroškem že leta 1478. Še preden se je mogel prav razviti, so pa prišli Turki, ki so se takrat borili na Goriškem z Benečani, čez Predel in uničili slabotno kmečko vojsko. Največji je bil upor »Slovenske kmečke zveze« leta 1515, ki je zajel vse slovenske dežele razen Goriške, kjer se je kmetom nekoliko bolje godilo in so imeli celo svoje zastopnike med deželnimi stanovi. Najprej so kmetje pošiljali pritožbe cesarju, ko pa niso nič dosegli, je izbruhnilo. Cela vrsta gradov je prišla v roke upornikom, ki so se znesli nad svojimi tlačitelji. Plemiško gospodo je prevzel velik strah, hitro so zbrali svoje vojske in šli nad kmete, ki so bili na več krajih poraženi. Nič ni pomagalo kmečko junaštvo, plemiške vojske so bile bolj oborožene in izvežbane in imele so zlasti konjenico, ki je po navadi odločila boj. Zmagoviti gospodje so se okrutno maščevali nad ubogim kmetom; veliko so jih brez sodbe pobili, druge prometali v ječe, voditelji so bili po takratnih surovih postavah mučeni in usmrčeni. Vrh tega so naložili kmetom še denarne kazni in vsaka hiša je morala plačevati odslej poseben »puntarski davek«.

S temi krutimi sredstvi so dosegli, da je bil na Slovenskem za dobrega pol stoletja mir. Toda ker so pravi vzroki kmečkega nezadovoljstva ostali, je bilo treba le primernege povoda, da je upor znova izbruhnil. Povod je prišel iz sosednega Hrvatskega Zagorja, kjer je surovi graščak Tahi leta 1573 s svojim nečloveškim ravnanjem izzval kmete. To pot niso zahtevali le odprave starih krivic in izboljšanja gospodarskih razmer, njihove zahteve so bile bolj temeljite in so merile že kar na odpravo fevdalne oblasti. V Zagrebu bi bilo posebno kmečko cesarsko namestništvo, ki bi samo odmerjalo in pobiralo davke, pa tudi samo skrbelo za obrambo pred Turki. Upor je bil dobro pripravljen. Vrhovni voditelj je bil Matija Gubec, vojaško poveljstvo je imel Ilija Gregorič, izkušen vojak iz turških vojsk. Po njegovem načrtu naj bi se združili hrvatski in slovenski kmetje in šli nad Zagreb. Toda komaj dva tedna je trajal ta zadnji veliki kmečki upor in zopet so

Upori slovenskih kmetov.

Gojmir Kov

močnejše plemiške vojske zmagale. Na eni strani štajerski in na drugi hrvaški plemiči so potolkli kmete, ki so jih zopet zadele krute kazni. Najbolj so se znesli nad voditelji. »Kmečkega kralja« Matija Gubca so v Zagrebu okronali z razbeljeno železno krono in nato razčetrili. V naslednjem stoletju je bilo na raznih krajih po Slovenskem še več manjših kmečkih uporov, šele napredovanje meščanstva in propadanje plemiške moči v 18. stoletju je prineslo kmetom osebno prostost in jim olajšalo življenje.

Prve slovenske knjige

Medtem se je bilo po svetu in tudi pri nas že marsikaj spremenilo. Odkritje novih dežel in novih poti je razvilo svetovno trgovino, prebivalstvo se je namnožilo in potrebe po raznem blagu so naraščale. Stari srednjeveški načini proizvodnje niso več zadostovali, zato se je začel krhati tudi stari fevdalni družabni red in vse, kar je bilo zvezano z njim. Vse preveč je

bila navezana nanj tudi cerkev, ki je zlasti na Nemškem imela ogromna posestva. Ker je bila višja duhovščina skoraj vsa plemiškega rodu, se od posvetnih velikašev ni dosti razlikovala; taki škofje in opatje so se bolj brigali za svoja posestva in za visoke službe, ki so jih opravljali v državi, kot za svoje cerkvene dolžnosti. Nižja duhovščina, ki je edina prišla v stik z ljudstvom, pa je bila neizobražena in ker so ji njeni predstojniki puščali malo dohodkov, si je morala pomagati z opravili, ki za duhovnika niso bila primerna. Tudi pri glavi ni bilo vse v redu. Papeži so bili kot vladarji svoje cerkvene države zaposleni s politiko in vojskovanjem in vedno potrebni denarja, ki so ga na razne načine izvabljali iz vseh dežel.

Ni čuda, da se je povsod oglašalo nezadovoljstvo nad slabimi razmerami v cerkvi. Nastopili so razni »reformatorji«, ki so zahtevali reformo ali izboljšanje cerkve, pa tudi po svoje učili verske nauke. Največ uspeha je imel na Nemškem Martin Luter, ki je sploh zavrnil papeža

in cerkev. Po njegovih naukih je tudi cerkvena oblast v posameznih deželah pripadla posvetnim knezom, ki so se zato radi oprijeli nove vere in se obogatili s cerkvenimi posestvi. Luter je priznal za edini vir verskih nauk sv. pismo, ki ga je prevedel v nemščino, da bi ga mogli vsi brati, in je v bogoslužje uvedel živi ljudski jezik. S tem je luteranstvo pripomoglo domačemu jeziku do veljave v knjigah, ki so se zaradi iznajdbe tiska prav takrat začele širiti med ljudi. Za nas je glavna zasluga luteranstva prav to, da nam je ustvarilo slovensko književnost.

Nova vera se je pri ozkih zvezah naših dežel z Nemčijo začela hitro širiti tudi pri nas, kjer so bile cerkvene razmere zaradi turških napadov še posebno žalostne. Med plemstvom in meščani pa tudi med duhovščino je kmalu dobila privržence. Njen glavni oznanjevalec je bil ljubljanski stolni pridigar Primož Trubar, kmečki sin iz Rašice na Dolenjskem. Ko se je moral umakniti na Nemško in ni mogel več učiti z besedo, je segel po peresu in leta 1551 izdal dve knjižici: *Abecednik*, po katerem naj bi se ljudstvo učilo brati, in *Mali katekizem* z glavnimi verskimi nauki. Tako je dotlej zaničevana slovenščina prvič dobila svoje mesto v knjigi. Trubarju so pomagali še drugi slovenski luterani in v naslednjih 40 letih je izšlo kar 50 slovenskih knjig, med njimi tudi celo sveto pismo in prva slovenska slovnica.

Habsburški vladarji sicer nove vere niso marali, a so morali popuščati pred luteranstvu naklonjenimi plemiči. Brez njih niso mogli dobiti denarja in vojakov za obrambo pred Turki, ki se je takrat vendar uredila v obliki tako imenovane Vojne krajine. Zato so dovolili plemstvu in meščanom versko svobodo in luterani so lahko uredili svojo versko organizacijo. Ustanovili so šole, kjer je tudi slovenščina dobila svoje mesto. V Ljubljani je nekaj let delovala prva tiskarna na Slovenskem.

Medtem si je bila katoliška cerkev drugod po Evropi že opomogla od svojih težav in skušala dobiti odpadle dežele nazaj. Izmed svetnih vladarjev so jo podpirali zlasti Habsburžani in tudi na Slovenskem so za luterane nastopili slabi časi. Turška nevarnost se je po ureditvi Vojne krajine precej zmanjšala in ko so Turke na sv.

Ahaca dan leta 1593 slovenske in hrvatske čete pri Sisku občutno premagale, so njihovi napadi na Slovensko nehali. Sedaj so si vladarji upali odločno nastopiti in leta 1598 so bili izgnani iz naših dežel vsi luteranski pridigarji in učitelji. Že naslednje leto so morali oditi tudi vsi meščani, ki se niso hoteli vrniti v staro vero. Posebne komisije so hodile po deželi, izganjale luterane in podirale njih cerkve, obenem pa sežigale luteranske knjige. Samo plemstvu je bilo še prizaneseno. Šele čez 30 let je vladar nastopil tudi proti plemičem in jim ukazal prestopiti v katoliško vero ali se pa izseliti. Ker so bili to Nemci in malo navežani na zemljo, so se v velikem številu izselili in plemiški stan je pri nas zelo oslabil, kar je vladarjevo moč še bolj okrepilo.

Luteranstva na Slovenskem je bilo s tem konec. Žal je bila hudo prizadeta tudi komaj rojena slovenska književnost. Počasi pa so nastopili novi pisatelji, ki so izdajali v katoliškem duhu pisane knjige.

Novi časi

Doba plemiške oblasti je zdaj povsod zahajala. Gospodarski razvoj z vedno živahnjšo obrtjo in trgovino je okrepil meščanski stan. V mestih so ustanavljali prve tovarne, ki so potrebovale vedno več delavcev. Privabljali so jih s kmetov, kjer jih je graščak zaman skušal zadrževati. Vladarji so se otresali odvisnosti od plemiške gospode in se opirali na meščanstvo, kjer so laže dobili denar, ki ga je država vedno več potrebovala. Meščanski stan je napredoval tudi po izbrazbi in hotel biti enakovreden plemiškemu in duhovskemu. Učeni možje so dokazovali, da so vsi ljudje enaki in da morajo vsi imeti enake pravice. Zahtevali so gospodarsko svobodo in podpiranje kmetijstva, da bo država lahko več pridelala; zahtevali so šole tudi za kmečko ljudstvo, da bo znalo napredneje gospodariti.

V večini držav so se vladarji oprijeli takih »razsvetljenih« nazorov. Začeli so po njih preurejati svoje države, ne da bi kaj odnehali od svojih vladarskih pravic. Tudi Slovenci so bili deležni takih sprememb in tudi pri nas je meščanski stan izpodrival plemiškega. V začetku 18. stoletja se je zelo povzdignila trgovina, ki je

Boji upornih kmetov zoper graščake.

Gojmir Kos

šla skozi naše dežele k morju. Od Dunaja so zgradili cesto do Trsta, od Zagreba do Reke in proglasili obe pristanišči za svobodni luki. Pod vlado Marije Terezije sredi stoletja se je zboljšal tudi položaj kmečkega stanu. Novi cesarski uradi in sodnije so omejile oblast graščakom, kmetu je bila olajšana tlaka, učili so ga bolje obdelovati zemljo in saditi nove pridelke, zlasti krompir. Še naprednejše reforme je uvajal nato cesar Jožef II. Šele sedaj je postal kmet osebno svoboden, mogel se je seliti tudi brez graščakovega dovoljenja, dati svoje otroke v šolo ali pa učiti obrti. S tem je bil kmet rešen najhujših fevdalnih spon, čeprav zemlja še ni postala njegova last in je moral še vedno hoditi na tlako in dajati desetino.

Vse te spremembe so koristile tudi narodnemu razvoju Slovencev. Vedno več je bilo domačih šolanih mož, ki so pisali v slovenskem jeziku, in množile so se tudi posvetne in poučne slovenske knjige. V tej dobi je nastopil naš prvi pesnik Va-

lentin Vodnik, ki je nekaj let izdajal tudi prvi slovenski časopis Ljubljanske novice, v gledališču pa so igrali prve slovenske igre, ki jih je napisal Anton Linhart.

Francozi pri nas

Meščanski stan se je na Francoskem proti koncu 18. stoletja v veliki revoluciji uprl dotedanji izključni oblasti kralja in plemenitašev. Ti so izgubili svoje posebne pravice in v Franciji je nastala republika, proti kateri so s silo nastopile sosedne nazadnjaške države in izzvale dolgotrajne vojne. V teh vojnah se je uveljavil zmagoviti general Napoleon Bonaparte in se nazadnje proglasil za francoskega cesarja. Pravo delovno ljudstvo tako ni prišlo do svojih pravic in je le zamenjalo prejšnje fevdalne gospodarje za nove meščanske kapitaliste; poglobitve pridobitve revolucije, zlasti enakost pred zakonom in gospodarska svoboda, so pa le ostale in koristile tudi drugim deželam.

Nekoliko smo jih okusili tudi Slovenci, ko smo za nekaj let prišli pod francosko oblast. Po zmagi nad Avstrijo leta 1809 je namreč vzel Napoleon Avstriji del Koroške, Kranjske, Primorske in vso Hrvaško na desnem bregu Save. Vse te dežele in pa Dalmacijo in Istro, ki jih je bil dobil že nekaj let prej, je Napoleon združil v posebno enoto »Ilirske province« z glavnim mestom Ljubljano. Med vojno so te dežele veliko trpele in Francozi so z brezobzirnimi revizijami izzvali na vseh koncih in krajih upore. Vendar so se kot gospodarji dobro izkazali. Predvsem so takoj odpravili plemiške pravice in graščinske sodnije, kmetom so olajšali tlako, od katere so se mogli tudi odkupiti. Skrbeli so za trgovino in promet, dali svobodo obrtnikom, gradili nove ceste in strogo zatrli rokovnjaštvo. Posebno važno je bilo za nas, ki smo prvič po dolgih stoletjih prišli izpod nemške oblasti, da je nemški jezik izgubil svoje posebne pravice. Uradni jezik je bil francoščina, toda slovenščini niso delali novi gospodarji nobenih ovir in uvedli so jo v ljudske in srednje šole, v Ljubljani pa so ustanovili visoko šolo.

Toda Napoleonove večne vojne niso dale, da bi se ljudske koristi francoske uprave kaj prida pokazale. Vojne so zahtevale težkih davkov, ki so pod imenom »fronkov« ostali ljudem v slabem spominu, in pa veliko vojakov; kajti evropski narodi so se že povsod upirali Napoleonovemu nasilju, dokler ga niso nazadnje Rusi v hudi zimi l. 1812 dokončno ugnali. Že naslednje leto se je francoska oblast pri nas nehala in Avstrijci so prišli nazaj. Niso pa odpravili vseh francoskih uredb, zlasti niso plemstvu vrnili stare oblasti, s čimer so še bolj povečali moč cesarskih uradov.

Pred sto leti

Po napoleonskih vojnah so naše dežele sicer uživale dolgo dobo miru, a časi so bili slabi. Vojne nadloge so bile uničile blagostanje, denar je propadel, kmeta pa so vedno huje žulili tlaka in desetina ter še novi državni davki. Revščina je pospeševala nalezljive bolezni, po slabih letinah so mnogo umirali od lakote; posebno hudo je bilo leta 1817, ko so ljudje jedli travo in mleli za moko prazne koruzne storže. Medtem so bili iz zahodne Evrope že prišli tudi

k nam prvi stroji in po tovarnah so podjetniki po mili volji izkoriščali delavca, zlasti ženske in otroke, ki so delali v nezdravih prostorih za majhne plače.

Tako sta bila nezadovoljna kmet in delavec, pa tudi meščanski stan si je želel političnih in narodnih pravic, ki mu jih absolutistična nemška država ni hotela zlepa dati. In ko je zopet prišla vrsta slabih let in je spomladi leta 1848 izbruhnila revolucija v Parizu in nato na Dunaju, je zavrelo tudi pri nas. Stara avstrijska država se je v temeljih zamajala in morala obljubiti svojim narodom ustavo, da bodo izvoljeni poslanci sodelovali pri vladanju. Ustavodajna skupščina je predvsem sklenila odpravo tlake in desetine, preden pa je mogla urediti državo na novo, je vlada z izigravanjem naroda proti narodu potlačila revolucijo in se zopet polastila oblasti nad narodi. Ustavodajno skupščino so razgnali. Absolutizem je skušal napraviti iz vseh dežel enotno nemško državo.

Med Slovenci je bila tačas že utrjena narodna zavednost in slovenska književnost je v Prešernovih pesmih dosegla svoj višek. Od leta 1843 je izhajal slovenski časopis »Kmetijske in rokodelske Novice«, ki pa seveda ni smel pisati o politiki. Na dogodke leta 1848 Slovenci niso bili pripravljeni. Šele na pobudo slovenskih dijakov na Dunaju so postavili svoj politični program: vse slovenske dežele naj se združijo v »Zedinjeno Slovenijo«, ki bi imela skupni deželni zbor v Ljubljani, v vse urade in šole pa naj se uvede slovenščina. Kmečko ljudstvo je imelo druge skrbi, hotelo se je najprej rešiti graščinskega jarma in ponekod so kmetje s silo udarili nad graščake in jim odpovedali pokorščino. Zato je tudi vlada po zmagi nad revolucijo izvedla »zemljiško odvezo« (Glej dr. Malov spis v tem Koledarju!), osvobodila kmeta tlake in desetine in mu dala zemljo. Toda kmet je moral za to plačati odškodnino in se je marsikdo zakopal v dolgove. Da so se kmečka posestva smela deliti, kar so v nekdanji Iliriji že Francozi uvedli, tudi ni bilo vedno kmetu v korist. Prva železnica, ki je takrat stekla skozi naše dežele proti Trstu, je sicer prinesla visoko ceno lesu in gozd se je kar prehitro krčil, na drugi strani pa je spravila mnogo ljudi ob kruh, zlasti voznike in brodarje.

Oborožena graščina zmaguje.

Gojmir Kos

Prvaki in ljudstvo

Doba absolutizma ni trajala dolgo. Njegove slabe posledice so se pokazale, ko je bila Avstrija leta 1859 na Laškem premagana in je izgubila Lombardijo. Država je bila gospodarsko na tleh. Da bi prišla do kredita, je morala dovoliti svojim narodom sodelovanje pri vladi. Začeli so z raznimi poskusi, kako bi preuredili državo in zadovoljili narod, ne da bi preveč omejili cesarsko oblast in kar se da ohranili prevlado Nemcev. Najprej so hoteli dati več pravic posameznim deželam, s čimer bi sicer ustregli Čehom in Poljakom, toda Slovencem, ki so imeli samo na Kranjskem večino, bi s tem ne bilo dosti pomagano. Nemci in Madžari so bili seveda zoper tako ustavo; zato je vlada poskusila urediti državo na centralistični način, ki bi povsod zagotovil Nemcem prvo besedo. Temu so se pa vsi drugi uprli in ko so Avstrijo leta 1866 premagali Prusi, so Nemci uvideli, da sami ne morejo obvladati vse države, zato so se pobotali z Madžari. Z

avstrijsko-ogrsko pogodbo leta 1867 so si razdelili oblast: Nemci so si zagotovili vladno v zahodni, »avstrijski«, polovici države, vzhodno, »ogrsko«, polovico so prepustili Madžarom. Tako je nastala na znotraj dvojna »Avstro-Ogrska« in to državno ureditev so imenovali dualizem (dvojnost). Madžari so dovolili nekaj samostojnosti Hrvatom, tako kot so Nemci pustili poljskim plemičem izkoriščati poljske in ukrajinske kmete v Galiciji. Zato so nazadnjaški Poljaki podpirali dualizem, ki se je kljub nasprotovanju drugih Slovanov ohranil do razpada Avstro-Ogrske.

Tudi v tej važni dobi je bila slovenska politika omahljiva in nedosledna. Vodili so jo nekateri častihlepni meščanski izobraženci z dr. Bleiweisom na čelu; ti so se imeli za narodne »prvake«, ki jih je moral vsak ubogati, če si ni hotel nakopati očitka »izdajstva«. Na »Zedinjeno Slovenijo« so skoraj pozabili in se drugim Slovanom na ljubo potegovali za samoupravo dežel, nazadnje pa so celo glasovali za dualizem. Zoper te »Staroslovence«

so očitno nastopili naprednejši. »Mladoslovinci«, zlasti odločni in pošteni France Levstik. Obnovili so zahtevo po Zedinjeni Sloveniji, ustanovili nove časopise in pritegnili k političnemu delu široke sloje ljudstva, ki so ga sklicali na velike shode ali »tabore« pod milim nebom. Želeli so se zblížati z drugimi Južnimi Slovani, zlasti pa nasloniti se na veliki ruski narod, da bi rešili nemške nevarnosti Slovence, ki so imeli v teh letih hude izgube.

Ko je morala Avstrija 1. 1866 zaradi pruske zmage dati na novo nastali Italiji Benečijo, se je okoli 40.000 Beneških Slovencev ločilo od našega narodnega telesa, z dualistično preureditvijo Avstrije so pa naslednje leto Prekmurški Slovenci prišli pod Madžare. Z nemškimi zmagami nad Francozi je tri leta nato nastalo mogočno nemško cesarstvo in tudi avstrijskim Nemcem je zrasel greben. Skoraj deset let je bila v Avstriji na oblasti liberalna nemška vlada, ki je s krivičnimi in nasilnimi volitvami celo v kranjskem deželnem zboru dosegla nemško večino. Pod tem pritiskom je bila v naši politiki zopet sloga, zlasti ko so »prvaki« grdo prisilili Levstika k molku.

Novo navdušenje za Rusijo so prinesle ruske zmage nad Turki 1. 1877 in 1878. Ko je Avstrija nato zasedla Bosno in Hercegovino, so Slovenci upali, da se bodo jugoslovanske dežele v monarhiji združile v eno celoto in se tako rešile nemškega in madžarskega jarma. Ker so liberalni Nemci prav zaradi tega nasprotovali zasedbi Bosne in Hercegovine, so se zamerili cesarju in na vlado so prišli konservativni Nemci, ki so jih podpirali tudi Slovani. Zato so bili v naslednjem desetletju Slovani deležni nekoliko več pravic, skoraj vsi uradi in sodnije so začeli uporabljati slovenščino in poslovenile so se ljudske in nižje srednje šole. Ker so pa v šolstvu odločale predvsem deželne oblasti, so bili Slovenci zunaj Kranjske dosti na slabšem in zlasti na Koroškem je šola še nadalje ponemčevala slovenske otroke. Ponemčevanje pa tudi sicer ni prenehalo; ravno v tej dobi je nemški kapital z novimi železnicami, rudniki in tovarnami zagospodaril pri nas in skoraj vse delovno ljudstvo je postalo odvisno od tujih kapitalistov.

Tudi za kmečki stan, ki je bil še najbolj samostojen, so takrat nastopili hudi časi. Amerika je s svojimi pridelki preplavila

evropski trg in cene so začele padati, trtna uš je uničevala vinograde, tovarne so jemale kmetu delovne moči, država pa mu je nakladala nove davke. Mali kmetje so se vedno bolj zadolževali, hodili so na delo v slavonske in bosanske gozdove, nazadnje so se začeli seliti v Ameriko. Bogateli so vaški oderuhi, zlasti gostilničarji, in žganje je postalo tolažba propadajočega kmeta.

V slovenski politiki je sedaj sloga za vedno nehala. Nasledniki nekdanjih Mladoslovencev so postali liberalni naprednjaki, ki so imeli za seboj mlado slovensko meščanstvo in posvetno izobraženstvo. Proti njim so nekdanji Staroslovenci poudarjali katoliška načela tudi v javnem življenju in ustanovili »Katoliško narodno stranko«, iz katere se je kasneje razvila Slovenska ljudska stranka pod vodstvom dr. Ivana Šušteršiča. Liberalci so se organizirali v Narodno napredno stranko, katere prvak je bil dr. Ivan Tavčar. Delavci so bili dolgo brezpravni, saj je bila volivna pravica vse do leta 1897 vezana na plačevanje davkov in šele deset let kasneje je bila uvedena splošna volivna pravica, ki se ji je liberalno meščanstvo na vse kriplje upiralo. Prve delavske organizacije so bile preganjane, nad stavkujoče delavce so pošiljali žandarje in šele leta 1896 se je ustanovila socialna demokratična delavska stranka. Še največ so koristile delovnemu ljudstvu razne združne organizacije, za katere so se trudili posebno J. E. Krek in njegovi učenci, krščanski socialisti.

Razočaranje v prvi Jugoslaviji

V začetku tega stoletja so tudi slovenske dežele vse bolj občutile imperialistično politiko velikih evropskih držav, ki je nazadnje 1. 1914 privedla do prve svetovne vojne. Slovenci so se morali boriti za Avstrijo, v kateri je večina še vedno videla najbolje zavarovan naš narodni obstoj, zlasti ker so Anglija in Francija s carsko Rusijo vred obljubile Italiji Goriško, Trst, Istro in severno Dalmacijo, zato da je na njihovi strani začela vojno proti Avstriji. Vedno večja nasilnost Nemcev, nastop Amerike z geslom samoodločbe narodov in posebno še zgled velike ruske revolucije 1917 so pa pripomogli, da so Slovenci obupali nad Avstrijo in iskali rešitve v samostojni jugoslovanski državi skupaj

s Hrvati in Srbi. Jugoslavija je bila geslo vseh nezadovoljnih in zatiranih; Jugoslavijo so zahtevali stradajoči delavci in kmetje, zanj so umirali uporni slovenski vojaki v Judenburgu in zanj so se borili prostovoljci na tujih bojiščih. Vsi so si pri tem mislili svobodno in demokratično državo, ki bo pravična vsem narodom in zlasti tudi delovnemu ljudstvu.

Tem večje je bilo razočaranje, ko se je po toliko žrtvah na koncu svetovne vojne leta 1918 res rodila Jugoslavija ali prav za prav le »Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev«. Že ime je kazalo, da nova država ne bo to, kar je ljudstvo hotelo. Medtem ko je večina Slovencev in Hrvatov zahtevala republiko, so jim srbske meščanske stranke vsilile svojega kralja in se polastile vodstva v državi. Slovenski voditelji se jim niso dosti upirali, ker so iskali pri Srbih opore proti Italijanom, ki so zasedali naše ozemlje, pa tudi proti lastnim ljudskim množicam, ki so zahtevale temeljitih socialnih reform. Tako se je lahko uveljavil velikosrbski centralizem tudi v novi »vidovdanski« ustavi, ki je bila proti volji skoraj vseh Slovencev in Hrvatov z majhno večino sprejeta leta 1921. Že prejšnjo jesen smo z nesrečnim plebiscitom izgubili koroške Slovence. Morali smo tudi prepustiti Italiji goriške in primorske rojake. Po vidovdanski ustavi je bila še svobodna Slovenija razdeljena na dvoje: na ljubljansko in mariborsko oblast.

V naslednjem desetletju je v Sloveniji napredovala zlasti industrija; pri tem so pa bogateli večinoma tujci in nekateri domači kapitalisti, medtem ko sta se morala delavec in mali kmet trdo boriti za vsakdanji kruh in je slovesno obljubljena agrarna reforma ostala večidel na papirju. Ko je zajela tudi naše dežele gospodarska kriza in je odpor proti vladajoči gospodi nevarno zrastel, je padla še na videz demokratična vidovdanska ustava in s 6. januarjem 1929 se je začela odkrita vojaška diktatura. Sedaj šele je država tudi uradno dobila ime Jugoslavija. Slovenija je postala »Dravska banovina«. Centralizem je zagospodaril. Slovenci kot narod sploh nismo bili priznani in gospodarstvo je šlo rakovo pot; kmet se je vedno bolj zadolževal, naše tovarne so se sešile na jug, državi pa je Slovenija veliko več plačevala, kot je dobila od nje.

Jeseni leta 1931 je kralj samolastno izdal novo ustavo, ki je bila skrajno nazadnjaška. Vlada je bila odgovorna samo njemu. Poleg skupščine je bil še senat, čigar člane je na polovico imenoval kralj. Politične stranke je dovoljevala vlada in skušala z nasilnimi sredstvi ustvariti enotno vladno stranko v vsej državi, po zgledu fašizma in nacizma, ki se je prav takrat polastil oblasti v Nemčiji. Poslej je prihajala Jugoslavija vedno bolj pod vpliv fašističnih držav, zlasti odkar je Italija zasedla Albanijo in nato še Nemčija Avstrijo. Na najvišjih mestih v vladi in vojski so bili nemški prijatelji. Ko je Hitler z napadom na Poljsko jeseni 1939 začel drugo svetovno vojno, je bila Jugoslavija hitro osamljena in obkoljena. Stare stike z zahodnimi državami je pretrgala, Sovjetske zveze sploh nikoli priznala ni in tako je morala že spomladi 1941 očitno pristopiti k fašistični trozvezi.

Ta pristop so pač podpisali ministri, ni ga pa potrdilo ljudstvo, čeprav je vedelo, kaj ga čaka. In ko so na cvetno nedeljo 1941 od vseh strani navalili fašisti na Jugoslavijo, so jo stari voditelji sramotno izdali in zbežali. Za slovenski narod se je začela najstrašnejša doba v njegovi zgodovini; kot še nikoli, je šlo sedaj za njegov obstoj. Z drugimi jugoslovanskimi narodi vred so se tudi Slovenci uprli nasilju in po štiriletni borbi pod vodstvom Osvobodilne fronte dosegli svobodo kot enakopravni del nove, vsem narodom pravične Jugoslavije, v kateri je delovno ljudstvo samo prevzelo vso oblast. (Podrobno so bili ti dogodki popisani v lanskem in predlanskem Koledarju.)

V tem kratkem zgodovinskem pregledu smo prehodili dolgo dobo skoraj 14 stoletij, ki smo jih prebili Slovenci na tej zemlji. Videli smo, da so bila ta stoletja nepretrgana borba za naš narodni in gospodarski obstoj. Čeprav smo pri tem izgubili veliko zemlje in ljudi, smo se le obdržali na svojem in si nazadnje priborili svobodo v lastni slovenski državi z drugimi jugoslovanskimi brati. Zgodovina nas uči, da smo propadli, kadar smo se odtrgali od drugih Slovanov, da smo se dvigali in končno osvobodili le v zvezi z njimi in z njihovo pomočjo. Zato si bomo s tolikimi žrtvami pridobljeno svobodo tudi ohranili le v bratstvu in slogi z drugimi narodi Jugoslavije in vseh slovanskih držav.

V letu, ki mu je namenjen tale Koledar, bomo praznovali za premnoge države, narode in stanove važno in pomembno obletnico. Saj je, kakor sem v svoji Zgodovini slovenskega naroda (str. 635) zapisal, leto 1848 močna in vidna zarez, ki deli 19. stoletje v dve polovici. Je os, okrog katere se suče usoda narodov, in pregrada, ki loči duhove, sloje in stanove ter dokončno zaključuje dobo graščinskega fevdalizma. Je pa tudi vir in studenec novih sil, ki jih je to pomembno leto poklicalo na torišče javnega življenja. Ideje narodnosti ni bilo več mogoče ugnati v tihi kot ali jo celo popolnoma izbrisati. Izobraženo meščanstvo je zahtevalo svoj delež pri državni upravi in vstrel z njim je pri rušitvi starega režima nastopal nov, četrti stan — delavstvo.

Posebnost gibanja l. 1848 je tudi v tem, da ni bilo omejeno zgolj na kako ožjo pokrajino, marveč je upornost kakor električna iskra preskakovala iz dežele v deželo: iz južne Italije je vnela duhove v Franciji, od tod je razplamenela v revolucionarnem ognju vso Nemčijo s Prusijo in Avstrijo vred, gorelo je v zgornji Italiji, Španiji, na Irskem, Ogrskem in po velikem delu balkanskih dežel. Tako vsesplošno vstajo so mogli povzročiti le vsesplošni vzroki. Ti so bili v glavnem trije: narodni, meščansko-politični ter socialno-gospodarski.

V bojih zoper napoleonsko diktaturo so sodelovali Rusi, Nemci in Italijani, zoper Turke so se vzdignili Srbi, Romuni in Albanci. Ljudstvo se je zavedalo svojega uspešnega sodelovanja v osvobodilnih vojnah, v mnogojezični Avstriji pa so bili zaradi zanemarjanja in zapostavljanja nezadovoljni Slovani, Madžari in Italijani. Kot družbeni razred je godrnjalo zlasti meščanstvo, ki ga je državna oblast tiščala ob steno: ni mu pustila nobenega vpliva in vpogleda v vodstvo državnih in javnih poslov. Nasprotno, policija je strogo nadzirala vsak korak slehernega državljana od rojstva do smrti. In ker tega varuštva ni zmogla sama, se je posluževala goste mreže najetih neuniformiranih vohunov, ki so pomagali do dna zastrupljati vso javno moralo.

Razumljivo je, da je dušljivo jerobstvo hudo tlačilo duha izobraženega meščana, ki si je želel svobode tiska, govora, učenja in vere ter voljenega ljudskega zastopstva za upravljanje države. Kljub temu moramo reči, da je bil pred letom 1848 zrevolucioniran le neznaten del prebivalstva. Mnogi notranje vrenje ni zajelo; pri njej ni bilo umsko razmišljanje, ki jo je pognalo na barikade, marveč predvsem le trda beda, ki trga in tare železje verig. Kmetje so zlasti hudo občutili gospodarsko krizo l. 1847 z draginjo, pomanjkanjem in vedno večjimi davščinami. Pod Jožefom II. so bili sicer dosegli osebno svobodo, toda še vedno jih je neusmiljeno pritiskala tlaka, ki jim večji del leta ni dovolila, da bi svobodno odločali o svoji delovni sili, pridružile so se razne zastarele dajatve in služnosti vseh vrst, ki jim niso dale ne gospodarskega duška ne delovnega oddiha. Obrtnik je živel teže kot kdaj koli, saj si često niti rokodelskega orodja ni mogel kupiti. Posebno slabo je bilo poslano industrijskemu delavcu. Iz napoleonskih vojsk so se delovne razmere temeljito spremenile. Na delavčevem mestu se je v tovarni pojavil stroj, ki je zbiral podjetniku ogromno premoženje. Industrija in trgovina sta se razvijali v nezaslišani meri. Delavstvo, ki je pomagalo k velikanskim zaslužkom, se je pričelo zavedati, da ga je podjetnik dotlej brezobzirno izkoriščal. Saj so mu morali za nizko plačo garati po 14 do 16 ur na dan; ni bilo nobene stalnosti pri delu, ni bilo zaščite za žensko in otroško delo. Po mestih so morale šivilje rabotati od ranega jutra do desetih v noč; otroško delo pri predilniških statvah je ostro obsodil (1846) Slomšek v tožbi bledolične osemletne sirote v šentpavelski predilnici, ki so ji uničili mladost in ji zagrenili vsako veselje, ko je svetu le denar njegov bog:

Ljube ptičice, veselo
ve po drevju pojete,
jaz pa, revno, ubogo revše,
pri vretenu jokam se.

Kadar, mlade, bele ovčke,
po ledin'ci skačete,
moram pri vretenu stati,
da otekle imam noge.

Ob takih razmerah je razumljivo, da je revolucionarno gibanje l. 1848 našlo vnete zaveznike tudi pri nas na Slovenskem. Med kmeti je krožil prevod članka iz dunajskega lista »Constitution«, ki je ostro prijemal graščake zaradi njihove zahteve, da bi se morali kmetje za svojo zemljo odkupiti. Zakaj naj bi moral svoje osvobojenje kupovati in plačati edinole kmet? Graščaki naj bodo veseli in zadovoljni, »de se ne bo za to pretečeno rajtenga z vami delala in de se vam ne bo tako zgodilo, kakor s francosko gospodo, miselte na lejto 1789 in jest vam naprej oznanim, če bote po teh potih hodili, kakor vi mislite, bote en hud vreme navlekli, katir se bo na eno čudno vižo nad vašimi glavami iztresil«.

Ob koncu leta 1847 sta po naročilu novembrskega londonskega kongresa K. Marx in F. Engels sestavila in poslala v svet svoj komunistični manifest, kjer poudarjata, da je treba obstoječi krivični družabni red nasižno zrušiti. Komunisti naj zato podpirajo povsod in vsako revolucionarno gibanje zoper obstoječe družabne in politične razmere ter naj pri tem lastninsko vprašanje postavijo na prvo mesto. V taki revoluciji proletarji ne morejo izgubiti drugega ko svoje verige, če se pa združijo, si morejo pridobiti ves svet.

Ni izključeno, da so v marčnih dneh l. 1848 tudi ljubljanski delavci že poznali ta manifest. Še verjetneje pa je, da so se brez pravega vodstva in programa in neorganizirani, kakor so bili, vrgli v nedoločenem nagonu v dnevni vrvež in metež, da bi tam, kjer so menili, da se ustvarja nova družba, sodelovali in pomagali pri izboljšanju svoje usode. Prve do'odneše vesti o krvavih dunajskih dogodkih 13., 14. in 15. marca ter o obljubljeni konstituciji so prispele v Ljubljano 16. marca. Po mestu je zavladalo precejšno razburjenje in pri grozeči napetosti so oblasti pričakovale, da bo prišlo zvečer še do izgrediv. Čim bolj se je mračilo, tem več je bilo na cesti radovedne polodrasle mladine, največ pa je bilo po ulicah delavcev in rokodelcev, ki so prigrmeli iz predmestnih krajev, ne da bi kdo mislil, da bodo tudi ti demonstrirali za obljubljene državljanske svoboščine. Bili so pač sila nejevoljni zaradi bednosti svojega stanu, pa so se postavili v vrste meščanstva.

Demonstranti so se spravili nad mestne užitinske urade. L. 1829 na novo preosnovana »splošna užitnina« je zlasti v Ljubljani močno podražila življenje v mestu, ker so razen klavnih živali, mesa in alkoholnih pijač z užitnino obdavčili tudi rastlinske jestvine. Mitničarje so dolžili, da so krivi dražnje živil, da ovirajo dovoz in s tem zdravo konkurenco. Pri glavnih cestah v mesto so razdrli ali razsekali mitniške zapornice, poškodovali mitniška poslopja in pobili šipe na njih. Grozeč in vzklikajoč se je potem množica valila pred stanovanje zakupnika užitnine, mu sne'la napisno tablo in razbila okna. Mož je ušel ljudski nejevolji s tem, da se je skril na podstrešju svoje hiše. S pomočjo meščanov in vojaštva so ob'asti kmalu po polnoči napravile mir, tako da so dopoldne 17. marca zopet redno pobirali užitnino in mitniške pristojbine.

Če so se demonstranti znesli nad zakupnikom mestne užitnine zaradi nepopularnega davka, je pa veljal njihov srd mestnemu županu Fischerju osebno zaradi njegove osornosti. V stanovanju so mu pobili okna, njega pa ni bilo doma, ker je bil pri slovesni predstavi v g'edališču, kjer so ga tudi iskali, a se jim je pri stranskih vratih izmuznil in pobežnil na Vrhniko. Tako je hotel tudi ljubljanski proletariat po zgledu drugih mest pokazati, kako ljudstvo v nekaj urah pomete in obračuna z oblastniki, ki so ga sramotno tiščali k tlom in mu hoteli biti v vseh stvareh in okoliščinah za nepoklicanega jero'ba.

Takoj ob prevratu so tudi kmetje odpovali vse svoje dajatve graščakom in duhovščini z zemljiško posestjo. Prepričani so namreč bili, da so odpravljene vsakršne posebne pravice; zlasti hudi so bili na tlako in desetino. Marsikje, kjer so si bili z zemljiško gospodo navzkriž, je prišlo tudi do neljubih obračunavanj. Kmet, ki je bil brez cvenka, ni hotel nič slišati, da bi se v smislu cesarskega patenta z dne 18. decembra 1846 s svojo gosposko pogodil zastran odkupa desetine in drugih da'atev v pridelkih; živel je pač v veri, da mu ne bo treba nič plačati, in nikogar ni bilo, ki bi mu bil hotel to prepričanje resno kaliti.

Plemiški stanovi so se bali, da bodo podložni kmetje prešli v odkrito nepokorščino, če se jim ne pove takoj, kako na-

meravajo izvesti njihovo razbremenitev. Ob navzočnosti treh kmetjskih zastopnikov je zato kranjski deželni zbor 6. aprila 1848 izjavil, da je treba kmetu hitro pomagati in mu omogočiti, da bi se mogel za primerno ceno popolnoma odkupiti tlake, desetine in vsake druge dajatve svoji dotedanji gruntni gosposki. Ker pa cesarskega patenta le ni bilo, so nezaupljivi kmetje sumili, da jim uradniki svojevoljno prikrivajo njihovo osvoboditev, pa so zato začeli pošiljati na dvor in do ministra deputacije s prošnjami, da se čimprej odpravijo vsa podložniška bremena.

Medtem se je lotil kmečkega vprašanja tudi že novo izvoljeni avstrijski državni zbor na Dunaju, v katerega je bil izvoljena četrtina poslancev iz vrst kmetov; nemška večina se je zrcalila v tem, da niti pol ljudskih zastopnikov ni znalo nemški. Da je prišla zadeva kmetov v zbornici na vrsto že 26. julija 1848, temu ni vzrok kako sočutje s kmečkim stanom, marveč se je zgodilo iz zadrege, ker vlada ni pripravila nobenega načrta za novo, ustavno ureditev avstrijskega cesarstva. Upali so, da bodo laže premostili deljena mnenja o razrešitvi zemljiškega podložništva, kakor pa prebrodili globoka narodnostna (primeri samo vprašanje Zedinjene Slovenije!) in politična nasprotstva glede načina razdelitve države in glede obsega oblasti, ki naj se prepusti posameznim ustanovam.

Mnogo prahu je povzročilo vprašanje zaradi odškodnine, ki naj bi jo dobili graščaki za izgubljene pravice. Slovenski poslanec Črne se je upiral vsaki odškodnini, češ da je treba zaceliti rane, iz katerih je doslej tekla podložniška kri, ne pa da bi se kmetu nalaгал sedaj še davek za kri, ki ne bo smela več teči iz njegovih ran. Drug naš poslanec je menil, da dolgo trajajoča krivica postaja vedno krivičnejša in ne more nikoli dobiti veljave pravice; primerno odškodnino naj bi plačala kvečjemu država. Dr. Kavčič je bil za pravično odškodnino, ki bi se dobila iz vrednosti cerkvenih posestev; kar bi zmanjkalo, naj bi dodala država iz svojega.

Volja, da se zemljiškim gosposkam ne plača nič, je bila zaradi močnega zastopstva kmetov v parlamentu precejšna. Tedaj pa je vlada izjavila, da je treba dati za stvarno razbremenitev odškodnino, sicer da odstopi. Ker bi to utegnilo imeti

nepredvidene posledice, je bilo soglasno sprejeto načelo, da je podložnost odpravljena ter da se bo za nekatere dolžnosti plačevala odškodnina, za druge pa ne.

Vlada je potem v smislu tega sklepa 7. septembra 1848 objavila cesarski patent zakona o zemljiški odvezi, ki določa, da preneha zaveza med gruntnimi gosposkami in podložnimi kmeti ter da so razveljavljene vse postave, ki so to medsebojno podložniško in zavetniško razmerje urejevale. Podložnikova zemlja nima nobenih dolžnosti do zemljiške gosposke. Prenehati morajo vsa bremena, dela in dajatve vsake vrste, ki izvirajo iz podložništva in zadevajo podložno zemljišče; prav tako jenja tudi vse dajatve v blagu, delu in denarju, ki izvirajo iz gruntnosti oblasti gosposke, iz desetinskega, zavetniškega, gorniskega in soseskega gospostva, odpravljeni so tudi prepisni stroški ob prenosu posestva, bodisi med živimi, bodisi (kot dediščina) po smrti.

Brez odškodnine so bile odpravljene vse pravice in vsi dohodki, izvirajoči iz osebnega podložništva, iz gosposkinih in sodnijskih opravil ali pa iz soseskega gospostva. Za dela in za davke v blagu in v denarju, ki jih je moral odrajtovati kmet svojemu graščinskemu, desetinskemu ali zavetniškemu gospodu, naj bi se prej ko mogoče odmerila primerna odškodnina, prav tako tudi za pravico do sekanja drv in do paše ter za razne služnostne pravice med gosposkami in dotedanjimi podložniki. Brez odškodnine so vzeli gosposkam vse dohodke za tista opravila, ki si jih je država pridržala zase (sodstvo, javna varnost, novačenje, pobiranje davkov). Zemljiške gosposke so izgubile tudi vse dohodke iz posebne pravice, da so smele edino same kuhati pivo (o) in žganje, točiti vino, mleti žito in podobno. Brez odškodnine so oprostili podložnike sitne lovske tlake (zganjanje divjačine, pisanje psov itd.). Neha je mostnina in brodnina, neha je taka pri graščinskih mlinskih jezovih in pri ribolovu (veslanje, prenašanje mrež, odpiranje jezov, zganjanje rib v mreže), jenjala je tudi nadležna sodna tlaka (sodni oves, jezdni denar, lov na rekrute, tatove in rokavjače, ki so jih morali potem goniti še dalje v mesto) ter vsi drobni davki od tistih reči, ki jih ni prideloval kmet doma (sol, poper itd.).

OGLAS KMETAM

zavolje tlake, desetine in drugih gruntnih gospodskih dacij.

Veliki zbor Krajskih deželnih stanov (Landtag), pri katerem so bili zraven mestnih poslancev tudi trije kmetje — umni možje — pričujoči, je 6. tega mesca zraven mnogih drugih za deželo koristnih reči sklenil, presvettimu Cesarju prošnjo na Dunaj poslati, da v prid grajsakov in desetinarikov, pa ravno tako tudi v prid podložnih kmetov in desetincev, se bo zamogel vsak podložni kmet in desetina tlake, desetine in sleherne druge gruntne gospodskine dacije popolnoma in sicer po taki tarifi odkupiti, da se ne bo gruntni gospodki pa tudi ne kmetu krivica godila. Te tarife pa nemorejo stanovi krajske dežele samolastno po svojim narediti, ampak ta se bo na Dunaji v velikim Cesariskim zboru posvetovala in naredila, kjer bojo iz vsih cesarskih dežel izvoljeni umni možje vkupej pristi, da bojo to imenitno reč na vse strani natajako prevdarili in pravično tarifo naredili. — To je prošnja Krajskega deželnega zbora, ktera bo te dni na Dunaj k Cesarju šla. Ker so pa — kakor smo iz več družih Novic zvedili — enake prošnje tudi deželni stanovi družih dežel Cesarju predložili, in ker se bo ta reč — kakor smo že povedali — potem se le na velikim Cesariskim zboru dokončala: torej vsak umen človek sam lahko presodi, da do tistih mal, dokler ne bo odkupna tarifa postavljena, imajo tlaka, desetina in vse druge gospodskine dacije po starih pravicah tudi pri starim ostati.

Naj tedej vsak umen in pošten kmet svojim sosedu, kleri morebiti ne zna brati, to reč natajako dopove, da bojo vsi vedili, pri čem de so, in da se ne bojo dali od goljufnih jezicnikov, zakotnih piscev in družih sleparjev premetiti, kleri s tako goljufijo le svojo mavho polnijo, svojiga bližnjiga pa v veliko denarno škodo in mnogo kazni (strafinge) pripravijo. Ne verjemite tedej nobenemu, akoravno ima gosposko suknjo, ako vam kaj družiga pripoveduje kakor to, kar smo vam tukej povedali!

V ravno tem deželnim zboru je bilo tudi sklenjeno, presvettiga Cesarja prositi, da bi prihodnje tudi primerno stévalo kmetov, ktere bojo oni sami med seboj izvolili, k vsakiemu deželnemu zboru prisló, in ravno take kakor drugi stanovi pravico imeli govoriti, kar bo za prid cele dežele. — Tudi ta reč se bo na Dunaji v velikim Cesariskim zboru sklenila. — Pri današnjem zboru, ki je bil se sicer po stari navadi, so bili naslednji posestniki kmetijskega stanu pričujoči: gosp. Jgnaci Muzan iz Gorenskega, gosp. Janez Burger iz Dolenskega, in gosp. Jožef Kotnik iz Notranjskega.

V ravno tem zboru so deželni Krajski stanovi tudi sklenili, milostljiviga Cesarja prositi, da naj bi se cena soli karkoli je moč, ponižala, in tudi ta prošnja bo brez na Dunaj k Cesarju šla.

Poskilepu velikega zbora Krajskih deželnih stanov

v Ljubljani 6. marta trdnja 1848.

Krajski stanovi poučujejo kmete.

Za izvedbo kmetove osvoboditve so bile za posamezne dežele in okraje sestavljene zemljiško-odvezne komisije; pol članov so vanje volile gosposke, pol pa podložniki. Te so imele zlasti mnogo opraviti, da so dognale, komu in zakaj gre kaka davščina, in da so mogle na tej osnovi določiti, ali je treba dati odškodnino in koliko. Naravno, da je bilo sporov za čuda veliko: samo na Kranjskem je bilo o posameznih služnostih izrečenih skoraj 300.000 razsodb!

Glede odškodnine so vzele komisije za podago povprečni letni dohodek, ki ga je imela graščina od svojih podložnikov in njihovih zemljišč po oceni pridelkov zemljiškega katastra. Tlake niso smeli računati više kot s tretjino cene svobodnega dela, lahko pa še niže (tlačen je bil slab in nemaren delavec!), vrednost desetine pa so cenili po tržni ceni žita. Letno rento so pomnožili z 20 in ta glavница je z eno tretjino kot hipoteka obremenjevala oproščeni grunt, drugo tretjino je prevzel nase dežela; tretji tretjini celotne cenilne vrednosti davščin pa se je morala odpovedati zemljiška gosposka (iz naslova davkov, stroškov za pobiranje itd.).

Težko breme je odvalila zemljiška odveza z ramen kmeta. Že oprostitev rabote same je vrnila slovenskemu kmetu skupaj 1.250.000 dni pri osebni tlaki in 800.000 dni pri tlaki z živino, če bi delal samo z eno vprežno živino. Letna desetina slovenskih kmetov je bila vredna približno pol milijona goldinarjev, v gotovini pa so na račun raznih davstev plačali razen tega še okrog 330.000 goldinarjev, neka' o toliko tudi iz naslova pristojbin za zemljiško-prenosne takse. Vseh davščin v pridelkih in plačilih je imel slovenski kmet nad milijon 160.000 goldinarjev na leto, za odkup je moral torej prevzeti dvajset milijonov goldinarjev glavnice (kar bi ustrezalo nekako dvema milijardama dinarjev današnje vrednosti) ali za milijon goldinarjev letnih obresti (kar bi zneslo v sedanji veljavi okoli sto milijonov dinarjev).

S tem, da se je izvedla zemljiška odveza (ki se je dokončavala pod ponovnim absolutističnim režimom l. 1854 in l. 1857), so bili odpravljeni tudi ostanki fevdalnega gospodarskega reda, ki se je začel rušiti že, ko se je jelo proti koncu srednjega veka vedno močneje uveljavljati denarno gospodarstvo. Kmetje so bili edina ljudska

plast, ki ji je revolucijsko leto »rom'adi narodov« prineslo trajne koristi. Revolucionarnega gibanja niso pripravljali in v odločilnih bojnih trenutkih so stali ob strani. Poželi pa so uspehe, ki jim jih tudi sledeča reakcija ni spodbija' ali pri'rajševala. Nasprotno pa meščanstvo ni dobilo ali vsaj ni obdržalo nič tega, česar si je želelo in za kar je krvavelo in se borilo. Ustavodajni parlament je novi vladar Franc Jožef I. 7. marca 1849 nasilno razgal in spomladi 1851 postavil in imenoval Državni svet; poleti 1851 je bila odpravljena odgovornost ministrov, nakar je bila zadnji dan istega leta preklicana še vsiljena ustava, ki so jo bili razglasili ob razpustu ustavodajne skupščine, a je nosila datum 4. marca 1849. Sile, ki so vladale pred marcem l. 1848, so prišle zopet na površje, z obsednim stanjem so vzdrževale mir, ki je bil mir pokopališča, mir zmagovalca in strahovalca. Niso pa mogle te temne sile ugasiti v dušah želje, da se nekoč do kraja izpolnijo svetli ideali, ki so zanje v preteklih prevratih mnogi tvegali življenje.

Gorice

Leopold Stanek

Dušica s svetá je šla,
šla hudo je za'ostna,
smrti se je tóžila:

»V ljubi moj domači kraj
priti še enkrat mi da',
tam ostanem vekomaj!

Tam se trsi sončijo,
z roso se umiva'o.
težki grozdek nosijo.

Tam so hrami belički,
taki lepi malički,
poleg njih so jágnedi.

Tam so oča, mamika,
tam so brati, sêstrica,
tam je moja zibelka ... »

Smrti se hudo stori,
dušico nazaj spusti —
z rozgo večno naj živi!

Dachau, kraj nesrečnega imena, kjer meni je bilo gorje rojeno... Ne samo meni, stotisočerm vseh narodnosti sveta, nekaj tisočim Slovencem. To milijonkrat prekleto mesto, sicer neznatno, a po svojem taborišču svetovno znano, bo na veke ohranilo spomin nemškega barbarstva.

Spominske — mučeniške literature iz taborišča imamo Slovenci že dovolj, svet je ima na grmade. Šele, ko bodo te grmade osebno spominskih spisov z dokazili ugotovljene in kritično preresetane, bo mogoče podati zares stvarno zgodovinsko sliko nemških taborišč. Zato naj bodo tudi moji spomini na Dachau izrazito osebnega značaja, moja lastna zgodba. »Opiši mi kako si prišel v Dachau, kaj si tam doživel, delal in videl; vso svojo nesrečo opiši kot duhovnik, razodeni življenje in delo, trpljenje in smrt duhovnikov v Dachau — kot slovenski duhovnik, ki se je po štirih letih in dveh mesecih prežnanstva vrnil v svobodno domovino z znaki mučeništva...« tako me prosi urednik. Saj dosedanje slovenske taboriščne reportaže niti ne omenjajo, da so v Dachau trpeli in umirali tudi duhovniki, tudi slovenski duhovniki.

I

Na veliki petek 1941 se začel moj križev pot, pri Sv. Križu nad Dravogradom, kamor sem se umaknil na cvetno nedeljo zvečer. Prijatelji so mi prigovarjali že prej, naj zbežim, pa sem si trdovratno dejal: »Imam mirno vest, ostanem tam, kjer je moja župnija in moji farani.« Bog ve, bi li bilo bolje, ko bi bil zbežal v Ljubljano? Mogoče bi danes ne bil v domovini in ne v Dravogradu, mogoče bi tudi živ ne bil, tako pa sem, četudi 75% invalid, vsaj zopet na slovenski zemlji, ki jo ljubim in ceni vse bolj kot poprej, med svojimi, katerih duše sem prevzel leta 1936 v oskrbo. Tako sem torej prve dni velikega tedna s hriba od Sv. Križa opazoval zavzetje Dravograda, rušenje mostov in bunkerjev, nemoč in desorganizacijo naše obrambe. Moja domovina umira, naše zemlje lačni tujci jo bodo pregazili in poteptali. Kakor da gori moj rojstni dom! O domovina, saj do takrat nisem vedel, da te tako ljubim! Po-

jem fronta in vojska sta takrat doživela za mene svojo prvo predstavo. Na veliki petek popoldne, ko so Nemci stari dravski most že nadomestili z novim pontonskim in oddivjali naprej po Dravski in Mislinjski dolini, se nič hudega sluteč napotim nazaj proti prostiji in z žalostjo ugotovim, da nimam v njej nič več ne prostora in ne pravice. Gestapo in SS sta me zamenjala in si prilastila vse prostore v prostiji z vsem premoženjem in inventarjem vred. Odzval sem se povabilu dveh zastopnikov bratovščine mrtvaških glav in skoraj nevede sem se znašel v skrajno zanemarjenih kletnih ječah bivšega okraja, ki so v naslednjih letih postale prave gestapovske mučilnice. Sam, čisto sam, z menoj samo misel velikega petka s križevim potom in Kalvarijo. »Ki je za nas krvav pot potil..., ki je od mrtvih vstal...« V večernem mraku pa z avtom na pot proti Celovcu na številko 81 velikih policijskih zaporov. »Saj se kmalu vrneš,« me je tolažil dr. Zwitter. »Za nekaj dni, dokler traja zasedba Slovenije,« je menil profesor Hutter. Družba, ki sem jo našel v tej hiši, je bila namreč kaj zanimiva, zame celo nekoliko tolažilna. Pri krožnem sprehodu na dvorišču smo se s pogledi pozdravili: dr. Blüml, dr. Lučovnik, Brandstätter, dekan s Pliberka, Minolik, Gostiša z Jezerskega itd. — vsa slovenska koroška duhovščina in vidnejša inteligenca. Takrat sem zaslutlil: Zato so me zaprli, ker sem bil slovenski duhovnik, ker sem bil nekajkrat na Koroškem, v Celovcu, ob Vrbskem jezeru, pri Gospe Sveti, v Škocijanu in v Tinjah, v razgovoru z brati, ki so tudi Slovenci, ker sem ljubil tudi ta najdražji biser slovenske zemlje. Zato: Nmač čez izarol!

Zapori, to je svet zase, katerega do takrat nisem poznal. Vedno sem mislil, da je tam prostor samo za razbojnike in tatove. Sedaj pa najdem za temi zapahi same poštene ljudi z mirno vestjo. Kako bi me bilo nekoč sram priznati, da sem bil zaprt; po štirinajstih zaporih, skozi katere sem v teh letih šel, pa se je ta pojem pri meni popolnoma spremenil. Danes bi skoraj rekli: kdor v teh letih ni bil nič preganjan in zaprt, ta... Prav ima narod, ki pravi, da mora v arestu vsak svojo opeko odslužiti.

Mislil sem, da je po ječah samo jok in stok, mi pa smo se včasih tudi smejali in pošalili, zapeli in že kar tretji dan skupno v celici obhajali vstajenje. Morda so bili taki samo prvi dnevi. Hitro je mineval čas, vedno kaj novega: pospravljanje, čiščenje, inšpekcija, prihod novih gostov, ki prinašajo poročila od zunaj, »essen fassen« (po jed) itd. Kar hitro smo postali prijatelji. Enaka usoda ljudi zblizuje.

Po nekaj tednih zopet na pot z avtom. Kam? Domov? Saj me nikdo ničesar ni obdolžil, niti zaslišal. Ne, domov ne smem. Vozimo se, iz Celovca proti Velikovcu in Wolfsbergu in namesto proti jugu v Dravograd, krenemo navzgor čez višinsko paško cesto naravnost v Gradec. Sedaj me je začelo skrbeti. Quo vadis, kam greš, Matija? In sedaj se je začelo romanje po graških zaporih, ki je trajalo skoraj pol leta: s policije na deželno sodišče, nazaj na policijo, v okrajno sodišče pod Gradom, spet na policijo — samo Karlau mi je nepoznan — in za božič 1941 na transport preko Dunaja, Solnograda, Monakovega, Regensburga... v Flossenbürg — taborišče uničevanja. Navedene vmesne postaje so trajale po nekaj dni. Tak transport je mučen in poniževalen. Policijski vagoni s celicami, policijski avtomobili, vklepanje z verigami drug na drugega, kot žalosten rožni venec, zasramovanje in opazke po velikih koldvorih od strani množic, ki so zaradi prepričanja o nemški zmagi strašno ošabne. Bombardiranja takrat še ni bilo.

Graške ječe je kratkočasilno zasliševanje. Mlad gestapovec Stockreiter — baje je imel nekaj razredov ljudske šole — mi je predložil dolgo obtožnico, ki me je dolžila veleizdaje, špionaže, stikov z nemškimi emigranti, ki so pred nacizmom pobežnili v Jugoslavijo, stikov z avstrijsko ilegalo v Celovcu... Najvišje sodišče za zaščito države v Berlinu pa je z ustavitvijo procesa zaradi pomanjkanja dokazov proglasilo, da sem nedolžen. Na god Marije Pomočnice, 24. maja 1941, je bilo to. Takrat sva se s prijateljem Hrasteljem, s katerim me je vezala enaka obtožba in enaka usoda, prvič videla na hodnikih deželnega sodišča, po enomesečni samski celici. Nasmejala sva se, v veselem upanju: prosta sva, domov greva!

Tudi tega majnika v samski celici deželnega sodišča v Gradcu ne bom tako lahko

pozabil. Svojevrstne šmarnice sem opravljal, premišljeval, molil, prepeval in bral in Marija Pomočnica se je izkazala kot pomočnica. Kakor duša v vicah si v taki samotni celici, prav nič si sam ne moreš pomagati.

Oproščen si, domov pojdeš! Ne, to pa ne! Kaj nam mar oprostitev sodišča! Gestapo je nad sodiščem! Domov pa že ne, ti, ki si Dravograd naredil slovenski, ustanovil Prosvetno društvo in slovensko knjižnico, poslovenil cerkev, ti, ki si bil v Dravogradu »mali bog«, zbiral v proštiji glavarje in učitelje, bane in ministre, da je proštija bila »die Zentrale der Hetze gegen alles Deutsche« (središče hujskanja zoper vse nemštvo), kakor se je pozneje v nekem poročilu izrazil nemški dravograjski župan, ne, domov pa že ne, rajši v taborišče v prešolanje. Takrat nisem imel še pojma, kaj se je medtem na Spodnjem Štajerskem godilo, kakšna je bila usoda sobratov-duhovnikov.

Ne upal bi si trditi, da bi se mi v graških zaporih ravno hudo godilo, da bi slabo z menoj ravnali. Jetniški pazniki so nam duhovnikom po večini bili nekam naklonjeni. V družbi prijateljev smo po celicah doživeli celo kako šalo, zlasti ob šahu in kartah. Neverjetno iznajdljivi smo postali v ječah, se naučili »organizirati«, iztaknili smo vsako skrivno pot za zvezo z zunanjim svetom v obliki pisma ali paketa skozi peč celice, ki se je kurila s hodnika, preko podstrešja, po hišnih delavcih, po obiskih, kolikor so bili dovoljeni. Tudi prehrana takrat še ni bila preslaba, za dodatek smo pa kaj »organizirali« od doma in od zunaj.

Naj sledi iz teh dni pohlevna šaljiva zgodba: Gospa Vavpotičeva iz Ljutomera mi je tiste dni poslala paket s steklenico ljutomerčana. Službujoči paznik — dr. Scholl iz Zagreba mu je dal priimek »picajzl« — mi izroči vsebino paketa, zadrži pa steklenico z vinom, katero shrani v pisarni. Alkohol je v ječah prepovedan. Drugo jutro pride službujoči nadpaznik Strobl, prinese pod plaščem poslano steklenico ljutomerčana v celico in nama s tovarišem Franceljnom reče: »Spijta, napo'nita steklenico z vodo in mi jo vrnita.« Do večera je bila steklenica prazna in zopet polna — vode, pobarvane z rumenkastim prahom clio-limonade. Nadpaznik Strobl shrani steklenico zopet v pisarni in vse je bilo v

redu. Steklenica je počakala do mojega odhoda v taborišče. Tistega dne je imel službo zopet »picajzl«. Hoteč mi z mojimi stvarmi vrniti steklenico vina, mu odvrnem: »Obdržite to zase in nesite domov svoji ženi!« Z nasmehom na obrazu je »picajzl« spravil steklenico in jo odnesel svoji ženi, jaz pa sem tega dne s transportom zapustil Gradec in odšel v taborišče smrti — v Flossenbürg.

Flossenbürg tiči v severnovzhodnem delu Bavarske, med nemškim Nürnbergom in češkim Chebom, bolj proti češki meji. To je samotna gorska vas z grajskimi razvalinami, znana samo po svojem uničevalnem taborišču, stoječa nad 900 m visoko v bavarških gozdovih. »To je tista lepa vas, kjer je devet mesecev zima, tri pa mraz,« poje tamošnja ljudska pesem. Taborišče je šele takrat gradilo in ga s krvjo dovrševalo krog 6000 pripornikov. V taborišču so vladali »zeleni«, to je nemški kriminalci, ki so po svoji surovosti prekašali vse »rdeče«, to je politične. V teh barakah »mednarodnih zločincev« je bil za pol leta moj dom. Ob prihodu sem našel v tem taborišču že nekaj Slovencev, ki so pozneje večinoma vsi pomrli, in tri nemške duhovnike. Skromna tolažba v tem peklu! Kaj bom govoril o prehrani in ravnanju, naj sledi samo nekaj besed o granitnem kamnolomu, kjer je bila skoraj edina zaposlitev pripornikov. Vse, kar je bilo količkaj pri moči, je moralo v kamnolom, oddaljen četrť ure od taborišča. Navsezgodaj so koračale kolona za kolono iz taborišča v kamnolom, s spremstvom pušk, brzostrelk in strojnic. Opoldne si na vetru, ledu in snegu pojedel svojo porcijo korenja ali repe, s tremi krompirji v »uniformi«, potem pa delo in gibanje od zore do mraka, zopet v vetru, ledu in snegu. Krog 4000 nas je dnevno delalo v tem kamnolomu; kot odmetači snega, lomilci granitnih kvadrov, kamnoseki, prevozniki itd., ob pretepanju in pobijanju. Skoraj pol leta sem kot kamnolomilec z 12 kg težkim kladivom razbijal granitne skale za kocke in kvadre, ki so jih Nemci rabili za mostove in svoje spomeniške stavbe. In zvečer na pot domov, na rami pa granitni kamen — krog 40 kg. Ne verjamem, da se je tako godilo egiptovskim sužnjem, ko so zidali faraonom piramide. Kolena so se šibila od lakote in izčrpanosti, usta pa so primorana prepeva-

la nemško kvanto. Kdo more to dolgo zdržati? Apatičen postaneš do življenja! Kaj čudnega, če je dnevno ta ali oni obupal, šel nalašč v bližino ograjne žice, da ga je stražnik počil v glavo, ali sicer med delom pačel in od slabosti umrl. Zvečer smo te nesrečnike naložili na deske in jih z vrvo vlekli na zborni trg v taborišču, da se je pri apelu ujemalo število. Ta kamnolom je zdelal tudi meni telo in dušo. Prsti na rokah so mi v tej zimi zmrznili, da sem imel vse ranjene. Granitni kamen, ki mi je padel na desno roko, je povečal te rane, pridružilo se je gnojenje in zastrupljenje in v tem je začetek moje nesreče, ki je svoj zaključek doživela pozneje v Dachau. Bilo je to prve dni junija 1942, ko pride poročilo: Vsi duhovniki iz Flossenbürga so premeščeni v Dachau. Duševno strť, telesno izčrpan, z zmečkanom desnico pridem prve dni junija 1942 v drugo nemško taborišče Dachau, kjer so v tem času zbirali duhovnike vseh narodnosti iz vseh nemških taborišč.

Dachau je bila zadnja postaja mojega križevega pota in moje vstajenje. Saj sem v tem taborišču preživel polna tri leta in doživel osvoboditev in vrnitev v domovino. Leta 1942 tega nisem pričakoval. Po mnogih operacijah v dachauskem revirju — prst za prstom so mi rezali z desne roke, gnojenje v roki pa se je nadaljevalo, ker telo zaradi izčrpanosti ni imelo nobene odporne sile — sem tako oslabil, da so naredili križ čez mene moji tovariši in moji zdravitelji: zdravniki in bolničarji. Dosegel sem takrat najnižjo telesno težo 62 kg — niti pol svoje teže pred aretacijo (ne mislite, da sem debeluh, le tako nesrečno velik sem). Kar pa ni zmožno življenja, naj umre, to je bilo načelo nacizma. Na takih brezupnih bolnikih se delajo lahko še razni poizkusi, kako na človeško telo delujejo plini, bacili in vsakovrstne kemikalije, nato pa z njimi na »invalidni transport«, v plinsko celico in krematorij. Da je bila mera polna, sem moral doživeti tudi tako poizkusno postajo. Dr. Šuster, slovenski koroški duhovnik, mi je takrat delal družbo. Preizkušali so na nas delovanje kalcijevih in fosfornih tablet, katere smo dobivali vsake četrť ure. Nepričakovano pa me je s te poizkusne postaje rešil inspekcijski zdravnik dr. Ramsauer iz Gradca. Iz nekakšnega štajerskega domoljuba je odredil 14. avg. 1942

mojo preselitev nazaj na kirurški oddelek. Dr. Šuster je blagoslovil mojo na pol gnilo desno roko, takrat le še s tremi prsti, in mi dal poguma: »Ne boj se operacije, škof Slomšek bo pomagal.« Dr. Šuster je čez dva dni odšel na »invalidski transport« — 14 dni pozneje dobim poročilo, da je »umrl«, meni pa je dr. Ramsauer naslednjega dne, na praznik Marijinega Vnebovzetja, popoldne ob petih operiral desno roko, a tako, da sem se ob devetih prebudil iz narkoze brez desne roke, ki mi jo je odrezal nad zapestjem in mi s tem rešil življenje.

Kdo bi opisal občutke in grozoto tistih dni. Takrat sem res že obračunal z domom in življenjem. Že prej so me v domovini proglašali za mrtvega. Smrt nam je bila prevsakdanja, da bi se je bali. Na frontah je Hitler obhajal zmagoslavje. Predač za obzorjem je bila naša svoboda, da bi nas misel nanič držala pokonci. Brezdomci smo bili, sužnji, do katerih je imel tiran vso pravico. Naj bo! »Manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužnji dnovi.« Naj bo, kakor Bog hoče! Lahko je umreti doma med svojimi, težko v tujini med tujci. In Bog je hotel tako, da danes lahko pišem (z levico) svoje spomine na tiste dni, zdrav in srečen, med svojimi in v svobodi. Osebnost sem popolnoma prepričan, da je to posebna milost božja, morda priprošnja Marijina in Slomškova.

Po desetih mesecih sem kot invalid zapustil taboriščno bolnišnico. Z letom 1943 so paketi, ki so začeli prihajati od doma, začeli vlivati novih moči našim izmučenim telesom, Stalingrad in invazija pa novega poguma našim dušam. »Kopf hoch« (kvišku glave) je postal naš stalni pozdrav. Za podaljšanje vojske sem torej v Dachau storil bore malo. Imel sem sicer kot invalid dve komandi: Strumpfstopferei (krpanje nogavic) in šivanje šotorov, večinoma pa sem zadnja leta preživel kot vratar na duhovniškem bloku 26, v tem mednarodnem občestvu kristjanov, in duhovno skrbel za slovenske bolnike, dokler nas Američani dne 16. junija 1945 niso z avtomobili prepeljali v Ljubljano.

II

Nacizem je od vsega začetka odklanjal krščanstvo, tako katoliško kakor protestantsko cerkev, to pa zlasti zato, ker kr-

ščanstvo odklanja rasno teorijo, katero je nacizem skušal uveljaviti. Nacizem je skušal ustanoviti lastno vero in lastno cerkev. »Rojstna ura lastnega nacističnega mišljenja in verovanj je smrtna ura za krščanstvo. Nas Nemce kliče usoda, da prvi prelomimo s krščanstvom in to je naša čast,« takole beremo v knjigi »Gott und Volk«. Križ Kristusov je nacizem zamenjal s ključastim križem, krščanskega Boga je nadomestil s starogermanskimi bogovi, ki jih je poklical iz podzemlja. Nacizem je skušal uvesti novo poganstvo. V tem je tudi glavni vzrok, da je preganjal duhovnike tako katoliške kakor protestantske veroizpovedi, kateri so kakor koli obsojali nacizem.

V nenemških podarmljenih deželah je k prvemu prišel še drugi razlog: ker je pač duhovnik vedno tesno povezan z narodom, narodno zaveden, če ne politični, pa vsaj njegov duhovni voditelj, zato je treba nujno odstraniti one, ki imajo vpliv na narod. »Odstranil bom pastirja in razkropila se bo čreda.« Tako je bilo pri vseh od Nemcev zasuzenih narodih, tako tudi pri nas na Štajerskem. Štajerski-duhovniki smo zato morali v pregnanstvo, ker smo bili vdani svojemu narodu.

Ni torej nič čudnega, če so se v Dachau znašli duhovniki vseh evropskih narodov, vseh krščanskih cerkva, svetni in redovni. Največ zastopnikov so imeli Poljaki. Poljski duhovniki so imeli poseben blok 28. Na bloku 26 pa so bili v skupnem sožitju duhovniki vseh drugih evropskih narodov. Največ je bilo Nemcev, Čehov, Holandcev, Belgijcev, Francozov, Italijanov itd. Po poročilih katoliške informacijske službe v Švici je v letih vojne v Dachau umrlo nad 2000 duhovnikov, osvobojenih je bilo leta 1945 1493 duhovnikov 25 različnih narodov. Poljski narod sam je med nemško strahovlado izgubil 2683 duhovnikov, od teh jih je v taboriščih pomrlo od lakote in bolezni 836, drugi so bili doma obsojeni na smrt ali kar tako pobiti. Mnogo so med okupacijo trpeli češki duhovniki. Najprej je gestapo razgnala benediktinski samostan Emaus v Pragi, opata Wykonkala pa poslala v Dachau, kjer je tudi umrl in z njim trije redovniki istega samostana. Za benediktinci so prišli na vrsto usmiljeni bratje. Zaplenili so jim vse samostane in bolnišnice, osem duhovnikov pa poslali v

taborišče, kjer so vsi pomrli. Najbolj pa so preganjali češke jezuite. Vse so pozaprli, enega ubili pri priči, drugi so šli v taborišče, kjer jih je le nekaj prežive'o vo'no. Po atentatu na Heidricha so Nemci pozaprli skoraj vse vidne češke duhovnike, tudi celotni kapitelj pri katedra'i sv. Vida v Pragi. Tudi sedanji nadškof v Pragi, dr. Beran, je bil vsa leta vo'ne v Dachauu, kjer je dočakal osvoboditev.

Iz Jugos'avije je bilo v Dachauu 35 duhovnikov, in sicer 11 pravoslavnih, 1 starokatoliški (Jerin) in 23 katoliških, med katoliškimi 4 Hrvati (Buratović s Krka, Bezić iz Splita, Pilat z Reke in Novak iz Zagreba) in 19 Slovencev. Iz mariborske škofije 9 (Hrastelj, Areh, Goričan, Ledinek, Munda, Orozel, Podpečan, Kuhar, Bele), iz ljubljanske 7 (Rovtar, Šeškar, Škrli, Šolar, Stucin, Korbič, Okorn), iz Trsta 1 (Piščanec), iz Gorice 2 (Premrl, Šorli). Med Avstrijci je bilo v Dachauu 6 koroških slovenskih duhovnikov (Vrhnjak, Fertala, Nadrag, Zeichen, Petrič, prelat Singer), pet koroških slovenskih duhovnikov pa je v taboriščih umrlo. Od slovenskih duhovnikov so v Dachauu umrli štirje: Hornböck, dekan v Mežici, Messner, dekan iz Marenberga, oče Kerubin Tušek, frančiškanski gvardijan v Nazarju, in Vekijet, slovenski duhovnik iz Istre.

Ko so v letu 1942 zbrali duhovnike iz raznih nemških taborišč v Dachauu, so nemški duhovniki iz Mauthausna že prinesli s seboj opremo za kapelo: boren mašni plašč, kelih in dva svečnika. Ena sobo na 26. b'oku smo do'ločili za kape'o Dovo'ne' za kapelo je bilo dano iz Berlina. Legalno in ilegalno se je oprema te kapele večala in razvijala v pravo cerkev. Sv. Križ je bil naš farni patron, na straneh Marija in sv. Jožef. Večino opreme za kapelo so priporniki po raznih delavnicah naskrivaj izdelali sami, nekaj smo vtihotapili, nekaj smo dobili po legalnem potu. Prva leta smo imeli eno samo mašo v zgodnji jutranji uri, proti koncu je maševalo dnevno že do deset duhovnikov in več, zjutraj in zvečer. Imeli smo vse dispenze in fakultete, ki so možne v katoliški cerkvi, seveda po skrivnih zvezah z dachauskim mestnim župnikom in kardinalom Faulhaberjem iz Münchna. Ob začetku so imeli dostop v kapelo samo duhovniki bloka 26 — celo poljski duhovniki z bloka 28 so bili izklju-

čeni. Proti koncu smo za posamezne narodnosti razvili dušno pastirstvo s pridigami in petjem v narodnih jezikih. Kako blaži'no je v tej kapeli zvenela slovenska beseda in donela slovenska pesem. Za zahva'no službo po osvoboditvi je kapela postala seveda premajhna. Takrat smo na velikem zbornem trgu postavili oltar in se skupno — rešitelji in rešenci — Bogu zahvalili za čudežno rešitev, rajnim tovarišem-mučenikom, ki jih je skozi leta požiral dachauski krematorij, pa smo želeli v molitvi večni pokoj.

Kaj je kapela pomenjala za internirane duhovnike, morejo razumeti samo duhovniki. Ne bom lahko pozabil dneva, ko sem po več ko dveh letih zopet maševal, čeprav samo z eno roko. V kapeli je izviral studenec vse naše duhovne moči. Tu smo iskali tolažbe in zavetja ob strašnih urah bombardiranja, ko se je podiral svet okrog nas. V kapeli smo imeli vsakovrstne pobožnosti — ma', oktober — predavanja in konference. Dachauska kapela je doživela spreobrn'en'a, sprejem v katoliško cerkev, birmo, mašnikovo posvečenje in novo mašo. Vsem je enako služila, kakor katoličanom tako protestantom. V skupni molitvi za cerkveno edinstvo se je v tej kapelici znašel ta, po nemški tajni policiji prisi'no sklicani vesoljni cerkveni zbor duhovnikov, ki je predstavljal 25 različnih narodnosti, zastopniki najrazličnejših konfesij v okviru krščanstva, vseh mogočih redov in hierarhičnih stopenj. Ut omnes unum sint — da bi bili vsi eno! Imeli smo v svoji sredini škofo — dva poljska škofa sta v Dachauu umrla — in prelate, župnike in kaplane.

Dachausko taborišče je bilo mesto brez Boga. Vsaka zunanja sled po čem božjem je bila popolnoma zatrta. Prav ničesar ni bilo, kar bi te na zunaj spominjalo na Boga. Po koncentraciji duhovnikov v Dachauu pa se je v tem brezbožnem mestu naselil tudi Bog sredi med priporniki in po duhovnikih iskal potov do src vseh ponižanih in razžaljenih. V dnu duš sta se stiskala človek in Bog v najtesnejšem objemu in po prepovedanih potih, v molitvi in skrivnih zakramentih, iskala hrane in opore. Dachau brez Boga — Bog v Dachauu!

Razen izjeme, da smo imeli kapelo, so bili duhovniki v Dachauu popolnoma izenačeni z vsemi drugimi priporniki, od »slovesne preobleke« pa do stanovanjskih, de-

lovnih in prehranjevalnih razmer. Ma'lo jih je bilo, ki so delali v pisarnah, večinoma na plantažah, pri krpanju nogavic, šivanju šotorov kakor sv. Pavel itd. Tudi v okviru posameznih narodnosti je bila vidna solidarnost duhovnikov z vsemi drugimi jetniki. Ločili so se od drugih jetnikov pač toliko, kolikor se ločijo posamezniki, misleči in čuteči ljudje kot osebnost drug od drugega, v kolikor je bil duhovnik moralno in miselno močnejša osebnost in je sile svoje duhovske osebnosti izžareval v svojo okolico. Zato je med jetniki zavzel kmalu stališče, podobno stališču zunaj taborišča: nekaterim je bil iskana in dragocena opora, drugim spotika in tarča za sramotenje in prezir. Tiha razodetja v urah trpljenja, bodisi pri delu, bodisi po sobah in cestah, izrazi domotožja in rane zatrttega človečanstva so zbliževale mnogo jetnikov z duhovniki, ker so upravičeno pri njih pričakovali največ razumevanja za vse svoje bolečine. V duhovniku niso iskali toliko kake cerkveno verske zveze z življenjem zunaj taborišča, kolikor opore etičnih osnov človeške osebnosti, katero so v taborišču dušili z vsemi moralnimi in fizičnimi sredstvi. Tukaj duhovnik ni delal in delil iz službe dolžnosti, marveč predvsem iz osebne poklicne moči in svetosti, okrepljene z nadnaravno silo križa. Duhovnik, ki je s pravilnim psihološkim čutom znal dati svoji okolici to oporo, je hočeš nočeš tudi v taborišču postal vpliven in močan. Da hrani krščanstvo v svojem nauku čudovite resnice tudi za oporo v trpljenju, je moral spoznati količkaj živ kristjan v taborišču.

Karitativno delo, ki so ga opravljali duhovniki v taborišču, zasluži svoj spomenik. To je bila skrb za bolnike v revirju, zbiranje darov in podpiranje onih, ki niso dobivali paketov, socialna pomoč v okviru danih možnosti. Višek dosega duhovnikova ljubezen do bližnjega, ko žrtvuje lastno življenje. Ob najhujši epidemiji tifusa v prenatrpanih zaprtih blokih, ko smo imeli v taborišču dnevno okrog tri sto mrličev, so se nekateri duhovniki prostovoljno javili in šli streč tem umirajočim okostnjakom z nevarnostjo lastnega okuženja. Naj omenim samo dva češka duhovnika: Josipa Kosa in Vojteha Hofmana. Oba sta padla kot žrtvi ljubezni do bližnjega. Ta dva sta tudi našim slovenskim bolnikom storila mnogo dobrega. Eden rešenih mi je pravil, kako

mu je Hofman že vsemu izčrpanemu dajal zdravila in mu lepo govoril, da je imel ob njegovih besedah zmeraj vtis, kakor da mu teče novo življenje v pojemajoče telo in je spet laže prenašal. Vsega se je zavedal le silno motno, a njegove besede so bile kakor poživljajoč curek vode in so imele zmeraj čudovit učinek, da je še danes prepričan, da bi bil brez tiste opore zanesljivo umrl. Drugi mu je v zadnji uri izročil prstan, da ga po kakem človeku pošlje domov, naj vidi, kako je mislil nanje, ko se je poslavljajal od tega sveta. Mati je prstan dobila in ima samo eno željo, da bi mogla stisniti roko dobremu Vojtehu. Umrli so še drugi kot žrtve take požrtvovalne ljubezni do bližnjega; njih imen se ne spominjam, a dobro vem, da je bilo vmes nekaj Francozov, Belgijcev, Nemcev in Poljakov. Nešteto je primerov velike požrtvovalnosti iz taboriščnega življenja, ko duhovnik ni iskal sebe ali vsiljeval kako politiko, marveč nesebično gorel za skupnost in družbo.

Francoz P. Riquet, postni pridigar v dachauski kapeli leta 1945, sedaj že drugo leto postni pridigar v pariški katedrali Notre-Dame, poroča v 4. postnem govoru 1946 (knjižna izdaja: *Le chrétien face aux ruines*, stran 111/2) o P. Dillardu, kako je ostal v Wuppertalu v tovarni delavec med delavci in bil z njimi eno v vsem. Ker ga je gestapo zalotil, da je maševal, obiskoval bolne in jim poskušal pomagati, je moral v ječo in v Dachau, kjer je umrl »za cerkev in delavski stan«, potem ko je napisal te vrstice delavcem v Wuppertalu za slovo: »Dragi tovariši! Mnogi izmed vas so me, mislim, imeli za bolj ali manj trčenega čudaka, ki mu je padlo v glavo, da je hodil gledat v vašo delavnico, kaj se tam dela. Drugi so mislili, da imam kake zahrbtnje politične namene s svojim bivanjem med vami. V resnici pa sem mislil, da v času, ko je poldrugi milijon naše najlepše mladine odpeljan v Nemčijo, nimam pravice, ostati doma za pečko lepo v miru in sestavljati pridige za stare pobožne ženice. Mislim sem, da vam bom mogel kako pomagati v dnevih dušne žeje, zakaj prav gotovo ste žejni; mislim sem tudi, da bi vam imel mnogokaj povedati in vam dati razumeti, da bi bila morda to najlepša priložnost. Mnogi med vami so prav blizu resničnega krščanskega življe-

nja po svoji plemenitosti, po svojem tovarištvu, po tem, kako so odgovarjali na udarce zoper dostojanstvo človeške osebe in zoper našo svobodo. Priti moramo do tega, da bomo živeli iz tega duha kot svojega vzora, krščanskega, socialnega in revolucionarnega hkrati. Tak vzor je v svojem življenju postavil Kristus in prvi kristjani so umirali za uspeh te revolucije. Ta vzor zahteva od nas plemenitost, ki gre prav do žrtve sebe samega, brez tega ni mogoče postaviti ničesar velikega.

Dušno pastirstvo med dachauskimi bolniki je bilo seveda uradno strogo prepovedano; nekoliko milejša praksa se je uveljavila zadnje leto, ko je uradna disciplina splošno popustila. Duhovniki, ki so bili ali bolniški strežniki ali kot bolniki v revirju, so pa skrbeli skrivaj za to, da bolniki, ki so želeli sv. zakramente, niso umirali neprevideni. Vsaka narodnost je skrbela za svoje, zlasti pred osvoboditvijo in po njej. Razumljivo, da smo tudi slovenski duhov-

niki storili svojo dolžnost, kolikor je bilo mogoče. V tolažbo svojcem lahko povem, da je bila večina slovenskih bolnikov, ki so v Dachauu umrli, na smrt lepo pripravljena in previdena. Nekateri so šele v taborišču našli pot do Boga ob spoznanju, da so bili v dnu duše vendarle božji, četudi doma niso s cerkvijo živeli. Sava v Dachauu umrlim Slovencem-mučenikom!

Da je dušno pastirstvo v taborišču imelo znake prvih krščanskih časov katakomb, je razumljivo: prenašanje sv. hostije po laikih, v cigaretnem papirju, obhajanje ob vsakem času, po vzorcu Tarcizija, brez liturgičnih predpisov itd.

Grozot, strahu, lakote, telesnega in duševnega trpljenja polna so bila ta štiri leta za vse taboriščnike, za duhovnike enako kakor za laike. A tudi ta leta niso bila brez sadov. Mnogočesa smo se naučili, predvsem pa skupnega življenja, medsebojnega razumevanja, spoznavanja in tovarišstva.

Domov

Hilda Cvirnova

»Domov!« — to srce nam je pelo.

»Domov!« — se je duši hotelo.

»Domov!« — to je lačnim sladilo
pretrdo delo.

»Doma je najlepše!«
se vsem je zdelo.

»Domov!« — nam prepajalo vsako je žilo

»Domov!« — hrepeneli z neizmerno smo silo

»Domov!« — to v tujini
nam umreti ni dalo.

Do zadnjega zvesto srce
je domu ostalo.

V pregnanstvu

Ivan Oprešnik

Na polje se zgrinja večer,
objema skrivnostni ga mir,
le zrela pšenica šumi
in pesem iz nje se glasi
pet pedi, pet pedi...

Ko zlato se jutro rodi,
žanjica na polje hiti,
na delo se drami vsa vas,
prebuja veseli jo glas
pet pedi, pet pedi...

Še tu, kjer od rodni dolin
ostal je le tožen spomin,
na večer se srcu zazdi,
da iz dalje mu pesem drobi
pet pedi, pet pedi...

V mesecu aprilu 1943 je Hitlerjev propagandni minister dr. Göbbels sporočil svetu strašno odkritje:

»V Katynskem gozdu na Kosegorskem hribčku ob cesti, ki drži od Smolenska proti Vitebsku, so naši nekaj grozotnega. Tamošnji prebivalci so odkrili več jam v obsegu 28 krat 16 metrov, v katerih je bilo zakopanih na tisoče trupel nekdanjih poljskih oficirjev. Po izjavah prič smo pri izkopu dveh množičnih grobov dognali, da je tukaj pokopanih najmanj 10.000 do 12.000 poljskih oficirjev. Vsi so bili ustreljeni v tilnik.«

Tako laž si je upal širiti dr. Göbbels, čeprav je bilo že vsemu svetu znano nemško tolovaško ravnanje s civilnim in vojaškim prebivalstvom v zasedenih deželah in dokazano, da so te junaške poljske oficirje postrelili Nemci sami. Tedaj so se za Nemci v vseh zasedenih državah že vrstili nešteti množični grobovi, ki jim v naši domovini lahko prištevamo grobove v Šumaričah pri Kragujevcu, v Kraljevu, na Banjici pri Beogradu. Ti grobovi osvetljujejo tudi množične grobove v Katynu, Lvovu, Kijevu in z vso jasnostjo pričajo tudi o množičnih streljanjih in ubijanjih v Dachau in drugih taboriščih smrti. Razlika med temi umori ni velika. Razlika je samo v časovnem razdobju. Samo leto in pol je minilo med Kragujevcem in Katynom. Nemci so o svojem dejanju v Katynu dolgo močali in nemška propaganda ga je iznašla v svoj prid šele aprila 1943, medtem ko je bil svet o kragujevškem Katynu, ki se je izvršil 21. oktobra 1941, že nekaj tednov po izvršenem dejanju obveščen po radiu.

Zadeva je jasna. Množično masakriranje v Kragujevcu je bila poizkusna šola za rablje. Na šumadijskem prebivalstvu so se učili moriti in ubijati nedolžne ljudi v množicah. Zato je bilo treba prakse in posebne izbire krvnikov. Te so našli med svojim vojaštvom, zastrupljenim z ideologijo Hitlerja, Göbbelsa in drugih prvakov nemškega Reicha. V aprilu 1943 so se v Kragujevcu pojavili na oglasnih deskah in izložbah trgovin lepaki, ki jih je nalepil okupator, o množičnem masakriranju v

Katynu. Nervozni, nezaupljivi, jezni in žalostni so postajali pred lepaki Šumadijci. Mnogi so se oprezno ozirali okrog sebe in prišepetavali svojim znancem: »Kaj bomo iskali Katyn na Poljskem, saj so nam ga Švabi napravili pred poldrugim letom kar tukaj doma! Naš Katyn so Šumarice!«

Na tisoče ljudi živi po vsej Šumadiji, ki so bili žive priče množičnega streljanja v Kragujevcu in gružanskem srezu. Priče tega streljanja so tudi slovenski izseljenci, ki so v tem času živeli v Šumadiji. Marsikdo je takrat izgubil očeta, moža ali brata.

Pozno poletje je v Šumadiji nudilo ljudem še vseh dobrot, ki jih je v drugih predelih, posebno v večjih mestih Srbije, že primanjkovalo. Pšenična polja so bila že požeta. Koruza je obetala obilno letino. Slivnjaki so se šibili pod težo plodov. Trg je bil še dokaj živahen in dobro založen. Sadja, zelenjava, kakor tudi perutnine, ni manjkalo. Saj je bil Kragujevac znan po svojih dobrinah po vsej državi.

Pozoren gledalec je na ulici takoj opazil, da nekaj ni v redu. Seljaki, stari »čiče« in ženice, so prihajali v mesto nenavadno pičlo. Zlasti mladih mož in fantov ni bilo. Prihajajoči so bili resnih obrazov, toda nekam hudomušni. Le z redkimi znanci so se spuščali v daljše pogovore. Povsod, tudi na trgu, kjer so prodajali svoje pridelke, se jim je zelo mudilo. Čim hitreje so hoteli opraviti nujna pota, ki so jih imeli. Že v zgodnjih popoldanskih urah so zapuščali mesto in se vračali v sela na svoje domove. Le dobrim znancem so tu in tam v pogovoru namignili, da so bili v njihovi vasi partizani. Razrušili so progo, prekopal cestno in podrli mostove.

Osvobodilno gibanje je zajelo šumadijska sela...

Pa tudi srce Šumadije, Kragujevac, je stal z redkimi izjemami na strani partizanov. V vsaki ulici so bili odbori, ki so zbirali hrano, obleko, denar. Eden glavnih organizatorjev te pomoči je bil inženir Nikola Nikolić. Dva dni pred krvoprelitjem v Kragujevcu so ga našli na ulici s prestreljeno glavo. Isto noč so pripeljali v mesto deset mrtvaških krst z ubitimi Švabi, ki so padli v borbi s partizani v bližini Kragujevca.

Strupeni pogledi zavednih meščanov in meščank so merili od strani švabske kolone, prihajajoče na »odmor in letovišče« z ruskih step, vse zdecimirane in potolčene. Žene in dekleta so se umikale pohotnim pogledom, ki so jih prebadali. Na vprašanja Švabov niso odgovarjale. Odgovor je bil le prezirljiv pogled. Ako je žena ali deklet spregovorila z nemškim vojakom, je vse prebivalstvo na ulici obstalo in se oziralo v izdajalko. Sliša'e so se pritaene kletve, besede prezira in zasmeha. Srbija, posebno pa Šumadija, je bila za lačn: in izdelane Švabe obljubljena dežela.

Po šumadijskih selih okoli Kragujevca so hodili junaki z ruskih step v družbi domačih, kosmatih izdajalcev na lov na perutnino in prašiče. Na dvoriščih so gágale gosi in krulili prašiči.

Seljaki so živeli v stalnem strahu. Zakopavali so živež, preproge, poskrili so vse, kar se je dalo odnesti iz revnih domov. Čimdalje pogostejše so gorele slamnate strehe nad njihovimi glavami. Na samotnih poteh ni bilo varno hoditi manjšim švabskim skupinam niti pri belem dnevu. Z obširnih koruznih valovitih šumadijskih njiv so zaregljale strojnice na nič hudega sluteče Švabe, ki so se vračali z lova na purane, gosi in prašiče. Pri belem dnevu je zgorel na periferiji mesta senik z velikansko količino sena v kljub močnim stražam. V največji tovarni orožja v bivši Jugoslaviji in na Balkanu, v Vojnotehničnem zavodu, kjer je delalo pred vojno nad deset tisoč delavcev, so se vrstile nenehne sabotaže. Vsak dan se je javljalo na de'lo v tovarni manj delavcev. Izginili so, nihče ni vedel, ne kdaj ne kako. Kragujevski partizanski odred se je dan na dan krepil. De'lo v tovarni je popolnoma zastalo. Nemci so videli in čutili odpor ljudi. Stroje v tovarni so začeli demontirati, da jih prepeljejo »heim ins Reich«. Toda partizani so s stalnim razdiranjem proge proti Lapovu in Beogradu preprečevali prevoz.

Po vsej Šumadiji je vrelo... Sam Kragujevac je dal v tem času preko tisoč partizanov, predvsem delavcev in mladine. V septembru 1941 je bil Kragujevac kakor otok v morju, v partizanskem morju. Švabska in Ljotičeva oblast se je nehala že v predmestju. Avtomobilski promet so na vseh cestah kontrolirali partizani. Ustavljali so vozila, jemali Švabom orožje, le-

gitimirali ljudi. Proti Lapovu, ki je važno križišče za Beograd, je vozil vlak le porredkoma, proti Kraljevu sploh ne. Dan na dan so izginjale iz mesta trume fantov in mož. Priključili so se jim tudi že prvi partizani-slovenski izseljenci. Med prvimi sta bila študent Dolinšek Emček iz Ruš, ki je padel v borbi v Adjinih livadah v gruzanskem srezu, in Lesjak Darko, ki so ga četniki ujeli pri Gornjem Milanovcu in ustrelili.

V Kragujevcu je bila strahovlada okupatorjev in njihovih pomagačev. Ljudje na ulicah niso bili več varni življenja. Pogosto si lahko videl ob majhnem cvetličnaku ob glavni pošti viseti na kandelabru obešene rodoljube v opomin drugim, kako se bo zgodilo z vsakim »izdajalcem srbstva«, ki so ga hoteli rešiti komunizma Nemci, Nedić in Ljotić, vod'a fašistov že v bivši Jugoslaviji. Prve žrtve sta bila študent Boško Petrović in brivski pomočnik Steva Janić.

Pred neko banko pri glavni pošti, kjer je bila komanda mesta, so imeli na steni pritrdjen velik zemljevid, ki je prikazoval »junaško« napredovanje nemških hord proti Moskvi. Zemljevid je varovala stalna straža. Nekega dopoldne v prvih dneh septembra se pripeljeta na kolesih dva mladeniča do komande. Z velikim zanimanjem ogledujeta nemško napredovanje. V ugodnem trenutku polijeta zemljevid z bencinom, ga zažgeta in v gneči izgineta. Fric, ki je stal pred banko razkoračen na straži, je ostrmel. Toda hitro se je znašel in oddal nekaj strelov v množico. Neka ženica je bila ranjena, mladeniča pa sta srečno pobegnila.

Nedić in njegovi pomagači so govorili vsak teden po radiu, zaklinjali so, rotili, prosili »cvet srbstva«, drage Šumadijce, naj se pokore pruskemu škornju, če hočejo rešiti domovino. Toda ponosni Šumadijci so ostali gluhi za vse njihove prošnje in nasvete. Vkljub proračunskim govorom je upor prebivalstva stalno rastel.

Prve dni oktobra so nalepili Nemci po mestu lepake, v katerih so grozili, da bodo za vsakega padlega Nemca ali njihovega hlapca ustrelili sto Srbov, za vsakega ranjenca pa petdeset. V mestu je nastal preplah. Ljudje so bežali iz Kragujevca. Beg je bil silno otežkočen, ker je bilo mesto blokirano. Ako so koga ujeli na begu iz mesta, je bil zapisan strahovitemu mučenju

in smrti. Racije so se stopnjevale, zapori mestne policije so bili polni nedolžnih ljudi. Iz vseh krajev Šumadije, kjer so imeli Nemci svoje postojanke, so bili pregnani; bodisi da so se zavzeli v boju partizani, bodisi da so se umikali sami v strahu za svoje življenje. Desorganizacija njihovih čet, umikajočih se v Kragujevac, je bila popolna. V umikajočih se kolonah smo prvič videli tudi bradate Pečančeve četnike, ki so jih Nemci na avtomobilih vozili v varnejša zavetja. Blokada po mestu se je s prihodom teh novih nezaželenih gostov še poostrila. Blokada so imeli v glavnem namen, da se vojaštvo, predvsem pa oficirji, podrobno seznanijo z razmerami in krajem, ki je bil določen za njihove operacije pri lovu na talce.

V prvi polovici oktobra je del kazenske ekspedicije majorja Königa zašel delavski center Kraljevo. Tam je bila tovarna aeroplanov, kjer se je delo po malem še vršilo. Toda tudi tukaj so bile sabotažne akcije na dnevnem redu. Iz do sedaj neznanih vzrokov ni ekspedicija v Kraljevo zajela prebivalstva množično in pokolj se je vršil več dni. Nemci so morili može in fante kar po ulicah in stanovanjih, pred očmi žena, otrok in staršev. Množični pokolji so se vršili v tovarni, kamor so vlačili manjše skupine ter jih streljali pred veliko jamo, izkopano nalašč v ta namen. Ko se je jama do vrha napolnila z ustreljenimi, so pripeljali iz tovarne tank, ki je pomendral in stisnil mrtve žrtve ter napravil prostor za nove. V teh dneh je bilo v Kraljevu ubitih na zverinski način nad štiri tisoč mož, fantov in žena. Z njimi je bilo ustreljenih tudi okoli petdeset slovenskih izseljencev iz tamošnje slovenske kolonije. Tukaj je imela smrt obilno žetev.

Kazenska ekspedicija je nadaljevala pot proti Kragujevcu. Za njo so ležali po cesti, v požganih in razrušenih domovih ustreljeni, razmesarjeni in od ognja opečeni seljaki in seljanke. To je bila vidna sled stopinj morilskega odreda majorja Königa.

V nedeljo 19. oktobra 1941 se je pripeljala kazenska ekspedicija v Grošnico. Občina je približno 7 km oddaljena od Kragujevca. Selo so obkolili okoli desetih dopoldne. Straže so kakor v Kraljevu in naslednji dan v Kragujevcu pobirale ljudi po domovih, ker je bila nedelja in so bili ti v pretežni večini doma. Le majhnemu delu

mož in fantov se je posrečilo pobegniti, preden je bil nemški obroč sklenjen okoli vasi. Največjo skupino seljakov so zajeli v grošniški cerkvi in v lepem, velikem hrastovem gaju pri vходу v vasico. Zajete skupine so postrelili kar pri cerkvi in v gaju. Druge skupine so streljali ob cesti, reki Grošnici in ob domačih hišah. Hiše in mrliče so izropali. Nato so domačije zažgali. Po končanem pokolju so vsi pijani z vriskom in petiem zapustili opustošeno vas. Ta dan je bilo ustreljenih v Grošnici dve sto šestdeset žrtev nemškega zverstva. Živi so ostali le dečki pod štirinajstimi leti in nekaj starčkov, ki so prekoračili sedemdeseto leto starosti.

Podoben pokolj je bil v Mačkovcih in Maršičih.

Nepozaben je bil sprevod vdov iz sela Maršičev prve dni novembra. Prišle so na okrožno nemško komando s prošnjo, da bi jim ne požgali domov, kakor so jim zagrozili. Bilo jih je preko sto petdeset. Vse so bile oblečene v črnino. Bile so bledih, trpečih obrazov, vse obokane in preplašene. Vsakomur, kdor jih je videl, je zastal dih, srce se mu je krčilo v žaosti ob pogledu na te žene.

Prva blokada večjega obsega je bila v Kragujevcu v nedeljo 13. oktobra. V zgodnjih jutranjih urah so obkrožili staro delavsko kolonijo in cigansko naselje Palilulo, ki se razprostira desno od Kneza Mihajla ulice pa do Stanov in Šumaric. Vsako hišo so preiskali do zadnjega kotička. Može in fante, okoli štiri sto po številu, so odpeljali v kasarno. V nočnih urah so jih prebudili in vključili v kolono, ki je šla popravljat mostove in cesto proti Gornjemu Milanovcu. To mesto je bilo v tej dobi že na osvobojenem ozemlju. Tudi pri tej akciji so pokazali Nemci svoj pravi obraz. Od sela Devostina so korakali ti možje in fantje na čelu kolone. V bojih, ki so se razvijali na tej cesti, so jih Nemci uporabljali za žive zaklone.

Vse to so bili zanesljivi znaki katastrofe, katero so pripravljali Nemci in njihovi pomagači delavskemu centru Srbije — Kragujevcu.

V noči od 19. na 20. oktober 1941 so Nemci s pomnoženimi stražami zasedli vse dohode k mestu. V mesto so puščali ljudi, iz mesta nikogar. V zgodnjih jutranjih urah so začeli ti vojaški oddelki obkrožati mesto

z zunanje strani. Da še bolj preplašijo že tako popolnoma zmedeno prebivalstvo, so ti oddelki po natančno določenem načrtu improvizirali na periferiji mesta namišljene borbe. Okoli pol sedmih zjutraj se je slišalo iz vseh predmestij streljanje in regljanje strojnic. Približno pol ure na to pa so že za to določeni oddelki zasedli skupine ulic. Ljudje, ki so slišali v predmestjih streljanje, so se poskrili po domovih. Za vsako ulico so bile določene manjše patrulje, ki so opravile podroben pregled po hišah. Na vsaki hiši je bil pritrjen seznam vseh stanovalcev. Po tem seznamu je vodila mestna občina evidenco o hišnih stanovalcih. Pobrali so vse moške od 15 do 60 let starosti. Izjem ni bilo; da, za nekatere so tudi bile...

Ko so nas vodili v dolgih kolonah dobro zastražene, smo videli, da so nekateri moški lahko nemoteno hodili po mestu. Pri legitimiranju so se izkazali z nekimi posebnimi legitimacijami. Ti niso bili niti aretirani, kaj šele odpeljani na zbirališče talcev v topovske barake nad kragujevskim gornjim parkom. Okrog pol devete ure so nas pripeljali do vhoda, kjer so stale topovske barake. Ves prostor daleč naokoli je bil ograjen z žičnimi ovirami. Na vseh važnejših mestih so bili postavljeni mitraljezi. Tukaj je bil prvi pregled ali, bolje rečeno, prvo ropanje. Preiskali so nas natančno kakor detektivi. Na livna peresa, ure, denar, cigaretne doze, vse, kar se jim je zdelo kaj vredno, je izginiло v njihove malhe. Okrog desetih so pripeljali v koloni in na avtomobilih kragujevske študente z nekaterimi profesorji. Bilo jih je približno dve sto, s knjigami in aktovkami pod pazduho. Približno uro kasneje so straže pripeljale okoli tisoč delavcev. Regulirali so Lepenico, ki teče mimo Kragujevca. Ob dvanajstih je bilo zbranih v topovskih barakah bivšega jugoslovanskega artilerijskega polka skoro dvanajst tisoč mož in fantov, krepkih, mladih, starih, bolnih. Tukaj je bil cvet Šumadije, delovno ljudstvo Kragujevca, od študenta s knjigami v aktovki, delavca s krampom in lopato do cestnega pometača z metlo in uradnika, ki so ga pobrali ob pisalni mizi v uradu.

V vsako barako so natrpali okoli dva tisoč mož in fantov, kjer bi bilo normalno prostora največ za sedem do osem sto ljudi.

V prvih opoldanskih urah je bila racija za kandidate smrti v Kragujevcu končana. Vse mesto je bilo kakor izumrlo. Le iz Vojnotehničnega zavoda niso pripeljali uslužbencev in delavcev na morišče. Večino so hoteli postreliti kar na dvorišču zavoda. Vendar pa tam streljanja iz do sedaj neznanih vzrokov ni bilo. Rešili so se vsi.

Policijska ura je bila ta in naslednji dan že ob pol petih popoldne...

Eno največjih delavskih središč Srbije, Kragujevac, je bilo zavito v težak, grozeč molk. Na srca je legala težka mora, ki se je z vsako nepopisno dolgo uro še stopnjevala. Nihče ni to in naslednjo noč zatislil očesa. Prvo noč ob hudih morilskih slutnjah, drugo noč ob dejstvih, ki so te slutnje potrdila. Dejstva so se zdela neverjetna, nemogoča... Toda resničnost potrjujejo množični grobovi v Šumaricah. Ni treba izkopavati teh žrtev, da bi ugotavljali identiteto, da bi šteli mrtva, od mitraljezov razmesarjena trupla mož in fantov. Matere, žene, deca, vsa Šumadija je priča tega dejstva, fašističnih strahot dvajsetega stoletja...

V topovskih barakah v Šumaricah je čakalo ta dan dvanajst tisoč na smrt obsojenih, ne da bi vedeli, kam jih vodi žalostna usoda...

Na konferencah, ki so se nenehoma vršile, in kjer se je odločalo o življenju in smrti tisočev, so sedeli ljudje, ki jih jugoslovanske oblasti vodijo danes na čelu seznama vojnih zločincev. Zanimivo je dejstvo, da so bili vsi glavni krivci, odgovorni za pokolj v Kragujevcu, Avstrijci, razen Šumadijca Ljotičevega podpolkovnika, komandanta kragujevskega odreda Marisava Petrovića in Mariborčana podpolkovnika užiškega Ljotičevega odreda Lautnerja. Tu je sedel SS Hauptsturmführer, komandant gestapa Rudolf Berg, šef policijskega oddelka vojaške komandanture v Kragujevcu Wilhelm Kleibel, komandant trup, ki so izvrševale množično streljanje major König, komandant Kragujevca kapetan Zimmermann in uradnik gestapa Franz Platzer. Ti ljudje so tudi sodelovali pri izbiri prostora za streljanje. To so one hijene v človeških podobah, ki imajo na vesti nad sedem tisoč dve sto umorov v Kragujevcu. Ti imajo na vesti tisoče vdov in sirot. To so ljudje, katerih želja je bila iztrebljenje prebival-

stva Šumadije. To so ljudje, o katerih bodo z gnusom govorili še pozni potomci ubitih v Šumaricah in preklinjali njihova imena.

Popoldne dne 20. oktobra 1941 je vladal čudovit mir, prava tišina na prostoru kragujevskih topovskih barak. Le težki koraki sta'nih straž in letečih patrulj so enakomerno odmevali. Žene in dekleta, vse objokane in strte, so rinile po cesti proti barakam. Toda že pri gornjem parku so jih ustavljale močne straže in vračale v izumrlo mesto. Hotele so priti do svojih mož in fantov, hotele so jih videti. Mnoge so nosile s seboj kosilo, ciganke pa predvsem hlebe kruha, da ne bodo njihovi možje lačni. Hotele so jim izročiti popotnico za dolgo pot v internacijo, kakor se je ta dan splošno govorilo. Te govorice je širila nemška propaganda. Ljudje v mestu so tej zviti, zahrbtni nemški propagandi nasledali. Niso mogli verjeti, da bi se lahko zgodilo kaj hujšega.

Toda Rudolf Berg, Kleibel, König, Marisav in drugi so dobro vedeli, da zaprtim v Šumaricah ni treba kosila. Vedeli so tudi dobro, da jim ni treba kruha. Šli so v svoji podivjanosti še dalje: na smrt zaznamovanim ni treba niti vode. In je tudi oba dva dni zapora v Šumaricah niso dobili niti kaplje. Na smrt obsojenim ni treba piti, ne jesti, treba jim je samo še kroglice iz mitraljeza ali revolverja. Krogel pa je bilo še dovolj! Za to so gospode komandanti Nemci in Ljotičevci temeljito poskrbeli z vso prusko natančnostjo.

20. oktober je bil eden najhujših poznojesenskih dni v Kragujevcu. Nebo je bilo jasno, niti oblaka ni bilo na njem. Mrzlo jutro je napovedovalo tople jesenski dan. Proti večeru pa je zopet pritisnil mraz. Nas v topovskih barakah je popoldne, četudi smo bili natlačeni v njih kakor sardine, zeblo. Barake so bile lesene, brez podstrešja. Približno v višini dveh in pol metra so bile line, podobne oknom, zamrežene s širokimi železnimi križi. Ako je kdo izmed obsojencev hotel pogledati skozi lino, da bi videl, kaj se godi zunaj, smo ga morali dvigniti. Tla so bila betonska, na njih je bilo ponoči strupeno mrzlo. V barakah smo stali ves dan in vso noč tesno drug ob drugem. Nemi in nervozni smo se prestopali z noge na nogo. Strgali smo po žepih tobačni prah in ga zvijali v časopisni papir. Vso potrebo smo opravljali kar v

baraki. Že popoldne je zavladal poleg mraza še neznosen smrad. Pritajeno smo se pomenkovali o žalostni usodi, ki nas čaka, vendar se popoldne še nihče ni nadejal najhujšega.

V drugi baraki, kjer je bilo zaprtih tudi nekaj Slovencev, je bilo tudi okoli tisoč de'avcev, ki so regulirali Lepenico. Večina si jih je pri tem delu poiskala priložnostni zaslužek, da so se tako izognili delu v Vojnotehničnem zavodu. V trenutku, ko se je začela blokada mesta, so bili ti delavci izven nje. Glavna dela so bila približno tri kilometre izven mesta. Ko so delavci opazili, kaj se godi v mestu, so hoteli pobegniti. Tudi iz Vojnotehničnega zavoda so jim tovariši signalizirali nevarnost. Toda delovodje in vodilno osebje je bilo mnenja, da jim ne preti nobena nevarnost, ker so na nujnem in važnem delu. To naivno vero so krvavo plačali naslednji dan. Le okoli dva'set de'avcev, ki so de'ali na osamljenem odseku, na bliže selu Grošnici, je takoj delo zapustilo in pobegnilo v koruzna polja. Druge, ki so delali dalje, je pol ure kasneje zajela blokada. Čez dobro uro so bili že v naši baraki. Le redki so preživeli naslednji dan. Toda še ti le kot talci v zaporih, kjer so jih čakale nove muke, ki se lahko primerjajo s smrtjo samo...

Skozi majhna, zamrežena okna barak so sijali zadnji žarki zahajajočega jesenskega sonca. Poslavljali so se od tisočev na smrt obsojenih, ne da bi ti sami vedeli za to grozno dejstvo. Naslednji dan je sijalo po ustreljenih in s krvjo oškropljenih truplih, ležečih na kupih, kakor so jih postrelili...

Proti večeru smo se šele začeli zavedati nevarnosti, v kateri smo bili in ki se je od ure do ure večala. Tu pa tam so se odprla vrata v tej ali oni baraki. K vhodom so prihajali Ljotičevi oficirji v spremstvu nemških straž ter imenoma pozivali določene ljudi. Bili so primeri, da se tisti, ki so ga klicali, ni hotel javiti v strahu, da bi ga ne odgnali kam drugam. Hoteli pa so ga le izpustiti. Naslednji dan pa je delila usodo z vsemi drugimi, ki so bili v baraki. Po dveh, treh takih obiskih smo si ustvarili jasno sliko. Iz naše barake je odšlo na ta način okoli sedemdeset ljudi. To so bili ljudje, ki so imeli v mestu dobre zveze, znance in vplivne prijatelje pri Ljotičevcih in Nemcih. Vendar pa to mešetarjenje ni bilo samo zaradi znanstva in prijateljstva.

Bekanntmachung

Die folgten und hinterlistigen Ueberfälle in der vergangenen Woche auf deutsche Soldaten, wobei 10 getötet und 26 verwundet wurden, mussten gesühnt werden.

Es wurden deshalb für jeden getöteten deutschen Soldaten 100 und für jeden verwundeten 50 Landbewohner u. zw. vor allem Kommunisten, Juden und deren Helfschelken, zusammen 2.300, erschossen.

In Zukunft wird bei jedem ähnlichen Fall, sei es auch nur ein Sabotageakt, mit gleicher Strenge durchgegriffen werden.

Der Standortälteste.

Grozni letak iz Kragujevca.

Standortkommandantur
Kragujevac

V Kragujevcu 21. oktobra 1941

RAZGLAS

Strahopetne in zahrbtne napade na nemške vojake v minulem tednu, ko je bilo 10 mrtvih in 26 ranjenih, je bilo treba maščevati.

Zategadelj je bilo za vsakega padlega nemškega vojaka po sto in za vsakega ranjenega po petdeset domačinov, in sicer zlasti komunistov, banditov in njihovih pomagačev, skupno 2.300, ustreljenih.

V prihodnje bo vsako podobno dejanje, najsi bi bila tudi samo sabotaža, enako strogo kaznovano.

Garnizijski starešina

Nekatere družine zaprtih so tem odpadnikom štele težke tisočake v odkup svojcev. Vsote, o katerih so govorili javno po Kragujevcu, so v mnogih primerih presegale sto in več tisoč dinarjev. Ta dan in to noč so nekateri ljudje, ki so bili v dobrih odnosih s krvniki, zaslužili težke milijone s podkupovanjem. To so bili organizirani Ljotičevci. Odločali so o življenju in smrti. Reševali so seveda samo one, ki so lahko šteli denar, in to dosti denarja. Ta dan in to noč so trgovali z življenji na kragujevski občini in policiji. Na občini je mešetaril novo ustoličeni Ljotičev predstojnik Strahinja Janjič. Ako je bila odkupnina po njegovih pojmih premajhna, je rezko odgovoril: »Neče biti ništa, ti možeš da platiš više.«

Proti večeru se je prizibal v našo barako visok švabski podoficir in rekel v nemškem in srbskem jeziku, naj se javijo vsi, ki so pripadniki nemškega Reicha, Romuni, Hrvatje, Bolgari in Madžari. Menil je vse državljane onih držav, ki so se bojevale na strani »Velikega nemškega Reicha« za osvoboditev Evrope. Ti so bili takoj odpuščeni s potrdili kazenske ekspedicije, da so popolnoma prosti.

Kasneje je prišel v našo barako mlad Ljotičev oficir v činu podpolkovnika, ki so ga nemški stražarji sprejeli z veliko strumnostjo. Po razgovoru z okoli stoječimi smo Slovenci takoj spoznali po njegovem naglasu, da je po rodu Slovenec. Prerinili smo se v njegovo bližino in ga prosili, naj nam pomaga. Odgovoril nam je kratko, da nas ne more izpustiti, ako nimamo nikogar v mestu, ki bi lahko jamčil za nas. Njegov odgovor bi določene lahko prevedli takole: V mestu nimate nikogar, ki bi lahko položil visoko odkupnino za vas. Ta Ljotičev komandant je bil bivši jugoslovanski poročnik Lautner, doma iz Maribora. V tem času je bil komandant uziškega odreda, ki je bil stacioniran v osnovni šoli v mestu. V okolici Užic ga je kasneje doletela pravična kazen. Zgorel je živ v tanku, katerega so zažgali partizani.

Po razgovoru z Lautnerjem smo bili na jasnem. Za nas ni rešitve.

Nastopile so dolge, moreče nočne ure. Težkim mislim, smrtnim mukam smo se predajali na smrt obsojeni. Toda vkljub temu je skoraj vsak gojil v srcu tiho željo, iskrico upanja, da se bo vendar našel kdo

v mestu, ki se bo pobrigal za njegovo življenje. Toda bile so le želje, ki so ostale neizpolnjene. Smrt je to noč objemala to-povske barake s svojimi dolgimi koščenimi rokami. Zunaj barak pa so se vsaki dve uri menjavale nemške straže...

21. oktober 1941 — črni dan za Kragujevac in vso Srbijo...

Mraz, ki je silil v nočnih in jutranjih urah v barako, je naznanjal lep dan. Okrog sedme ure so se vrata naše barake odprla. Dežurni oficir je stopil med nas z resnim, mrkim obrazom. Odredil je, naj se bolniki priglasijo k zdravniškemu pregledu. Truma fantov in mož se je javila, misleč, da se bodo na ta način lahko rešili preteče nevarnosti. Hitro je oficir odbral na bližjih sto, ki so nevede nastopili prvi pot v smrt. Njim so potem vse naslednje ure do dveh popoldne sledili tovariši iz vseh šestih barak. Na prostoru pred barako so jih postrojili po tri in tri v vrsto, nato pa jih je odpeljala četa vojakov. Po njihovih odhajajočih korakih smo spoznali, da so se oddaljevali od ceste v stran. Odpeljali so jih proti Šumaricam, k valovitim gričem in majhnim ozkim dolinicam. Tu in tam so se razprostirali mali gaji borov, smrek in akacij. Med njimi so bila koruzna polja in majhne travniki. Šumarice se razprostirajo med selom Stanovi, staro delavsko kolonijo Vojnotehničnega zavoda, selom Devostinom in gornjim kragujevskim parkom. To je prostor, ki je bil določen za streljanje talcev. Tukaj so tudi grobovi žrtev množičnega streljanja. Tukaj je jugoslovanski Katyn, ki ga nemški propagandni minister dr. Göbbels ni odkril do svoje smrti.

Silna radovednost nas je mučila, kam vodijo bolne tovariše. Privzdignili smo nekaj tovarišev, da so pogledali skozi line. Vsa kolona talcev in stražnikov se je vila po valovitem hriščku v ozko dolinico. Približno pet sto metrov od naše barake so se ustavili. V naslednjih minutah smo zaslišali rezek žvižg piščalke. Dva mitraljeza, ki sta bila že prej za to pripravljena, sta za-regljala svojo smrtonosno pesem. V piči minuti je bilo ustreljenih sto ljudi. Padanje mrtvih in težko ranjenih je bilo od daleč popolnoma podobno žetvi. Kakor zrelo žito pod srpom žanjice so padali obsojenci.

V baraki je nastal preplah, ko so tovariši, ki so gledali skozi okno, opisovali do-

godke v Šumaricah. Nekateri so pri tem izgubili zavest, drugi so se metali po tleh kakor božjastni, tretji so popolnoma podivjali. Nekateri so bili tako nervozni, da so si v tem stanju zgrizli prste na rokah do kosti, ne da bi čutili bolečine.

Bili smo brez vsake moči, toda samo na videz. V nas je spala mogočna sila, samo vzbuditi bi jo morali pravi čas, da bi lahko v ugodnem trenutku storila svoje. Toda manjkalo nam je povezave med barakami. Če bi to vzpostavili v večernih urah ali zjutraj zgodaj, bi se rešila lahko vsaj polovica obsojencev, mogoče še več. Upor posamezne barake bi bil obsojen na neuspeh in bi terjal pogin vseh tudi v drugih barakah. Le redkim posameznikom bi se bil beg posrečil. Gotovo pa je, da bi v gneči in boju padlo tudi precejšnje število morilcev. Primer upora in bega, ki se je izvršil okrog pol dvanajstih, je to potrdil.

Po preteku dobrih desetih minut so se vrata barake zopet odprla na stežaj. V barako so stopili stražarji s pripravljenimi brzostrelkami. Na vprašanje, kdo se javi na zdravniški pregled, so se vsi obsojenci stisnili v zadnji kot barake, da je bila notranjost skoraj do polovice prazna. Nihče se ni več javil k zdravniškemu pregledu, četudi jih je bilo v baraki mnogo božnih. Kakšen je zdravniški pregled zunaj, so nekateri videli, slišali pa smo vsi. Nemci se niso niti za trenutek obotavljali. Pograbili so najbližje in jih s suvanjem in obcaenjem potisnili iz barake. Takoj pri izhodu jih je obstopila močna četa in jih spremljala na morišče. V nekaj minutah so ponovno formirali mrtvaški sprevod živih ljudi. Iz barake so jih pregnali v ozek prostor, ki se je razprostiral takoj ob vhodu. Obdan je bil na vsaki strani z žično oviro. V tem prostoru so obsojence legitimirali. Njihove legitimacije so metali v za to pripravljen koš. Od vsake skupine so odbrali dvajset do trideset fantov. Odpeljali so jih na travnik pred barako, kjer so jih ponovno postrojili v skupine po tri. Vsi so morali posesti. Približno dvajset metrov pred postrojeno sedečo kolono so postavili mitraljeze. Straže so jim zagrozile, da se ne sme nihče ganiti, sicer bo takoj ustreljen. Obsojenci na travniku so sedeli in gledali s široko razprtimi očmi kolono za kolono smrti, ki so se vrstile iz vseh šestih barak. Iz vsake barake so dolo-

čili k skupini, sedeči na travniku, dvajset do trideset mož. Še danes ni popolnoma pojasnjeno, kako so izbirali ali kakšni motivi so jih vodili, da so izbirali talce na ta način. Po številu sedečih na travniku se je lahko sklepalo, da so določili za talce okrog dvajset odstotkov vseh obsojencev.

Ozračje v drugi baraki, kakor v vseh ostalih, je bilo strašno. Za vsako skupino obsojencev, odpeljanih na morišče, je bilo v baraki več prostora. Lahko smo se prosto gibali, lahko smo sedeli na betonskem tlaku, lahko smo tudi hodili. Tovariši so bili popolnoma izčrpani, neprespani. Morila nas je strašna žeja, lakote nismo čutili. Iz oči nam je sijala smrtna groza, ki se je od trenutka do trenutka stopnjevala. Poglede smo upirali le na vrata barake, čakajoč, da se bodo ponovno odprla in bo vkorakala straža, da jih povleče naslednjih sto ali sto petdeset na morišče. Bili smo podobni živalim, zaprtim v kletki, ki si divje žele prostosti življenja. Na ušesa nam je donelo ropotanje mitraljezov, pobijajočih tovariše, ki so pred nekaj minutami zapustili našo barako. Pred barakami pa smo slišali vpitje straž. Vsak surov klic je še povečal strah in grozo. Tovariši so nemo sedeli po kotih barak, sami vase poglobljeni in popolnoma odsotni z duhom. Drugi so hodili nervozno sem in tja, zaletavali se v tovariše, govorili sami s seboj pretrgano, brez zveze, posamezne besede. Zopet drugi so se glasno, nežno poslavljali od svojih družin, otrok, katerih ne bodo nikoli več videli. Mnogi so sedeli na podu in pisali svoja imena, jih vtikali v žepe, da bi jih mrtve laže spoznali svojci in jih pokopali v skupnem družinskem grobu. Mnogi so pisali svojim ženam poslovilna pisma, polna nežnosti in ljubezni. Videli si ljudi, ki so se kakor božjastni metali po podu, da jih je morala straža s puškinimi kopiti vzdramiti. Prisebnejši tovariši so jih vodili pod pazduho iz barake. Brez dvoma je nekaj tovarišev od prevelikih duševnih muk in strahu v baraki znorelo. Bili pa so tudi primeri popolne duševne uravnovešenosti. Mirno, kakor da se jim ne more nič hudega zgoditi, so si zvižgali cigarete in z užitkom kadili. Z enako mirnostjo so se postavili v vrsto, popolnoma mirno oddali svojo legitimacijo in odšli na morišče ali na travnik med sedeče talce.

Zanimiva je ugotovitev, da so se ljudje, ki so se imeli popolnoma v oblasti, večinoma tudi rešili. Na obrazih ljudi si lahko bral njih usodo. Na vsakem si lahko videl, kdo je zaznamovan s smrtjo. Najhujše je bilo dejstvo, da ni nikdo v baraki vedel, kako je zunaj. Vedeli in videli smo le to, da so nekateri sedeli na travniku pred barako, da se ta grupa stalno veča in da teh ne streljajo.

Videli smo možnost, da si ohranimo življenje. Življenje, ki je tako lepo, četudi je težko... Toda kako, to je bila za nas velika neznanka. Vsi smo bili enih misli. Te misli so se zgostile v eno samo: živetil! Živeti, živeti in se maščevati! To je bila velika, globoka, vroča želja nas vseh in mučila nas je do blaznosti. Z vsakim trenutkom se je večala, čeprav smo bili z vsako sekundo bliže onemu velikemu, neznanemu, čemur se pravi smrt. V teh trenutkih nihanja med življenjem in smrtjo so se rodili v domišljiji mnogih na smrt obsojenih veliki načrti za življenje.

Padali smo iz ene skrajnosti v drugo. V duhu si se videl ustreljenega, razmesarjenega na gomili mrtvih in umirajočih, toda že v naslednjem trenutku svobodnega, ko hitiš vesel in srečen na sprehod s svojo družino. Vrata, ki so se s hrupom odprla, pa so te zopet vrnila v strahotno stvarnost.

Možgani niso mogli več stvarno, trezno misliti. V trenutku si lahko pregledal vse svoje življenje. V desetinki sekunde so se razvrstili pred duhovnim očesom vsi najvažnejši dogodki življenja. V naslednjem hipu si čul najslajše melodije, nato pa je nastopila popolna praznosta... Preko vsega tega pa je zmagovala velika misel: živeti in se maščevati!

Smrt sama ni strašna in ne težka. Strašno je živeti in se zavedati, da te v naslednjem trenutku ne bo več. To je ono strašno, ono težko, ki je težje od smrti same in muči človeka do onemoglosti.

Zopet so se odprla vrata z običajnim ropotom, že devetič od sedme ure zjutraj. Ura je morala biti okoli pol desetih dopoldne. V meni in tovarišu Mihajlu, učitelju iz Kragujevca, je dozorel v trenutku sklep. Nekaj naju je gnalo z vso silo iz barake. Niti sekunde več nisva mogla vzdržati. Prijela sva se za roko, uvrstila sva se v kolono, ki so jo straže formirale. Službujoči oficir na-

ju je čudno pogledal. Ko sva prestopila prag zaduhle, smrdljive barake, naju je objelo toplo jesensko sonce s svojimi božajočimi žarki, nad nama se je bočilo jasno nebo. Globoko sva zadihala čisti zrak. Lahren vetrič se je poigral z vejami akacij, smrek in borov. Na desno od nas so se med orumenelim listjem slivnjakov in sadnega drevja belile hišice sela Stanov. Z nama se je razprostiral borov in smrekov gozdiček. Gozdiček je bil videti tako blizu, da bi ga lahko dosegel skoraj z roko, in vendar je bil tako neskončno daleč. Tam je bila svoboda, življenje. Kakšno nasprotje z notranjostjo barake... Nad barakami, nad šumaricami pa je smrt veličastno in molče vladala nad tisoči življenj...

S tovarišem sva bila nekako v sredi kolone. Skozi ozek prehod sva prišla na prostor, kjer so pregledovali legitimacije in jih metali v koš. Pokazal sem modro, uradniško legitimacijo. Oficir, ki je bil navzoč, jo je pogledal. Bil je isti, ki me je odpeljal s stanovanja. Brez besed nama je pokazal z roko na levo kolono, ki je bila določena za talce. Straže so naju odpeljale na travnik. Tam so nama ukazali, da sedeva pred mitraljeze...

Žalosten je bil primer, ki se je dogodil pri naslednji grupi. V ozkem žičnem prostoru so razdelili kolono, ki je prišla iz barake. Oficir je razdelil kolono na dva dela. Večji del je bil določen za streljanje, manjši pa za talce. Ko je kolono razporedil, se je za trenutek oddaljil od nje. Mimo je prišel nemški vojak, ki je spoznal v koloni nekega delavca. Prijel ga je za ramo in ga potegnil iz gruč ter ga potisnil v manjšo skupino. Ko se je oficir vrnil, je obe koloni ponovno preštel. V manjši skupini je naštel enega preveč. Šel je nekajkrat mimo manjše skupine, motreč vsakega posameznika. Ni se mogel takoj odločiti, kdo naj bo ponovna žrtev. Po obotavljanju, ki je trajalo gotovo deset minut, je ukazal, naj se v vrsto postavi tudi starega moža srednje postave, zelo dostojno oblečenega. Vsa njegova zunanost je kazala človeka globoke inteligence. Prijel ga je za roko in ga uvrstil v kolono za streljanje. Mož se je popolnoma obvladal. Niti trenil ni z očmi. Postavil se je kot zadnji v vrsto in popolnoma mirno pogledal okoli sebe. Z dostojanstvenimi in počasnimi koraki je odšel na svojo zadnjo pot. Bil je ravnatelj kragujevskega učiteljišča.

Pri vsakem regljanju strojnic je bilo ubitih okoli sto mož. Po streljanju so nalašč zato določeni krvniki pregledali na hitro vsako skupino in z revolverji zaključili zverinsko delo nad možmi, ki so se zvijali težko ranjeni v smrtnih mukah.

Okrog poldneva so pripeljali iz barake skupino, v kateri so bili v veliki večini sami mladi, krepki možje. Med njimi si videl delavca, obrtnika in uradnika. Izločili so potrebno število in jih pod stražo odpeljali na travnik. Drugim, v vrsti stoječim, so pobrali osebne izkaznice. Četa, ki je bila določena, da jih odpelje na morišče, jih je obkrožila. Korakali sta spredaj dve vrsti, ob straneh pa ena vrsta stražarjev. Žalostni sprevod so zaključili zopet stražarji z naperjenimi brzostrelkami. S takim spremstvom je nastopila skupina svojo zadnjo pot. Toda ne vsil! Med njimi so bili redki posamezniki, ki so se v zadnjem trenutku rešili s svojo veliko življenjsko energijo, junaštvom in preudarnostjo.

Približno štiri sto metrov od barak se je vsa kolona zaletela v stražarje. Kolikor smo mogli opazovati, se je kolona hotela v hipu razkropiti. Stražniki so bili čuječi. Vnel se je neenak boj. Strašnejšega si niti v najbujnejši domišljiji ni mogoče misliti. Na prvi pogled se je zdel ta boj brez nade. Vse zasede, spretno zamaskirane in razpostavljene po Šumaricah, so začele streljati na to bojujočo se skupino. Švabske zasede so streljale vse vprek, tudi po svojih »kameradih«. Med bojem so pokale ročne granate. Skupina mitraljezov pred nami je začela streljati preko naših glav. Vsi smo nagonso polegali po travniku, boječ se, da bodo obrnili cevi mitraljezov tudi na nas. Boj je trajal približno deset minut. Kolikor so mogli dobiti podatkov kasneje, so se rešili iz te skupine menda samo trije. Vsi drugi so padli v junaškem, neenakem boju.

Po tem strašnem dogodku smo bili priča drugemu prizoru. Kakih tisoč metrov oddaljen od nas se je prebijal po majhni požeti njivi mladenič. Z velikimi skoki se je poganjal preko njive po vseh pravih vojaške taktike. Zdaj pa zdaj se je vrغل na tla, po kratkih trenutkih se je zopet pognal dalje. Z dolgimi skoki je hotel doseči gozdiček. Mitraljezi so divje sekali za njim. Bežeči se ni niti trenutek obotavljal. Srečno je prekoračil gozdiček. Videli smo ga, kako se je bližal žični oviri. Tudi zaseda pri sta-

ri delavski koloniji je začela streljati po njem. Strojnica je sekala v kratkih rafalih. Zemlja po travniku se je prašila pod streli. Zdelo se nam je, da je ranjen v roko. Z zadnjimi napori je hitel dalje, prekoračil najnevarnejše mesto na hribčku in izginil v gozdič v smeri sela Stanov.

Vsi smo si globoko oddahnili. Med vrstami talcev je šel šepet: »Rešil se je!«

Tudi Nemci so imeli več mrtvih in šestnajst ranjenih. Avtomobili Rdečega križa so jih takoj odpeljali.

Po tem uporu so barake še močnejše zastražili in podvojili straže v Šumaricah. Bil je kratek posvet oficirjev. Po preteku četrte ure se je streljanje nadaljevalo. Iz barak so privlekli posamezne manjše skupine, ki so jih takoj pred vrati zvezali z dolgimi vrvmi. Prvemu so ovili vrv okoli vratu, drugemu poleg njega stoječemu okoli ramena, tretjemu okoli noge, dokler ni bila vsa skupina, določena za streljanje, povezana med seboj.

Nihče si ne more predstavljati tega žalostnega prizora, te zvezane kolone, obdane z močno stražo. Tem skupinam niso pobrali niti legitimacij. Nikogar niso izvzeli, nikogar izbrali za talca. Vsi možje in fantje, ki so ostali še v barakah, so bili ustreljeni in pred usmrtitvijo povezani na zverinski način.

V smrtnem strahu so se nekateri skrili na široke tramove ostrejša v barakah, misleč, da bodo tako ušli streljanju. Ko so jih stražniki zagledali, so jim ukazali, naj takoj splezajo nazaj na tla. Pozivu se niso takoj odzvali. Postrelili so jih kar na tramovju, da so mrtva trupla, prerešetana s krogli, popadala z ostrešnih tramov na betonski tlak barake.

V skupinah za streljanje so bili tovariši, ki so pokazali nadčloveško prisebnost duha in se rešili. Že v baraki so videli skozi line, kako poteka ubijanje. Videli so, da dajejo pred streljanjem znak s piščalko, hip nato pa začno regljati strojnice. Preračunali so natančno trenutek, ko je zabrlizgala piščalka in se je pričelo streljanje. V desetinki sekunde se je moral vreči na tla, preden so ga dosegli smrtonosni streli. Nanj so padali mrtvi in težko ranjeni tovariši. Ti redki posamezniki so nato ves dan ležali popolnoma mirno pod kupi mrličev, vsi omočeni z njihovo krvjo, nekateri tudi sami ranjeni. V nočnih urah, ko so morilci za-

pustili kraj smrti in so ostale le redke straže, so se previdno splazili izpod kupa mrličev. Pot iz smrti v svobodo, v ponovno življenje je bila takim srečnikom prosta.

Okrog druge ure popoldne so se barake izpraznile do zadnjega moža, da, do zadnjega živega moža. Ustreljeni mrlič so ležali kar v barakah. Čakali so, kdaj pridejo talci, njihovi sotrpini v teh strahotnih barakah, da jih položijo k drugim v zadnje prebivališče ob potoku, ki teče po ozkih, majhnih dolinicah v Šumaricah. Čakali so še ves teden, preden se je pokop pričel. Tudi druge žrtve so ležale na kraju umora. Še ves teden je bičal hladen jesenski dež žrtve, ki so ležale vse povprek po dolinicah Šumaric.

Vse preživele, ki so sedeli za časa streljanja pred barakami, so zbrali. Živih nas je ostalo približno dva tisoč pet sto.

Postrojili so nas v velike pravokotne kolone. Pred nami se je zbral ves štab, ki je vodil streljanje. Tu so bili tudi nekateri Ljotičevi oficirji. Po kratkem razgovoru je stopil iz gruče krvnikov pred nas oficir in nam v kratkih, komaj razumljivih stavkih v srbskem jeziku pojasnil, kako smo lahko veseli, da smo ostali živi. Vse to, kar smo videli in slišali, naj obdržimo v največji tajnosti. Najbolje je, da vse takoj pozabimo. V nasprotnem primeru bomo takoj vsi »razstreljeni«, kar je med govorom večkrat poudaril. O tem najgrozovitejšem pokolju res ni bilo potrebno govoriti, posebno ne v Kragujevcu, ker so nemi grobovi v Šumaricah govorili v vseh jezikih sveta v dovolj razumljivi govorici.

Nato so začeli »sortirati« preživele v tri skupine. To prebiranje živega blaga je trajalo nad dve uri. Na levi strani topovskih barak je bila zbrana največja grupa ljudi. V srednji grupi je bilo okoli štiri sto mož. Njih starost ni presegala štiridesetih let. V skupini popolnoma na levi so bili najkrepkejši. Tudi ta grupa je štela okoli štiri sto mož. Ljudi te grupe je izbral mlad plavolas Ljotičev oficir, po činu kapetan. Vsakega je vprašal po imenu, poklicu, družinskih razmerah in o odslužitvi kadrovskega roka. Ko je bilo grupiranje končano, je stopil pred nas nemški oficir. V komaj razumljivem jeziku nam je razložil, zakaj so nas tako razvrstili. Najmočnejša skupina, ki je štela preko tisoč mož, je bila določena, da takoj zapusti kraj smrti. Bili so prosti.

Srednja skupina je bila določena za talce pri nemški kragujevški komandi. Leva skupina pa so bili talci pri Ljotičevcih.

Ko je prva grupa odšla, so zbrali Švabi svoje talce. Odpeljali so jih preko Šumarice po bližnjici v topovske barake v stari delavski koloniji. Visoka, temačna zgradba je stala na sosednem hribčku kakor pošastna silhueta, ki ni obetala nič dobrega. Tu so tovariši preživali še štirideset dni v smrtnem strahu. Vsak dan so se z grozo ozirali na Šumarice, kjer so ležali mrtvi tovariši. Tudi ta večer so legli spat na gola betonska tla brez večerje in vode, že tretji dan.

Že so legale prve bežne sence večernega mraka na barake, ko so postrojili tretjo skupino. Ta je bila določena za talce pri Ljotičevcih. V četverstopih so nas gnali v zapore. Obdale so nas Marisavove in Lautnerjeve straže. Ko so nas prignali v mesto, so se že pri prvih hišah, vkljub policijski uri, začela odpirati okna in hišna vrata. Takoj nato so prišle žene, dekleta in otroci na cesto. Glasen jok se je razlegal po ulicah, koder je šla kolona. Tu pa tam se je v gneči zaslišal vrisk sreče in veselja, če so zagledali med nami znanca. Vprašali so nas po svojcih, ki jih ni bilo v koloni. Nemo smo odkimavali, nismo mogli odgovarjati, nismo jim mogli povedati krute resnice. Velike vprašujoče oči so nas spremljale, dokler nismo izginili v naslednji ulici. Žene so si od žalosti pulile lase, metale se po pločnikih in glasno jokale. Njih jok ni mogel oživiti dragih, v Šumaricah umorjenih.

V mraku so nas pripeljali v policijske zapore, ki so jih že dan pred racijo popolnoma izpraznili. Vse zapornike so odpeljali mimo delavske kolonije v Šumarice in jih postrelili. Bilo jih je preko dve sto. To so prve, svetle žrtve kragujevske tragedije. Nekateri izmed njih so bili zaprti že od prihoda Nemcev in strahovito mučeni. Na njihova mesta v celice smo prišli mi. Naša življenja so bila izročena na milost in nemilost predstojniku policije Stošiću.

Zaradi premajhnih prostorov so nas stlačili po trideset v celico, ki je bila primerna le za šest do osem ljudi. Tudi ta večer nismo dobili hrane. Nudili so nam samo vodo. Poželjivo smo jo pili v dolgih požirkih in si močili razpokane ustne in popolnoma suha grla. Naslednji dan smo vsi

zboleli za črevesnim katarjem. Dan nato smo dobili fiziološko juho in kos kruha, kar pa je našo bolezen še poslabšalo.

Že na dvorišču zaporov so nam povedali, da smo talci pri kragujevškem Ljotičevem odredu. V primeru, da se zgode neredi v mestu in bo kdo izmed Nemcev ali Ljotičevcev ranjen ali ustreljen, bomo plačali račun mi s svojimi glavami. Okrog štiri sto nas je bilo — torej toliko življenj za štiri mrtve ali osem ranjenih Švabov ali Ljotičevcev. Res poceni so bila naša življenja!

Bili smo živi mrtveci in le z velikim naporom smo se držali pokonci. Z bledih, vdrlih obrazov, iz globokih, žalostnih oči sta zrla strah in glad. Bili smo umirani, neobriti, vsi v povaljanih oblekah. Polegali smo po golem podu, zaspali nismo mogli.

Ponoči so vse straže po mestu večkrat priče hkrati streljati. Kmalu nato so pridrele nemške patrulje v celice. Pripravili smo se na najhujše. V vsaki celici so nas s prusko natančnostjo po dvakrat prešteli, nato pa hrupno zaklenili vrata. Oddahnili smo si. Preštevanje se je ponoči večkrat ponovilo. Ujetniki so že docela izgubljali živce, nekateri so na pol blazneli.

Predstojnik policije Stošić in komandant kragujevškega Ljotičevega odreda Marisav Petrović sta si izmislila, da bi držala Kragujevčane v stalni živčni napetosti, še nekaj posebnega — izmenjavanje talcev.

Gotovo sta imela namen, da bi ubila v vsakem posamezniku ponos in uporniško voljo. Po nekaj dneh so najbolj izmučene talce izpustili, namesto njih so v mestu aretirali druge. Predvsem so iskali in lovili one, ki so jih imeli na sumu, da simpatizirajo s partizani, pa so bili na kakršen koli način še vedno prosti. Obenem so razglasili po mestu, naj se javijo prostovoljci v kragujevški Ljotičev odred. Obljubovali so dobrovoljcem, da bodo ščitili njihove družine.

V dneh Ljotičeve strahovlade je naglo sodišče pogubilo mnogo zavednih ljudi in nekaj ujetih partizanov.

Komandant užiškega odreda Lautner se je obrnil na slovensko kolonijo s pozivom, naj tudi Slovenci stopijo kot prostovoljci v Ljotičeve odrede. Z veseljem lahko poudarimo, da ni bilo v Kragujevcu niti enega Slovenca, ki bi iz strahu ali koristoljubja sledil tem vabam.

Ustreljeni talci so ležali še nepokopani v Šumaricah. Nikdo se ni zmenil zanje. Le redke nemške straže so tu in tam obhodile prostor smrti. Kmalu se je vreme spremenilo. Najlepšim poznojesenskim dnevom je sledilo deževno vreme. Deževalo je ves teden. Ta čas so ležali mrtvi na gomilah, kakor so bili postreljeni. V dežju in mokroti so začeli počasi razpadati. Družbo so jim delali psi, ki so lizali strjeno, v dežju namočeno kri, ptice pa so kljuvale njih telesa.

Tu pa tam se je odtrgala iz mesta od žalosti in nesreče obupana žena in odšla iskat svojega moža. Jokajoč je med mrtveci iskala svojega dragega. Mnoge žene so našle svojce razmesarjene, da so jih spoznale le po obleki. V nočnih urah so jih zavile v rjuhe in s težkim mrtvim bremenom na hrbtu so se zatekle v bližnja sela, da so jih tam pokopale. To niso bili redki primeri.

Šele po preteku tedna so se spomnili oblastniki na pol izumrlega mesta, da bi bilo dobro mrtve pokopati.

Talci, ki so bili v zaporih, so se jim zdeli za ta mrtvaški posel najpripravnejši. Naj ti, ki so preživeli svoje tovariše, končajo zadnje dejanje tragedije, ki so jo bili pripravili ob sodelovanju Ljotičevcev.

Dan na dan so talci kopali jame za množične grobove v Šumaricah. Ljotičevci so imeli še posebno zanesljive ljudi, ki so mrtve ponovno preiskali, da ni šel v izgubo kak prstan, denar ali druga dragocenost. Bile so hijene, ki so opravljale ta ogabni posel.

Dragocenosti je prevzemala občina ali policija, bolje Strahinja Janjić, Stošić in njihovi najzvestejši. Teh predmetov se je še držala kri nedolžnih talcev, a krvniki so z zadovoljstvom sprejemali te dragocenosti in tako sami sebe zaznamovali s krvjo nedolžnih.

Množični pokolji so bili po vsej Šumadiji in deloma tudi drugod po Srbiji, vsega skupaj je padlo sto tisoč ljudi. Namen okupatorja in njegovih hlapcev je bil, da s temi pokolji ustrahujejo Srbe, kar pa se jim ni posrečilo. To je Šumadija kasneje tudi dokazala. Predvsem so hoteli ustaviti v srcu srbstva napredovanje narodno osvobodilnega gibanja in preprečiti ljudem vstop v partizane.

Ko so legale mračne, strahotne oktobrske noči na izmučeno, hudo prizadeto delavsko središče Šumadije, na Kragujevac, se je slišalo iz vseh hiš pritajeno jokanje. Na hišah so po tamošnjem običaju plahutale v vetru in jesenskem dežju črne zastave. Kragujevac je postal mesto smrti — nekoč tako živo mesto delavnih ljudi! Palilula, ciganska četrt, je bila izumrla. Skoraj vse preostale ciganske družine so se izselile. Njihove preproste hišice, narejene iz blata, so imele odprta vežna vrata. Tu pa tam je ležal pred hišo pes, zvesti čuvar doma, in pričakoval gospodarja, ki je ležal mrtev v Šumaricah.

Ljudje so hodili nemi in tihi po ulicah. Še govoriti si niso prav upali. Bali so se vohunov in gestapovcev.

Novi predsednik mestne občine Strahinja Janjić je uvedel v mesto posebne metode — telesno kazen. Mesto je zašlo v čase kneza Miloša. Batinanje ljudi je bilo sedaj na dnevnem redu. Za vsak najmanjši prekršek so pretepali ljudi na najprometnejših točkah mesta. Telesno kazen je izvrševal bivši pop Vaso.

Če bi v teh dneh pogledi kragujevških žena, deklet in dece ubijali, bi ne ostal v vsej Srbiji živ niti en Nemec, niti en ljotičev.

V teh mračnih, strahotnih večerih in nočeh so matere - vdove s solzami v očeh polagale v zibelke dojenčke. Niso jim prepevale uspavank, s solzami so jim močile pleničke.

Kolike so žrtve množičnega ubijanja v Kragujevcu? Na dan samega streljanja so Nemci objavili na lepakih, da so ustrelili dva tisoč tri sto »banditov in njihovih pomočnikov«. Po legitimacijah, ki so jih odvezeli obsojencem pred ustrelitvijo, je mestna občina objavila seznam ustreljenih. Na

tem seznamu je bilo tisoč osem sto žrtev. Po cenitvah raznih dobrodelnih društev, ki so delila pomoč vdovam in sirotam padlih, je bilo preko sedem tisoč dve sto ustreljenih v samem Kragujevcu. Ni dvoma, da je bilo število ubitih večje od uradnega štetja. V času streljanja je bilo po opravkih v mestu precejšno število prebivalstva iz okolice. V Kragujevcu in gružanskem srezu je bilo ustreljenih te dni do 12.000 ljudi.

Šumarice imajo svojo veliko zgodovino. Aprila 1941 so bili v njih zadnji boji z motoriziranimi okupatorskimi edinicami. V Šumaricah so takrat vsemogočni in oholi Frici pokazali Šumadiji svojo veliko kulturo. Tukaj so Nemci vse ranjene vojake bivše jugoslovanske vojske hladnokrvno pobili. Ta kraj so Nemci nekaj mesecev kasneje izbrali za pokolj, da ponovno dokažejo prebivalstvu vso svojo podivjanost.

Tri leta po pokolju se je nehalo nemško gosposstvo nad Kragujevcem. Vprav na dan 21. oktobra 1944 so se bili zadnji boji s poraženimi nemškimi hordami tudi v Šumaricah. Rdeča armada in odredi Jugoslovanske armije so jih gonili proti zapadu.

Minilo je leto v osvobojeni domovini. Dne 21. oktobra 1945 je bil Kragujevac odet v slovesno obleko. Vse hiše so bile okrašene z zelenjem in jugoslovanskimi trobojnicami. Na kragujevških ulicah je bila zbrana vsa Šumadija. Desetine tisočev ljudi so se valile iz vseh ulic proti barakam smrti in množičnim grobovom v Šumaricah. Bila je žalna slovesnost za padlimi žrtvami. Spominski govor na žalni slovesnosti je imel maršal Jugoslavije Josip Broz - Tito. V svojem žalnem govoru je dejal: »Spomin na te heroje, spomin na te žrtve bo večno živel ne samo v srcih Šumadijcev, marveč v srcih vseh narodov Jugoslavije in vsega poštenega človeštva!«

Oračeva

Leopold Stanek

Ko spomlad v deželo grè,
primem plug za priroke,
gonim gor pa dol po polji,
v srcu vse mi je po volji.

Ko pšenička dozori,
mak žanjico veseli —
vabim jo na dômlatke,
venec splela bo za me.

Ko pa zima pride k nam,
bom zaklenil samski hram:
šel bom na gostúvanje
ali pa med prišlece.

Če ne bom za ženiha,
če bo vzela drugega,
prišlec, ji pod okna grem,
se gibanic najesti čem.

Velika leta borbe za svobodo so bila trpka, a hkrati tako lepa, ker si videl toliko požrtovalnosti, ljubezni in tovarištva, da si pozabil na vse težave in nevarnosti. Srečanja iz teh let mi vedno begajo po spominu in kadar se mi posreči, da ujamem katero izmed njih, mi dušo napolni grenkoba žalosti. Kljub temu pa vendar povasujem pri njem in se z dragimi znanci, ki so že na onem svetu, po domače pogovorim in skupaj obnavljamo spomine. Zapisal sem nekaj teh grenkih slik tako, kot sem jih videl kot duhovnik na osvobojenem ozemlju v Beli Krajini. Naslikali pa so jih v svetu nepoznani ljudje, ki so prelivali srčno kri, da bi pognala prelepa roža življenja — svoboda.

Pogreb

Kadar koli sem šel pred vojsko za pogrebom, pa naj je umrl sorodnik, prijatelj ali pa sem moral iti samo zaradi olike, me je potem vedno bolela glava. Še celo narejena žalost se mi je tako globoko zarila v dušo, da sem mogoče bolj občutil žalost kot tako zvani žalujoči. Zato mi ni prišlo nikdar na misel, da bom kdaj šel za toliko pogrebi in videl toliko žalosti. Na pokopališču pri Treh farah sem videl različne žalosti. Toda tista žalost je najhujša, ki se človeku zaje v srce in stisne grlo, ko so oči tako žejne, da pijejo lastne solze in človek brez moči odrevenel stoji ob grobu, v njegovi notranjosti pa divja vihar žalosti in ne najde nikjer razpoke, da bi se izlil in se utešil. Take tihe žalosti je bilo polno v le-tih vojne.

Vsi dogodki, ki so zapustili v mojem spominu kakšno sled, so zvezani vsaj za časa mojega bivanja v Metliki s pogrebi. Ko je propadla Italija in so prišli naši fantje in dekleta v mesto, sta bila dva pogreba: kadar so vdrli Nemci k nam, je bil pogreb. Vendar ti pogrebi so bili več ali manj vsakdanji, umirali so ljudje, katerih življenje se je že nagnilo proti zapadu. Toda pogrebi pri Treh farah, kjer ni bilo po navadi nobenih posebnih zunanjih svečanosti, so se mi vrezali globoko v spomin. Večkrat ni bilo niti dosti nosačev, da bi dvignili krsto in jo spustili v grob. In vendar sem čutil zlasti pri onem partizanu, ki bo povedal svoje

ime šele ob Vstajenju, da pritajeno joče ob grobu njegova mati, ihti njegovo dekle ali sestra. Bila pa je le burja, ki je prinašala uvelo listje iz Borihe. Ali če vidite polno jamo poklanih partizanov, usta so jim odprta v nemi grozi smrtnega strahu in roke se krčevito še v smrti branijo prehoda iz življenja v večnost, tedaj zaslišite za seboj vse njihove drage, ki so Bog ve kje in sedaj nanje mislijo ter se njihovim materam trga srce, če se sinu ni zgodilo kaj zlega. To so bili pogrebci na samotnih pogrebihi, človeško oko jih ni videlo, a bili so tam odreveneli v grozi in žalosti.

Leta 1942 je bilo decembra še kopno. Sonce je sramežljivo gledalo izza oblakov in tudi veter ni bil prehud. Tedaj ga je zadrževala še Boriha, ki so jo pozneje posekali, da bi ne dala partizanom zatočišča. Po trtju tam za Slamno vasjo do Radovice in Grabrovca je bilo tako lepo prijetno, ko je za hip uprlo sonce svoj pogled, da so otroci pustili peč in se šli igrat ven med trtje. Matere so v podstenju luščile fižol in pogledovale za otroki. Božji mir je plaval nad vinogradi in razen otročjega vrišča ni bilo slišati nobenega glasu. Narava je počivala in z njo ljudje.

Počival pa ni nasilnik. Nenadoma je prihrumelo letalo kot kragulj nad kokaši. To je bila za otroke zabava. Tekali so in si ogledovali čudnega ptiča. Matere so klicale otroke domov, kri jim je ledenela ob misli na nesrečo, ki se bo zgodila. Skočile so za otroki, a bilo je prepozno. Kot zlovešči

Tri fare.

krohot so se oglasile strojnice iz letala in pométale med trtjem; zapiskalo je kot burja med koljem, vse je pokrila rjava prst, kot bi zemlja vrela, oblak prahu in dima — in nič več. Letalo je izvršilo svojo na ogo. Pet otrok in žena se je zvijalo v zadnjih krčih, po licih živih so v nemi grozi lile solze. V hipu je smrt pretrgala igro in sonce, ki je bilo tako prijetno toplo, ni moglo več ogreti pet ohlajajočih se trupel.

Drugi dan so prinesli k Trem faram pet krst, velikih in majhnih, belih in črnih. Sveče so otožno metale dolge sence, oglasila se je žalostna pesem slovesa in hkrati upanja na svidenje na onem svetu, ko bomo tudi mi prehodili pot življenja. Kljub upanju pa se mlada mati, ki je izgubila edino dete, ni mogla potolažiti. Solze so ji presahnile, vsa bleda in strta je stala ob jamici, iz katere se je belila krsta. Negibno je boljšeče upirala svoj pogled na grude prsti, ki so jemale v objem njeno najdražje. Naslonila se je na spomenik, zakrilila z rokami in dobrotna omotica jo je rešila zadnje žalosti

Spravna sobota

Sonce je izvabilo v maju vso lepoto belokranjske zemlje. Breze so se belile po stelinikih iznad svetlozelene travice, praprotno je poganja'a in zavijala poganjke kot okraske na srednjeveških gotskih katedralah. Vse je sijalo v dobroti in lepoti. Tu pa tam je skalil pesem murčkov zategel strel iz italijanskega bunkerja. In zvečer, ko je lahna meglica razpredla tančice od Kolpe do Veselice in še dalje do Bočke in Brčic, so iz bunkerjev odmevali v temo strelji, ki so se prelivali v simfoniji groze in sovraštva. Takrat je ob bodeči žici, ki je obdajala Metliko, padel od italijanske strojnice stari Weis, ki se je vesel vračal iz svoje zidanice.

V Ljubljani so tiste dni sklenili, naj napravimo povsod spraven dan, ko bomo drug drugemu odpustili napake, pozabili, kar je bilo, in živel! odslej složno kot dobri sosed. Pri Treh farah, kjer smo imeli vsako nedeljo službo božjo za tiste, ki niso mogli v ograjeno Metliko, je zadnjo majsko soboto prišla množica ljudi, da bi si olajšala vest, odpustila sovražnikom in pripravila svoja srca za dostojen dom božjemu prijatelju. Tam pri žalostni Materi božji je vsak izmed nas potožil svojo bol in jo prosil za

pomoč še vnaprej. Saj vemo, tudi Ona je bila mati, imela je Sina in nobena žalost ji ni bila prihranjena. Zato so se v črne rute odete žene in dekleta zaupno ozirale v njen trpeči obraz, v sedem mečev, ki so bili zabodeni v njeno srce, in prosile, da bi bili dnevi trpljenja, ki ga je prizadejal tujec, že skoraj šteti. Bolj zadaj so stali možje, ki bolj nerodno, a toliko bolj globoko prinašajo prošnje pred božji prestol. Čisto spredej so se pa gnetli otroci, prinašajoč Ji samo eno željo, da bi bili očetje in bratje zopet doma, da se bodo lahko mirno igrali in se ne bo treba bati rjovečih črnih ptičev, ki sejejo smrt in razdejanje.

Vsi so se spominjali domačih, ki so po daljnih taboriščih in ječah trpeli za domovino, za vso lepoto, ki je žalostne oči ne morejo piti. Oči in srca vseh so bila polna prošenj za bojevnike, ki se po hostah, lačni in bosi, a vendar odločno bore, da bi bila dobrotu in lepota slovenske zemlje ohranjena in zopet dana v uživanje poštenim slovenskim ljudem.

Medtem ko je množica pošiljala s tako vnemo vroče molitve pred božji prestol, sta v Rosalnicah in Čurilih krčevito jokali dve vdovi in ihtelee so sirote. Na dan, ko naj bi zavladovalo zopet prijateljstvo in potihnile razprtije, so v zgodnjih jutranjih urah slovenski tujčevi hlapci pretrgali nit življenja dvema gospodarjema.

Število črnih rut se je povečalo in namesto sprave smo imeli dva pogreba.

Petrovo

Kdor je kdaj hodil po vinskih krajih, ve, kaj pomeni gorniku vinograd. Kdor pa je bil v Beli Krajini, ga ni treba popolnoma nič prepričevati, da so najlepše gorice v okolici Metlike. Tam izžarevajo gorice še staro romantiko, nikjer ne vidite oholič gosposkih dvorcev, ampak le leseni hiši in kamnitne zidanice ponujajo slamnato streho soncu v poljub. Nikjer ne boste našli take povezanosti človeka z vinogradom kot prav tam. Vino, trte in hiše, mogoče tudi zidanica, so svet zase. Najlepše trenutke preživi gornik ob uživanju svojega pridelka, ki ga hrani do prodaje v gori in le za potrebo si vzame v barilčku pijačo domov. Spomladi ga kljub napornemu delu na polju zanese v vinograd med trtje, da z božajočim pogledom opazuje njegovo rast in se opaja

Belokranjski vinograd.

ob čarobnem vonju cvetoče trte. Preden trta dozori, ga je strah vsakega temnega oblaka, ko pa iz stiskalnice pricurlja motna tekočina novega vina, je pozabljeno vse trpljenje, ko je v žgočem soncu ril po strmini in rahljaj zemljo ter se krivil pod težko škropilnico. Da, vinogradi okoli Metlike skrivajo toliko lepote, da jih razodenejo še tistemu, ki ne živi vedno pri njih.

Nikdar ne bom pozabil juter, ko sem stopal še v mraku po draški cesti. Od Kolpe se je pronicavo valila megla, Gorjanci so še spali, le prvi ptički so se začeli oglašati. Ko sem prešel prve steljnike, sem zagledal tam spredaj pri Vivodini, kako se je nebo pozlatilo, oblaki so pobegnili, kot da se boje svetlobe, in nenadno se je izza hriba prikazala velika žareča plošča in se sunkoma dvigala, dvigala in nato lahkotno zaplaval po nebu na svojo običajno pot. Tedaj je utihnil vsak glas, tudi ptički so molčeče in spoštljivo pozdravili novi dan.

Ta lepa dežela je bila domovina partizanov. Siromašna in skromna je, a vendar tako dobra kot kruh, ki ti ga odreže mati. Deli se z borci za svobodo našega naroda vse, trpljenje in veselje, kruh in streho. Zato so imeli Italijani tako budno oko na to deželico, ki jo na eni strani napaja Kolpa,

na zapadu jo sršeče gleda kočevski Rog, na severu se ji dobrodušno muzajo Gorjanci in na vzhodu se ji široko smeje vedno sončna Vivodina. S hajkami, požigi, bombardiranjem, bodečo žico in bunkerji so jo skušali ohranili zase. Toda kljub številčni premoči italijanskega orožja je zmugala zavest, ki je vodila partizane, zavest, da se borijo za domovino in za boljše življenje.

V vzhdonem delu te dežele, sredi najlepših goric leže Drašiči, kjer je na Petrovo eden največjih praznikov vsega leta. Ta dan je prošenje. Vsaka hiša je tedaj skrbno pomita in očiščena, gospodinja pripravi najboljše, kar ima, gospodar pa prinese iz zidanice barilček najboljšega.

Z Joškom sva šla v Drašiče čez Božakovo, ker so imeli Italijani na Novi gori in Kavranki svoje položaje. Kdaj pa kdaj se je oglasila strojnica, kot bi stresal orehe na boben. Taka hajka je bila v onih dneh že skoraj vračunana v vsakodnevno življenje in zato se večina ljudi ni niti preveč razburjala. Prišli so v gostih trumah v cerkev počastit svetega Petra in ga prosili, da bi jim pomagal voditi svojo vas tako srečno mimo čeri in valov, kot je on vodil svojo Cerkev. Toda prav med mašo so začeli Italijani pokati s tako silo proti Sveti Ani na

Vidošičih, da se je od cerkve kar kadilo. Nenehno so jurišali proti nevidnim partizanom. Kadar pa je veliki orkester laških strojnic in minometov za trenutek utihnil, se je z onega brega oglasila partizanska puška: tok-tok in koncert se je pričel znova. Pozneje sem zvedel, da je držalo položaje proti dvema bataljonoma Italijanov in četi belogardistov samo šest partizanov, ki so nepretrgoma menjavali položaje. Ves dan so bile borbe, sedaj bolj tihe in zagrizene, pozneje pa toliko bolj hrupne. Kljub vsemu niso prišli partizanom do živega. Italijanski vojaki so začeli trgati kamenje iz škarp in si delati bunkerje, sekati trte, da bi odkrili nevidnega sovražnika. Toda vse je bilo zaman. Premagala jih je žilavost in zavest naših fantov. Zvečer so morali Italijani odnehati.

Ker niso mogli do živega partizanom, so se znesli nad najdražjim, kar ima Belokranjec, nad vinom in zidanicami. Po njihovem odhodu je vino curkoma lilo iz prestreljenih sodov, na zidanicah in hisih na Novi gori in Kavranki pa je sedel rdeči petelin.

Tekma s smrtjo

V vsakem poklicu lahko izkažeš dobroto svojemu bližnjemu. Gotovo pa sta zdravnik in duhovnik tista, ki najbolj moreta deliti dobroto s polno roko. Zdravnik ti zdravi telo; če pa nimaš več zadosti življenjske sile in hiraš, ti skuša blažiti zadnje ure tvojega življenja. Duhovnikovo opravilo pa je podobno. Skozi vse življenje te spremlja njegov blagoslov, ki ga daje v imenu Tistega, katerega namestnik je. Srečuje se z Magdalenami, z izgubljenimi sinovi in za vse mora imeti prav tako odprto srce, kot ga je imel Učenik. Težka naloga je to in hkrati tako lepa, da mu jo lahko po vsej pravici sleherni zavida. Kadar odpodi črne oblake obupa iz duše svojega brata ali sestre, da zasijejo oči spet tako svetlo, kot so sijale nekoč v prvih letih življenja, in moreta znova piti lepoto in dobroto božjega sveta, začuti duhovnik na svojem čelu poljub veseljstva in po žilah se mu razlije blaženo zadovoljstvo, ki ga ni mogoče kupiti z vsem bogastvom sveta.

Kadar se odločaš za težko stvar, ti je vsak korak neokreten in blagoslavljaš roko, ki te popelje preko čeri, čez katere si nisi znal sam pomagati. Najtežji korak pa je

zadnji, ko zapuščaš življenje in čeprav nisi imel od nje nič dobrega, si ga vendar vzljubil. Rad si imel tega ali onega človeka, rad si gledal ptička, ki je pel na veji, z zanimanjem si stal na mostu in zrl v reko, kjer so se prepeljavale velike ribe, med njimi pa švigale ribice in živele polno življenje. Da, živeti, to je tista pesem, ki jo vsak najrajši poje. Kadar pa jo moraš končavati in vidiš, da imaš le še nekaj taktov pred seboj in potem pride zadnja kadenca, se te poloti temna otožnost.

Izmed duhovnikovih nalog je ena tudi ta, da pomaga ubrano dokončati pesem človekovega življenja. Čeprav je bila peta večkrat v disharmoniji, ko je glasove božje milosti prevpil z glasovi strasti in greha, mu duhovnik z odvezo, s popotnico in maziljenjem uglaši pesem življenja v pravo harmonijo, da umirajoči mirno čaka, kdaj bo zapel pesem, ki je ne bo konca.

Prevideval sem stare in mlade ljudi, otroke, ki so komaj začeli živeti, ljudi, ki so se oklepali življenja z največjo ljubeznijo, ki jo premore samo zadnja ura, pa so se spokorili po prejemu svetih skrivnosti. V duši so jim že zveneli prvi akordi nove, lepše pesmi. Zato se rad spomnim dogodka, ko mi je bilo poklonjeno, da sem prehitel smrt, ki je že iztezala koščene prste po mladi bolnici, in ji pomagal najti začetek velike pesmi večnosti.

Sredi poletja je bilo, na tisti dan, ko se je zrušil fašizem v Italiji. V Železnikih je umirala mlada žena, človeška modrost ji ni mogla več pomagati. Le nekaj časa bo še mogla gledati na zorečo brajdo, ki se je spenjala pred oknom. Ne bo več pila novega vina iz tega grozdja, ugasnilo bo njevo življenje. S takimi mislimi sem spešil korake, žareča tišina julijskega sonca se je prelivala po stelnikih, od hrvaške strani je sem pa kdaj lahen piš zamajal breze in se nato prelil v šelestenje po vinomerskem trtju in naprej preko grape, kjer je božal svilenost listje vitkih bukev in se končno odpčil pri Sv. Ani. Kadar so tako zašelestele trte, se mi je zazdelo, da se smeje smrt, ki je imela isto pot kot jaz.

Še bolj sem pospešil korake, da me smrt ni mogla več dohajati. Ves zasopel sem prišel v Drašiče in z mežnarjem Markom sva nesla zadnjo tolažbo na zemlji preko grape v Železnike. Ko sva z nakovanimi čevlji tolkla po kamenju, je bilo kot pritrkovanje

Belokranjski stelnjik.

velikonočnih zvonov, vmes se je oglašala pesem ptičkov, ki so peli na čast mimo idočemu Stvarniku. Doli v grapi pa naju je pozdravila srebrna Kamenica in se sramežljivo skrivala za kamni. Še skok v breg in bila sva pri bolnici. Zaradi nenehnih hajk, ki so jih s te strani podvzemali Italijani in belogardisti, s hrvaške pa ustaši, se je morala skrivati, da bi je ne dobili v roke. Neprespane noči, stalno na oprezu, če se ne bliža sovražnik, pomanjkanje in nočna rosa, ji je izpilo moč življenja in sedaj se je pripravljala, da bo dala račun o svojem delu. Borila se je, da bi imel naš narod svoj prostor pod soncem svoboden, da bi si sam koval postave. Toda ni ji bilo dano, da bi dočkala svobodo. Sredi borbe je ugašala.

Pomagal sem ji, da sva ubrala glasove ugašajočega življenja v harmonijo, nato jo je obiskal še božji učenik, ki je imel svoj narod prav tako rad kot ona. Njene oči, ki so se žalostno poslavljale od zoreče brajde, so dobile zopet sijaj srečnih človeških otrok.

Kmalu za nama je prisopihala v breg tudi smrt, sočutno je trpečo bolnico pobožala s koščenimi prsti, da je še enkrat rahlo zavzdihnila in na obrazu, ki je sijal v spokojni sreči, so se pojavile potne kaplje.

Partizanova smrt

Med starimi papirji sem bral pismo, ki sta si ga pisala pred več kot sto leti dva gospoda in v njem modrovala o smrti. »Da, bogatin težko umira. Nama pa, ki razen nekaj psov in pušk nimava nič drugega, bo smrt lahka,« sta uganila. A kako sta se motila. Za pričo kličem tebe, Tonček Jakofčič, ki si se ob zahodu avgustovega sonca tako težko poslavljaj od belokranjske zemlje. Nič nisi imel razen ljubezni do življenja v svobodi. Še v zadnjih trenutkih si obračal pogled proti Krasincu in čeprav ga je zakrivala košata trifarška lipa, si vendar videl, kako se sonce koplje v tihi Kolpi.

Tisto leto je bilo izredno vroče. Kurirji so se preko dneva držali bolj po goščah, v toplih nočeh pa so prišli do Kolpe, se tam hladili in nato nadaljevali po skrivnih stezah pot na Hrvaško. Med kurirji je bil tudi Tonček. Ker je bil domačin, je vedel, da je na Otoku reka plitva in jo brez nevarnosti prebreds. Kolikokrat je že šel to pot in opazili ga niso niti Italijani niti ustaši. Prišli pa so belogardisti, ki so prav tako dobro vedeli kot Tonček, kje je Kolpa plitva. Ponoči so postavili засedo. Tonček se je nič hudega sluteč na svoji običajni

poti ustavil ob tolmunu, kjer je že večkrat delal družbo postavnim ščukam in sulcem. Nenadoma pa prereže nočno temino rezek: »Stoj!« Tonček se je zdrznil, zgrabil za bombo, a v tistem trenutku skočijo izza grma skriti belogardisti, ga zvežejo ter med pretepanjem ženejo v Metliko.

Italijansko vojaško sodišče ga je obsodilo na smrt. Kljub prigovarjanju in obljubam ni hotel izdati svojih tovarišev. Izročili so ga rabljem-belogardistom. Šel je na svojo zadnjo pot. Od Mestnega brega pa do Rosalnice je z dolgimi pogledi spremljal svojo prijateljico Kolpo, ki ga je izvažila v zasedo. A kljub temu jo je imel še rad. Nikdar več ne bo hodil prost po stelnjnikih in pomagal osvobajati domovino. Sedaj gre v smrt. Nič več ne bo gledal božjega sonca, ne belih brez, nikdar več ne bo iskal štiiiperesne deteljice, ki je ni mogel nikdar najti.

Sredi med rablji je prišel do Treh far. Ljubeče in zaupno je pogledal vse tri cerkve, kjer povsod domuje Marija. Spomnil se je veselih prošenj, ko je z materjo priromal iz Krasinca; še en teden naj bi ga pustili živeti, pa bi obhajal n'en praznik.

Govorila sva debelo uro. O da bi bila ta ura večnost in bi ne bilo treba umreti, ko še ni niti začel živeti. Bila pa je le trpka sedanost, rablji, ki so čakali zunaj, so prišli v cerkev, odtrgali Tončka, ki se me je oklepal; le pozdrave za svojo mamo je še izročil in minuto nato je odjeknilo pet strelov. Mlado življenje je ugasnilo.

Pičel mesec nato je zasijala svoboda v Beli Krajini. Oholi Italijani so plašno bežali na vse strani. Po isti poti, kjer je šel pred šestimi tedni ves pretepen in ubog partizan Tonček Jakofčič, smo ga v veličastnem sprevodu spremljali domov v Krasinec, kjer na božji njivi na bregu svoje prijateljice Kolpe počiva od napornih kurirskih poti.

Vstajenje

Koprenaste megle leže po globelih svetlozelenih stelnjnikih, ki so še nedavno rjaveli med belimi brezami. Sedaj pa so t'la gusta z zapredenimi glavnicami prebujajoče se praproti in nad njimi se v lahnem vetrčku, ki piha od Kolpe, guga'o svileni listi belih brez. Zarja je že pozlatala vivodinske hribe ter se nasmehnila Sv. Ani nad Vidošiči. Prvi pozdrav je veljal niej, ki čuva bratsko mejo. Komaj je zagrnilo zlato prebujajočega se sonca pajčevinaste oblake,

ki so plavali nad Gorjanci, se je dvignila temnordeča krogla in se sunkoma poganjala kvišku ter dosegla obzorje.

Sonce! Oblaki so ga za trenutek skrili in menda samo zato, da je moglo poslati svoj blagoslov na trpečo slovensko zemljo. Tedaj nam ni bilo več mar za prebiti strah in trpljenje, tedaj nismo več vedeli za kri, ki so jo vpile belokranjske tokave. Tedaj smo v trenutku, ko so se zamajali velikonočni zvonovi, le še srkali blagoslov, ki nam ga je prineslo velikonočno jutro.

Od Drašičev sem je mežnar Marko izvažal svetemu Petru najlepše melodije in solza, ki se mu je potočila za njegovim Markom, ki je umrl od gladu tam na furlanskih planjavah, je posvetila srebne glasove ter jih ponesla do svete Magdalene na Božakovem, kjer je Tonček pošiljal z zvonovi pozdrave Metliki. Tedaj je zamajal tudi stari Stepan veliki zvon in z ubrano pesmijo pozdravil velikonočno jutro. Bele ceste so se polnile, vse je hitelo v najlepših oblekah, a kaj oblekah, s svetlimi obrazi so hiteli proti Metliki, da dajo duška svojemu veselju, da je minila grozeča mora in ni več prostora za tujevo peto na njihovih tleh.

Vsi smo se v tistem trenutku spominjali Velike noči v letu 1943, ko so tolpe pobesnelih in od krvi pijanih okupatorjevih vojakov zaigrale po belokranjskih vaseh strašen pasijon, ko je tekla kri in so goreli domovi, kakor bi se hoteli rogati lepi slovenski navadi — blagoslovu ognja na veliko soboto. Tedaj je trajal veliki petek še tja preko velike noči in je zamrl šele, ko so dozorele grozdne jagode.

Zato je vsak, kdor je le mogel, pohitel počasitit vstalega Zveličarja. Stari ljudje sploh niso pomnili, da bi bilo kdaj toliko ljudi pri velikonočni procesiji. Vse, od starega deda, ki si je opirajoč se na grčavo palico, pomagal dalje, do deklice in resnega partizana, ki je s hitrostrelko v roki stopal za častno stražo ob nebu, vse se je strnilo v eno prošnjo in v en klic ter ga iz vse duše pelo:

Vstal je Kristus, aleluja,
vstali bomo tudi mi!

Res, komaj je minilo leto, so zvonovi zopet zapeli s polnim glasom, kakor ga pojejo samo na velikonočno jutro: prešla je smrt, vstalo je življenje, prišla je svoboda.

Sveti večer... Božična noč neslišno lega na zemljo. Snežinke plešejo v zraku in lahno padajo na polja, ceste in hiše. Vas se pripravlja na svetek miru. Nizke, stisnjene hiše so se oblekle v belo snežno odejo. Grobna tišina napolnjuje dvorišča in kolnike. Vsa vas se je pogreznila v temo, kakor bi se sramova'a lastne nesreče, v katero jo je pahnili okupator. Čez dan tako in tako ni razgibanega življenja, na noč pa se hiše stisnejo druga k drugi kakor grobovi na pokopališču.

Vas je kakor izumrla. Nič življenja, nič hrupa ni v njej. Le lajanje psov včasih pretrga to tišino. Nekje daleč pok puške. Pod ledenim oklepom klokoče Mura.

Iz teme se utrgajo tri moške postave. S pridržanimi koraki stopajo počasi in previdno. Šepetaje se pogovarjajo, se plašno ozirajo naokrog, kakor bi se bali skrivnosti dreves, ki negibno sanjajo pod snegom.

Na njihovih obrazih se odraža bolelost. Na današnji božični večer, na dan veselja in miru napolnjuje njihovo srce žalost in bridkost. Molče stopajo drug za drugim. Pod njihovimi koraki se drobne snežinke tiskajo v kepe.

Pri zadnji hiši ob gozdu vstopijo. Tiho se vrata odpro, tiho zapro. V sobi sedijo ob peči, posteljah in klopeh moški in žene, celo otroci. Tiho sedijo, molčijo in nemo pozdravljajo prišlece. V marsikaterem očesu se blesti svetla solza, ki jo je iztisnila bridkost in težko življenje.

V luči brlečega posveta so obrazi še trpkejši in marsikomu privre iz prsi vzdih.

Kako tudi ne. Ljudje so trpeli, težko trpeli. Vojska je bila razbita, narodna čast poteptana. Temni dimi požganih vasi so zaslanjali sonce, ponoči so svetili namesto zvezd in meseca požari gorečih vasi. Gorele so cerkve, gradovi, vasi in gozdovi. Na stotine ljudi je bilo odpeljanih za vedno od doma, na stotine razgnanih na vse strani in na stotine pomorjenih na na'krutejši način. Na tisoče jih niti toliko ni imelo, da bi se na svoje usedli in se na svojem razjokali...

»Kaj je novega, boter?«

»Ne vprašuj! Cloveka obide mrzel strah, ko čuje vse to. Same slabe vesti so. Od

vsepovsod prihajajo novice, ki prinašajo skrb v dušo. Ne slišiš grmenja topov? Zopet so naše ljudi odpeljali nekam v notranjost Nemčije. V vsaki hiši vse preiščejo, sežigajo slovenske knjige in ljudi sramotijo na ulici. — Veš, zvedel sem, da se je našemu preganemu župniku posrečilo skrivaj priti nazaj. Skriva se tukaj v vasi, med nami. Hodi v civilu. Baš prihaja iz mesta, kjer me je moj znanec opozoril, naj pazimo, ker so gestapovci postali pozorni, češ da se pregnani župnik skriva na vasi.«

Zdela se je, da so se vse glave sklonile in v nemi zaskrbljenosti iskale izhoda.

»Kje je sedaj,« se nekdo domisi.

»V zadnji sobi moli. Šel je spovedovat nekega bolnika in je utrujen. Še pol ure in prišel bo, da opravi polnočnico.«

Verniki so polagoma napolnili sobo. Tesno, z ramo ob rami so stali.

Sveta noč je... Kladivo v zvoniku enakomerno bije dvanajst. Temni so ti udarci in se gubijo po prostrani ravnini, kakor bi klicali na pogreb.

Sveta noč je... Drugod po svetu se po mestih in vaseh zgrinja ljudstvo v cerkev ob glasu svetonočnega zvona. Slovenci ob Muri in Dravi, ki so jim pregnali duhovnike, v cerkev niso mogli. V tej vasi so se zbrali v hiši bivšega zvonarja k polnočnici. Duri se odpro in vstopi mož srednje starosti. Telo mu je nekoliko upognjeno, kakor bi nosil težko, ogromno breme. V obraz, s katerega se je odražalo toliko dobrote, je trpljenje zarezalo globoke brazde.

Ljudje mu s spoštovanjem napravijo pot, bliže stoječi mu poljubljajo roko. Stopil je za pripravljeni oltar in čez nekaj minut v cerkvenem oblačilu stopil k oltarju.

Začela se je maša. V sobi je bila tišina. Vmes vzdih ali pridržan jok. Ljudstvo kleči in moli Boga, ki je v podobi kruha zopet stopil na zemljo. V duhu gledamo pred sabo prve kristjane, ki so jih nečloveški zakoni poganskih Cezarjev prisilili, da so se zbirali v katakombah k sveti daritvi...

Po evanĝeliju se duhovnik obrne in s pogledom do konca premeri vso množico. Vidi ljudsko dušo in mirno otožnost v njihovih očeh. Vsi ti ljudje so mu blizu, tem bližji, čim bolj bojni vihar seje pogubo in

smrt. Ve, s kom govori. Počasi govori, njegove besede so pretehtane, preproste, a učinkovite. Gibi njegovih rok, pogled oči, tek besed — vse kaže, da je duhovnik.

Ponos mu širi prsi, ne nizki ponos, da lahko nasiti maščevalne želje, pokosi sovražnika. Ne, ponosnega se čuti, da je sin slovenskega naroda, da se ob teh hribih in gorah razbija in kruši okupatorjeva zloba.

»Ni res, da bi Bog hotel to vojno. Ne bojte se. Preizkušnje bo konec. Dosti trpite, veliko ste izgubili. Res je, ne morem vam dati nazaj ustreljenega očeta, mrtvega moža in dragega otroka. Ne morem vam nadomestiti odtrganih udov, prestreljenega očesa, obleči osirotelega ljudstva. Ne morem vam pozidati pogorelih domov, lačnim pogrniti mize, žejnim dati pijače in bridko trpljenje sveta vreči v peklensko žrelo. Vem pa, da razbojniki ne bodo zmagali. Vem, da bo iz razvalin toplega gnezda vzrasel nov dom. Vem, da boste potolaženi, ker mora priti na svet Kristusov mir. Vem, da bo razorana zemlja ozdravela, nad pepelom bodo pozidali nove hiše, žalostni bodo potolaženi, pregnani se vrnili na svojo rodno zemljo. Golob miru in veselja bo zopet prišel nad nas. A samo en pogoj je, če boste znali drug drugega ljubiti, ljubiti. Samo če...«

Trdi in močni udarci na duri pretrgajo tek besed. Vse ljudstvo spreleti strah. Oči vseh se nehote ozrejo proti vratom. Vsak si je bil na jasnem: tukaj so.

Na ponovno razbijanje odpre neki mož duri. Dva gestapovca in detektiv vstopijo. Ko zagledajo duhovnika pri zasilnem oltarju, se njihovi obrazi raztegnejo v zadovoljno oduren nasmeh, kakor bi hoteli reči: Torej vendar tukaj.

Gestapovca se prerineta naprej in izjavita, da je duhovnik v imenu nemškega naroda aretiran zaradi kršitve izgonkega zakona. Pozoveta ga, naj jima takoj sledi.

Nekaj žen se vrže proti gestapovcema, da bi branile župnika. Toda zaman. Z naperjenimi samokresi jih naženo iz sobe, le župnik in domači gospodar morata ostati.

Župnik sleče mašno oblačilo, poklekne pred oltar in tiho moli. Nato se obrne, še enkrat s pogledom objame sobo in ljudi. In v tem pogledu je hvaležnost za vse, kar so storili zanj, in spodbuda, naj vztraja še dalje.

»Jim bomo že pokazali, kaj se pravi kršiti nemški red. Vorwärts!« Sunil ga je skozi duri v noč.

Vse je tiho. Sveta noč je. Le strel iz jeklenih cevi grozotno in ječe odmeva med drevjem po gozdu.

Ne damo se!

Hilda Cvirnova

Zavzel nam je tujec domove,
vkoval nam roké je v okove
in hotel, da voljno se vdamo.
A mi? — Mi se ne vdamo!

Nam knjige so naše požgali,
naš jezik so v prah poteptali.
A mi? — Mi vse trpimo,
najhujše nasilje vzdržimo!

Naš rožmarin so izsušili
in nageljne nam pogazili.
A mi? — Vztrajati znamo
in se do smrti ne damo!

Nam rodne so brate poklali
in mnogo jih v sužnost pognali.
A mi? — Mi smo sklenili,
da bomo pravično vrnili!

Križ ob cesti

Hilda Cvirnova

Na kraju naše vasi
ob cesti križ mi stoji,
na njem razpet je Gospod...

Nebroj jih tod je hodilo,
roké v nesreči je vilo
nešteto bednih sirot!

Pred tebe, drobna svetinja,
vodila me je stopinja
v zaslužjeni domovini.

Z veseljem dušo opaja
mi križ iz domačega kraja,
ko hiram v daljni tujini.

Življenje gospodari okrog nas...
Smrt gospodari okrog nas...
Kdo bo zdržal, kdo bo zmagal
v tej vojni? Zmagalo bo življenje
— življenje resnice in življenje
ljubezni...

Dachau.

Na zbirališču se je igrala skupina dečkov. Igrala. Neki fantek je zvil iz cunj žogo, trop dečkov je tekal za njo. Kričali niso, saj so vedeli, da ne smejo. Kadar so bili glasni, preveč razigrani, so jih esesovci z bikovkami pretepli, da se je marsikateri zgrudil pod udarci.

»He, danes nas ne bodo!« je dejal mlad Rus. »Postavili smo stražo!«

Postavili so na stražno mesto najmlajšega fantička, ki zaradi izčrpanosti ni mogel tehati za žogo. Slabotnega, sestradanega, z vdrtimi očmi, bolehnega. Oprezno je gledal, od kod bi se prithotapil kak esesovec. Napijal je oči in pridružil se mu je še nek tovariš, s katerim sta oprezovala za nevarnostjo.

Pogovarjala sta se in pogledala včasih na igrišče, kjer so se tovariši igrali. Rusu je bilo ime Dimitrij. S toplim pogledom se je zazrl v prišleca in vprašal:

»Ti si Poljak? Od kod pa si doma?«

»Iz Varšave,« je dejal fantek, »Poljak. Janek mi je ime.«

»Janek? Iz Varšave? Bil sem v Varšavi. Nemci so nas peljali tam mimo v tole suženstvo. Daleč je Varšava. Pa še mnogo dlje sem doma jaz.«

»Od kod si doma ti, Dimitrij?« je vprašal Janek mladega Rusa.

»Iz Smolenska. Tam so nas zajeli.« Dimitrijeve oči so se zasolile. Nekaj trenutkov ni mogel govoriti. V umazan rokav si je obrisal solze in nos in oči so mu pordele.

Janek je sočutno sklonil glavo in molčal. Pozabila sta na stražo. Preselila sta se daleč, daleč...

Zdramili so ju igralci, ko so cunjasto žogo pribrcali prav do njiju in divjali nato dalje po prašnem prostoru.

»Kje imaš mater, Dimitrij, in očeta?« je vprašal Janek s strahom.

»Nemci so zavzeli predmestje. Strašne borbe so bile za vsako ulico, za vsako hišo.

Jo, kakšne dneve smo preživeli! Zdaj so zavzeli Nemci to ulico, zdaj so jih spet naši pognali v beg. Mrliči so ležali vsepovsod in strah se je plazil okrog podnevi in ponoči. Kamor si pogledal, je bil jok in stok.«

»A kje si bil ti?« je vprašal Janek, ki ga je postalo kar strah.

»Z materjo sva se tiščala v kleti. Da bi bil z nama tudi oče, kako bi bili Nemce pobijali! Toda oče je bil že prej v borbi za predmestje Smolenska smrtno ranjen in ni ga bilo več k meni, ne več k materi.«

»Ni ga bilo?« je zašepetal Janek in oči so se mu razprle. Zazrl se je v prijatelja in pri srcu ga je stisnilo.

»Spet so bobneli možnarji in ropotanje strojnic se je bližalo vedno bolj in bolj,« je počasi nadaljeval Dimitrij. »Z materjo sva trepetala v kleti, tedaj pa je prišel nekdo v našo vežo. Skočila sva gledat. Bil je naš vojak, ležal je ves v krvi, hudo ranjen. Ni mogel več dalje, klical je na pomoč, prosil je za vodo.«

»In sta mu jo dala?« je vprašal Janek.

»Skočil sem ponjo. Ko sem se čez nekaj trenutkov vrnil, je ležala smrtno ranjena na tleh tudi mati. »Žeja me, daj mi vode, vode, vode!« je jecala s slabotnim glasom. Iz rane na prsih ji je curljala kri, roko je tiščala na rani, kakor bi hotela ustaviti krvavitev.«

Janek je strmel v tovariša z velikimi očmi, ni mogel do besede.

»Bitka je bila strašna, bobnenje, ropotanje, rušenje, vpitje, streljanje, žvižganje drobcev granat, stokanje, prasketanje ognja, tuljenje letal — bila je vojna...«

»Mati, mati!« sem klical. Pokleknil sem poleg nje, jo tresel, kakor bi hotel iz nje

stresti še kako besedo. Poslušal sem vzdihne in jih štel in bil sem vesel vsake sapice iz njenih ust.

»Mati, mati! Vodo sem prinesel, vodo!«

Mati je bila žejna vode, jaz sem bil žejen njenih besed. In srkal sem vase njen dih, se sklonil do usten in srkal vase njeno toploto. Pomagal sem ji s svojo roko tiščati rano na njenih prsih. Tiščal sem z vso silo, tiščal in kri ni več tako močno brizgala iz rane. In bil sem vesel. Mati, saj ni več krvi, ni več krvi...!

Vode sem ji dal, vode. Toda ni se mogla več dvigniti. Dvignil sem ji glavo, telesa nisem mogel, bil sem premajhen, preslab. Njeni kodri so mi pokrili roko in me požali po licu.

Vedno sem klical: Mati, mati, mati!

Gledal sem ji v oči. Na pol so bile zaprte — in še takrat so bile kakor sonce bleščeče, tople — ko bi vsaj videl še te njene oči!

Kri ji ni več tekla iz prsi...

Mati, mati!

Njene oči — moje sonce — so ugasnile. Poljubil sem jo in jo klical. Zakaž me ne slišiš, mati?

Zato, ker ne teče več kri? Tvoja in moja kri. Zato me ne slišiš?

Dimitrij te kliče, mati! Ne pusti me samega, mati! Strah me je...! Saj je vojna, mati, strah! In oče je odšel...! Kam je odšel oče, mati? Ni ga! Tudi njemu je tekla kri, kri... In zato ga ni — tako si mi rekla, o mati!

Mati je ležala brez rož, brez cvetja. Spletena ji je bila krona iz rož trpljenja, krvave rože, rože prekleto vojne...

Kako bi hitel k tebi, mati! Ne straže, ne mreže, niti smrtne električne mreže in toki, ne dolga pot tja daleč k tebi, mati, nič bi me ne zadržalo, nič.

Rad bi se spremenil v veter, da bi me nihče ne videl, in bi odletel k tebi, mati. Nihče bi me ne videl, ne straže, ne stražni psi!

O, kako so hudi ti nemški psi! A bi me ne videli in bi se jih ne bal, videla bi me samo ti — moja mati!

Ko bi mi vsaj pisala, samo enkrat pisala, da bi vsaj tvojo besedo bral — kako bi bil srečen! Drugi dobijo pozdrave, drugi dobijo zavojčke: bonbončke in kekse, kolače in kruh, kruh — ko bi jaz dobil vsaj toplo

besedo! Z njo bi mi ozdravila bolešno in sestradano telo!

Mati, stisnil bi pismo k srcu in tedaj naj bi, kakor očetu in tebi, tekla tudi meni iz srca kri in takrat bi odšel k vama, mati, oče...! Mati, mati!...

Tako sem jo klical tudi tedaj, a namesto nje so prišli možje z mrtvaško glavo na čepici. Prišli so esesovci...

Ločili so naju za vedno.

Pogledal sem mater poslednjikrat.

Bila je kakor sonce. In nisem je videl, svoje matere, nikoli več.

Bled, shujšan in truden je Dimitrij končal zgodbo svojega življenja.

Prijatelj Janek je jokal, saj je bil tudi — kakor Dimitrij — sirota brez očeta in matere.

Dimitrij in Janek sta se zatopila v daljne, daljne podobe...

In ob misli na mater sta pozabila na igro, pozabila na stražo.

Nenadoma pa so se zaslišali glasovi:

»Čjorni ščenok prajdu!«

Esesovci so vihteli gorjače in pretepali, kar ni zbežalo. Mladež je bežala na vse strani. Tudi Janek in Dimitrij sta bežala.

Za oglom je Dimitrij hitro zavil in se izognil udarcem. Zagledal je ostuden in izpačen esesovski obraz.

Še nekaj korakov in esesovec je zavpil:

»Stoj! Stoj!«

Toda prepozno...

Dimitrij je bežal, bežal. Izza ogla je pridrvel avtomobil, visoko naložen z mrličji, ki so jih peljali v krematorij.

Dimitrij je padel pod kolo. Kakor očetu in materi je tudi njemu iz prsi pritekla kri.

Umrl je in odšel, da ga ni nihče videl, daleč, daleč...

Visoka mreža.

V njej sicer ni električnega toka, loči pa dva svetova: oba zapisana poginu in smrti. Okrog teh dveh spet mreža z visoko napetostjo in zevajočimi cevmi strojnic.

Mračilo se je. Topoli so nalahno šumeli in vitke veje so se poslavljalje od orumenelih listov, ki so padali na rosna tla.

Karantena! Vstop strogo prerovedan! Smrtna nevarnost! Legar, kolera, griža, pegavica!

Mrko, s počasnimi koraki je stopal stražnik za mrežo. Z zavihanim ovratnikom, z debelo gorjačo pod pazduho, oblečen v dolgo suknjo, ki je bila nekdanj last kakega ogrskega kmeta, a so jo esesovci v skladišču ukradli in podarili tistemu, ki se jim je uдинjal. Bil je to Švaba pripornik, ki ni nikdar nosil cebraste obleke.

Kadar se mu je zahotelo, je pospešil korake, zarenčal v svoje žrtve kot konjerski pes in vihtel gorjačo.

Od daleč je bilo slišati zvonjenje. Fašisti so bili sicer pobrali vse zvonove. A v dahauski cerkvi je bil iz železa, zato so ga pustili.

S strahom se je približeval mreži Janezek, fantek trinajstih let. Za mrežo je imel tovariša Aleksija. Pičila ga je bila uš in zbolel je za pegavico. Opomogel si je, da je že lahko zapustil posteljo. Le glad mu ni dopuščal, da bi se oslabiljeno telo popravilo. In dveletna internacija je zapustila v drobnem telescu kal jetike.

Steklene oči so iskale skozi mrežo tovariša.

»Aleksij!«

»Janez!« sta vzkliknila hkrati.

Stražnik je krenil kakih dvajset korakov na levo in zmerjal in kričal nad žrtvami...

Ta trenutek sta izrabila suhi roki skozi mrežo.

»Na, Aleksij!« Izza umazane srajce je privlekel Janez košček kruha in ga dal siromaku.

»Kako si dober, Janez!«

»Pošto si dobil od...« je povedal Janez in mu izročil pismo.

»Od matere!« je dejal Aleksij in stisnil pismo, kakor bi objemal mater.

»Mati!« je vzkliknil, »mati, nikdar več te ne bom videl. Nikdar ne bom videl tvo-

jih oči in nikdar več ne bom slišal tvojega milega glasu!«

»Boš, boš, Aleksij. Saj te mati čaka, ozdravel boš in vojne bo kmalu konec! Takrat bo mir in takrat bo svoboda. Takrat pojdeš domov. Ah, kakšno veselje! Bele ceste, zelena polja in svoboda. A jaz, kam naj grem? Oče ustreljen, mati umrla v taborišču... Nikogar nimam na svetu.«

Takrat je nad Janezom zapela gorjača esesovskega nadzornika in ga pobila na tla. Iz globoke rane je zacurljala kri.

»Švajnehund!« je vpil nad onemoglim telescem esesovski pes. Toda Janez ni odgovoril.

Prišel je mož z dvokolnico za mrlične in ga odpeljal.

Naslednji dan je voznik mrličev povedal, da je v isto rakev položil Aleksija in Janeza in ju odpeljal v krematorij.

Aleksija je vzela jetika...

V roki je še vedno držal pismo sosodovega Tinčka, ki mu je pisal.

Saj mati mu ni mogla več pisati, ustrelili so jo bili že davno, davno fašistični krvniki kot talko.

Videl in vedel boš!

Marija Jelen

Če prej ne, takrat boš prišel,
ko ne bom te več pričakovala —

če prej ne, takrat bova eno,
ko mrtva na odru bom spala.

Odgrnil od vzglavja odejo
mi boš aspidister zelenih,
povedal najlepših besed mi,
v življenju nikdar govorjenih.

Položil na prsi boš šopek
mi nageljnove rdečih in belih,
ki solza iz tvojih oči jim rosila
cvetoči bo kelih.

Krvalo zardeli cvetovi
pod tvojimi bodo solzami,
ko nežno in rahlo pobožala
z mrtvimi bom jih rokami.

In videl boš,
da mi na ustnih počivala sreča bo tiha —
in vedel boš,
da sem ostala ti zvesta do zadnjega diha!

Dvanajst jih je bilo.

Z gornjega konca Dolge vasi štirje, vsi štirje Kovačevi, s spodnjega osem: Strgarjeva dva, Mihelakov, Robačev, Jankov, Pelnikov, Oglarjev in Celešnikov. Mlajše so pošiljali spat kmalu potem, ko je pri fari odzvonilo večno luč. Prezgodnje fantovanje je nezdravo kakor zeleno sadje; ob svojem času bodo že prevzeli mesta za njimi.

Ko se je otroški ringaraja preselil ob domača ognjišča, kjer je potihnil in pospal, ko so ugasnila kuhinjska okna in je le še po kamrah tu pa tam mežikala luč, ko se je po hišah in vežah razgubil ščegetajoči duh po večerji, takrat je nastopila njihova ura.

»Naši fantje pojo!«

Okna Dolgovaščanov so se odpirala v poletno noč, napolnjeno s toplim vetrom, zabijim regljanjem in laježem pripetih psov.

Nageljnovi večeri, dišeči po rosnih rožmarinovitih jutrih. Fantovski glasovi so vrisali, božali, tožili, prošili in se smejali. Njih pesem je bila ljudem kakor pljuča v prsih, pozdrav njihove zemlje, smeh in jok hmeljeve Savinjske doline, mladost in zdravje bližnjih hribov in planin, spomin sreče in bolečine prežitih dni, veselje in trpkost sedanjih. Bila jim je nepogrešljiva dober večer in lahko noč.

»Tebi naj se glási spev ljubeči moj,
ti najlepša v vasi, usliši me nocoj...«

Dekleta za žarečimi pelargonijami in pisanimi fuksijami so prisluhnile vsaka svojemu ljubemu glasu in verjele, da poje samo njej in da je le ona tista najlepša.

Voditelj fantov je bil Oglarjev Lojze. Kadar je on zapel med njimi naprej, so rekli, da reže njegov glas dušo na dvoje.

Tudi Oglarjev Lojze je pel svojemu dekletu. Na nizka okna revne kože, izrinjene iz vasi, je trkal žar njegove pesmi. Večer za večerom, vse dolgo poletje. A bilo je, kakor da je Lešnikova Pavla gluha.

Tak poletni večer bi človek pritisnil k sebi in ga nikoli več ne izpustil. Luna in zvezde, mlačen, zgovoren veter in cvetje po vseh gredah, da si bil pijan od premočnih vonjev.

»Pavla, ali spiš?«

Nič se ni zganilo za roženkravtom,

»Pavla!«

Nič.

»Pavla, odpri za kratko minuto, prosim te!«

Potihu so se odrinile polknice, med okenskimi križi se je pokazal Pavlin obraz.

»Lojze, zakaj ne greš spat?«

»Ker je nocoj taka noč, Pavla, da me bo razneslo, če ne čujem besede iz tvojih ust.«

»Ne bodi no tak!«

»Nocoj moram izvedeti resnico, dekle. Eno samo besedo mi reci, da bom vedel, ali sem bel ali črn. Da ali ne. Tako ne morem več živeti.«

Potepeni veter se je spotaknil ob hišnem vogalu in se ustavil, noč je na tenko prisluhnila. Pavla je za belimi okenskimi križi povesila glavo in dahnila fantu v lice:

»Ne.«

»Vem, premalo sem ti,« je planil fant. »In drugega imaš, to je tisto.«

»Ni res!« je zavrelo iz dekleta. »Nimam ga. Zakaj me trpinčiš s tem!«

»Potem imam vsaj pravico izvedeti, zakaj me nočeš, ko vendar vidiš, da se mi že vsa vas smeje, ko letam za teboj kakor za oslovo senco.« Fant je jezno pljunil v travo pod oknom. Potem je nenadno zmehčal glas: »Kaj me res ne moreš imeti vsaj malo rada, Pavla?«

Dekle je skrila obraz v dlani. Potlej ji je glas temno zatrepetal: »Zdi se mi, da bi se kesala, če bi se prezgodaj vpregla. Premlada sem še. Vse lepo bom zamudila.«

»Od kod pa misliš, da ti bo prišlo nasproti tisto lepo?«

»Ne vem, Lojze. Saj še živeti nisem začela. Naša vas je tako stisnjena. Zadušilo bi me, če bi morala ostati vse življenje tu. V mesto bom šla.« Potlej je nezavedno sklenila roke: »Ne delaj si grenkih ur zavoljo tega, Lojze. Pozabi name in me ne čakaj!«

Fant je pogrknil. Zagledal se je v vrhove slivja, ki ga je srebril mesec. Potlačil je grenko misel, ki je hotela na dan, in je rekel le:

»Ne bom te pozabil, Pavla. In tudi čakal bom nate do zadnjega dne. Morda me boš nekoč le začela imeti rada. Takrat mi boš dala besedo. Ali boš?«

Pavla ni prav vedela, kdaj je stegnila obe roki proti fantu:

»Pa menda ne misliš ostati sam?«

Lojze je prijel dekleta za roki in se ji zagledal v oči. Veter je znova prihuljeno pomulil izza ogla in se nagnil fantu prav do ustnic, da bi bolje čul. Potlej se je zagnal dekletu v lase in jih skuštral.

Nepremično zroč Pavli v obraz je Lojze odgovoril, kakor bi udarjal s kladivom na bron: »Sam. — Dokler te ne pričakam.«

Poiskal je dekletove ustne in prej, ko se je Pavla zavedela, se je že z vzdihom odtrgal od okna.

Prihodnje večere so Dolgovaščani zaman čakali, kdaj se bo oglasila fantovska pesem. Drugi teden je moral peti naprej Kovačev Jože. Lojze je izginil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. Tretji teden pa se je na lepem spet znašel med njimi.

»Fantje, katero bomo urezali?«

Znova je zadonela po vasi pesem o rdečem nageljnu in suhem rožmarinu, o izdani zvesti ljubezni in o najlepši v vasi.

Oglarjev Lojze je spet vodil.

Večer za večerom, poletje za poletjem. V šestih letih se je sedem fantov izluščilo od vasovanja. Poženili so se. Ostali so le še mlajši. In Lojze.

Leto za letom je prihajala Pavla za nekaj dni iz mesta domov. Vsakikrat je prinesla s seboj bolj prazno srce. Tistega obetanega lepega ni dočakala, komaj se je kdaj za kratek hip prikazalo, je že izginilo. Ostalo je vse tako majhno in ubogo; trdo delo, malo veselja in skoraj nič sreče. V svetu je dosegla tako malo, da ni vredno besede. Človek bi pljunil na vse.

Tistih nekaj večerov, ki jih je na leto preživela v domači vasi, ni minil niti eden, da bi ne zaslišala mimo oken:

»Ti ne vdaj se še,
le počaj na me...«

Šesto leto pa je Pavla čula namesto te čisto drugačno pesem. Lojze je pel naprej:

»Ti si urce zamudila,
ko gorelo je srce.«

Pavlo je trdo stisnilo v prsih. Kaj, če ni v fantu umrla njegova vztrajna ljubezen? Morda je zdaj za vselej zamudila čas, ko bi mu bila morala reči: »Lojze, zdi se mi, da bi te zdaj že lahko imela rada.« Povedati bi mu bila morala, kako dolgo ga že ima rada. Od takrat, ko so se ji prvič zagabile tiste polikane mestne gnide z naučenimi praznimi besedami in vsak dan na novo obritimi obrazi. Le povedati mu tega ni-

koli ni mogla; sram jo je bilo. — Srečala sta se v teh letih bolj malokdaj in še takrat sta spregovorila o vremenu in o vaških novicah. Videla je, da se je vsakikrat poslovil od nje z dolgim, vprašujočim pogledom, ona pa je tedaj zmeraj povescila oči. Potlej je odšel s ponosnim korakom in žalostnim obrazom. — Zdaj se je ta reč obrnila. Njene oči ga molče vprašujejo in skoraj prosijo, naj sproži prvi besedo, ki je ona ne zmore; a ne doseže ničesar. Kakor da je slep in gluh. Zdaj odhaja ona žalostna in nesrečna, on pa poje in fantuje, ko da je njegova mladost za vse večne čase.

Ob novem letu, sedmem zdoma, se je Pavli utrvalo kakor plaz: »Še to pomlad pustim službo, še vrnem domov in mu ponudim besedo. Če bo še hotel, bom nazadnje le prišla, kamor me kliče srce.«

Z lastovkami se je vrnila v Dolgo vas tudi Lešnikova Pavla. Koj prvi dan je njeno oko željno iskalo Oglarjevo domačijo sredi vasi, a Lojze se je delal, ko da nič ne vidi in ne sliši. Gozdovi so zeleneli, nabreklo popje sadnega drevja se je odpiralo, kukačica je klicala. Pavlino srce, zdelano od trudnega tekanja za sanjsko srečo v svetu, je neudržano hrepenelo po tihi ljubezni v najbolj zavrženem kotu te zemlje, kakor je krstila svojo rojstno vas. A bilo je videti, da je prišla prepozno. Zamudila je uro, ko bi bila morala izreči besedo, sebi in njemu v odrešenje.

Tisti večer je znova zaslišala njegovo pesem. Omrtvelo srce se je pričelo buditi in hitreje utripati. Lojze zdaj ni več pel o uri zamujeni, čudno žalostno so tožili fantovski glasovi v temno noč:

»Kol'k' noči že nisem spala,
ko sem tebe previjala,
kol'k' noči pa še ne bom,
ko tebe vid'la več ne bom...«

Bilo je čuti, kakor bi nad vas prihajalo nekaj temnega.

Nekega jutra je zabobnelo. Slovenska Štajerska je zadrgetala v smrtnih krčih. Kakor hudournik je zadivjal Nemec po Savinjski dolini in preplaval vse kote.

Ljudje so v grozi obstali.

Fantovska pesem na vasi je umrla.

Vsak dan je prinašal v dolino večji poplah.

»V Celju vlačijo Slovence v zapore.«

»Pri fari so vzeli učitelja in župnika.«

»Ponoči so odgnali poštarico.«

Tisto noč je Oglarjev Lojze potrkal na šipo med zelenim roženkravtom. Pavla je takoj prišla k oknu in mu podala roko, pristrčno, molče. Potlej se je dvojce parov oči vprašalo:

»Kaj bo z nami?«

»Nič dobrega,« je mračno odgovoril. »Zdaj bo veljalo: smo ali nismo. Vsak bo moral presejati sam sebe. Kdor bo hotel ostati, kar je, bo moral biti pripravljen na križev pot. — Ne vdamo se ji pa ne, tej golaznil!« V temi so se mu zasvetili beli zobje.

Dolgo sta se molče gledala. Četudi ni bilo tiste velike besede iz dekletovih ust, sta vendar slutila, da se je ob uri nenadne bolečine, ki sta jo oba enako čutila, pričel podirati plot, ki ju je ločil nad sedem let.

»Danes pojdem v Maribor k bratu. Moram videti, kako je tam. Pojutrišnjem se ti bom oglasil.«

»Zdajle, prej ko gre, mu porečem besedo, ki sem mu jo dolžna,« je sklenila pri sebi Pavla. A jo je pri priči obšlo nekaj drugega, prečudnega. Iznenada je planilo vanjo kakor blisk. V novem, jasnem videnju je zagledala svojo pot pred seboj. S trdnim nasmehom je rekla:

»Ko se boš vrnil, Lojze, me ne boš več našel tu.«

»Ne noril! Kam misliš spet?«

»Odpeljali me bodo.«

Lojzetu je lezel srh po životu. Vkljub občutku strahu se je le zasmel: »Potem bodo že prej mene.«

»Boš videl. Jankov žandar Gustl, tisti...«

»Ki je včasih z nami pel na vasi. Zdaj leze ta gnida k Nemcem, saj ga vidiš.«

»Ima me v želodcu. Oni dan me je hotel na cesti prisiliti, da bi vihtela tisto njihovo rdečo cunjo s prekletim kljukcem in kričala: »Heil Hitler!«, pa sem ga vprašala, če še ve, s katerih slovenskih hribov je prigrmel v našo vas. — Pravijo, da ima tudi poštarico on na vesti.«

»Hudič!« je stisnil Lojze zobe.

Besede so se jima zakalale v grlu. Oba hkrati sta se zagledala v temne obrise stožčaste Ojstrice pred seboj, kakor bi si ne upala pogledati v oči, kjer bi brala grozo resnice. Po dolgem pomenku brez besed sta si z bledim nasmehom, ki je hotel biti po vsej sili obetaven, stisnila roke.

»Lojzel!« je hotela zaklicati za njim Pavla z vso zatajeno bolečino, v katero je prelila svojo vročo ljubezen, a ji je glas prestrašeno obstal v grlu. Po cesti so zahrumeli nemški vojaški avtomobili in napolnili vas s peklenjskim truščem.

Prihodnjo noč je pridrlo v nizko kočo izven Dolge vasi krdelo nemških vojakov. Pot jim je kazal žandar Gustl. Odpeljali so Pavlo v celjske zapore.

Ko se je Lojze drugi dan pod večer vrnil in so mu to povedali, se je skrajša čudno oddaljeno nasmehnil. Nato je strašno zaklel za esesovci.

Bilo je, ko da je kdo naložil ves svet na voz in ga zvrha zadrevil v dolino. Nihče ne more prešteti milijonov, ki so med to blazno dirko popadali z voza in so jih zmlinčila njegova težka kolesa. Tako dolgo je divjalo to strašno vozilo, dokler se ni tako globoko zarinilo v morje krvi, da se ni moglo več premakniti. Tedaj je zasvetilo jutro.

Takšno novo pomladno jutro je pripeljalo slednjič na domače ceste poleg drugih tudi Lešnikovo Pavlo. Bila je shujšana in zdelana do nespoznanja, le oko ji je še gorelo kakor nekdanj. In utripalo ji je srce, ki je vriskalo pozdrav domovini. Štiri leta so ji mrcvarili dušo in telo po tujih zemljah, na prisilnem delu v Šleziji in v strahotnih nemških taboriščih. Bilo je čudno, da ni padla z drvečesa voza v kri ko toliko drugih na levi in desni. Kaj je bila res čudežna sila ljubezni tisto, kar ji je vlivalo nadčloveško moč v žile, da se je rešila iz pekla?

»Živa moram ostati. Za dva, ne samo zase. Lojzetu sem ostala na dolgu besedo ljubezni. Brez nje ne morem s sveta,« si je ponavljala, kadar je telo že klonilo. In vselej se je dvignila.

Kje neki je, kako mu gre, kako se je prebijal skozi strahote vojske, jo je skrbelo. Menda vendar ni kdaj podvomil o njej, da ni ostala, kar je bila.

Zdaj ji navsezadnje gre naproti, svoji zvesti ljubezni, v ognju trpljenja stokrat prekaljeni. V Dolgi vasi jo čaka tiha sreča. — Bela cesta, skrči se! Domovina, s trpljenjem in krvjo napojena, zaželena tisoč in tisočkrat, savinjska zemlja z zelenimi hmeljniki, hribi, cvetjem, ata, mama in vsi ljubi domači, vsaj dobro jutro mi voščite, vsaj nasmehnite se mi!

Na domači postaji je ni nihče prepoznal. Znani in neznani obrazi so jo tuje pogledovali. Njej pa se je mudilo.

»Ti si, Pavla? Viš jo, viš!« jo je nazadnje pozdravila na cesti Robačeva Lenka.

Prisrčno je bilo snidenje z nekdanjo tovarišico.

»Kako? Kako?« je deževalo z obeh strani.

Lenka je pravila, da se ljudje še kar niso znašli. Preveč hudega so prebili, da bi mogli zdaj verjeti, da je kar nenadoma drugače. Pavla se ni mogla več zdržati.

»In pri Oglarjevih? So vsi živi?«

Oči so ji ljubeče poiskale belo hišo sredi vasi. Tisti čudno čepeč dimnik bi spoznala, če bi ga zagledala na koncu sveta.

»Ti so jo še nekam odnesli,« je pravila Lenka, »le enega fanta so izgubili.«

»Izgubili? Katerega?« Pavli so se pred očmi risali rdeči kolobarji.

»Srednjega, Lojzeta. — Nemci so ga ustrelili kot talca. Z njim še deset drugih iz naše vasi.«

»Zaman sem prehodila tako strašno pot. Zdaj bi bilo bolje, če bi se obrnila in odšla kamor koli,« še je boleče zarivalo v Pavlo, ko je spraševala tjavdan:

»Kdaj? Katere druge še?«

»Takoj prvo leto vojske, v jeseni. — Kovačeve vse štiri, našega Staneta, Strgarjeva dva, Mihelakovega, Čelešnikovega; Pepelnikov je ušel, pa so namesto njega porinili Tevžanovega. — Vsi naši nekdanji pevci. — Oglarjevega Lojzeta so pol leta vlačili po zaporih in ga mučili, potlej so ga v Mariboru z drugimi vred ustrelili. V Nemškem Gradcu so jih sežgali. Kriv je Jankov žandar, ki jih je izdal - - Bog pomagaj, kakšna pa si?« se je naenkrat ustrašila Lenka, ko je videla, kako Pavla z brezkrvnimi ustnicami in krednatih lic omahuje sredi ceste. »Saj boš padla.«

Prijela je prijateljico za roko.

»Dolga vožnja, domač zrak, pa te prevzame...« je jecljala Pavla in se z vso težo naslonila na Lenko.

»Samo posteljo mi dajte, mama,« je slabotno zaprosila hči, ko je stopila čez domači prag, »da bom kar spala vsaj mesec dni...«

V mrzlem novembrskem jutru prihodnje jeseni sta se Oglarjev Lojze in Lešnikova Pavla spet srečala.

»Gradec jih je vrnil. Vsak naj si gre po svojega v Maribor.«

Enajst hiš v Dolgi vasi je poslalo po enega svojega človeka z vlakom na to žalostno pot.

»Vsaj v domačo vas naj pridejo s častjo,« so sklenili tisto jutro Dolgovasčani in, ker boljšega niso imeli, so poslali na postajo k vlaku vaški gasilski avto in ga obložili s cvetjem in slovenskimi zastavami.

Lešnikova Pavla je stala pred hišo in venomer strmela na glavno cesto proti Celju, od koder se bodo pripeljali. Mati je stopila na prag, da bi jo poklicala k zajtrku, a ko je videla, kako stoji kakor vkopana ob brajdah, si je obrisala oči in tiho izginila nazaj v hišo.

»Kolikokrat je morda takole gledal proti tisti beli cesti in me čakal, pa me ni bilo,« se je menila Pavla sama s seboj. »Zdaj čakam jaz njega, da ga med prvimi pozdravim na domači zemlji...«

»Prihaja. — Moj ljubi, tu si! — Pozdravljen stotisočkrat!« Zdi se ji, da ji bo srce v prsih zastalo od presilnega občutka. Skozi meglo solznih oči je zagledala med cvetjem in venci na vozu črno oblečene postave domačinov. — Potem je vozač ustavil tik pred njihovo hišo. Nekdo je pristavil k avtomobilu lestvico in v prihodnjem trenutku je stopila z njega Oglarjeva Tončka s črno ruto na glavi. Z rokama je varno oklepala pločevinasto škatlo, v rdeče ovito.

»Pavla, prinesla sem ti ga...« Nadaljnje besede ji je udušil krčevit jok.

Tedaj je Pavla upognila kolena.

Z obema rokama je objela krvavordečo žaro.

»Tak takšno je najino srečanje, Lojze!«

Previdno kakor majhnega otroka je Tončka spet vzela žaro v naročje in jo odnesla nazaj med cvetje. Avto je odpeljal, Lojze je s tovariši odhajal s svojega zadnjega vasovanja.

Prav na sredi Dolge vasi stoji kapela Žalostne Matere. Tu so se že od nekdaj zbiral fantje, ker je bil ta prostor kakor voz, ki je zavozlal troje vaških cest.

V tem vetrovnem, mrkem jesenskem popoldnevu so obložili kapelo s poznojesenskim cvetjem. Na oltar so v polkrogu razvrstili enajst žar, napolnjenih s pepelom mučencev. Prav na sredi oltarja je stala žara Oglarjevega Lojzeta, voditelja.

Dvanajst jih je bilo — pevcev fantov na vasi. Z gornjega konca štirje, s spodnjega osem.

Zdaj je namesto njih enajst okroglih pločevinastih škatel, ovitih v rdeč papir. Vseh enajst daritev v njih gori na duši dvanajstega, Judeža, ki se skriva Bog ve kje.

Vaščani kar naprej prihajajo. Prinašajo vence, cvetje. Bele vsesvetnice, krizanteme, nekdo je postavil med žare šopek rdečih nageljnov, ki jih ni nikjer več dobiti. V posodici z blagoslovljeno vodo je vejica rožmarina. Prihajajo svojci. Kropijo rdeče žare, ki so jih prevezali z zlatimi trakovi. Spredaj so nanje prilepili slike. Enajst zdravih, mladih obrazov živih oči. Žene in matere kropijo te rdeče žare, te žive oči in lezejo vase, v svojo zatajevano žalost, očetje in bratje hripavo pogrkujejo, osamele neveste skrivajo po kotih vlažne oči. Stare rane izpred štirih let znova krvave.

»Pojdi, pokropi svojega atka, Jurček!« pravi mlada Kovačeva vdova svojemu petletnemu sinčku. In druga za drugo, kolikor se morejo zvrstiti v tesnem prostoru, dvigajo mlade matere svoje malčke nad rdeče žare, pogreznjene med belo cvetje. Globoko v sebi hlipajo in klope, klope.

»Mama, kako je mogel naš ata v tako majhno škatlo?« se čudi Strgarjev najstarejši.

Zgarana mlada mati, ki ji je ostalo pet drobčancev v skrb, vsa v solzah razlaga:

»Tako dolgo so nemške zverine stiskale in trpinčile našega ata, da so ga nazadnje zmašili v to strašno posodo...«

Ženske so planile v glasen jok. Kropilcem je, kakor bi jim bila Strgarka iztrgala iz prsi tiste prave besede, ki jih zdaj vsi vkup zakriče pod nebo:

»Prekleti Nemci!«

V nekaj urah pred kapelo niso več samo Dolgovaščani, vsa fara vre skupaj. Cvetje, venci, zastave. Gasilci v svetlih čeladah prevzamejo častno stražo pred kapelo.

V pozni večerni uri, nihče ni prav vedel kdaj, se je dvignil nad Lojzetovo žaro venec, ki je presunljivo segal med blede vsesvetnice: križ, spleten iz lavorovega listja, okrog velika trnova krona s palmami spodaj. Na svilenem traku slovenske zastave sta bili samo dve besedi: Mučeniku — Lojzetu.

Ko se je približala Lešnikova Pavla, so si ljudje začeli prišepetavati. Uganili so,

čigav je ta venec, drugačen od vseh. Zanj pa je izginilo vse drugo, ostala ji je samo rdeča žara sredi oltarja.

»Odpusti, Lojze, da ti nisem prinesla cvetja,« se je njena duša pogovarjala z ljubim. »Ti veš, da sem ti življenje opletala s trnjem. Naj ti ga dam še na zadnjo pot. — Saj ti se zdaj enako smehljaš vsemu, trnju in cvetju. Kakor da ti je oboje in vse vkup nič, tako oddaljen je tvoj pogled in tako skrivnosten smehljač.«

Ostri krivec se je zagnal med plamene sveč, da so zatrepetali kakor umirajoče duše. Novo krdelo ljudstva se je približalo. Ti so prišli od daleč, s hribov.

»Molimo za tote naše mučenike - - -« se je tresoč lomil glas stare ženice in ljudje so poklekli na goli pesek. Udržano ihtenje je mešal veter med svoje bučanje. Potem so ti kropilci odšli in prišli so drugi. Stari Boškov Jaka je že tretjič premenjal dogorele sveče z novimi, a Pavla se je še zmeraj menila s svojim fantom. Toliko sta si imela povedati. — Vse preteklo, sedanje in prihodnje.

»Pričakal si mene in mojo besedo, dragi. Zdaj ti jo dajem. Ali me čuješ, Lojze?« — Pavla se je sklonila niže nad žaro, trepetajočo v siju sveč. Plamenec svit mrtvaškega ognja se ji je pretočil v oči, ko je neslišno šepetala: »Nikoli nisi čul iz mojih ust besede ljubezni — tudi nihče drug je nikoli ne bo.«

Poznojesenski nočni mraz je pritiskal, ostri veter je pretresal kosti. Straža ob vhodu se je menjavala. Od nekod so se vzeli pevci, ki so z vetrom tožili pod redke zvezde:

»Bili ste cvetje naših dolin,
listje zeleno slovenskih planin...«

Kakor da bo zdaj zdaj enajst pevcov z enim silnim udarcem zdrobilo te uboge škatle, planilo na noge, pretegnilo korenjaške ude in zapelo novo pesem, pesem življenja, da se bo stresla noč tu zunaj in ji bosta prisluhnila zemlja in nebo!

A rdeče žare so samo nemirno trepetale v vihrajočem plamenenju sveč in obrazi mučenikov na njih so se dalje smehljali, umirjeno, vsevedno.

Petelini na vasi so odkikirikali, psi na verigah so se zbudili, okna po kamrah so odprla plameneče oči. Čez nekaj časa so se

oglasili zaspani glasovi žensk, ki so vlačile vodo iz vodnjakov in si klicale prek plotov dobro jutro. V Dolgi vasi je vstajal dan, za las podoben tisoč drugim. Le da rdečkastožolta zarja ni še nikdar na vsej svoji dolgi poti pozdravila na cestnem razkrižju tako čudnih fantov - vasovalcev, ki so ostali vso noč na istem mestu: tako strahotno nebogljениh, nemih, negibnih, a tako neznansko velikih, zgovornih, mo- gočnih.

» Pavla je stala ob žarah nepremično kakor kip. Vse dotlej, da ji je jutrnje svitanje pogledalo v bleda lica. — Rahla roka se je dotaknila njenih ramen. Viktor, Lojzetov starejši brat, ji je mehko prigovarjal:

» Za božjo voljo, Pavla, saj boš zmrznila tu. Stopi k nam, da se pogreješ!«

Dekle ga je proseče pogledalo: » Bodí tako dober in me pusti vsaj še malo!«

Ko je začutila, da so pričeli prihajati prvi pogrebci, jo je zbadla ostra bolečina. » To je slovo,« je pomislila in se spet zatopila v Lojzetov zgovorni obraz na sliki.

» Mno go sva si povedala, Lojze; vse življenje ne pozabim te najine noči.«

Svetle fantove oči na žari so jo gledale. Domače, proseče, ljubeznive in, ko se je obrnila, da bi šla, se ji je zdelo, da gredo za njo.

Zunaj na cesti je obstala. Ljudje so se pričeli zbirati. Po glavni cesti sem je prihupal avto, vozeč govornike za pogrebno slovesnost. Gasilci so začeli nositi z voza na prostor pred kapelo rjave hrastove krste. Moj Bog, tako majhne so bile, manjše kakor za otroke! Enajst teh malih krst so znošili pod otožno nebo jesenskega jutra in veter je metal nanje zadnje žolto listje vaških jablan. Tam pod cerkvijo pa čaka odprtih enajst temnih grobov.

Pavla je čula, da je nekdo glasno zaklical Lojzetovo ime. Koj zatem sta dva gasilca stopila iz kapele. Prvi je nosil rdečo žaro z Lojzetovo sliko, drugi pa njegov trnov venec. Množica je utihnila v veličastni grozi. Rahlo kakor otroka so okorne, razpokane gasilčeve kmečke roke položile žaro v prvo krsto. Pavlo je še v tej strašni uri obšla ponosna misel:

» Zmeraj in povsod si bil prvi, Lojze, na vasi, v trpljenju in v smrti in še celo pri pokopu.«

Koj nato je začutila, kakor da ji kdo žaga srce na dvoje. Zgrabila se je za levo

stran prsi in stekla po cesti za hišami. Hotela je priti čimprej domov. — Tedaj ji je udaril na uho odpev znane pesmi: » Kot žrtve ste padli...« Peli so jo pevci svojim fantom na vasi v zadnje slovo.

» A prišel bo dan, ko se ljudstvo zbudi...«

Ognjen val je Pavlo ošinil od vrha do tal. Zatem je ugledala pred seboj rdečo žaro, vse polno krvavordečih žar s svetlimi slikami na prednji strani, ki pa so imele vse iste oči, Lojzetove. Potem ji je bilo, kakor bi ji trda roka iztrgala srce iz prsi, ga vrgla na tla, kjer ga mečka, prebada in stiska in nazadnje vsega krvavega tlači v okroglo rdečo škatlo, da jo postavi na oltar poleg Lojzetove žare. Zdaj je vse rdeče, vse krvavo, zdaj bo gorelo dvoje src skupaj kot tiha daritev — — — za stari svet in za nove ljudi na njem... Potem se je rdečina narahlo prevlekla s črnino.

Ko se je spet zavedela, ji je mrzlo jesensko sonce mežikalo v oči. Oglarjeva Tončka in Robačeva Lenka sta se sklanjali nadnjo. Med zobmi je začutila kri. spodnja ustnica jo je neusmiljeno skelela in bolela jo je glava.

» Kaj je z menoj?«

» Nič hudega,« jo je tolažila Oglarjeva. » Napadlo te je spet, sirota, in nikogar ni bilo blizu.«

» Če ti le ni glava preveč ranjena,« je zaskrbelo Lenko.

» Res me boli.« Pavla se je skušala dvigniti, a se ji ni posrečilo. » To je žegen nemških taborišč,« se je slabotno nasmehnila. Šla si je z roko čez obraz. Prsti so ji bili krvavi.

» Preveč me je doletelo,« se je ovedela. V trenutku se je spomnila preživete noči. Dvignila je zatekle oči k prijateljici, Lojzetovi sestri: » Tončka, kje je zdaj?«

» Tam doli. Nazadnje vendarle v miru. V svojem grobu sam.«

Grenka bolečina je šla Pavli preko krvavečega obraza in se ustavila na razgrizenih ustnicah. Zazdela se ji je, kakor da popolnoma razločno čuje svoj glas izpred davnih let, ko plašno vprašuje:

» Pa menda ne misliš ostati sam?«

In vidi Lojzetov blede nasmeh in čuje njegov odgovor, kakor bi s kladivom udarjal na bron:

» Sam. — Dokler te ne pričakam.«

Katra Furlanova in njene štiri žalosti

Gema Hafner

Katra je sunkovito pritegnila vrvi, ki se ji je zajedla v ovelo roko. »Na, kam vihraš!« Bela dolgodlakasta koza se je na pol obrnila, kakor bi hotela ugovarjati, pa se je vnovič pogнала k plotu, kjer je skozi vegaste deske nad velikimi, nerodno vzdanimi kamni molel sočen vršček. Katra se je nagnila k napeti vrvi. Bila je kakor črna vreča, posajena na izhojen prag bajte, čepeče v rebri kot v naglici zneseno orlovo gnezdo. Široki, ožgani obraz, ves prepreden z globokimi brazdami kakor blatna pot z zarezanimi kolovozi, ji je spreletel kljubovalen nasmeh.

»Trmasta žival, pa pojdi noter; prestara sem, da bi z menoj norčije uganjala!«

S težavo se je dvignila. Z modrikastobelo mreno zasenčene oči so mežikale v zlato luč zahajajočega sonca. Dotipala je debelo palico, se oprla nanjo in drsajoč z dlanjo po zidu dosegla ograjo.

»Le otepaj se, prismodal!« se je hudovala nad živaljo in jo bolj z besedami kakor z rokami spehala v mračen hlevček. Končno se ji je le posrečilo zapahnuti vratca. Zravnila je razboleli hrbet, si zadrgnila črno ruto, ki ji je spolzela na ramena in razkrila kot košato krošnjo goste, popolnoma bele lase.

»Vse moram sama! Zdaj pa še kaj za pod zob!«

Matija, od dela zgaran, prihaja zvečer lačen kot volk. Z vso težo seda na klop, da se kar vdaja; nagne se nad skledo in slišati je le, kako lesena žlica podrsava ob prsteni rob. Nato posreblje še lonček mleka in se zvali na posteljo. Tako že leta in leta. Odkar sta sama, skoraj ne zine. Besede meri, kakor bi bile cekini. Osamela zakonca sta, suhi veji v viharju življenja, ki je oklestil njune poganjke.

Sin Pepe je mornaril. Nekega novembrskega dne ju je presenetila brzojavka. Poiskala je občinskega tajnika. Ta se je nekaj obotavljal, a ji je potlej le povedal. Pepe da je umrl?! V bolnišnici, za mrzlico? V Afriki? Tripolis ali kako že?... Kot ranjena zver je tulila v skale in si ruvala lase. Zarila se je v posteljo in teden dni ni vstala. Potem sta trdo delo in čas izlizala globoko rano.

Hči Zofka je služila v Trstu. V letu 1917 je spoznala brhkega Kraševca. Ko je leto pozneje odhajal na fronto, se mu je žena vsa v solzah vrgla v naročje. »France, varuj še. Pridi, vsaj za kak dan, za krst,« je blaženo vztrepetala, »v septembru!«

Mož jo je božal s pogledi in obljubami in se odpeljal na doberdobske poljane. Mesec kasneje ji je, sedeč v rovu, pisal. »Pričakuj me. Kaže, da bom mogel k Tebi na najin veliki dan.« — Pri nočnem spopadu pa ga je zadel drobec granate. France se je hlastno pognal kvišku, kakor bi hotel zbežati, a strašna bolečina ga je prebodla, da se je zvil in telebnil. V krču se je kot klobčič prevalil na drugo stran in pritisnil dlan na prsi. Tenak curek krvi je kot krivuljasta črta pordel še neodposlano pismo.

Zofka ni mogla preboleti izgube. Porod je bil težak, delo pri nenasitni tržaški gospodi jo je izsesavalo. Privlekla se je v reber umirat. Katra je zblaznela od bolečine. Prav njo tako tepe! Kaj je zagrešila? Bolščala je predse v kamen. Izogibala se je ljudi. Pogreznila se je vase. Ko pa je vekajoč otrok v bajti neobgljeno zablebetal prve zloge ma-ma in jih stopil v mama, mama, se je v njej nekaj zganilo. Skorja se je otačala, široki obraz ji je zablestel v nasmehu. Globoko v njej je vzplapolalo... Zibala je dete v svojem širokem naročju, otročiček ji je lazil po nagubanem krilu, ji vtikal nožice v ohlapne žepe, da so se neštetokrat razparali, ji naslanjal zlatolaso, kot s puhom poraslo glavico na zgubano brado in rožljal s ključci, ki so ji viseli ob pasu. Cin, cin, cin... Katra se je vselej takrat pogнала kvišku, dvignila je punčko visoko nad glavo in zaplesala po sobi. To je moja zlata ribica, moja mala, mala mačica, hčerkica in vnučica.

Krnčev Boštjan je obotavljal se obstal na pragu. Narahlo je odrinil vrata, da se je svetloba vsula v temno vežo, kot bi zaplesal steber zlatega prahu. Še enkrat se je ozrl v dolino, na morje, ki se je zajedalo v skalovje kot sinji jeziki.

Sonce se je uprlo v pečine, da so zagorele v rožnati luči. Rahel veter je šelestel v rdečkastem grmičevju, ki je žarelo, kot bi se bilo vnelo. Z obranih brajd je kapljalo ovolo listje kot težke rumene solze...

V Boštjanu je vztrepetalo. Vida! Srce mu je tako bilo, da se je prestrašil: kaj, če ga raznese! Zaslišal je drsajoče korake. »Stara je sama,« se je utrnilo v njem. Obenem ga je obšla tesnoba. Že doma je bil povpraševal po Vidi. Kakor da mu nekaj prikrivajo, so uhajali iz okvira njegovih vprašanj, ki so grabila kot mišičaste roke, in se izmikali njegovemu prodornemu, vrtajočemu pogledu: »Stopi k stari. Dekle je baje nekje v službi!«

Roka je z notranje strani tipajoče iskala kljuko. Ostrmel je. Kako se je Furlanka postarala. Zamegljene oči so se ji razprle. »Kdo je?« je dahnila. Skaljene zenice so se zapčile v prišleca. »Botra, jaz sem, Boštjan, Krnčev Boštjan, ali me ne poznate?«

»Booštjaan? Aaaa? Krnčev z Vrhal Ježeš, Boštjan!« je vzvalovalo v njej. »Le naprej!« Glas se ji je pretrgal in v grlu jo je stisnilo, kot bi se bilo nekaj zavozlalo. Brada ji je močno trepetala. Tipala je s palico, ki je zamolklo trkala ob podnice in borno pohištvo. Boštjanu se je Katra zazdela velikanski polž, ki se premika po temni kuhinji in s palico kot z debelo rjavo tipalko, nosečo na koncu drobno oko, lazi po tleh.

»Dolgo se nismo videli, fant; huda leta so pljuskala preko nas. Vojna, vojna! In doma?!« je vrtala vanj stara, kot bi se hotela nečemu izogniti.

»Vida? Vida?« je peklo mladeniča vprašanje kot žerjavica. »Včeraj sem se vrnil iz Bosne,« je lomil Boštjan besedo za besedo. »Vojak prebrodi pol sveta. Zdaj so doma spet veseli. Že dve leti sem od tod. Takrat, tisto noč sem izginil. In še slutil nisem... Kako naj vam povem! Vida! Vida!« se je pretrgalo v njem. »Baje je zdoma,« je vrtajoče meril starko. »Kje je? Kje?!«

Katra je stisnila ustnice, lice se ji je zadržnilo v krču. Boštjan je pogoltnil krik, ki se mu je zataknil v grlu, in se nemo vpil vanjo. Starki so omahnile roke, iz slepih oči so spolzele debele solze.

»Tisto noč, ko so vas zajeli,« je skoraj šepetala Katra, »mi je hotelo počiti srce. Vida je lomila roke. Boštjan, Boštjan! Rešiti ga morava za vse na svetu! Za vse na

svetu! Hodila sem kot ujeta zver od stene do stene. V meni je vse vrelo. Sedem naših fantov. Sedem smrti! In če bi bila v tisti baraki zaprta moja Vida, moje zadnje in edino veselje?! S temile rokami bi jo bila odprla, razgrebla, zažgala.« Prsti so se ji krčili kakor ujedi kremplji.

»Vida je pridušeno hlipala, vsak njen vzdih me je zbodel kot z iglo. Stopila sem na prag, vročina me je dušila. To noč bo treba nekaj ukreniti. Sto metrov od nas je ždela baraka iz neotesanih smrekovih debel. V temni veži je na ognjišču dogoreval ogenj. Vzplapolal je zadnjikrat in plamen me je pogledal kot vijoličasto oko in mi pomenljivo mežiknil. Po hrbtu me je zazeblo, kot bi stala pod mrzlim curkom. Strašna misel me je spreletela. Dolgo sem jo odganjala. 'Fante bom pogubil!' 'Saj so že,' mi je ugovarjalo na dnu vesti in kljuvalo v krvi. 'Stori, stori! Morda se le rešijo!' Zmeda, preplah — za barako prepad. Domačini poznajo vsako skalo, mačja gibčnost, levji pogum! Zvečer so jih zajeli in čez noč vtaknili v koč. Zapahnilo so jo, pred vhodom straža. Karabinjerji so se zavlekli na podstrešje in zaspali. Dva sta stražila, sprehajajoč se po cesti. Negotovitost me je pribila na prag. V meni se je borila vsaka žilica. Hipoma sem vsa vztrepetala in se pognala k ognjišču. Zvezala sem dračje v velike butare, polila jih s petrolejem in v prepasnik natlačila v smolo namočen papir. 'Kam?!' je zrasla vnučinja. Bila je pohlevno in ponižno dekle, a v tem trenutku je spoznala blazni naklep starke. Prebledela je kot stena in se mi vsesala v vročične oči. 'Jaz pojdem!' je končno pribila. Pahnila sem jo od sebe, a zaman. Brez besede mi je poskušala iztrgati dračje in me zadržati. Vsaka njena mišica je trepetala kot napeta žica. 'Mati, razumi vendar!' je presunljivo vzklikalo dekle in solze so se ji udrle po licu. 'Hočeš v smrt? Kako boš bežala? Spotakneš se, padeš, obnemoš, zaostaneš. Mučili te bodo, ustrelili! Jaz pa bom utekla z Boštjanom. Kamor on, tja jaz. Z njim mi je na vsakem skednju lepše kot sami v palači!' Dolgo sva se prepirali. Slišati je bilo le moje sigajoče dihanje, ki je prebadalo tišino. Vida me je rotila in obupana zdrknila na kolena. Zamežala sem in roke so mi predano omahnile. Vida je kot senca mignila v noč, nesoč dragoceno breme.

Še trenutek ali dva, pa bi se morda premislila — jaz ali ona — ali obe... Bolečina slovesa bi bila močnejša. Tako je pa hči kar skopnela v temo.

Boštjan je zaječal, globoke zareze okrog usten so mu podaljšale obraz. Grizel je spodnjo ustnico, da bi kakor z bisernobelim jezom zadržal val vzdihljajev. Katra pa je nadaljevala, kakor da govori sebi. Omračene oči so vrtale nekam v mrak.

»Hotela sem zakričati, a glas je usahnil, planila sem za njo, a vame je butnila temna praznina. V sencih je razbijalo kot po nakovalu, kolobarji so mi plesali pred očmi. Zemlja se je zamajala. Skoraj plazila sem se nazaj do izbe. Upihnila sem luč in sedla, da bi ne omedlela. Nazaj ni bilo več poti! Mrzel obroč mi je stisnil glavo in najrajši bi si bila z nohti iztrgala srce, da bi umrla. 'Morilka! Morilka!' je šepetala vsaka sekunda in me zbadala v dušo. 'Lastno dete si poglala v smrt!' Dušila sta me obup in kesanje. V meni je ledenela kri. V duhu sem sledila vsako Vidino stopinjo. Zdaj se spušča v globel, zdaj visi pred prepadom, le korak — koža se mi je ježila! Zdaj se je že oprijela temelja, segla z roko v odprtino pod podnice. Papir, dračje, vžigalice. Zavest, ki je bedela v meni kot plamenček, se je utrnila. Trenutki so bili večnost, potopila sem se v temo obupa. — Ne vem, koliko časa je minilo. Skozi motne šipe sem opazila zelenkasti jezik, ki je lizal podboje. Bolj in bolj se je debelil in rasel do okna. Hipoma je plamen švignil, pordel in zarumel kot mavrično se prelivajoča pahljača in se razlezel po steni. Debla so zaprasketala, dim je zavel kot siv prapor, dušek vonj po smoli je praskal grlo. Streli, klici! Glasovi so parali tišino. Žvižganje, vzklikanje. Sikanje, klici na pomaganje! Votlo udarjanje ob stene, krik, kletev, težki koraki. Vaščani so pribežali z vedri, karabinerji so gasili, ljudje so brezglavo skakali iz postelj in kar pol goli nanašali vodo. Ljudje so se premikali na svetlečem se ozadju kot pošastne sence. Prameni luči so tipali v temo. Vpitje, hrup. 'Beže! Beže!' Kriki so preglašali ves trušč. Otrpnila sem. Streli so prerezali ozračje. Bežeči koraki, skoki v brezno. Karabinerji so planili za ubežniki. Ječanje, stok. Ugašajoči plameni, polegajoče se mrmranje. Salva strelov je večkrat odjeknila v ska-

lah. — Upehani, onemogli, preklinjajoč so se karabinerji vračali. Omedlela sem. Kmalu je butnilo na vrata. Premetali so vsak kotic in me neusmiljeno topli. 'Vecchia strega, dov'è la figlia?' (Coprnica stara, kje je hči?) se je spomnil najmlajši. 'V Trstu. Nesla je očetu kosilo že opoldne in se ni vrnila,' sem se znašla. Suvali so me, pobrali vso hrano in odšli.

»Vida!!... Kaj potem?« je hroplo v Boštjanu. Bol ga je vsega zmaličila. Kot niti so se mu zadržgile poteze v lepem zagorelem obrazu, kakor bi bil globoko v njem velik vozel in jih z vso težo zategoval.

»Vida se ni vrnila. Moj obup je rasel v blaznost. Zvedela sem, da ste se rešili. Tri so na begu obstrelili, a so se vendar zlizali v skalovju, kjer so jih našle naše izvidnice. Ti si bežal v nasprotno smer, Vida se je skrila v votlino nad našo bajto. Tako sta se zgorela.«

Boštjan je zastokal, močno telo mu je zadrgetalo in z glavo je težko udaril ob rob mize. Ni se mogel več premagovati. Bruhnil je v krčevit jok.

»Spočetka sem divjala, rohnela. Stokrat sem vas preklela. Zaradi vas, kaj mi mar sedem fantov, jaz pa sem ob vse! Po besnih napadih obupa sem treznejše premišljala, prisluhnila borbi zemlje, ki je pričela s trinogom svoj stoletni, tisočletni obračun. In mi naj bi držali križem roke? Noč je vzela Mahničevega, pa Joštovega, pa Bukovčeve. Po dveh mesecih Šušljevo Zinko, Trčkovno Poldo, Zoretovo Živo. Vsi so stopali v bojni red. Čudno, kar prijetno mi je bilo ob misli, da tudi Vida ne sedi doma! Zdaj, ko so pričeli prsti, ki so nas stoletja tiščali za vrat, popuščati, moramo vsi vgrizniti vanje. Primorska je vzvalovala, po vseh vaseh je završalo. V boj, v boj! In če Kraševce vgrizne, ne popusti. Poznaš tisto, ne?! Gada pusti, Kraševca ubij! In res smo se zajedli v sovraga. Naše so streljali, obešali, odganjali v zapore in internacije, žgali so jih kakor opeko! — Še jaz bi se bila skoraj pomladila od navdušenja. — Vida je po oni strašni noči, ko si pobegnil preko planine v Belo krajino, od tam v Liko in Bosno, ostala v gozdu. Kurirka je bila. V avgustu pa so jo ujeli. Morda jo je tudi kdo izdal. Sum je padel nanjo. Od tiste noči ni prestopila domačega praga. Iz neke zasede so jo napadli, na kraju, kjer bi morala oddati pošto. Od-

vlekli so jo v zapor v Via Tigor! Po vasi so jo karabinerji pljuvali in klofutali. Obleka je bila vsa okrvavljena in raztrgana. Hotela se je posloviti. Zaklenjeno je bilo, šla sem v gozd po dračje... Ko bi bila le slutila. Skoraj do nezvesti je butala na vežna vrata, nato so jo odvedli... Leta 1944 so jo odpeljali v Rawensbrück. Pazniki so jo večkrat pretepali, ker se je upirala. Junaško je prenašala gorje. — Moja bol je okamenela. Zdaj nisem bila več sama. Morala sem še druge tolažiti. Trčkovno mamo, Joštovega očeta, Bukovčevu teto — — Tako sem v samoti in tuji boli prenašala lastno gorje. Dovrtala sem v spoznanje. 'Ne umre, kdor umre za svobodo!' Strašno je, a nekdo mora pasti, da le stvar ne propade! Boštjan, ne čudi se, nisem znorela. Oči sem izjokala za njo, bolezen jih je takrat izpila, a nisem slepa, vidim v življenje, do dna. Stvar je važnejša od ljudi! Tudi Vida je mislila tako.»

V predalu je dotipala ovoj pisem.

»Beri, iz Rawensbrücka! Čitala m' jih je Žgurjeva Luca, skoraj na pamet jih znam... V taborišče je pljusnila groza. Bolezen! Tifus. V silnih naporih je telo opešalo. Vida je bila kot rumen list, ki se ziblje na veji. Vsak piš ga lahko sname. Ujetnice so umirale. Kot muhe v pozni jeseni so cepala izmučena bitja. Zvečer so polegale, zjutraj ugašale. Kot klobčič teles so se v zadnjih krčih kotalile druga preko druge in se strastno oprijemale izsušenih ramen, vratov, rok. Pisala je... 'Nočem misliti na smrt, čeprav stalno veje okrog mene. Vem, zakaj sem živela. Moja žrtev je prav za prav neznatna. Rešila sem sedem ljudi. Svojega Boštjana! Ko bi jih imela, sedem življenj bi dala zanj! V vseh mesecih zapora sem čakala samo dvoje: svobode in Boštjana ali Boštjana in svobode...' Oboje je oklepala v en pojem. Eno brez drugega bi bilo prazno. 'Šele sedaj vem, kaj je svoboda! Žal mi je, da sem vse storila predvsem zaradi Boštjana. Zdaj čutim — čudila se boš — da bi zažgala barako tudi, če bi ne bilo fantov v njej.' V marcu 1945 je Vida poslala tole kratko pismo. 'Bolna sem, že deset dni. Komaj držim pero, zobje mi šklepetajo. Bojim se, da je konec. V naši sobi jih je samo še osem, pred mesecem nas je bilo petdeset. Svoboda trka na duri, zdaj bi bilo res

strašno umreti. Ne, ne, nočem, ne smem. Hočem živeti, živeti! Sprejela sem paket. Ne morem jesti, razdala sem. Bodo vsaj nekaj kosile. Mamica zlata! Jutri bom nadaljevala. Upam, da mi bo bolje. Če ne, sem prosila sosedo, da odpošlje pismo kar nedokončano. Marsikatero stvari ne dokonča en sam, ampak tisti, ki prežive. In oče? Jutri več. Poljub...' — In tistega 'jutri' nisem dočakala.»

Gosta tema je vdrla skozi okno in špranje. V nižini je ležal Trst in pomežikoval v stoterih lučkah kot z zelenomodrimi očesci; v njih je bilo nekaj zloveščega. Katra in Boštjan sta ždela v temi in tiho jokala. Za sinom, ki je usahnil kot mlado drevo, za Zofko, ki je omahnila na bridki poti življenja, za Francetom, ki je izkrvavel kot najet hlapec za tujega gospodarja, in za Vido... Edino ta je vedela, čemu je odložila življenje...

»Mati,« je dahnil Boštjan in rahlo objel starko. »Zdaj razumem, da eden ne dokonča vsega, a vsi lahko dopolnijo eno!«

In spreletelo ga je po vsem telesu, kot bi v tej tihi minuti pogledal Katri Furlanovi do dna v trpeče srce in s svojim verujočim pogledom izpil njene štiri žalosti.

Drava priča

Trdaničan

Reka Drava, glasna priča
zgodb si našega rodu,
kakor da si se napila
srag slovenskega potu.
Od Beljaka, Gospe Svete,
od Metlove, Maribora
in od Ptuja do Središča,
nosiš vzdih naših dedov,
ki trpeli so pod Obri,
Langobardi in Bavarci,
Benečani, Nemci, Lahi —
Vsi Slovence so tlačili,
jim domove so plenili.
Danes Rož, Beljak, Podjuna,
Gore, Dobrova, Celovec,
Zilja, Ziljica in Bela
kličejo valovom Drave:
»Bratom nesite pozdrave
in povejte, zdaj je dan,
da Sloveniji se reši,
naših dedov... Korotan!«

Kmečki dom

Jožef Krajnc

Kdo zbral bi slavne umetnine,
zaklade celega sveta,
vse zarje sonca vrh planine,
lepote sinjega neba?
Kdo bajnost gozdov, njih šumenje,
studencev bisernih bi čar,
glasove strun in src veselje
in dal jih domu na oltar?
O, saj mogoče ni
in tudi treba ni,
ker domačija zlata
zakladov je bogata!

Kmetiških mamic trudne roke
največji so sveta zaklad;
življenje vzdih, solz potoke
jim v venec zvija srčnih nad.
Kdo bi doumel dušo njeno,
utripe njenega srca?
Slovensko dušo neskajeno
ima kmetiška mamica.
Naj sinček ali hči
od tebe se uči
Slovenec zvest ostati,
kot ti si, ljuba mati.

In očka razorano čelo
vse zgubano je od skrbi,
kot vrli gozd drži se smelo,
družina močna ga teži.
O, saj če tebe bi ne bilo,
kdo bi viharjem kljuboval?
Kdo bi tolažbo in svarilo
družini v hudih dneh dajal?
Ves tvoj trud in skrb
nam predrag bo grb.
Ne bomo več klonili
surovi tuji sili.

Dedek naš, ta stara korenina,
osem križev ga teži;
kakor v zimi je planina,
za pečjo ves bel sedi.
Borno je vsega sveta veselje,
z njim bi dece ne zadovoljil;

spolni dedek le jim želje,
pravi jim: »Nekoč je bil...«
O, saj je prelepo
poslušati zvesto:
kmetiška duša zlata
zares je prebogata.

Oj, pesmi kakor strune zvonke
bajno se lepo glase;
tako le pojejo Slovenke,
kmetiške pridne deklice.
Oj, ta kmečka okna lepa,
ta nageljček in rožmarin,
zakladnica je vsega sveta,
odsev zares neba sinjin.
Le poj mi, o dekle,
in naj ves svet izve,
da vedra in vesela
slovensko boš le pela!

In ko zvečer vse tiho sanja,
kmetiški dom počiva že,
ko cvetje se mu vdano klanja,
na vasi fantje se oglasé.
Vesel je vedno kmetič mlad,
trdno stoji kot v gori hrast.
V njem skriva lepa se pomlad,
ohranja kmeta čast!
Saj ta stan je svet,
a ti njegov si cvet,
le glej, da rodna gruda
bo sad tvojega truda!

Kdo zbral vse slavne bi zaklade,
ki v kmečki hiši mi leže,
kdo bi razumel stare, mlade,
ki v tvojem varstvu mi žive?
Le eno vem resnico sveto:
ko kmečki rod tlačan je bil,
ga robstvo strlo ni prekleto,
v svobodi je na novo vzkll!
O, saj mogoče ni
vse to popisati.
Uho primakni svoje,
kaj kmečki dom ti poje!

Pripomba uredništva: Priobčene pesmi je zložil »preprost kmetič s samo pet razredi osnovne šole«, kakor sam pravi, Jožef Krajnc iz Št. Ilja pri Turjaku na Štajerskem. »Še v šolski dobi sem zlagal razne pesmice, a sedaj je dala nova naša književnost kakor tudi na novo organizirana Mohorjeva družba mojemu pesništvu novega poguma. Mohorjeve knjige

sem vedno tako z veseljem prebiral, sedaj pa bi vas prosil, da bi tudi katero mojo pesmico sprejeli v vrsto pesmi svojih starih sotrudnikov... Veselilo bi me, da bi poslušali glas do sedaj vedno zaničevanega kmečkega stanu in da bi v državi delavcev in kmetov dali možnosti širšega razmaha njihovim morebitnim talentom.«

Spomin na otroška leta

Jožef Krajnc

Spomlad je spet prišla, gozdič zeleni
in vetrič po drevju skrivnostno šumi.
Jaz palico vzamem tedajci v rokó
in v gozdič na pašo grem s čredo svojó.
Kravico, junička,
dva mlada telička
povedem v samoto
v to gozdno krasoto
s seboj.

In tamkaj peresce jaz vzamem v rokó,
zasviram si pesmico nanje lepo,
da kos, ki na smreki si pesmi dróbi,
utihne, posluša, drugam odleti.
Veselo brez meje
srce se mi smeje,
živina posluša,
nagajat' ne skuša
mi nič.

V gozdiču potoček veselo šumlja,
ob njem zaigrati prijetno se da.
Postavim si mlinček, lepo se vrti,
pri igri pozabim na druge skrbi.
Si ribico ujamem,
ji življenja ne vzamem,
le v loncu lepo
poigram se z njo
za špas.

A sonce se nagne, za goro že gre,
po nebu priplula je lunica že,
vso gozdno krasoto objema že mrak,
po drevju utihnil je ptiček mi vsak.
Čreda seveda
vprašaje me gleda,
se moram ji vdati,
domov jo odgnati
brž spat.

Šentiljska

Jožef Krajnc

Pod strmo višino,
pod našo planino
gozdovi šume,
potoki žgole.
Je ozka dolin'ca,
kjer bistra Mislinj'ca
mi teče, šumlja:
tam mi smo doma.

Pod temi gozdovi
so lepi domovi;
šentiljska ta vas
ponos je vseh nas.
Pomladi sred cvetja,
v zelenju poletja,
v jeseni Štiljan
si polni klet, hram.

Sred vasi cerkvice,
ta bela devica,
nas vabi bim-bam
v svoj hram.
To naša je fara,
nikjer ji ni para;
prelepa zares
je košček nebes.

Na desni gozdovi,
pohorski domovi,
na Kapo povsod
nam kažejo pot.

Na njene višine,
v gora veličine
gre Šentiljan
na praznični dan.

Turjak pa od spredaj
k Lečevcu mi gleda,
ki na levi sloni,
lepo zeleni.
Naprej po dolini
so žage in mlini
in voda hiti,
se ji v Dravo mudi.

Tam daleč od Drave
čez lepe dobrave
visoko v nebo
glej Urško goró!
Se sonce poslavlja,
nas ona pozdravlja,
prelepo žari,
nam dobro želi.

Ko sonce zaide
in lunica vzide,
se pesem glasi,
dekleta budi.
Srce se mi zgane,
me sreča objame,
vrstice mi te
zapiše srce.

Ko je avgustovo sonce v vsej svoji razkošnosti razsipavalo pekoče žarke in poljubljalo razpokano obrežje Mure, so se ljudje iz naših vasi napravljali na romanje k Mariji pod logom.

Res, lepo je romati v dolgi procesiji mimo vasi in skozi polja, kjer se že zmetava koruza. Lepo je gledati potoke romarjev z okrašenimi križi spredaj, kako se valijo od vseh strani proti Marijinemu svetišču. Romarji vrejo iz vseh vasi kakor potoki, se onstran njive in senožeti zlivajo v mogočno, dolgo reko. Gledaš vse to in prevzame te radostna in ponosna misel: živi žuboreči potoki naših ljudi se valijo prek ravnine in se stekajo k nogam Marije pod logom.

Onega leta, ko je ležal mrak vojne nad našo zemljo, se jih je napotilo kakor že davno ne. Dnevi so bili kristalno čisti, polni vročega sonca nad našo pokrajino. Nad našim ljudstvom pa so viseli težki, mračni časi.

Mogočno, kakor polne orgle so prepevali takrat, da so utihnile ptice in je prisluhnila narava. Vsa zemlja je bila takrat ena sama radostna pesem. S pesmijo prihajajo k Materi božji in s pesmijo odhajajo od nje. Pesem radosti in pesem žalosti, ki je sproščeno za trenutek planila na dan, ne meneč se za madžarske bajonete. Z radostnimi očmi jo pozdravljajo, s solznimi očmi, potolaženi se poslavljajo od nje. In v tistih dneh jim je bila to mogočna uteha.

Vse pesmi prepejejo njej na čast, kar jih znaio fantie in dekleta, še več pa starejši ljudje. Do mile volje se napojejo takrat. Saj v teh pesmih je ljudstvo sproščeno doživljalo svoje notranje življenje. Ljudstvo, ki je za časa madžarskih bajonetov zajemalo vso svojo moč in duhovno oporo v zatišju slovenske cerkve.

Stara Lebarička je stopala med zadnjimi v procesiji. Usehlo telo ji je bilo upognjeno; ni čudno, saj je že lezla v osemdeseto leto. O tem so pričale niti las — božje niti — kakor jih je sama imenovala. Srebrnkasto so se ji svetile izpod rožastega robca. Obraz so prepletale globoke brazde in čelo je bilo nagrbnčeno kakor suho jabolko: gube, ki jih je zoralo težko življenje.

Sončno jutro se je rodilo in zorelo v lep poletni dan. V to jutro se je pomikala mogočna procesija ljudstva. Uvrstili so se za križem, se počasi v procesiji pomikali mimo senožeti in zelenih koruznih polj. Z vsemi zvonovi so jim slovesno zvonili na pot. Z njimi so se razlivale in plule nad ravnino Marijine pesmi. In tu sredi polj in njiv so ljudje čutili, kaj jim je mir.

Lebarička je predejala cekar v drugo roko. Pridržala je korak na prašni cesti. Iz široko nagubanega krila je potegnila robček in si obrisala solzne oči. Spomini so se prebujali in misli so se vračale v minulo. Njen, Lebaričkin dom je ležal ob glavnem kolniku med nizkimi hišami. Ponosna je bila na svojo domačijo, saj sta jo s pokojnim možem iz nič postavila med deset oralov zemlje. Kakor se je imetje stekalo v ta dom, tako se je rada ustavljala in znova povračala blede bolezni in trpeča skrb. Vsakokrat je koga pobralo. Kar pomni, so že petkrat nesli mrtvaško krsto prek praga njenega doma.

Zadnji, ki se je bil napotil na večni počitek, je bil njen mož Lebarič. Sredi dela, pri žetvi na njivi je zaspal večni sen. Že nekaj časa je čutil in tožil, da z njim ni docela v redu, in nikoli ni bil varen pred nenadnim napadom. Za težko delo ni smel prijeti, delal je okrog doma. Prišla je svetovna vojna in na fronto je moralo vse. Tudi njen edini sin Ivan. Stari Lebarič je moral prijeti za težko delo. Dejal si je vodér za pas, koso na ramo ter ves upognjen in ostarel, opirajoč se na palico, šel kositi pšenico.

Prijetno ga je spreletelo. Po dolgih letih je zopet sam rezal v pšenično tablo. Pšenica je s šumotom padala.

Sredi poldneva je odložil koso in z drgetajočimi rokami iskal pripravnega snopa, da si oddahne na njem. Nenadoma mu je v glavi zašumelo. Pred očmi se mu je stemnilo. Božji kosec — smrt — je stopal mimo, se ustavil, zaznamoval in pokosil...

Lebariča je vrglo in nikoli več ni vstal. Na zlato pšenično klasje odbranega snopja se je zaril z obrazom. Z roko je skušal napraviti zadnji križ, a samo suhe ustnice so mu skesano zmogle:

»Bog, bodi mi milostljiv.«

Njegova duša je odplavala v svoj mir. Lebarič se je poslovil od tega sveta sredi pšeničnega polja, na snopu zlatega božjega daru. Kakor jasen sončni zahod je bila njegova smrt. Gospod Bog bi mu bil pač ne mogel dati lepše smrtne postelje...

Procesija se je počasi zajedala v polje, med njive in kolnike. Tihi veter je pošumeval med jelšami in koruzo. Romarji so peli glasno in radostno.

Lebarički je jagoda na rožnem vencu zdrsula dalje med prsti.

Zopet je vojna. Mož njene edine hčere Kate je prevzel Lebaričkin dom. Preden si ga je uredil, ga je moral prepustiti mladi ženi, trem nedoraslim otrokom in njej, Lebarički. Koso in plug je moral zamenjati z morilnim orožjem.

Bil je advent. Blizu sveti večer. Tudi njega so za svetke pričakovali domov. Kakor po navadi so molili rožni venec. Med molitvijo je stopil v sobo kaplan, nenavadno resen. Pokleknil je in skupno so molili rožni venec. Po očenaših je kaplan pogledal na križ in z drhtečim glasom dodal:

»Še en očenaš za pokoj njegove duše!«

Takrat je nenavaden, z neizmerno bolečino pomešan glas planil iz mlade žene, da sta se otroka preplašena stisnila v kot in se je najmlajši v zibelki prebudil:

»Usmiljena Mati božja, Ti mi pomagaj!«

Njo, Lebaričko, je obšel tako mrzel strah, da se je rožni venec pretrgal in so se nabrane jagode skotalile po tleh in plesale po sobi.

Prek polja in romarjev je potegnil hladen veter. Rosne pajčevine po drevju in grmovju so se rahlo zibale. Glas enakomerne molitve se je razlegal tja do gozda.

Priromali so k Mariji pod logom. Odprla so se grla, raznežila srca, privrele solze in glasna pesem je mogočno zadonela po Marijinem svetišču:

Marija pomagaj nam, vojni je čas,
na Tebe ozira se vsak izmed nas.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam Ti!

V mogočno reko se je zlila pesem. Oči vseh romarjev zrejo na Marijo.

Vse polno jih je od vseh strani prišlo. Eni so prišli, da izpolnijo obljubo, dano

Mariji v nevarni bolezni ali trpki nesreči, drugi so prišli, da položijo Mariji pod noge svoje gorje in težave. Težko so obloženi s križi, Marija naj jim jih olajša. Tretji so prišli, da odložijo v njenem svetišču težo grehov in pomirijo svoja razbičana srca. A vsi so prišli, naj Marija skrajša dneve bridkih postaj križevega pota moža ali sina in slovenskega ljudstva ob Muri. Sobota — Vac — Šárvár — Sopron — trpke postaje prekmurskega ljudstva, ječe, taborišča in prisilno delo. Otroci in matere, žene in starčki prosijo, vroče prosijo, naj jim Marija njihove zopet pripelje zdrave na domove.

In še prihajajo.

Prišli so poljski delavci, ki so dopoldne v pekoči vročini kosili pšenico nekje na Madžarskem. Komaj so vsi znojni odložili kose in srpe, so se odpravili na pot. In radostna misel na Marijo jim je pregnala vso utrujenost. S pesmijo na ustih so proti polnoči pripeli vsi bosi in prašni ter z žulji na nogah in rokah k Mariji.

Prišli so iz Porabja, od koder vseh dvajset let niso mogli k Mariji pod log. Na njihovih ustnicah ni zamrla slovenska beseda in v njihovih srcih je še vedno tlela misel nanjo. Tu, pred Marijo so si po bratsko stisnili roke od juga in severa.

In tukaj so čutili, kako lepo je tu kot malokje na svetu. Toliko ljudi priroma od vseh strani, na desetine romarskih potokov prepeva. Čutijo in vedo vsi ti, da vsaj enkrat na leto niso sami. In spoznajo: mnogo nas je, na desettisoče, za majhen narod. Res, ni tako majhna naša krajina...

Vsi se vračajo veseli in potolaženi, nič več ne čutijo teže križa, pojejo na glas, kakor da že sama svoboda plava nad vami in polji, kakor da ni več žandarskih perjanic v bližini.

Kaj pa hočejo drugega! Njim je bilo prepevanje svetih pesmi v tistih mračnih dneh vse, kar so imeli in smeli povedati. Pa tudi daleč, tako daleč je še do drugega leta, ko bodo mogli zopet k Mariji pod logom.

O, ta dan so prepevale naše vasi in polja, peli nedeljski zvonovi. Lahek jim je bil stopaj, obliče živo.

Marija jih blagoslavlja s Sinom v naročju. Romarji se vračajo veselo kakor izgnanec, ki se vrača po letih zopet domov, med dišečo otavo in ob petju večernih zvonov.

Fra Angelico

Oznanjenje

Anton Vodnik

Ne sapica ne ptica
ni se oglasila
z vrta njenega —
Še cvetlica skrita
komaj si je upala
dehniti,
studenec ne šumeti
iz lesenega korita,
čebela zlata
ne glasno brneti.

Marija
se je vase skrila
kakor cvet pod noč.

Gabrijel je ko metulj
lahno razširil krila.
Žareč kot plamen
pokleknil je prednjo,
ki prekrizanih je rok
v svoji izbici sedela
in z njo kot v sanjah
se igral je Bog...

V srcu je zvenela
pesem ji otrok,
ki je zdajci onemela.

Mladenič zlatolas
kakor sladek dih,
kakor veter tih
z novim vonjem,
z novo je svetlobo
napolnil
njeno tiho sobo.

Kot kristal
oči so mu blestele,
da se je sklonila,
kot cvetoča veja
v vetru zašibila.

V gubah halje
se mu lesketal je
rahel sled siniine
kakor na podobah,
davno obledelih.

V sklenjenih dlaneh
žarel mu ni ne cvet
ne zlati kelih —

Ko je angel
ko pomladni veter planil,
skrivnostno vest oznanil,
vse globlje je sijala
v njej tišina,
da dolgo je molčala.
Kot čez mnogo let
nazadnje
pláho je zašepetala:
Božji sêl, o glej,
dekla sem Gospodova.

Skoz okno se zasvetil
je biserni večer
in v izbi luč zanetil.
Nad hišico priplaval
je prebel oblak,
kakor dim lahak,
zasenčil jo

kot jata svetlih ptic.
Gneča trav, cvetlic
je pridržala dih.
Svet bil je čist,
globok in tih —

Ko Marija iz lepih sanj
se je zdramila,
blažena ozrla se v nebo,
iskril se je srebrn trak
krog bledega ji čela
v modrikasti somrak.

Angel
zdavnaj že je odsijal
v neskončnosti sinjino
kot svetlobe zadnji val,
ki dolgo še svetli temino.
Devica, deklica premila,
v oblaku sladkega kadila
novo pesem je zapela
in kakor roso, kakor sij
Jezusa spočela...

Ženitnina v Kani

Anton Vodnik

Angeli nevidni, sinji
kot pomladne sence
pod gorami,
so hodili z njimi.

V soncu je žarela cesta,
najtrudnejši stopinji
opora čvrsta, zvesta.
Kot vroč, olupljen sad
razbeljeni je kamen
v bose nōge pekel.
Po bregovih
se oljka je srebrila,
na trti težki grozd
kot vime je nabrekel.
Iz njega kmalu tekel
bo zlati sok v mehove
in vrče kamenite,
v hladni senci skrite.

Ko cimbale so pele,
skozi hrup in šum
veselo rajajočih trum
prihitel Jezus je z učenci,
ki v prsih so zveneli
srebrni jim studenci

rádostnih pričakovanj,
prečistih, čistih sanj —

Naj bi že večer zavel
čez bele ravne strehe,
nad njimi baldahine
z zvezdami razpel,
da truden, a svetel
do jutra bi odpuščal
temne grehe...

Nekdó
igra kot veter na piščal.

Ves tih in kakor plamen
sédel je za mizo s svati.
Z njim prišla čez griče
je njegova ljuba mati.
Kot deklica upehana
nevidno se je stisnila
v gosti mrak za vrati.
Kakor da jo někdo kliče,
vase je prisluhnila —

Ko veselje kakor mošt
med svati je kipelo,

žuborelo in hrumelo,
še njo, premilo, je zajelo
kakor bel, cvetoč oblak,
kot večerni zlati mrak.

Ko videla je vrče prazne,
posode brez žlahtnine,
kakor skoz temine
odtavala je k njemu,
ki mahoma je zasijal
v skoraj tuji slavi...
Plašná je zajecjlala:
Vina nimajo, moj sin!

In že je bil v daljavi.

Kakor skoz svetišče
zazvenel je temni glas,
ki daleč, daleč išče:
Ni prišla
še moja ura, žena!

Zdrzne se, odpre oči
kot otrok v spanju —
Poleg nje kot stolp stoji
in svetlejši, vse svetlejši
vódo v vino spremeni...

Smrt prihaja

Anton Vodnik

Smrt prihaja
kakor tat —

Zadnji ogenj
je dogorel,
v meni
je dozorel
grenki sad noči...

Jezus, Marija,
stojta mi ob strani
v svetlem soju
svojih zvezd
v poslednjem boju!

Naj v meni
zablesti bolest
kot zlato zrno
v črni grudi —

Angel varuh moj,
nocoj
za hip se pomudi
ob mojem vzglavju!
Nikar me ne budi
s svojim šepetom,
s svetlim trepetom
svojih kril —
le tvoj smehljaj
naj kakor mesečine
sij prebeli
mi na čelo kane
in vse srčne rane
brez bolečine
zaceli...

Že zdavnaj sem mrtev,
a vendar bedim —

Vsi, o vsi
podprite mi desnico,
ki v tej noči črni
z njo objemam
svet srebrni
kakor deklica cvetlico.

Angeli, svetniki,
kakor mati otroka
naj vas čuti
moja trudna roka!
Tudi vi, otroci jutra,
device s Partenona
v haljah volnenih,
mislite name
v zarjah ognjenih —
in moje zadnje sanje
ne bodo žalostne takó
in čisto sáme...

Semislavovo krdelo se je ustavljalo. Iz hladne soteske ob Dravi so prilezli na vrh prelaza in dopoldansko sonce jim je šeemeče udarilo v oči. Tod je bila steza že suha in po bilju se ni več svetlikala rosa. Popila jo je zgodnja spomladanska vročina. Utrujene može je kar vleklo na tla v cve-toče resje in suho bukovo listje.

— Dosti je, Semislav! — je zaklical stari Krut in zastokal; z neusmiljeno silo se je pogrnil po tleh, da mu je tulec zabrenketal kakor votel panjič.

— Dosti je! — mu je v odmev odvrnilo nekaj mlajših rjavolascev.

Semislav se je ozrl po ljudeh. Ni ugovarjal, ni prigovarjal. Obstal je sredi poleg trumice kakor pastir ob tropu ovac. Potem je z dolgim korakom prekobalil svojega brata Živana — golobradega, mladca, ki je padel na tla kar tam, kjer ga je zateklo Krutovo povelje — in stopil dalje proti vzhodu. Bil je radoveden, kakšna pokrajina se bo odprla onkraj prevala. Že deseti dan so se Slovenci pomikali v gručah in gručicah, trumah in krdelih izpred Agunta, kjer je njihova združena vojska premagala bavarškega vojvoda Garibalda.

Semislavovi ljudje so imeli še dolgo pot pred seboj, vseskoz ob Dravi do tja, kjer se reka izvije izmed gora in gričev in se razlije po širnem polju. S seboj so nesli nekaj pičlega plena. Bavarci so bili premeteni in niso vozili s seboj svojih dragocenosti. Slovenci so jim mogli pobrati samo orožje in opremo, družine z imetjem pa so se jim poskrile daleč v gozdove in gore.

Stari Krut se je dvignil iz resja, vrgel s sebe lok in bisago, poiskal med tovariši Domagoja in mu potegnul izpod neresčeve kože kovinsko čelado, ki jo je bila Semislavova četa uplenila Bavarcem, ti pa so jo prejkone dobili pri kakem rimskem vojščaku. Šel je po vode. Lomastil je po šumeči hosti, da so se ptiči v velikem krogu spretavali pred njim. Grmičje je gnalo že debele brstiče, bukev se je odpirala kakor ptičji kljunčki.

To je dejanje iz dolge povesti, ki opisuje, kako so se okrog leta 600 naši slovenski pradedje naselili od vzhoda v sedanjo svojo domovino.

Semislav se je spustil za njim v grapo. Spotoma si je odščipnil sočen brstič in ga vtaknil v usta. Prijetno mu je zagrenilo. Prežvečil je popek in ga izpljunil v velikem loku za Krutom, da ga je zadel ob goli, ožgani tilnik. Krut se ni nič ozrl, samo z desnico je lagodno posegel na tilnik, otipal prežveček, nekaj zarenčal in si ga obrisal s kože. Tudi zdaj se ni ozrl. Semislav se je na glas zasmel.

— Ptičji pozdravček!

Krut je prišel do studenca, pregledal sledove v mehki prsti ob njem, pokleknil na eno koleno in zajel s čelado studenčine. Pil je v debelih, žejnih požirkih. Voda se mu je pocejala po predenasti bradi in kapljala nazaj v tolmunček. Ostanek je pljusnil nizdol za tokom in vnovič zajel. Brez besede je ponudil polno čelado Semislavu. Srečala sta se z očmi.

— Ne bom, Krut. Nesi drugim. Meni smrdi po železu. Rajši bom srebnil iz vira.

— Ko si še mlad, — je samo rekel Krut in se začel vzpenjati v breg.

Semislav je ležal na trebuh v vlažni mah ob izviru, ki je brbotal izpod debele bukve, in se skoraj postavil na glavo, tako globoko je bila voda. Ko je na gladini zagledal svoj kosmati, zagoreli obraz, se je malo odmaknil in v zibljivem ogledalu presojal svojo podobo. Široko se je zarežal ob veseli domislici, da Krut pač ne more do te vode. Čeprav bi segel tako globoko z glavo, bi se mu prej namočila v vodi razkuzmana brada, preden bi jo mogle srkniti ustnice. Čelada mu je potrebna, čeprav tudi njemu plehko zaudarja po kovini.

Napil se je, se počasi dvignil in začel preiskovati sledove. Bili so živalski in človeški: odtisi parkljev in kopitc, bose stopinje in s coklami steptana tla. Zavil je po najbolj uhojeni potki, a še preden je napravil petdeset korakov, se mu je odprla prostrana jasa in sredi nje je zagledal belo oblečeno dekle. Obstal je kakor vkopan, potlej pa se potegnul za debelejšo drevo. Še dvakrat, trikrat je ustrelil z očmi po mladenki, uganil, da gre z vedrico po vodo, in se kakor podlasica odtihotapil nazaj proti studencu. Ozrl se je na vse strani, urno našel pripraven kotic med sivimi

debli in se zagozdil mednje ravno še pravi čas, da dekle ni moglo ne slišati njegovega hrušča ne videti njegove pšenične g'ave, ki je kukala kakor praprot iznad resja. Niti z očmi ni trenil, samo nagajiva sapica se mu je poigrala s pramenom las in mu jih vrgla na čelo. Odpihnil si jih je iznad obrvi in gledal.

Dekle je bila mlajša od njega, krepke rasti in žive hoje. Med belimi zobmi je grizljala suho bil, z levico je opirala posodo na glavi. Ob virčku je odložila kablico na tla, si snela ruto s prsi in si z njo prevezala težke lase. Potem je visoko zavihala rokave, raztegnila srajco pod vratom in se sklonila nad tolmun. Z eno roko se je oslanjala na brežino, z drugo si pljuskala bistre vode v obraz in po vratu. Potem je stopila dva koraka niže ob studenček in si umila noge. Rahlo zagorela koža je zasijala tako mameče, da je Semislav komaj obmiroval potajen med drevjem. Potem si je dekle s prtenim predpasnikom otrla obraz, vrat in roke, da je zagorela kakor jerebika v jeseni. Stresnila je z glavo, da so se ji usuli gosti lasje izpod rute, in zajela s posodo vode. Ta trenutek je porabil Semislav, zdrknil k potoku in ji zagradil pot.

Dekle je že zadela kablico na glavo in se živo obrnila. Tedaj je kakor strah zrasel pred njo neznan mladec. Ni se premaknila proti njemu, a tudi uplašila se ni.

— Ali si žejen?

Semislavu se je zazdelo, da je prijetni glas v najlepši skladnosti z zalo postavo, zlatimi lasmi in zardelo poltjo.

— Sem.

Dekle je brez besede vzela posodo z glave, še preden ji je mogel Semislav pri-skočiti na pomoč. Niti kapljica ni pljusknila čez rob. Semislav si je nastavil posodo na odžejane ustnice, za hipec ujel na zrcalu vode podobi svoje in njene glave in s počasnimi požirki precejal mrzlo vodo skozi zobe. Pri tem ni odmaknil pogleda od nje.

— Kako ti je ime?

— Jagoda.

— Ali te ni strah, ko hodiš sama po gozdu?

— Nisem sama. Onkraj rebri je naše gradišče. In ta gozd je naš.

Hotela je spet zadeti vedrico na glavo, a ko je segla po njej, se je dotaknila nje-

govih rok. Bežno ga je ošinila z očmi in se na glas zasmejala.

— Kaj me tako gledaš?

— Vzel bi te s seboj, Jagoda.

— Očeta vprašaj, če si upaš.

— Ali je hud vojščak? Ali je bil z nami nad Bavarci?

— Včeraj se je vrnil z obilnim plenom domov. Vsa srenja pozna Trdогоja in njegovo puščico.

— Tudi jaz jo poznam.

— Tudi ti?

Jagoda se mu je otroško nejeverno zazrla v oči. Semislav je v tem pogledu kakor na dlani videl njen silni ponos.

— Čakaj, pomagal ti bom, — je dejal in stopil z vedrico ob stezi vzdolž studenca.

Ko sta prišla na plan in mu je Jagoda pokazala sleme domačega gradišča, se je Semislav ustavil, postavil vedrico na tla in ujel Jagodo za roko.

— Kaj, če me kdaj zanese pot tod mimo, ali te smem priti pogledat?

— Le pridi, — je rekla Jagoda in se nasmehnila.

Semislav jo je za slovo vščipnil v laket in še videl, kako je živa rdečica oblila dekletu obraz in roko.

Potem je mrknil za drevo in še dolgo gledal za njo. Oddaljevala se je čez spomladanjezeleno livadico, se skrila za cve-toči grmiček divjega trna in se pokazala še lepša izza njega. Končno se je skrila za zmeraj za položno reber in Semislav je zaman čakal in oprezoval, kdaj in kje se mu bo vnovič prikazala. Nazadnje si je potegnil z roko čez oči in krenil proti svojim vojščakom.

Spravil jih je pokonci. Med pretegovanjem, zdehanjem, godrnjanjem, smehom, ropotom in žvižganjem se je krdelce pripravljalo na pot. Živan je moral trikrat s čelado po vodo v globel, ker Semislav ni dovolil, da bi se vsak posebej razkomo-taval in lazil pit.

— Tudi za pod zob bi se že kaj prileglo! — je godrnjal Kremen, ki mu je bil počitek prekratek.

— Vse pride na vrsto ob svojem času, — je odbil Semislav in krenil, ne da bi čakal na druge.

Razpotegnili so se za njim v dolg rep. Globoko v soteski pod njimi na desni je tekla Drava. Le tu in tam so ujeli blesk njenih valov in belino skal ob njej. Ves

razgled jim je zapiral star gozd. Samo proti soncu je bila odprta pot, ki so jo bile uhodile kdo ve kakšne divje zveri ali pa sta jo utrla sneg in vihar.

— Kaj ga neki tako vleče domov? — je pobaral Kremen starega Kruta in pokazal z očmi na Semislava.

Vprašanje je ostalo brez odgovora. Pač pa se je tudi Krut s sivimi očmi zazrl za Semislavom, ki je že ril v nov klanec. Opiral se je na kopje in se poganjal v strmino kakor divja koza. Še ovinek okrog velike skale, ki je poredno ždela na poti, tri dolge korake v breg in stal je na robu goličave. A ni obstal. Neslo ga je še dalje, kakor bi ga burja potiskala v hrbet. Potlej se je le ustavil. Ostrmel je nad tem, kar se je odgrnilo njegovim očem.

Na holmiču malo pod njim je bilo močno selišče, obdano z nasipi iz kamena in prsti. Dobro je videl lične lope in staje in veliko hišo na sredi.

— To je torej Trdогоjevo gradišče? — je pomislil. — Kaj ko bi kar zdaj obiskal starega junaka?

Vse je bilo tako lepo razpostavljeno po kadunjah in izboklinah gričevnatega sveta, da skoraj ni bilo opaziti sledov človeške roke. Samo škodlaste strehe so se motno svetlikale v soncu kakor stare pleše in pričale o močni naselbini. Nekaj visokih, golih lip je stalo med kočami, na koncu vélike hiše pa je kakor zasnežena kopa cvetelo vitko drevo. In za gradiščem, globoko in daleč v dolini, se je sinje prelivalo veliko jezero, ki mu ni bilo videti ne bližnjih ne daljnjih bregov. Bližnje je zakrival gozd onkraj gradišča, daljni pa so ginili v migljavici vročega dopoldneva, ki se je zbirala v prosojne megle nad vodno modrino.

Semislav se je vrnil z očmi v gradišče in iskal, če bo mogoče kje zagledal svetlo postavo Jagode. Ko je ni uzrl, je krenil dalje. Zdrsnil je po izkrčenem pobočju nizdol in spotoma zamahnil s kopjem svojim ljudjem, ki so pravkar začeli bosti na razgledišče, naj počakajo.

Na nasipu je zalajal pes. Na njegovo jezo renčanje sta pritekla še dva in se mu pridružila. V odprtini med brunj se je pokazal visok mladec. Ozrl se je po prišlec in pogledal še dalje po njegovih tovariših. Potem je poklical in umiril pse.

Semislav mu je povedal, kdo je in kaj bi rad. Mladec si ga je od vrha do tal

pazno ogledal in pomignil bosopetcu, ki je prilezel zijala past, naj gre po starostu.

— Od Petovija? — je potem še enkrat vprašal prišleca. — To je strašno daleč.

— Pol pota imamo za seboj, — je odvrnil Semislav.

Nič mu ni bilo treba vprašati, kdo je mladec. Oblika obraza in črte okrog ust so mu povedale, da je Jagodin brat.

In že je prišel Trdогоj. Semislav ga je od daleč spoznal po visoki postavi, popolnoma sivih dolgih laseh in obritem obrazu. Za njim se je vlekel trop samosrajčnikov.

Trdогоj in Semislav sta si segla v roke. Z nekaj besedami sta bila zgovorjena. Starosta je povabil mladega poveljnika in njegove ljudi v svoje gradišče, da si odpočijejo in opomorejo od dolge poti. Semislav je zavpil proti razgledišču in pomahal z roko. Vsa tropa mladeži jo je vrisče udrla navkreber, za njim je lagodno stopal mladec, ki je bil sprejel Semislava, in pridružili so se mu še psi. Trdогоj pa je prijel gosta za pod pazduho in ga povedel na sredo selišča v svojo domačijo. Tam mu je gostoljubno postregel s kruhom in soljo in velel postaviti predenj vrč medice. Za njegove tovariše je ukazal speči janca.

— Perun nam je bil naklonjen! Naj nam bo še nadalje! — je napil Semislav.

— Hvaležni smo vam za pomoč. Od daleč ste prišli, a brez vas bi ne bili opravičili z Bavarci. Zdaj bomo imeli mir pred njimi.

— Do nas še niso nikoli segli njihovi napadi.

— Blagor se vam, ko ste prosti! — je zavzdihnil sivi starosta.

— Mi imamo križe z Obri! Terjajo desetino od nas, a se ne dotaknejo ne dela ne boja.

— Vsak ima svoje težave, res! — je zamišljeno dejal Trdогоj in se zagledal preko Semislava v gorenji kot izbe, kjer je stal domači žrtvenik, posvečen Svarogu.

Krščenica je prinesla pred vežo veliko butaro suhljadi. Na dvoru je bilo slišati rožljanje opreme in radostni smeh vojščakov, pomešan z otroškim čebljanjem.

— Češnja se je odprla, — je rekel čez čas Semislav in pokazal z očmi na cvetoče drevo pred linami.

— Češnja? — se je začudil gospodar. — Mi pravimo temu drevesu prvenica. V vsej srenji je samo to drevo. Spomladi se prvo odpre.

— Pri nas pa jih je precej. Po starih rimskih vrtovih okrog Petovijar zacveto vsako pomlad, kakor bi se prišle past črede ovac.

— Tako, tako? — je mrmral Trdogoj. — Češnja pravite temu lesu?

Postarana ženska je prinesla na mizo latvico phane ajdove kaše. Semislav je s slastjo zajemal in čutil, kako dobro mu de tečna hrana po dolgih tednih nerednega življenja na bojnem pohodu. Starosta ga je veselo opazoval od strani.

— Bržkone imate veliko čebel? — je povprašal Semislav.

— Ajdova in hostna paša sta bili dobri, bogovom bodi hvala, — je ponižno potrdil Trdogoj.

Ko je mladec odložil žlico, mu je gospodar še enkrat ponudil medice.

— Zdaj pa pojdi in poglej, če so tvoji ljudje zadovoljni, — je dejal starosta.

Krenila sta iz temačne izbe na plan, na toplo sonce. Ženske, ki so postavale na pragih in skrivaj opazovale prišlece, so se zamaknile za rožance, ko sta prišla mimo njih.

— Hej, Semislav, pridi sem! — je že od daleč zaklical Kremen in visoko dvignil zajetno posodo. — Dober nos imaš!

— Dober vodnik v boju in pri gostiji! — so ga hvalili drugi.

— Ne meni, starosti Trdogoju gre hvala! — se je branil Semislav in kazal na svojega gostitelja.

Sivi starosta je razumel bojevniško nprav, zato ni zameril prešerne objesti. Drobnost se je smehljal in iz oči mu je gorela sreča ob pogledu na zadovoljne mladce.

— Naj živi starosta Trdogoj! — je z mladim glasom še v dva cepá zaklical Semislavov bratec Živan.

— Naj živi! — mu je odgovoril moški zbor in vrisk je zaoril iznad gradišča kakor ob prazniku domlatkov.

Vojščaki so se široko zarežali in se marno lotili pečenega mesa. Stari Krut je z mirno roko rezal kose in jih delil med tovariše. Tudi na deco, ki je ob strani vlekla svečice pod streho, ni pozabil. In še je ostalo pečenega za domačine. Sam starosta je moral prisesti med razigrane

vojščake in piti in prigrizovati z njimi. Večina se je spominjala njegovega imena iz bitke z Bavarci, kjer je s svojo hrabrostjo prodril najgloblje v sovražne vrste in in obrnil bojno srečo.

Razvnel se je pomenek o junaštvi, močna medica je silila v glave, dobra volja je kipela kakor mošt.

Tedaj pa je kakor jastreb med ščebetajočo perjad planil mrk možak. Semislav ga je opazil šele v trenutku, ko je zavpil:

— Kdo vam je dovolil zaklati mojega janca?

Na mah je vse onemelo. Pijanost se je razkadila kakor dim. Može so se brez besede spogledali. Potem so se oči vseh uprle v starosta Trdogoja. Ta je mirno vstal in počasi stopil k le-onemu.

— Jaz sem velel zaklati našega janca dragim gostom v dobrodošlico, Ture. Ne žali gostov.

— Gostje niso prišli k meni, oče, zato jih ne gostite z mojimi! Svoje pa jim lahko razdajete do zadnjega, če hočete!

Trdogoju se je zatresla spodnja ustnica. Položil je roko sinu na rame in ga poskusil odvesti od gostečih se vojščakov. A Ture je srdito zmignil z ramo in se mu izmaknil. Bojevito se je obrnil proti Semislavu. Ta je vprav držal v roki trebušnat vrč.

— Na zdravje hrabremu sinu Trdogoju! — je vzkliknil Semislav, da bi zabrisal morečo tišino.

— Na zdravje! — so mu pritegnili drugi in Krut je že odbil z ražnja lep kos in ga ponudil Turetu.

— Miloščine iz svojega ne maram, — je revsnil ta in ošinil z očmi, kakor bi sam Perun poslal strelo iz oblakov.

Semislav je bil še mlad, zato ni bilo nič čudnega, da še ni nikoli doživel take žalitve gostinskih pravic, stari Krut pa je bil že ves zgrbančen in siv, a vendar tudi ni pomnil, da bi bil že kdaj kak Sloven komu tako grdo odrekel gostoljubje.

Semislavovi vojščaki so kakor na povele pometali neobrane kose bravine v žerjavko pod ražnjem, postavili vrče z medico na tla in začeli pobirati opremo. Starosta Trdogoj je potegnil s seboj Semislava in surovi Ture je v hipu ostal sam ob ognju.

— Kakšna sramota, kakšen greh! Rado-gost naj ga odpusti naši zadrugi! — je ječal

sivi starosta in v očeh so se mu svetile solze.

Kakor betežen starec se je opiral na Semislava, z obema rokama se ga je oklepal, kakor bi hotel pasti predenj, mu objeti kolena in ga poprositi oprostjenja za prizadejano žalitev. Prišla sta nazaj v izbo in Semislav si je oprtal bisago, pobral tok s klopi in se poklonil bogovom v kotu.

— Ali res greš in mi ne odpustiš? — je vprašal Trdgoj in se mu zazrl v oči. — Bogovi so me hudo udarili s tem sinom.

Glas mu ni več drhtel. Bil je spokojen in možat. Toda nekaj trdega, ostrega, Trdgoju nelastnega je zvenelo skozenj. Semislav se je pomudil na pragu. Moževe bolečina ga je ganila.

— Ne boš ti odgovarjal v navo za svojega sina, gospodar. Ti si storil svojo dolžnost. Pogostil si nas kakor samega Radogosta. Bogovi naj ti vse povrnejo. A naša dolžnost je, da nismo na poti in da ne povzročamo zdrah. Zato je bolje, da gremo.

Trdgoj še ni bil videti zadovoljen. Stopil je za odhajajočim in spotoma naročil, naj v spravo za žalitev odberejo najlepših jagnjet, za vsakega moža po eno. In medice naj natočijo v mehove in jih izroče vojščakom.

— In kadar vas bo pot zanesla tod mimo, zavijte, prosim vas, spet k nam. Pozabite, kako grdo smo vam danes plačali vaše zasluge v boju! — je dejal starosta ob slovesu in krepko stisnil Semislavu roko.

Krdelce se je slabe volje odpravljalo na pot. Hladno so možaki sprejeli v varstvo tropek jančkov in meh medice. Mračno in osorno so se spogledovali, premetavali na plečih opremo, da je rožljalo, in zasajali kopjišča v tla, da je prazni les zamolko brnel.

Semislav se je oziral po dvoru, da bi našel užaljenega Tureta in se mu opravičil. Ni ga našel. Zato je krenil za drugimi skozi nasip. Pri odprtini ga je dohitel Trdgoj in ga ustavil.

— Dal vam bom svojega sina Slavina, da vam bo pokazal pot do sosednega gradišča. Srečno vam pot! Veles in Radogost bodita z vami!

Krdelcu se je pridružil mladec, ki je bil poprej sprejel Semislava na okopu. Semislava je vnovič presenetila podobnost z Jagodo. Še grenkejša kaplja mu je kanila

v dušo. Njuno srečanje bo ostalo samo lep spomin, ki se bo razgubil kakor oblak na poletnem nebu.

Onkraj nasipa pa jih je čakal Ture. Meni nič tebi nič je stopil pred Slavina in mu z očmi pokazal domov. Slavin je poslušal brez besede, se samo s pogledom poslovil od Semislava in zaostal. Na njegovo mesto je stopil Ture.

Peščica mož se je nemo vzpenjala v reber. Domagojeva čelada je enakomerno brenkala ob prazni tul in janci so zbegano beketali. Semislav ni vedel, ali naj reče Turetu tistih nekaj besed, ki so ga srbele na jeziku, ali naj še počaka. Prilezli so vrh grebena in krenili vzdolž njega proti vzhodu.

— Morje! — je v zagatno tišino z jasnim glasom zaklical Živan in s kopjiščem pokazal na levo v dolino.

Tudi Semislav se je ozrl za drugimi in pogled na sinje jezero mu je dobro storil. Z očmi je pobožal rahlo zeleneča pobočja onkraj jezera, sivkaste bregove z nizkim vrbinjem, ki je sijalo kakor rumene in zelene lučke in se ogledovalo v mirni vodi. Zrak je bil čist, da bi bukve na hribcu onkraj jezera skoraj z roko lahko dosegel. Kremena je prijelo, da bi si potešil nejevoljo in zapodil strelico v divjega goloba, ki je letal nad njimi. Krut je menda uganil njegovo namero in ga nemilo pogledal:

— Ne nêri!

Kremen je nataknilo zadegal puščico nazaj v tul, obesil lok na ramo in uiel korak z drugimi. Čez čas je pljunil, kakor bi si vsaj s tem hotel olajšati srce.

V hosti pod njimi je zakukala kukavica. V enakomernih presledkih je štel, ona mu, ki jo je to pomlad prvič slišal, leta življenja. Semislav se je zasmel sam pri sebi. Pred tednom jo je bil prvič slišal visoko gori v bavarskih hribih, a ne ene, dve hkrati sta mu peli o neštevilnih pomladih, ki jih bo še doživel.

V sunkovitem poletu je preletel popotnike sivkast ptič. Belolisaste peruti so mu hlastno utripale. Za njim se je v gostem rjavkastem curku vlekel rahlo brenčoč oblak.

— Čebele! — je dejal Domagoj in se ustavil.

Zamišljeni Živan, ki je prejkone štel za kukavico, čez koliko pomladi mu bo boginja Živa pripeljala izbrano mladenko na

pot, se je zaletel obenj, da je kovinska čelada neljubo zaropotala. Potem se je ustavil ves trop.

— Srakoperja so dobile, — je dejal Krut.

Srakoper se je v utripajočem letu zabodel med veje cvetočega trna in izginil. Kakor bi s korcem pljusnil za njim zlate medice, so ga dohitele čebele in zašunele med cveti. Oglasil se je zategel pisk, srakoper se je po trnovem grmu zapodil v vrh in divje zamahoval s kreljutmi. Zrelo cvetje se je osipalo na tla kakor sneg. Ptič je vnovič prestrašeno zavreščal, omahnil nizdol in se še enkrat, še siloviteje vzpel proti vrhu. Semislav je spoznal po brezg avem otepavanju kril, da je to konec. Kakor rjava kepa se je strkljal srakoper proti tlom, spotoma še enkrat obupno zamahnil s perutnicami, se s krempeljcem ujel za vejico in obvisel.

Domagoja ni strpelo. Pognal se je proti bojišču, že posegel z roko med veje, a se sunkovito odmaknil. Čebele so zavrčale še okrog njega. Napravil je še dva koraka zadenski in obstal. Iz grma je slišal utrujeno piskanje in besno brenčanje. Za Domagojem so prišli še drugi. Kot neme priče so spremljali zagrizeni boj med roparsko ptico in zadrugo čebel.

Ture je potegnil Semislava za rokav in ga odvedel vstran. Usedel se je na goličavici v rožnato resje in počakal, da je sedel še Semislav. Potem je stegnil roko predse in pokazal po pobočju nizdol. Semislav ga je nerazumevajoče pogledal.

— To je moj gozd! — je dejal čez čas.

— Tvoj, — je potrdil Semislav.

— Letošnjo zimo sem ga izbojeval od očeta, — je dodal Ture in utihnil.

Tudi Semislav je molčal. Kdo ve zakaj mu je silil na misel boj med čebelami in srakoperjem, med marljivo srenjo in lačnim posameznikom. Potem ga je obšel sram zaradi grde misli in poskušal je najti v Turetovem obrazu podobnost z Jagodo. Ni je našel. Edinole sršče obrvi so mu bile speljane v enako drznem loku kakor njeje.

— Domagoj, prestrezi roj v čelado in ga odnesi domov! — je zaslišal Kremena.

— V vašem bratstvu je večja revščina, — se je odrezal Domagoj. — Prepustim ti ga.

Ture se je zleknil vznak in se naslonil na komolec. Z desnico je hlastno prijel Semislava za zapestje.

— Ali je to pravica, te vprašam? — je ognjevit začel in spet umolknil.

— Kaj? — je negotovo vprašal Semislav,

Pri trnovem grmu je milo zavečalo jag-nje. Vojščaki so se v en glas zasmeli. Radovedni kožušček je bil šel vohljat s smrčkom po cvetju in jo je skupil. Razdražena čebela ga je usekala prav na nos, da je janec prestrašeno odskočil in presunljivo privekal k drugim.

— V Trdогоjevi zadrugi nas je petnajst odraslih. S krščeniki in posli nas je čez petdeset. Z otroki in starci čez sto. In kdo je zadnji v nji? Jaz. Ali je to pravica? — je vnovič vprašal Ture.

— Ne razumem, — je dejal Semislav.

— Tudi jaz ne razumem take pravice, — je potrdil Ture.

— Pri nas smo v zadrugi vsi enaki, — je rekel Semislav.

— Jaz pa nočem biti enak! — je vzkipe-l Ture. — Hočem biti prvi. Hočem biti upoštevan po delu in zaslugi. V petih velikih bitkah sem tvegaj življenje in pripeljal domov obilnega plena in krščenikov in krščenic. Ko bi z njimi ustanovil novo selišče, bi užival sadove njihovega in svojega dela, tako pa —

Zamahnil je jezo z roko in pogledal proti vojščakom. Polegli so bili po tleh in igrali so se z jančki. Zdaj je bila že pozabljena poprejšnja nejevolja.

— Zakaj je ne ustanoviš? — je pobaral Semislav.

— Ali mi oče dovoli? Grozi mi s prekletstvom skozi tri rodove. Sam ne vem, kako da sem tako mehak. Saj vem, kaj bi moral napraviti: iti in začeti na novo. A vendar ne napravim. Slabši sem od krščenika. Udinjan sem na milost in nemilost gospodarju.

— Oče ne bo večno. Saj si najstarejši in boš lahko kmalu naredil po svoji volji, — je dejal Semislav.

— Nisem še najstarejši. A bom nemara kmalu. Najstarejši je Dobromisl, ki jo je bil skupil pri Aguntu. Ne bo dočakal mlaja, če kaj vem.

— Ranjen je? In oče ni nič povedal?

— Ni vam hotel kaliti gostinskega veselja! — se je hripavo zasmel Ture. — Zato pa sem vam ga jaz!

Spet je utihnil in, kakor da mu je neljubo, kam je zavil pogovor, je začel pukati mehke suličice mlade planinske trave

iz sočnih srčik. Grizljaj jih je kakor slaščico in strmél v prazno proti jezeru v dolini.

— Poslal bom Kruta nazaj k Trdogoju, — je dejal Semislav in vstal. — Razume se na rože in leke. Mogoče mu bo rešil sina.

— Torej držiš z njim? — je planil Ture. — To je kakor ukleto. Vso sosesko ima moj oče pod seboj. Nikogar ne morem dobiti zase. Nihče si ne upa zoper njega. A tujec je tako redek v našem kraju. Vsi gredo onkraj Vrbskega jezera po cesti na Beljak. Tebe je prinesel sam Dažbog, a tudi ti si mevža. Tudi ti se bojiš starega.

Ture je držal Semislava za roko in ga oklepajl kakor s kleščami.

— Poglej proti jezeru, tujec! Ali vidiš tisti grič na koncu? Tam si boš lahko postavil svoje gradišče, če mi pomoreš.

— Doma pri Petoviju me čaka večje gradišče, — je odbil Semislav in se izvil na silnežu.

Stopil je k vojščakom in mimogrede še videl, kako so le-onemu zagorele hude oči. Poklical je Kruta iz gručé. Krut je nekaj zamomljaj v brado in se dvignil. Za slovo mu je janček še enkrat z raskavim jezičkom potegnil po nosu in preplašeno odskočil. Krut ga je ujel za kožušček, ga z eno roko dvignil od tal kakor zajca, ga krcnil po smrčku in ga postavil nazaj med druge. Živalca se je nagrbančila in stresla s sebe neljub občutek, posegla z gobčkom na hrbet in si z mladimi čeljustmi pregnetla razboleli greben.

— Počakajte me tu, — je velel Semislav in se s Krutom dolgih korakov napotil nazaj po svoji sledi.

Še preden je sonce stopilo v poldan, jima je Slavin v drugo odprl vrata v nasipu in odpodil renčeče pse. Starosta Trdogoj ju je radostno sprejel.

— Ne, ne! Nikarta si delati skrbil! Moji gostje ste, uživajte veselje, pustite žalost domačim, — se je branil, ko mu je Semislav velel, naj jima pokaže sina.

Nazadnje se je le vdal. Povedel ju je v dom ob véliki hiši in natihče odrinil dver. Line so bile zaprte in ko so se še duri prilonile, je vse objela tema. Počakali so, da so se jim oči privadile mraka. Počasi so vstajali pred njimi posamezni predmeti v borni izbici. Lesen pograd, kamni, težka klop, nekaj lončenih posod, na ležišču blede glava in bele roke, telo, pokrito s konopljeno hodnino.

Krut se je sklonil k ranjencu in ga prijel za levo roko. Mladec je počasi dvignil veke in vročične, steklaste oči so ujele nekaj žarkov svetlobe, ki je silila skozi špranje v stenah, in se medlo zasvetile. Krut je izpustil roko, stopil k vratom, jih odprl in podložil z zagozdo, da bi se ne zapirala. Sonce je v širokem slapu vdrlo v izbo in razgalilo še večjo revščino. Izba je bila gola kakor udelana prstena tla. Samo na stropu je zaplesal nagajiv zajček, ki ga je metalo sonce, uje to v latvico stare vode ob pogradu. Krut se je vrnil od duri, previdno odgrnil hodnično platno od mladca in od blizu pregledal rano na prsih.

Trdogoj in Semislav sta stopila pred vrata. Nasproti jima je prišla ženska pri tridesetih in hotela mimo njiju v izbo. Starosta jo je pridržal.

— Počakaj, Peruša. Vrač je pri njem.

— Vrač? — je zategnila ženska in z enim očesom pogledala v izbo.

— Vrač. Pusti ju sama, snaha. Pozdravil ti bo moža.

Peruši se je zavihn timer nos. Brez besede se je odmaknila izpred vrat in izginila za voglom.

— Nima ga rada, — je pomislil Semislav, a molčal in gledal v tla.

— Ne smeš ji zameriti! — je starosta uganil njegovo misel. — Ni nemarna, le nesrečna. Rodila je mojemu sinu že troje dece, a zdaj je omrznila in si ga ne želi več. Ugledala je drugega. Med krščeniiki, ki jih je bil privedel Ture. Sama ljuba nesreča!

Trdogoj in Semislav sta dolgo molčala. Čakala sta, kaj bo prišel povedat Krut. Semislav je stopil še dalje od hiše in sedel na rušo. Sonce mu je žgoče pripekalo v tilnik, sapa mu je sušila prepoteno srajco na hrbtu in pod pazduho.

— Uvedrilo se je, — je dejal Semislav in pogledal po sinjem nebu.

— Jutri bomo začeli orati in sejati. Bog daj lepo pomlad! — je vzdihnil Trdogoj.

Iz hiše je stopil Krut.

— Zakaj nisi že prej povedal, da imaš bolnika v hiši, — se je ostro obrnil proti starosti. — Ti bi ga imel na vesti. Ali ne zna nihče variti zdravil za ustavljanje krvi?

— Trije vrači iz župe so bili tu, a so vsi samo zmignili z rameni in odšli. Mislili smo že, da mora Morana obiskati naše gradišče.

— Saj ga še lahko. Zakaj za bolnika nič ne skrbite? Ali nima žene? Nima sestrá? Čemu si starosta?

Krut je pospravljaj maže v povaljano malho in metal iz oči Perunove strele v Trdogoja. Ta je v zadregi gledal v tla in ustnica mu je drhtela.

— Bodi zdravnik, ne sodnik, Krut! — je rekel Semislav.

— Svarog mi je priča, da sem napravil vse, kar sem mogel, — je dejal starosta. — Na konju sem ga prinesel domov, velel Peruši, naj mu streže, sklical sem vrače od blizu in daleč, a da ni bilo vaju, bi mi bil umrl. Usihal je vidoma in rekel sem že, naj pripravijo za trizno po umrlem.

— Ta bo še dolgo živel! — je živo dejal Semislav. — Ali ne, Krut?

— Kakor bo prebil nocojšnjo noč.

— Ne smeš iz mojega gradišča, vrač, dokler mi ne ozdravi sin. Vsi se vrnite! Slavin! Slavin!

Na starostov klic je prihitel najmlajši sin od okopov.

— Pojdi neutegoma za gosti in jih privedi nazaj.

Mladec je poslušno odhitel. Trdogoj je z dolgim korakom stopil v veliko hišo in prinesel vrč medice. Krut je žejno nagnil. Mežé je pil, ker mu je sonce svetilo naravnost v oči. Vetroc mu je rázpihal brado v dva pramena. Ostro jabolko na vratu mu je počasi lezlo na prsi, se sunkoma dvignilo pod brado in spet lezlo nizdol. Ko se je napil, si je z rokavom in kosmato roko obrisal ruse in brado. Trdogoj je ponudil vrč še Semislavu. Ta je nastavil dulec na ustnice in priprl oči, tedaj pa je na prač stopila Jagoda. Nesla je ranjencu v izbo jedi in pijače. Semislava je pri priči minila žeja. Gledal je za dekletom vse dotlej, da je izginila za durmi. Semislavu se je zazdelo, da je oblak zagnil sonce, ko ni bilo več videti njene svetle obleke. Ozrl se je po soncu, ščemeče zamežal in nagnil vrč. Prečudna sladkost se mu je prelivala v žile.

Starosta ju je povabil v hišo, sam pa krenil na polje gledat za posli in delom. Tudi Semislava ni strpelo v temačni izbi. Odšel je za gospodarjem in ga dobil pri stajah, kjer so krščeniki in posli nakladali gnoj na vozove. Potem sta oba odšla za polnimi vozovi na njive. Malo pod gradiščem se je svet odprl kakor lapuhov list.

V plitvi, a prostorni kotanji je bil gozd iztrebljen in v ravnih vrstah in enakomernih presledkih so se po njem rédali kupci črnega gnoja. Kadunja je bila široka kakor jezero in od vseh strani zavarovana pred vetrovi z visokimi pobočji, poraslimi z brstečim drevjem.

— Tu je najboljša jarina vsako leto, — je povedal Trdogoj. — Pol rži, pol pšenice. Na oni strani pri lipah imamo po navadi ječmen, pri jezeru v logu proso, ondile onkraj hrastičja ajdo.

— Veliko pridelate, — je pohvalil Semislav. — Pri nas sejemo le proso in ajdo.

— Še več bi lahko, ko bi bili ljudje za to, — je starosta zadel ob krvavečo rano. — Poglej tja dol za jezerom! To je vse Turetovo. Sam ne more obdelati, zadrugi ne dovoli. Svoje glav mladeč!

— Pusti mu, naj začne svojo zadrugo! Daj mu nekaj krščenikov!

— Ali ti je že vse povedal? — je naglo vprašal starosta. — Ta misel mu ne da miru. A ga bo pokopala. Izrodil se mi je sin, odkar je privedel nevesto k domu. Ne ve, da ima v ženi Jasni sovražnika, ne prijatelja. Brž ko bi mu izročil njegov del, bi ga ne izročil njemu, temveč kosezu Perku, očetu njegove žene. A dokler bom jaz živ, ne sme niti ped zadrugne zemlje pod drugo zadrugo. Ne smel!

Semislavu se je zdaj v drugačni podobi odkrila borba med očetom in sinom. Spomnil se je sporov v domači zadrugi in ostal brez besede. Nemo sta se obrnila proti domu. Na dvor so pravkar zavili Semislavovi vojščaki. Tureta ni bilo ob njih. Mladci so se razpravili kakor doma in odložili opremo pod napušč pred vežo. Potem so se zadržani zbrali h kosilu. Jedli so na prostem v treh velikih skupinah: gospodarjeva družina, posli, krščeniki. Semislava in Krutá je Trdogoj posadil k družini, drugi so se primaknili k poslom.

Spčetka so obdelovali molče in hlastno. Lesene žlice so škreblyale po prstenih skledah in obrazi so bili uprti v posodo. Zlagoma pa je lakota popuščala, vnema pojemala in čedalje več žlic je počivalo. Semislav je opazoval posamezne skupine. Pri prvi so prevladovale ženske, in še to večidel priletne. Sama starina in otroci! Jagoda je bila bržkone pri Dobromislu, Ture se je klatil kdo ve kod, Jasna je pomagala prinašati na mizo.

Otročaji so se kmalu izmuznili iz naročij in se zapodili igrat. Psi so vsiljiveje pritiskali k mižam in suvali ljudi z gobci v kolena. Od krščeniske mize se je dvignil slok črn možki in stopil pred starosta.

— Gnoj je napeljan, lahko že popoldne začnemo orati.

Trdgoj se je ozrl po krščeniku in prikimal.

— Prav, Peter. Naj gredo trosit gnoj. Ti pripravi drevesa.

— Ali si še lačen, Peter? — je skrbeče vprašala Peruša in stopila k njemu.

— Nisem, gospodinja. Še ostalo nam je, — je odvrnil Peter in odšel.

Peruša je gledala za njim in se zdrznila šele potem, ko je oni izginil za voglom. Semislav je vstal in stopil k svojim ljudem.

— Ostali bomo kak dan tukaj. Glejte, da ne bomo samo za škodo! — jim je zaklical in potrepljal po rami Kremena, ki se je še zmeraj metal z žlico.

— Kajpada, kajpada, — je zamomljal ta, se vnovič stegnil v skledo in pobrodil globoko po dnu.

Popoldne je bilo veselo. Na njivi je zamrgolelo ljudi. Gnoj je bil raztrošen, še preden so prišli orači. Jasna je nosila delavcem medico in ponujala vrč od ust do ust. Semislav se je nalašč odmaknil od drugih, da je morala posebej k njemu. Bila je močna, zagorela kakor javorov list in v ušesih je imela težke uhane.

— Kje je Ture? — je pobaral Semislav.

— Ture? — se je začudila, kakor da sploh ne ve, da ga ni med drugimi na njivi. — Mogoče je doma.

— Ali ni šel orat na svoje? — je potipal Semislav. — Zakaj mu ne greš pomagat?

— Nič ni povedal, da kam pojde, — je rekla Jasna in zardela do ušes.

— Tudi ti bi rajši delala na svojem, jeli? — je vprašal Semislav in se nasmehnil njeni zadregi.

— Kdo bi ne? — je rekla Jasna. — Pri nas doma je bilo že tako. Vsak je imel svojo zemljo, za katero je skrbel in jo obdelaval. Kdor je bil pridnejši, je več pridelal in imel večji dobiček. Vidiš, te uhane sem si kupila iz svojega prislužka, — je pokazala na srebrne obeske v ušesih. — Tu pa bi lahko delala sto let in bi jih ne dobila. Tu ne velja biti priden.

— Zakaj ne? — je ostrmel Semislav.

— Zato ker ne! — je trmasto pribila Jasna in stisnila zobe. — Največ sva se gnala za zadrugo midva s Turetom, a kaj imava od tega? Nič. Le to, da se vsem drugim dobro godi. Vsej tej Trdgojevi žlahti, ki je splesnevela doma in je ni odpeljal noben mladeč v svojo zadrugo, ko je bil njen čas.

— Prav v tem je moč zadruge, da pomagamo drug drugemu. Močni slabemu, zdravi bolnemu, spretni nevajenemu, — je ugovarjal Semislav.

Bila mu je do kraja tuja miselnost Jasne, ki ni trpela tastovih sestra, ampak je hotela biti sama s svojo družino. O Bavarcih je bil že slišal, da družine ne živijo v sorodstvenih zadrukah, temveč vsaka zase, v ostrih sporih med očeti in sinovi, med starimi in mladimi. Saj to je vendar prednost slovanske skupnosti, da ne poznajo zdrav med seboj, ampak so vsi iste krvi v isti skupnosti združeni v dobrem in slabem v veliki družini.

Malo je srebnil medicine in pustil govor nedokončan. Jasna je počakala, kakor bi hotela še kaj reči ali vprašati, potlej pa je negotovo odšla dalje.

Krščenik Peter, prejkone potomec nekdanjih Rimljanov, je vodil oračev. Z desetimi jarmi volj so hkrati rezali deset brazd. Suha zemlja se je rahlo kladila in se drobila. Na dolgo njivo so se naletele vrane, se mastito sprehajale med kepami in iskale črvov. V gozdu je po votlem deblu trkala žolna.

Semislava je pognalo proti holmiču ob koncu jezera, ki mu ga je bil dopoldne pokazal Ture s hriba. Za njim je odšel starosta Trdgoj.

— Onod smo predlanskim zasadili trs, a je pozebel, — je dejal in pokazal na golo zaplato na prisojni strani gradišča. — Dostikrat se mi toži po njem. V prejšnjih krajih smo imeli vinograde.

— Tudi pri nas jih je nekaj, — je rekel Semislav. — Ostali so po Rimljanih. Kdaj ste se vi preselili sem?

— Ko je bila rajna Rujna z Jagodo. Dvajseta pomlad se bo letos odprla. A nismo bili med prvimi. Vso zemljo tod smo že dobili svobodno. Rodovi pred nami so že pognali prejšnje prebivalce dalje proti zahodu ali si jih podjarmili. Zdaj smo sami svoji gospodarji. Uživamo sadove, ki so zrastle iz krvi očetov in bratov.

Starosta se je spomnil sina Dobromisla in čelo se mu je pomračilo. Molčala sta vse do vrha gorice. Šele ko sta prišla na sleme, je Semislav rekel:

— Prostor kakor nalašč za gradišče.

— Ko bi te slišala naša Jagoda, bi te bila gotovo vesela, — je dejal Trdogoj. — Zanj o na vsem našem svetu ni lepšega prostorčka kakor tule.

Na jezero je legal večer. Svetla sinjina vode je potemnela, kakor da se ogledujejo v zrcalu modrikasti smrekovi gozdovi z bregov. Na zahodu je nad vencem gora zrasel velik oblak, ves oblit z brončeno rdečico večerne zarje. Malo više je ždel na zbledelem nebu medeninast srp tenkega zadnjega krajca. Orači na njivi so na oza-rah čistili pluge in zavijali proti domu. Oblak na zahodu je izpuhtel, kakor bi dogorel požar, in mrak se je stisnil naglo in tiho. Semislav in Trdogoj sta komaj pred temo prišla za nasip v gradišče.

Po večerji se je še dolgo v noč glasila v selišču otožna pesem o mladi ljubezni in vznemirjala mladenke. Jagodi se je ves čas dozdevalo, da sliši med pevci tudi bronasti Semislavov glas.

— Škoda, da so mladci tako od daleč. Nikoli več se ne bomo videli, — je pomislila.

Ko se je Semislav drugo jutro prebudil, Kruta že ni bilo več ob njem. Srečal ga je na dvoru, ko je pravkar zavil od Dobromislove izbe.

— Bo?

— Hvala Perunu!

Semislav je stopil v izbo. Ob ležišču je na tleh klečala Jagoda in pitala brata.

— Dobro jutro.

V odgovor se ji je razjasnil obraz. Nagnila je skodelico in nakapljala ostanek mleka v žlico. Potem je skrbeče obrisala Dobromisla okrog ust in mu znižala vzglavje. Ranjeni se je medlo nasmehnil v zahvalo.

— Zakaj Peruše ni nič k meni? — je dejal.

— Preveč se boji Morane, — je zašepetala Jagoda.

— Reci ji, da je boginja smrti že stopila od mojega ležišča.

— Bom, Dobromisl.

Jagoda je popravila slamo na pogradu, pogladila zgubančeni prt, pobrala posodo in odšla. Semislav je sedel k bolniku na posteljo.

— Ali imaš rad ženo?

— Drugače si hotel vprašati, tujec, ali ne? Ali te ima žena rada? Nič mi ne taji. Vse vem. Ko je človek na poti k prednikom v nav. se mu razjasnijo oči. Vidi, česar ni sicer nikoli videl.

Rahlo je zavzdihnil in trepalnice so mu legle na oči kakor oblak na sonce.

— Odveč sem nji in vsem, — je žalostno dodal Dobromisl.

— Nisi odveč. Vsi te spoštujejo. Vedo za tvojo žrtv. S svojim telesom si prestregel sunek, ki je bil namenjen vsej zadruzi, vsem Slovenom, — ga je pogovarjal Semislav.

Dobromisl ni odgovoril. Semislav je še malo počedel ob njem in počakal, da se je oni potopil v trden spanec. Potem je krenil na dvor. Pred malo stajo sta Ture in Jasna nakladala gnoj na voz. Pod lipo nekoliko vstran so rezgetali prešerni Semislavovi vojščaki in se spoprijemali kakor srboriti srnjački.

— Tamle pokažite svojo moč! — jim je zakljical Semislav in pokazal na Tureta in Jasno.

— Dajmo, dajmo! — je dejal Živan in se pobral s tal.

Mladci so se zaprašili pod lopo in izvlekli voze na plan. Samotež so jih speljali pred velike kupe gnoja in začeli nakladati.

— Kdor bo prvi, dobi — kaj? — se je zakehljal Kremen proti Semislavu.

— Tisti gnoj ni moj, je združni, — je zavpil Ture s svojega kupa.

— Kaj potlej? — so se obregnili mladci in se po dva in dva lotili nakidavanja.

Prišel je starosta Trdogoj, začudeno pogledal po delavcih, po Semislavu, Turetu in Jasni in odšel. Kmalu za njim se je pokazal izza vogla krščenik Peter. Ozrl se je po divje hitečih mladcih in odkimal z glavo.

— Ni vse moč, je tudi ljubezen, — je dejal Semislavu.

Ta ga je nerazumevajoče pogledal.

— Kdor bo zadnji naložil voz, najmanj mara gospodarja! — je ves zasopel hreščal Kremen.

— Zakaj žališ? — je ugovarjal stari Krut, ki je bil za par z Živanom, nevajenim mladcem.

Drugi so imeli že zvrhane voze, ta dva sta komaj do roba nametala. Krščenik Peter je stopil h Krutu in mu pomagal nakidavati.

Zdaj je še Semislav prišel bratu in starcu na pomoč. Drugi so že zapregali. Kremen je na vso moč z bičem klestil po počasnih volih. Voz za vozom je krenil z dvora na njivo ob jezeru. Živan je odrinil s svojim vozom predzadnji, Ture zadnji.

— Zadnji, — se je zasmel Semislav in zapičil lesene vile v gnoj.

— Pri vas ste nakladali štirje, — je rekla Jasna, — To je goljufija!

— Ne goljufija, ampak krščanska pomoč! — je dejal Peter.

— Ali si ti kristjan? — je pobaral Semislav in stopil za njim.

Krščenik je ponosno prikimal. Ko sta prišla do okopov, se jima je odvila pred očmi dolga kača z gnojem naloženih voz. Po kotanjastem kolovozu so se premetavali kakor drevaki na deroči reki.

— Teden take tekme in vse bo uničeno, ljudje, živina in oprema, — je godrnjal Peter. — Nj vse sila, je tudi ljubezen.

Peruša je prihitela za njima.

— Menda ne pojdete na Turetovo tudi orat? — je zasopla vprašala.

— Zakaj ne? — je vprašal krščeničnik.

Peruša se je zmedla in ni vedela kaj odgovoriti. V zadregi se je zasmejala in zardela do senc. Potem si je spogledljivo popravila lase in pokazala bele goste zobe.

— Kar tako, — je nazadnje rekla in e zasukala, da ji je krilo zašumelo in se ji razširilo kakor puranji rep.

Nad gradiščem je zapiskala postovka, se preletela nad njive in obvisela kakor s puščico pribita na sinji strop neba. Samo peruti so ji živo trepetale. Potem se je iztrgala z nevidne strelce in kakor mrtva padla na tla. Samb hipec se je pomudila, skrita med grebami, in že je spet oživela; krila so zatrepetala in kakor velik rjav metulj je vnovič zletela pod sinje nebo.

Ko se je Semislav ozrl okrog sebe, ni bilo nikogar več ob njem. Krščeničnik Peter je tekel za vozmi in nekaj kričal. A Semislav ni utegnil pogledati, kaj je narobe, kajti na pašniku na levi pod gradiščem je zagledal Jagodo. Kakor frfotajoč belin je hitela čez medlozeleno livado proti gozdiču, od koder se je vila srebrna kačica bistrega potoka. Semislav je v hipu pozabil na krščeničnika in na svoje vojščake, ki so se gnali v tekmi na Turetovo njivo.

Izmuznil se je skozi okope in izginil v grmičevju. Robidovje in srebro sta ga za-

drževala, a srce mu je burno bilo in hrepenelo. Ni se zmenil ne za praske ne za šibe, ni videl ne brsteče pomladi okrog sebe ne bežečih ptic pred seboj. Nejevoljen je bil na listje in praprot, ki sta mu šumela pod nogami, in se veselil tratic mahu, ki so ga neslišno približale studenčku.

Prvi sončni žarki so pokukali v skrito globel ob izviru in pisana mavrica je obdala ljubljeno dekle, ki se je umivala s studeno vodo. Štropotajoče kaplje so preglušile njegove korake, da se je neopazno dotihotapil do nje. Objel jo je od zadaj in poljubil na mokri vrat. Zganila se je kakor žival v precepu in se bliskoma ozrla.

— Ti si?

— Jaz.

— Kakor jastreb.

— Ali me nisi pričakovala?

— Nisem si upala.

Jagoda je skrila žareči obraz v predpasnik, si otrla roke in vrat in si popravila srajco na prsih. Semislav jo je gledal kakor boginjo Živo.

— Kdaj pojdeš?

— Če hočeš, še danes.

Stemnilo se ji je jasno oko.

— Oče je obljubil, da bo namesto trizne za Dobromislom v zahvalo bogovom praznik prebujene Vesne. Tudi vas bo povabil na gostijo. Saj ne boš odrekel?

— Zaradi tebe najbrž ne bom, — je dejal Semislav in jo še enkrat poljubil.

Visoko nad njima v hosti je žejno zapivkala pivka.

Nedelja na vasi

Cvetko Golar

Rožmarin in poljske rože
z oken vseh dehté, žaré,
ptica, žito in senóžet
božjo čast pojo, šumé.

In nedeljski zvon iz line
veličastno zadoni,
od planine do planine
kliče srca in ljudi.

In na zemlji vsej prelepi
pesem gre skoz gaj in log —
v zlati slavi blagoslavlja
polje in pšenico Bog.

Veselo je korakal kotlar Vang s svojim sinom Dungom po deželski cesti. Z leve so se zlatila riževa polja, z desne so zeleneli sadovnjaki, v katerih so dremale nizke kmečke hišice.

»Glin glon. Glin glon!« so cingljali kraguljčki v vaških pagodah, rahel veter se je z njimi igral. V vejevju so peli ptički svojo spomladno pesem, a nad gorovjem Fiankan je žarelo sonce in sipalo svoje žarke v dolino.

Kotlarju Vangu je sijal obraz od notranje sreče. Da, to je dan, o katerem je sanjaril dolgih deset let, ko bo šel s svojim sinom, prvorojcem, prvič v svet. Dolgih deset let je delal od rane zore do pozne noči, da bi je prištedil bakra za dva velika kotla, ki sta jih sedaj nesla v mesto. Z izkupičkom bo kupil sinu omarico z orodjem, da bosta odslej skupaj hodila na delo, in tudi nove hlače, ker je prve že prerastel, hčerkici in materi pa blago za lep kimono. V srcu se je zahvaljeval soncu, zemlji in vsemu stvarstvu za toliko bogastvo in prav nič ni čutil bakrenega kotla in omarice z orodjem, ki sta mu krivila hrbet.

Tudi sinu Dungu ob njegovi strani se je ves čas smehljajal zagoreli obraz in kotel na njegovem hrbtu se mu je svetil kakor sonce. Molče sta oče in sin prehodila vso dolino in prišla na prostrano ravan, ki je bila vsa posejana z velikimi skalami.

»Oče, glej, kaj ni tistale velikanska skala kakor metulj?« je zdajci pretrgal molk Dung in pokazal v daljavo.

»Da, prav vidiš, sin, to je metulj iz sinjega kamna; ljudje pripovedujejo čudovito pravljico o njem.«

»Pravljico? Kakšno pravljico, oče? Povej mi jo!« je prosil Dung.

Oče Vang je molče odložil težko breme v senco ob cesti, si obrisal potno čelo in se usedel na kotel. Isto je storil Dung. Kotlar se je zamišljeno zagledal v daljavo in začel pripovedovati:

»Pred davnim, davnim časom, v zlati dobi naše zgodovine, je tu stalo veliko mesto z mogočnim obzidjem, prestolnica bogate kneževine. V njej je vladal knez Sianfu, ki je bil vladar, kakor so pač bili vsi drugi vladarji pred njim. Živel je potratno, se za-

baval in hodil na lov in se kaj malo menil, kako se godi ljudem.

Nekega dne pa se je zgodilo, da se je na lovu izgubil v divjem gozdu. Po dolgem tavanju je ves onemogel in obupan obležal v mahu. Nenadoma se je nekaj zasvetilo med drevjem. Približala se mu je deklica v sinjem kimonu, lepa kakor vila. Knez je ves očaran pokleknil pred njo in zašepetal:

»Vila rešiteljica, hvala, da si prišla! Prosim, pokaži mi pravo pot!«

Deklica je prestrašeno obstala in oblila jo je temna rdečica.

»Jaz nisem vila, jaz sem Li, hčerka zeliščarke v gozdu, in zbiram zelišča. Če si se izgubil, ti prav rada pokažem pot.«

Kmalu ga je Li pripeljala iz temnega gozda in se prijazno poslovila. Toda knez ni mogel pozabiti lepe deklice in še preden je jesenski veter stresel listje z dreves, je bila njegova žena. Zelo je bil srečen, posebno še takrat, ko mu je ljubljena žena rodila sinčka Li Dsinga. Odslej se je knez ves spremenil. Opustil je prazne zabave, nesmiselne dvorske šege in se ves posvetil za dobro ljudi. Hotel je izgnati iz svoje dežele vso bedo in krivico. Ljudje so ga vzljubili kakor še nobenega kneza poprej, v mladi kneginji pa so videli dobrega duha, ki je vsem prinesel srečo.

Toda nekega dne se je zgodilo nekaj strašnega. Knez Sianfu se je nenadoma zgrudil na tla in zastrmel v sinčka, ki se ga je prestrašeno oklepal. »Maščuj me, skrb za ljudstvo!« je zašepetal in izdihnil. Li je glasno vzkliknila in se mrtva zgrudila k njemu. Ljubeči ženi je od žalosti počilo srce.

Tako je ostal sedemletni princ Li Dsing sam na svetu. Prestrašeno je gledal okrog sebe, saj ni mogel razumeti, kaj se godi. Očeta in mamo so položili v veliko stekleno omaro in odnesli v tempelj. Njega pa so oblekli v težka, lesketajoča se oblačila, ga posadili na prestol iz slonovine in se mu klanjali, kakor so se prej očetu. Dali so mu novo ime Han Siang Dsi, kar pomeni sedmi nesmrtni. Nato so ga preselili v nov dvor, ki je stal sredi pravljичno lepega nasada. Med visečimi vrbami je valovalo srebrno jezero z lotosovimi cvetovi, v senč-

nem gaju je žuborel potok, čez katerega so se bočili vitki porcelanasti mostički. Dišeče cvetice in grmi so prepajali zrak z opojnim vonjem. Ta raj na zemlji pa je obdajal okrog in okrog silno visok zid. Tu bi moral Han Siang Dsi pozabiti svoje prejšnje življenje, mater, očeta in prijatelje in živeti kakor božanstvo strogo ločeno od zunanjega sveta. Tako so odredili dostojanstveniki, ki so hoteli samovoljno vladati deželi.

Odslej so princa obdajali sami novi obrazi, tudi strica Fua ni bilo, ki se je vedno tako lepo z njim igral. Če pa je vprašal zanj in za druge prijatelje, so mu odgovorili, da so odpotovali v daljni svet. Mali Han Siang Dsi je postal samotar. Otožen je hodil po lepem nasadu in bilo je, kakor da ne živi na tem svetu. Žuboreči potok v senčnem gaju je postal njegov edini prijatelj. Cele ure je sedel na bregu in gledal valove.

Kaj neki je videl v potoku? ... O, če bi njegovi učitelji to vedeli, bi pri priči prekrili ves potok s kamnitimi ploščami, da bi niti en valček več ne videl sonca. Han Siang Dsi se je včasih zdelo, da so sinji valovi modri kimono njegove matere in da se mu njen mili obraz smehlja iz globine. Včasih pa je videl v potoku strmeči obraz umirajočega očeta in valovi so mrmrali: Maščuj me in skrbi za narod! Te očetove besede so ga spremljale skoz vsa njegova otroška leta. Ko pa je postal mladenič, je nekega dne vprašal svoje učitelje:

»Povejte, kakšno je življenje izven visokega zida? Kaj delajo ljudje zunaj?«

Učitelji so brž prinesli debele knjige, v katerih so bili na svili naslikani trgovci, ki prodajajo razno blago, kupci, ki kupujejo, čolnarji in ribiči na rekah in morju, kmetje pri poljskem delu, a vsi smehljajoči in zadovoljni, oblečeni v lepe, živo pisane obleke.

»Rad bi videl to lepo življenje zunaj! Kdaj bom smel med ljudi?« je vprašal.

Na to vprašanje, kakor na mnoga druga, mu učitelji niso odgovorili. Toda vztrajno je spraševal dalje: »Kaj je maščevanje?« »Maščevanje?« so se začudeno spogledali možje. Od kod mlademu knezu taka beseda? »No, maščevanje je pač kazen za storjeno krivico,« so mu naposled odgovorili. Han Siang Dsi ni več vpraševal. Sedel je na breg potoka in se globoko zamislil. Tedaj so valovi prinesli krasnega sinjega metulja, ki se je zaman skušal rešiti iz vode.

Han Siang Dsi je prešinil spomin na mamo in brž je pomolil prst metulju v pomoč. Metulj se ga je oprijel in mladi knez ga je dvignil k sebi. In glej, čudo! Sinji metulj je s tenkim glasom spregovoril:

»Ker si me rešil, ti izpolnim željo. Želi si kaj?« Han Siang Dsi je preplašeno zrl v metulja. Kaj bi si neki želel? je razmišljal. »Želim biti za nekaj časa metulj, kakor si ti!« je naposled zašepetal.

»Tvoja želja se izpolni, toda pomni, pri prvem udarcu gonga se moraš vrniti. Jaz te počakam tu!« je odvrnil metulj in trikrat zamahnil s krili. Glej, spet čudo! Han Siang Dsi se je spremenil v sinjega metulja. Učitelji, ki so klečali v spoštljivi razdalji, so prestrašeno strmeli na prazen prostor, kjer je pravkar še sedel mladi knez. Planili so k potoku, hiteli gor in dol po obali in ga zaman iskali v valovih. Medtem je Han Siang Dsi že preletel visoki zid in se spustil na most pred glavnim vhodom. Začudeno se je razgledoval po velikem trgu. Svet, ki ga je tukaj videl, ni bil prav nič podoben onemu, ki so mu ga kazali učitelji na slikah. V sivem, gostem prahu, ki je visel v zraku, so ljudje begali sem ter tja v oguljenih oblekah, z obrazov jim je sevala žalost in obup. Na samem mostu pa je sedelo vse polno izstradanih ljudi, na pol golih, v umazanih capah. Proseče so stegovali suhe roke proti bogato oblečenim in dobro rejenim dostojanstvenikom, ki so prihajali in odhajali skozi dvorna vrata. »Kruha, samo malo kruha!« so prosili izstradanci, toda le redkokdaj je bil kdo uslišan. Han Siang Dsi se je od žalosti stisnilo srce. Silno so se mu zasmilili ti reveži in v ušesih so mu zazvenele očetove besede: »Skrbi za narod!«

Na stolpu je udaril gong. Han Siang Dsi je brž odletel nazaj k potoku, kjer ga je čakal sinji tovariš in ga spet spremenil v človeka. Učitelji, ki so ga še vedno iskali, so strmeli vanj kakor v nadnaravno bitje. Molče so se vrnili v dvor. Ko so bili vsi zbrani v jedilni sobani in so dvorjani nosili kakor vedno v dolgih vrstah izbrane jedi na mizo, se je nenadoma dvignil Han Siang Dsi in ostro ukazal:

»Nesite vse te jedi na most pred vhodom in razdelite jih pohablencem, otrokom in starcem, ki tam umirajo od lakote!«

Navzoči so se zmedli. Kako je neki mladi knez izvedel, da so berači na mostu? »V vaši državi, presvetli, ni nihče lačen!« so

mu naposled boječe ugovarjali. »Odnosite, sam sem jih videl!« je ostro odvrnil knez in tako srepo pogledal lažnivce, da so za-trepotali in izpolnili njegov ukaz.

Berači na mostu so se nemalo začudili, ko so jim dvorjani prinesli polne skledе še nevidenih jedi kot dar samega Han Siang Dsija. »Veliki Buda naj mu vrne to dobro-to!« so se s solznimi očmi zahvaljevali in kakor blisk se je raznesla novica po mestu.

Oblastnike je razganjalo od jeze. Dolžili so učitelje, da niso dovolj pazili na mladega kneza, in jih vrgli v ječo. Han Siang Dsija pa so popoldne spet spremili štirje učenjaki v nasad in pazili nanj, ko je sedel ob po-toku. Videli so sinjega metulja, ki se mu je zaupljivo usedel na rame, toda niso slišali besed, ki mu jih je govoril.

»Slišal sem glas tvojega srca; bodi spet metulj!« mu je zašepetal in trikrat zamahnil s krili. Han Siang Dsi se je ta hip spremenil v metulja in odfrfotal, učenjaki pa so pre-plašeno strmeli v prazen prostor pred seboj.

Mladi knez je tokrat odletel daleč izven mesta. Razgledal se je po poljih in kmeti-jah, toda nikjer ni mogel najti zadovoljnega življenja, kakor je bilo naslikano v knjigah. Povsod je videl le jok in stok in raztrgano bedo. Obiskal je tudi ribiče in čolnarje in povsod je našel enako stisko.

Sonce se je že poslavljal, ko se je ža-lostno vračal v mesto. Ko je letel mimo sta-rega dvorca, se je zdrznil; iz stavbe je slišal razposajen smeh in tuljenje. Rado-vedno se je spustil na odprto okno. »Naj živi naš prvi minister, naj živi še sto let!« so rjuli njegovi dostojanstveniki, se pijani valjali po dragih preprogah, se polivali z vinom in teptali potratne jedi.

»Tako torej delate, ljudje pa stradajo!« je vzkripelo v mlademu knezu. Brž je od-letel dalje, da bi ne videl več grdega pri-zora. A krila so mu bila od bridkosti če-dalje težja in trudno se je spustil na zamre-ženo okno mračne stavbe. Prisluhnil je. Iz črne notranjosti je zaslišal žalosten glas: »O metulj, sinji metuljček, odleti k mlademu knezu in mu zašepetaj na uho, kako mor-ilci njegovega očeta uničujejo državo! A vse nas, ki smo se borili za pravico, imajo zaprte v črnih ječah!«

»Morilci mojega očeta!« mu je kakor z nožem zarezalo v srcu in silen srd mu je rastel v duši. Pozabil je na utrujenost in brž odletel domov.

V dvorcu pa so bili zelo razburjeni. Nihče si ni upal sporočiti oblastnikom, ki so prav-kar slavili god svojega prvega ministra, kaj se je spet zgodilo z mladim knezom. »Han Siang Dsi vlada s tajnimi močmi!« so pre-strašeno šepetali,

Legla je noč. Nenadoma je stopil iz svo-jih prostorov Han Siang Dsi, ogrnjen z očetovim bojnim plaščem, a v roki je vih-tel njegov slavní meč. »Za meno!« je ukal-za straži, ki je stala pred dvorom in mislila od strahu pobegniti. »Nikamor! Za meno!« jim je mladi knez zastavil pot in straža je trepetaje sledila. Enako se je zgodilo s stražarji pri glavnih vratih. Vojaki so bili prepričani, da se jim je prikazal sam duh starega kneza Sianfuja. Han Siang Dsi pa je korakal s svojo četo naravnost k temnici. »Odprite vsa vrata!« je tu ukazal straži, ki je poslušno izvršila ukaz. Okrog kneza se je kmalu zbrala pošastna četa izstradanih jetnikov z globoko vdrtimi očmi. »Prinesite orožja!« je še ukazal in kmalu so do zob oboroženi maščevalci krenili v dolgi vrsti proti staremu dvoru. Straža pri vhodu se je prestrašeno umaknila. »Morilci, morilci!« so zakričali jetniki in planili v stavbo.

Pijane dostojanstvenike je popadel blazen strah. »Duh, knez Sianfu!« so šklepetali z zobmi in se brez boja predajali. Mračna temnica se je spet napolnila, toda tokrat z morilci. Ljudje pa so slavili ta dan kot največji praznik in v deželi se je zbudilo novo življenje.

Han Siang Dsi se je strogo držal modrih naukov svoje matere. Skrbel je za narod kakor oče za svoje otroke in mrzlično de-lal, da bi iz dežele pregnal vso bedo in kri-vico. Pri tem težkem delu mu je zvesto pomagal sinji metulj. Spreminjal je kneza v nezatnega metulja, da se je lahko sam vselej prepričal, kako izpolnjujejo ministri njegove ukaze. »Han Siang Dsi je vsevi-den!« so šepetali ljudje in nihče si ni upal storiti krivice. Marljivo je vsak opravljal svoje delo in kmalu je v deželi zavla-dala taka blaginja in tako lepo bratsko življenje kakor še nikoli poprej.

Toda gorje, tudi tej zlati dobi je bilo so-jeno le kratko življenje. Z daljnega zahoda so neke jeseni prihrumeli barbarski tujci z novim strašnim orožjem, oplenili srečno de-želo, z ognjem razdejali prestolnico in za-sužnjili ves narod. Han Siang Dsi je od ža-losti okamenel in še danes stoji med razva-

linami kot velik sinji metulj iz kamna. Tu čaka dneva, ko bo zemlja spet zadihala v svobodi. Takrat se bo v njem zbudilo življenje. Zamahnil bo s svojimi mogočnimi krili in prinesel vsem narodom sveta srečo velikega bratstva.»

Kotlar Vang je utihnil, sin Dung pa je kakor omamljen strmel v sinjega metulja v daljavi. »Oče, glej,« je zdajci radostno vzkliknil. »Han Siang Dsi se že prebuja, zatrepetal je s krili, kmalu, o, kmalu bo odletel in prinesel srečo vsemu svetu! Brž

pojdiva, oče, da naznaniva to veselo novico!«

Oče je mehko pogladil temne lase svojega sina. »Prav, Dung, kar pojdiva, saj je res že čas, da se narodi zbude in da pridejo novi, lepši časi!« je rekel in si naprtil težko breme.

»Glin glon, glin, glon!« so cingljali zvončki iz daljnih vaških pagod. Večerna zarja je rdeče oblila nepregledno ravan in kotla kotlarja Vanga sta se zlatila kakor potujoča sonca v daljavi.

Slovenska mati

Hilda Cvirnova

Upognjena je od teže bremena
žena globokih, vdrtih oči,
ki od solzá so vse izbledele —
taka, slovenska mati, si til

Ti že pred zarjo vstaneš z ležišča,
polna sta te dvorišče in hram,
vsa se daruješ za svoje črvice,
da bi imeli kruha vsak dan.

Zjutraj se prva Bogu izročaš
in na večer, ko sladko vse spi,
v pozno še noč ob brleči svetilki
šivaš, oko nad deco bedi.

Zdaj še moža na vojsko so vzeli,
sama držati moraš za plug,
moliš h Gospodu, naj ti ga čuva
in da obilno obrodil bi kruh.

Upognjena žena od teže bremena,
ruta ti črna glavo krasí,
rjavo ti sije čelo zorano,
kaplje debele ti lice znoji.

Mati slovenska, žena svetnica!
Mar nas te rute tvoje bo sram?
Žuljev krvavih z roke ljubeče
za vse zlato na svetu ne dam!

Kmet na polju

Cvetko Golar

Ko nedeljsko je popoldne,
kmet na polje gledat gre,
če seno lepo mu kaže,
ali žita že zore.

In po travnikih in njivah
se ozira mu oko:
trava zgrinja se bohotno,
kose čaka že težko.

Rdeča detelja široko
se gosti, sladko diši —
hrustali jo bodo volí,
ko pobeli sneg vasi.

Kot visoka, lepa žena
rž na njivi se smehlja
in z obilnim, polnim klasjem
tiho v vetru šepeta.

Glej, kako zori pšenica,
kmalu bo iz zrna kruh —
naj blagoslovi družini
ga Bog Sin in Sveti Duh!

Med najznamenitejše dogodke prve polovice dvajsetega stoletja nedvomno spada vstajenje slovenstva in slovanstva sploh. V našem stoletju se je že dvakrat odločalo o tem, ali naj postanejo Slovani samostojni v lastnih državah ali naj žive kot podrejeni narodi v državah mogočnejših sosedov; prva in druga svetovna vojna sta na svoj način reševali vprašanje o življenju in smrti slovanstva. Obe vojni sta rešili to vprašanje v korist slovanstvu. Po prvi svetovni vojni so se ustanovile tri nove slovanske države: Jugoslavija kot država Srbov, Hrvatov in Slovencev, Češkoslovaška in Poljska. Nemci z ustanovitvijo novih slovanskih držav niso bili zadovoljni. Hoteli so jih zbrisati z obličja zemlje in priti je morala druga svetovna vojna, ki je samostojnost slovanskih držav potrdila in njih meje razširila, tako da je ostal prav nezaten del Slovanov izven mej slovanskih držav. (Mimogrede rečeno: Tisti narod, ki je tudi po drugi svetovni vojni razmeroma največ svoje krvi moral pustiti pod tujo oblastjo, smo Slovenci.)

Hitro živimo in dostikrat se premalo zavedamo pomembnosti dogodkov, ki smo jih v večji ali manjši meri sami doživeli. Še pred dobrimi osemdesetimi leti je bila na svetu ena sama res samostojna slovanska država: Rusija. Poleg nje sta bili deloma samostojni še Srbija v prav majhnem obsegu in Črna gora, ki je štela komaj četrt milijona prebivalcev, torej toliko, kolikor jih ima danes nekoliko večje mesto. Vsi Črnogorci takratne samostojne kraljevine Črne gore bi lahko stanovali v današnjem Zagrebu ali Beogradu in bi bilo še mnogo hiš — praznih. Ljudje, ki danes niso stari niti polnih petdeset let, še pomnijo čas, ko ni bilo še češkoslovaške in ne poljske države. Osemdesetletni se pa spominjajo celo dobe, ko ni bilo v Evropi niti samostojne Bolgarije. Če pogledamo na zemljevid, ki je izšel pred dobrimi sedemdesetimi leti, se bomo čudili, kako mogočna je bila takrat v Evropi Turčija: k njej je spadala vsa današnja Romunija, Bolgarija, Bosna s Hercegovino, južna Srbija z Macedonijo in znaten del današnje Grčije. Izven Evrope pa je obsegala Turčija še

velikanske pokrajine v Aziji s »sveto deželo« vred in vso severno Afriko z Egiptom, Libijo, Tunisom in Marokom. Toda turški polumesec se je neprenehoma manjšal in ob pričetku prve svetovne vojne smo imeli poleg povečane Srbije in Črne gore še samostojno Bolgarijo.

Prvo svetovno vojno so Nemci sami ob času, ko jim je dobro šlo, označevali kot boj med germanstvom in slovanstvom. Zato ni čudno, da so bile med seboj povezane prav tiste države, ki so imele med svojimi podložniki največ Slovanov, bolje, na katerih račun so se ustanovile samostojne slovanske države: Nemčija, Avstro-Ogrska in Turčija. Vojna se je končala z osvoboditvijo večine Slovanov, ki so živeli v tujih državah: Nemčija je izgubila skoraj vse pokrajine, v katerih so prebivali Poljaki; na razvalinah Avstro-Ogrske sta se ustanovili med drugimi tudi dve novi slovanski državi: Jugoslavija in Češkoslovaška. Zelo je padla moč vseh držav, ki so poprej vladale Slovanom.

Vendar Nemčija še ni obupala, da se bo uresničil njen stoletni sen: vlada nad vsem svetom od Severnega rta do Bagdada. Vključiti je hotela v svoje meje najbogatejše slovanske pokrajine: žitna polja Poljske in Ukrajine in izvire nafte na slovanskih tleh do Kavkaza. Želela je postati svetovna vlesila, ki bi imela v okviru svojih meja dovolj surovin za svojo industrijo in tudi dovolj narodov, ki bi ne smeli razviti lastne industrije, ampak bi bili navezani na kupovanje nemškega blaga. Ti narodi bi se tudi ne mogli razmahniti v znanosti in umetnosti, ampak bi bili »gnoj za nemško kulturo«. Priti je morala še ena vojna, ki je te nemške sanje razbila — upamo, da smemo reči — za vedno. Nemčija se je zavedala, da se v tej vojni po Hitlerjevih besedah določajo meje za stoletja in da narod brez politične samostojnosti začne propadati. Zato je stavila vse na eno kocko in je — izgubila. Poražena je bila tako strašno, kakor se je to redkokdaj v zgodovini vseh časov zgodilo mogočnemu narodu.

Med tiste Slovence, ki so se usodnosti zgodovinskega razvoja zadnjih sto let po-

seбно živo zavedali, spadajo tudi naši pesniki Prešeren, Gregorčič in Jenko. Skoraj bi rekli, da njih besede o vstajenju slovanstva šele danes razumemo v polnem obsegu. Vsekakor nam danes zveni njih rodoljubna pesem vse drugače nego n. pr. pred štiridesetimi leti.

V jeseni 1944 je minilo sto let, odkar nam je Prešeren zapel svojo Zdravico. Avstrijska cenzura je takrat nje objavo prepovedala in je vedela zakaj. O bodoči moči slovanstva govori Prešeren takole:

Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo!
Otrok kar ima Slava,
vsi naj si v roke sežejo,
da oblast in z njo čast,
obilnost bodo naša last!

Prešeren ne zahteva v tej kitici nič manj nego ustanovitev slovanskih držav na narodni podlagi in prav dobro pove, kakšen pomen ima za narod lastna država: narodu daje oblast, z njo pa tudi čast, to je ugled v krogu drugih narodov, in obilnost, z drugo besedo: bogastvo. Prešeren ni gledal torej pomena lastne države samo v idealni vrednosti samostojnosti, ampak se je zavedal, da daje lastna država narodu v roke ključ do izvirov gmotnega blagostanja in duševne kulture. Tako je govoril Prešeren ob času, ko je »boljša« družba v Ljubljani govorila skoraj samo nemško in ko pri slovanskih množicah še ni bilo prave narodne zavednosti. Pesnik je res v nekem oziru prerok, kakor so mu rekli že stari Rimljani: Več vidi nego povprečen človek in dalje gleda v prihodnost nego mi.

Med pesnike, ki so s posebno ljubeznijo viseli na rodni grudi, na slovenski zemlji in slovanstvu, spada v prvi vrsti Gregorčič, ki je res škropil svojo srčno kri po naši zemlji z željo, da bi iz nje zrasla v Slovencih ljubezen do domovine. Njegova rodoljubna pesem ne bo nikdar pozabljena. Dokler bodo živeli Slovenci na svetu, bodo ponavljali za Gregorčičem:

Le vstani, borni narod moj,
do danes v prah teptan!
Pepelni dan ni dan več tvoj,
tvoj je — vstajenja dan!

Gregorčič je vsemu slovanstvu zapel »Velikonočno«, pesem o slovanskem vstajenju. Pesem je izšla prvikrat leta 1885;

njena napoved se je pa uresničila leta 1918 in 1945. Iz dolge pesmi navajamo najbolj značilne, nekako preroške vrstice:

Stoletja je trpel veliki trpin
in težki ga žulil je jarem;
kedaj pač izteče mu čas bolečin,
bo večno li trpel po starem?

Čemu pač ta srd nad orjakom?
Prevelik je, torej je tujcem strašan,
bogati je, rod tujcev pa — lakom.

Zato pa je sklenil sovražni njih svet:
»Raz zemljo orjaka zatrimo,
da mine nas groza in večni trepet,
in svet si njegov razdelimo!«

A groza!
Kdo on je, ki vstaja čez veke na dan?
Kdo ta je junak velikanski?

Poglejte v obraz mu, obraz vam je znan:
to narod je — narod slovanski!

Mi, bratje, pa z delom pripravljajmo zdaj
to silno slovansko mogočnost,
inz duhom preroškim nazdravljajmo zdaj:
Na slavno slovansko bodočnost!

Gregorčič torej pravi, da nas je usoda — božja Previdnost poklicala kakor iz groba in da nam je dala na svetu svojo nalogo. Pokazati se moramo vredne svojega poslanstva. Razviti moramo svoje vrline in dokazati svojo življenjsko upravičenost z velikimi deli. Tudi narod je svoje sreče kovač in ima na svetu toliko uspeha, kolikor ga s svojim poštenim delom zasluži.

Zato nam je sedaj ob vseh velikih naporih in načrtih prav posebno potreben tudi božji blagoslov. To misel je izrekel tretji naš pomembni pesnik, ki je govoril o prihodnosti slovanstva: Simon Jenko. Njemu je ob misli na bodočnost slovanstva privrela iz srca pesem z naslovom: Molitev. To je res prava molitev za vse slovanske narode.

Zaključimo torej tudi mi svoje razmišljanje o vstajenju slovenstva in slovanstva in o naših nalogah z Jenkovo molitvijo:

Ti, ki si ustvaril
nas kot listja, trave,
pol sveta podaril
sinom majke Slave,
čuj nas, večni Bog!
Tvoji smo sinovi,
dela blagoslovi
naših slabih rok!

Sl. 1.

Sl. 2.

Sl. 3.

Ob našem srednjeveškem kiparstvu Emilijan Cevc

ODLOMEK

Zgodovina srednjeveške plastike na Slovenskem je doslej še neobdelano torišče in površen opazovalec bi kaj lahko sklepal, da smo Slovenci z njo zelo revni, zlasti če je vsaj malo pogledal literaturo o srednjeveških kipih drugih evropskih dežel. Zbudilo bi se mu kvečjemu le nekaj najbolj znanih imen: Velesovo, ljubljansko Krakovo, Ptujška gora, nekaj kipov po naših muzejih... in komaj še kaj drugega. Potem pa tisti hladni občutek: saj to ni naše, to je uvožena roba, izdelek tujine, nič slovenskega ni na tem. Vendar so vse te misli prenačljene. Kakor v stavbarstvu in slikarstvu je tudi kiparsko spomeniško gradivo srednjega veka na Slovenskem odsev našega duhovnega značaja, sicer ujeto v prostor alpskih dežel, a bistveno različno od gradiva sosednih etničnih skupin. Tudi kiparsko smo bili Slovenci tvorni v srednjem veku, posebno v 15. stoletju; kar pogledamo vse kote naših cerkva, zlate oltarje, podstrešja in poljska znamenja, dvignimo baročno prevleko raznih milostnih podob — odkrili se nam bodo premnogi dragoceni kiparski zakladi, ki nas spodobno uvrščajo med druge kulturne narode, saj so priča kvalitetno izoblikovanega čuta

našega človeka, ki je ta dela naročil, z njimi živel in čustvoval ter se ob njih tudi sam plemenitil in oblikoval. Res, da so pokrajinske meje tudi tu pustile svoje sledi, tako da opazimo precejšno stilno in ikonografsko, pa tudi kvalitetno razliko med Kranjsko in Štajersko, tista pa, ki napaja obe, je predvsem naša ljubljena Koroska, naše kulturno središče. Mnogo kipov in oltarjev je izoblikovala v kamnu in lesu domača roka, lahko trdimo, čeprav viri molče o umetnikih, ki so ta dela ustvarili. Lahko pa ugotovimo vsaj glavne delavnice, ki so krasile naše cerkve: za 15. stoletje moramo omeniti vsaj ptujskogorsko, ptujsko, ljubljansko, škofjeloškokranjsko in kamniško, ki so predvsem kamnoseškega značaja, med rezbarskimi pa za čas okoli leta 1500 predvsem gorenjsko delavnico, ki je imela svoj sedež najbrž v Škofji Loki.

In prav ob tej delavnici bi rad bralce v teh vrsticah seznanil z razcveto panogo podobarske umetnosti, ki je bila nekoč silno živa, saj nam na primer poročila omenjajo, da so bile cerkve polne oltarjev, vsaka bratovščina, vsak obrtniški ceh je imel svojega.

Sl. 4.

Sl. 5.

Omenjeno delavnico sem imenoval »gorenjsko«, ker so bili vsi doslej znani kipi in reliefi njenega izdelka najdeni na Gorenjskem v bližini ali v mejah trikota med Škofjo Loko, Kranjem in Kamnikom. Po času nastanka bi jih lahko našteali takole: kip Marije z Detetom iz okolice Škofje Loke (ali Kamnika?), ki je po svoji izdelavi najbolj kvaliteten (sl. 1); sv. Barbara iz okolice Zaloga pri Kamniku (sl. 3); kip sv. Tilna s košuto iz stare cerkve na Bledu (sl. 4); kipa sv. papeža in sv. Roka iz Zakala pri Kamniku (sl. 6); krilni oltar (tako rekoč edini pri nas ohranjeni) iz Gostec pri Škofji Loki s kipom sv. Andreja in reliefoma sv. meniha in sv. Petra (sl. 5); reliefa sv. Jurija in sv. Ahaca s kril starega oltarja iz Srednje vasi pri Šenčurju (sl. 7) in končno kip Žalostne Matere božje iz Bistrice pri Trziču (sl. 2). Žalostno in škoda je, da niti eden izmed teh spomenikov ni ohranjen več na prvotnem mestu: Marija in zakalska svetnika sta v zasebni lasti, Pietà iz Bistrice je v nekem tamošnjem znamenju, drugi kipi pa so last škofijskega muzeja in shranjeni v zbirki Narodne galerije v Ljubljani. Tako je Gorenjska oropana za nekaj najdragocenejših prič svoje kulturne preteklosti.

Kvaliteta in stilna govorica teh kipov pa ni enaka. Nastali so pač v razdobju

kakih dvajsetih let in so izdelki mojstra in pomočnikov. Marijin kip je nedvomno zgodnejše mojstrovo delo, za njim je nastala sv. Barbara, sv. Tilen in zakalska svetnika pa najkasneje. Drugo so verjetno izdelali pomočniki na mojstrove predloge in modele. Srednjeveške podobarske delavnice si namreč ne smemo zamišljati kot delavnico modernega umetnika — to je bila delavniška skupnost, ki je zaposlovala tudi določeno število pomočnikov in vajencev, izmed katerih je imel vsak določeno delo, povrh pa so sodelovali še mizarji (zlasti pri oltarnih omarah), ključavničarji in slikar, ki je izrezljane kipe poslikal. Zadnje je bil včasih mojster sam, še pogosteje pa poklicni slikar. Krilni oltar je bil glavni predmet dela in prav v 15. stoletju se je razvil v srednji Evropi do neverjetne razkošnosti in slikovite učinkovitosti (spomnim naj le na znani oltar Tirolca Mihaela Pacherja v St. Wolfgangu!), v naših bornejših razmerah pa se je omejil na preprostejšo obliko, kakršno nam nudi prav gosteški triptih. Sestavljen je iz omare, ki se zapira z dvema kriloma, reliefno okrašenima (zunanja reliefa sta žal izgubljena), deske omare in kril pa so poslikane s patroniranim vzorcem, podobnim vzorcem s starih lesenih stropov naših cerkva. Omara sama je stala na tako imenovani

Sl. 6.

Sl. 7.

predeli, nekakem podstavku, ki jo je dvigal nad oltarno mizo, na vrhu pa je imela še preprost zaključek, ki — kot predela — tudi ni več ohranjen. Seveda — bogatejše župne cerkve in stolnice so imele večje in bogatejše oltarje; zdi se mi pa, da je opisani tip značilen za naše bornejše podružnice, saj so se delni ostanki takih oltarjev ohranili tudi pri Sv. Janezu v Bohinju, na Visokem pod Kureščkom in pri Sv. Petru nad Želimljami.

Pa si pogledimo podrobneje tehniko dela. Vsi ti kipi so prav za prav reliefno pojmovani, ker zadaj niso obdelani, temveč izvotljeni. Stali so pač v oltarnih vdolbinah in bili vidni le od spredaj. S tem pa, ker so jih izvotlili, so preprečili, da ni les preveč pokal. V glavi in pri nogah vidimo s čepom zamašeno luknjico: ko so primeren kos lesa s sekiro grobo obtesali, so ga namreč pritrdili na rezbarsko mizo pri glavi in nogah, tako da so ga lahko vrteli okoli njegove podolžne osi. Pri izbiri lesa je moral mojster paziti, ker je naročnik po navadi v naročilu poudaril, da mora biti les zdrav. Nato se je začelo skrbno rezljanje, oprto na glinasti model ali grafično predlogo. Prav pri izdelkih gorenjske delavnice se ne morem otresti misli, da so jim pogosto kumovali številni gra-

fični listi, bakrorezi ali lesorezi, ki so tedaj krožili po naših deželah. Vsak pomočnik je moral, preden je postal mojster, nekaj let romati po svetu, s skicirko in svinčnikom v roki ter z odprtimi očmi; pri tem je spoznal mnogo tujih del in mojstrov, s katerimi je kasneje bogatil lastno delo. Ko pa je bil kip izrezljan, so ga vsega ali vsaj delno oblepili s platnom, nato prevlekli z osnovo iz krede in končno vse obarvali s tempera barvami, ki so jih vezali z lepilom ali jajčnim beljakom. Če so hoteli kip pozlatiti, so najprej podložili posebno rdečo barvo, imenovano »bolus«, čez to pa nalepili zlato v tankih listih, stenjeno iz cekinov, ter ga končno še zgladili z merjaščevim zobom. Končno so oltar prenesli v cerkev, kjer je polno zaživel v svojih živih barvah s slikanimi okni in freskami po stenah v skladni harmoniji in muziki barv.

Žal pa ti izdelki niso bili v milosti pri kasnejših rodovih. Doba baroka je spreminjala naše cerkve po novem, v Italiji šolanem okusu in premnoge slikarije in mnogi reliefi so se morali umakniti ter odromati v ogenj. — Ostali so nam le še posamezni kipi. In tak ostanek so tudi vsi ti izdelki gorenjske delavnice.

Smo na prehodu 15. stoletja v 16. stoletje. Ves stilni izraz naših kipov priča o tem. Pri vseh prevladuje težnja po ploskovitosti, reliefnosti, obleka se obilno guba, obrazi so prežeti z realizmom — to je čas tako imenovanega »gotskega baroka«, čas pozne gotike konca 15. stoletja. (Podoben primer najdemo v slikarstvu v freskah v cerkvi sv. Urha na Križni gori nad Škofjo Loko.) Posebno opozarjam na tipe obrazov: če jih primerjamo med seboj, vidimo pri vseh precej široko, oblo glavo, velike oči s skoraj vodoravno vrezanimi trepalnicami in polkrožnim spodnjim robom, majhna, izrazita, malo navzven štrleča usta ter poudarjeno majhno brado. Ta obraz nam služi skoraj za podpis teh podobarjev. Pri Marijinem kipu je značilno tudi »uho« v obleki ob njenem desnem kolenu, ker nam kaže šolo, iz katere je mojster in njegov krog izšel — južna Nemčija, zlasti nürnberska tradicija Veita Stossa, enega izmed vodilnih nemških kiparjev konca 15. stoletja.

Vendar pa naš mojster ni bil suženjski posnemalec. Kar se je v tujini naučil, je po svoje predelal ter ustvaril nekaj popolnoma novega, bistveno našega. Čeprav mu je botrinila tirolska in francoska umetnost, je vendar, zlasti v prizadevanju po slikoviti ploskovitosti, našel bistveno našo noto, ki ne išče svetlobnih in plastičnih učinkov, temveč skladno igro razigranih oblik in barv, predanih polni svetlobi, brez skrivnostnega boja med lučjo in senco, ki označuje tistodobne, na primer, tirolske oltarje. V tem mu je podobno le še koroško gradivo, ki je imelo v tistem času svoji glavni delavnici v Beljaku in Št. Vidu ob Glini. Časovno moramo opredeliti Marijin kip v dobo okoli leta 1490, druge pa proti letu 1510. Smo torej na pragu ene izmed najbolj razgibanih dob naše zgodovine: dobe kmečkih uporov in bližajoče se verske reformacije, v času, ko je naša srednjeveška umetnost zadnjikrat zacvetela ter kmalu nato ugasnila v hladnem dihu protestantizma, v pojavljajočih se turških vpadih in v socialno gospodarski krizi.

Rekli smo že, da moramo iskati sedež naše rezbarske delavnice okrog Škofje Loke. Ta je postala pod svetno oblastjo freisinskih škofov eno najvidnejših kulturnih in gospodarskih središč Gorenjske. Prav

tedaj sta sedela na freisinskem škofijskem prestolu dva izmed najbolj prizadevnih in kulturno tvornih škofov: Sixtus von Tannberg in Filip II., ki sta po zgledu svojih prednikov tudi v Škofji Loki z vsemi močmi podpirala razvoj obrti. Za tisti čas so nam znani loški stavbarji: Andrej iz Loke, mojster Jurko (ki je sezidal prezbiterij loške župne in crnogrobske cerkve) in malo kasneje Jernej Junaver. Prav verjetno je, da so tudi naši rezbarji uživali zaščito freisinskega škofa ter se šolali v južni Nemčiji, nato pa se naselili v domovini ter okrasili njene cerkve z izdelki svoje dleta. Žal, da nam arhivi ne odkrivajo njihovih imen — toda njih delo še govori o njih ter jih dostojno uvršča med druge njihove vrstnike alpskega ozemlja.

Mi pa se moramo ob tem spomniti, kakšne kulturno zgodovinske zaklade skrivajo naše cerkve; naša naloga je, da jih skrbno varujemo ter ohranimo potomcem ter sami ob njih rastemo v polni zavesti: tudi naša preteklost je vredna, da jo vzljubimo, da smo nanjo ponosni.

Pšenična njiva

Cvetko Golar

Zgrinja se in tiho teče
zlata zarja čez polje —
ne, to je pšenična njiva,
valujoča do gore.

Ta v nebo visoko rase
in s strmečimi očmi
gleda na zoreče žito,
na ozare in poti.

Mak s pšenico rumenico
se objema do noči,
v sončnem smehu in poljubu
zlata njiva plameni.

Zrelo klasje se priklanja
in šumi in šepeta,
kakor da pobožno moli
iz gorečega srca.

In posluša Bog v nebesih
in veselo se smehlja —
in nebo se in vsa zemlja
v božji slavi lesketa.

Na južnih obronkih sončnih Haloz in Slovenskih goric se vrsti vinograd za vinogradom, kjer uspevajo že preko 2000 let najzlahtnejše vinske trte. Zato se ni samo po naključju prav v Ptuj porodila misel za ustanovitev prvega vinarskega muzeja, ki je prvi ne samo v naši domovini, ampak na Balkanu sploh. Naloga tega muzeja je predvsem prikazati ljudstvu in znanstveniku razvoj našega vinarstva v dolgih stoletjih in vse trudapolno delo našega najbednejšega ljudstva, ki je tlačnilo prav tako dolgo tujim gospodarjem, dokler ni postalo po osvoboditvi samo gospodar na zemlji, ki jo je prepojilo s svojim znojem in krvjo. Naše ljudske oblasti v novi Jugoslaviji so s pravim razumevanjem omogočile ustanovitev tega muzeja, ki ne odkriva vsakomur samo zgodovinskega razvoja našega vinarstva, ampak služi s svojim razstavnim gradivom tudi dvigu in izboljšanju vseh panog vinarstva.

Semenje vinske trte so našli že v srednjem terciaru, ko je nastajal rjavi premog, v srednji Nemčiji in v alpskih pokrajinah. Stari zgodovinarji menijo, da so imeli Kelti, ki so stanovali v Noriku in v Panoniji (po sedanjih naših pokrajinah) pred rimsko okupacijo, bogate vinograde pred prihodom Rimljanov. V Panoniji je bilo gospodarstvo lepo razvito. Ko so jo Rimljani zasedli, so našli v njej dobro urejeno poljedelstvo, živinorejo in vinarstvo. Razširitev in boljša gojitev vinske trte pa je brez dvoma zaslug Rimljanov, ki so povsod, kamor so prišli, pospeševali razvoj vseh gospodarskih panog.

Vinogradniško stroko so Rimljani prav dobro umeli. Veleposestnik je poznal najboljše in najizdatnejše vrste trt. Ubogi suženj, ki je obdeloval vinograde, imoviti trgovec, ki si je nabavil najodličnejša in najdražja vina, ribič, ki je v obdravskih krčmah zapil svoj izkupiček, zdravnik, ki je priporočal zdravim in bolnim vino te ali one vrste, potepuhi, ki so izzivali nemire, če je vino pošlo, vsi so spoštovali in cenili ta božji dar. Sicer je Rimljan večkrat poskušal pokrajinsko vinogradništvo tudi ovirati, da bi si s tem zagotovil boljšo ceno in večji izvoz italjskih vin; zato ni rad videl, da bi se v pokrajinah vinarstvo

preveč dvignilo. Slavni in sposobni cesar Probus (276—282 po Kr.) pa je odpravil zakone, ki so ovirali razvoj vinogradništva izven Italije; še več, ukazal je svojim boja vajenim vojakom, da so tudi v Panoniji (v sedanjih naših krajih) zasadili nove vinograde in požlahtnili tamošnje trte.

Kot dobri gospodarji so stari vedeli, da vinski pridelek ni odvisen samo od izbire trt, ampak tudi od kakovosti tal, podnebja, dobre obdelave, letine in zatiranja škodljivcev. Danes ne vemo več točno, kod povsod v Halozah so imeli Rimljani vinograde, ker sta rigolanje in 2000letna obdelava tal zabrisala skoraj sleherno sled nekdanjih vinskih kultur. Tem zgovornejše so o tem rimske najdbe; v Poetoviju, pa tudi v Halozah in pri Sv. Vidu niže Ptuja so zadeli na rimske ostanke, ki tako ali tako pričajo o vinarstvu.

Kakšni so bili takratni rimski nasadi, je težko ugotoviti; vemo le toliko, da so že takrat, kakor dandanes, vezali trto na kole, ker je bilo to za naše hladnejše kraje najpripravnije in je sonce moglo trto od vseh strani obsevat. Ob svojih hišah so radi postavili brajde, tako imenovane pergole, ki jih vidimo na raznih rimskih skulpturah, n. pr. na mnogih kamnitih

Vinarski muzej v Ptuj

rakvah (sarkofagih), ki so jih našli v Poetoviju ali v njegovi okolici.

Rimljani so popolnoma umeli vse posle trgatve in pri tem upoštevali način dela, ki je še danes v veljavi. Če bi bili naši predniki posnemali nauke starih, bi danes morda imeli še več uspehov v našem vinarstvu.

Kdaj je grozdje dozorelo, so Rimljani določili po barvi koščic. Iztrgali so tudi posamezne jagode in opazovali, kako so druge izpolnjevale nastale vrzeli. Zato so natančno določevali dozorelost posameznih vrst grozdja, ker so že takrat ljubili sortirane nasade. Najzrelejše grozdje so obrali najprej. Kot strokovnjaki so videli, da dá prvo stiskanje največ mošta, drugo najboljše in tretje najslabše vino. Slabše, še nezrelo ali bolno grozdje so skrbno izločili od drugega. Stiskali so ga posebej, polili tropine z vodo in napravili manjvredno pijačo za služinčad in sužnje. Včasih so grozdje

Dionisova glavica po rimskem kalupu.

Rimska steklenica z nitkastim okrasom.

stiskali brez stebelc, da bi tako pridobili le čist grozdni sok. Stiskali so tudi posušeno grozdje. Včasih so celo čakali, da je slana pobelila vinograde in potem napravili s takim vinom posebno reklamo. Zgodilo se je tudi, da so ob dobrih letinah zaradi pomanjkanja posode trgali zelo pozno, skoraj pozimi.

Kakšno je bilo življenje v haloških vinogradih v rimski dobi, nam prav nazorno slika nad dva metra dolg relief iz pohorskega marmorja, ki je bil nekoč vzdignjen v hajdinski župni cerkvi in je zdaj v ptujskem muzeju. Pod brajdo vidiš vesele volje rimsko družino z deco in služinčadjo. Oče in mati počivata ob mizi, otročiček se igra z materjo in ji ponuja venček poljskih cvetlic; starejši, nekoliko večji otrok sega skrivaj po očetovi čaši. Z leve prinašajo ženske na mizo jedila, na desni so pa možiki zaposleni s pretakanjem vina iz vrčev (amfor). Vinska trta z listjem in grozdem obdaja skupino. Pri trgatvi je bila vesela družba mnogokrat celo razposajena. Tudi cesarki dvor je s svojim spremstvom često prišel na vinsko trgatve.

Stiskali so navadno v posebnih prostorih ali poslopjih, a tudi na dvoriščih, kjer so postavili velike stiskalnice najrazličnejših sestavov, da je sladki sok tekel kar v potokih. Iz stiskalnice, kjer so možiki z nogami zmastili grozdje, kakor je videti na večjem marmornatem odlomku sarkofaga, vzdignega pri mestnem stolpu v Ptuj, je tekel sok skozi cedila, ki so zaustavljala stebelca in jagode, v veliko zbiralno korito. Pri tem delu so drugi igrali na piščali in peli. Nato so speljali mošt po ceveh v dolije (sode), kjer je prevrel. Tako veliko

Liberu in Liberi posvetil (oltar) Lucius Valerius Verus, občinski svetovalec kolonije Poetovio, načelnik gasilcev, mestni blagajnik, policijski predstojnik, svečenik, podzupan.

posodo imamo tudi v ptujskem vinarskem muzeju. Boljše vrste in kar se je samo od sebe odcedilo iz stiskalnice, je prišlo kar v amfore, da je v njih prevrelo. V starem Poetoviju je bilo več velikih keramičnih lončarskih trvd in tovarn, ki so izdelovale amfore za vino. V istem muzeju je nekaj prav lepih amfor, tudi takih, ki imajo vtisnjene pečate izdelovateljev.

Rimske kleti, cellae vinariae, cellaria, niso bile tako globoko v zemlji kakor današnje. Pri velikih količinah vina so bile včasih prav obsežne. Upravljal jih je kletar, a vinis, ki je imel često tudi pomočnika, adiutorem a vinis. Da bi se vino ne skvarilo, so poskrbeli, da ni bilo v bližini kleti gnojišč. Prvotno so shranjevali vino v kletih, pozneje pa, ko se je vinska trgovina naglo razširila, so stale amfore na velikanskih stojalih, »apotheca« imenovanih, v prostorih, ki so se dali kuriti. V naših krajih, kjer je zlasti pozimi zelo hladno, so v kletih splošno kurili.

Kletarstvo in splošno vinarstvo se je v bistvu od rimske dobe do današnjih dni le malo spremenilo, posebno pri malem vinogradniku. Iz podolgovatih in visokih amfor so pretakali vino s steklenimi nategami, ki so imele enako obliko kakor sedanje; bila je to dolga steklena cev z razširjeno kroglo na zgornjem koncu, bučo, kakršne še danes uporabljajo haloški kmetje. Dve taki nategi so odkrili na Zg. Bregu v kleti neke rimske palače. Pri večjih posodah so uporabljali namesto nateg tudi črpalke. Glede oslajanja in drugih postopkov za »izboljšanje vina«, naj so bili dovoljepi ali prepovedani, so se Rimljani ravnali po enakih načelih kakor mi. Bilo bi preobširno, če bi hotel omeniti vse take recepte.

Kakor smo že prej videli, je vino prevrelo v velikih glinastih posodah, dolijah, boljše vrste pa v amforah, v naših krajih, kjer imamo lepe hrastove gozdove, tudi v sodih. Leseni sodi so imeli ali kovinaste ali lesene obroče. Od znotraj so jih prevlekli s smolo in jih kotalili sem ter tja, kakor je to še dandanašnje v navadi. Tudi v ptujskem vinarskem muzeju imamo ostanke takega sode, žal, da so ohranjene obroče zavrgli. V hladnejših krajih so sode pokrivali s slamo. Včasih so bile amfore opletene s šibjem kakor naše pletenke. Tako pletenko iz gline vidimo v našem muzeju. Amfore, ki so tičale s svojo konico v pesku v

kleti, so bile navadno iz gline, redkeje iz stekla. Njih oblika je prav različna. Večinoma so to velike, visoke, več ali manj trebušaste posode, ki se navzdol koničasto zožujejo. Vinarski muzej hrani nekaj lepih primerov. Zamašili so jih po navadi z zamaški iz žgane gline, včasih tudi s plutovino, nato pa zalili s smolo. V grobovih so našli celo steklene amfore, v katerih je bilo še vino.

Preostaja nam še opis čaš, vrčev in steklenic, iz katerih so pili. Njih oblika je bila najraznovrstnejša. Zbirke v ptujskem vinarskem muzeju nam nudijo poučen vpogled v rimsko keramiko in steklarstvo. Tu vidimo čaše brez podnožja in čaše v obliki sodčkov; celo obliko današnjih šampanjskih čaš najdemo, le s to razliko, da nimajo podnožka. To pa je imelo svoj namen. Svojemu prijatelju in gostu je Rimljan kaj rad potisnil tako čašo, po današnjem bi rekli »bilikum ali kumek«, v roke in hočeš nočeš jo je moral na njegovo zdravje izprazniti, saj je ni imel nikamor postaviti. Da so bile čaše včasih prav velike in da je moral gost izpiti na dušek, ni potrebno pripominjati. Posledice so bile kaj kmalu vidne. Čaše z zdravicami na obodu niso redke. Često opazimo na njih poleg lepe vinske ornamentike zdravice kot »Parce aquam! Bibe

Rimski sod iz Poetovija.

multos annos! Vivas! (Ne mešaj z vodo! Na mnoga leta! Živel!)

Celo na oljenkah vidimo žgane amfore in predmete, ki se tičejo vinarstva. Povsod na nakitu, na spomenikih, sarkofagih in arah je bila trta z listjem in grozdem priljubljen motiv. Ni čuda, da je L. Valerius posvetil Liberu in Liberi, božanstvoma vina, najlepšo doslej v Poetoviju najdeno aro (žrtvenik).

Še danes se vsake jeseni po trgatvi pomikajo z velikimi sodi, polnimi sladkega soka, težko naloženi vozovi iz Haloz proti Ptujju. Kakor danes, so tudi Rimljani najrajši uporabljali za prevoz vina hrastove sode. Prevažali so ga tudi v sodih po Dravi.

Z zatonom rimske vladavine v naših krajih je tudi nekoč tako cvetoče vinarstvo popolnoma propadlo. Pohodi divjih germanskih plemen, Hunov in drugih ljudstev v dobi preseljevanja narodov so uničili še poslednje nasade.

Šele s prihodom starih Slovencev se je zopet začelo obračati na bolje. Ob selitvi naših prednikov je predvsem odločala oblikovitost tal, a mikala so jih obenem starejša selišča, predvsem rimska. Kot zdrav kmečki narod so se stari Slovenci lotili krčenja gozdov, osuševanja močvirij in obdelovanja polj ter tako ustvarili nova kulturna tla. Da pri tem delu niso pozabili na obnavljanje vinogradov, nam je jasno. Časi so bili takrat nemirni in naši predniki so bili marsikak hud boj z Obri na tej, z Bavarci in Franki na drugi strani. Večkrat so se uprli oholi nemški nadvladi z orožjem v roki in šele po nesrečnem uporju Ljudevita Posavskega (819—822), ki so se ga udeležili tudi karantanski Slovenci, je bilo konec svobodnega razvoja slovenskega naroda. Frankovski vladarji so se polastili vsega nenaseljenega sveta in posesti slovenskih upornikov ter vse razdelili med svoje nemške grofe in naseljence, ki so po mili volji gospodarili slovenskim podlož-

nikom. Frankovski kralji in pozneje nemški vladarji so podeljevali obširna posestva svojim posvetnim in cerkvenim velikašem. Iz ponarejene listine kralja Arnulfa z dne 20. novembra 890 vemo, da so se solnograški nadškofje polastili še ostalega dela mesta Ptujja, ki je bil last nekega Karantanca, torej Slovenca. Ta ga je izgubil zaradi »veleizdaje«, ker se je uprl nemškemu gospostvu. Njegova žena, ki je ostala »zvesta«, pa je obdržala dvor v gornjem delu mesta Ptujja, v dolnjem pa tiste dvore, ki jih je imela takrat v lasti s 100 kmetijami in 10 vinogradi v ptujski okolici. To je prva vest o slovenskem vinogradništvu v naših krajih. Verjetno sta tudi Pribina in Kocelj marsikaj storila za naše vinogradništvo.

Velikega pomena za naše vinogradništvo je doba, ko se je širilo med nami krščanstvo in so bili ustanovljeni prvi samostani. Pri bogoslužju so potrebovali naravno vino, zato so ga hoteli sami pridelovati. Cerkve, samostani in redovi so pri nas nedvomno ugodno vplivali na razvoj vinogradništva. Zato so bili do današnje dobe najboljši vinogradi v cerkveni posesti. Razne listine omenjajo že iz najstarejših časov, tako iz leta 861, 890, 891, 977 itd. velika vinogradniška posestva solnograške nadškofije v slovenskih predelih na Štajerskem, predvsem v okolici Ptujja, Radgone, Lipnice in drugod. Vinogradništvo je že od konca XI. stoletja in v sledečih stoletjih pognalo krepke korenine obenem v najrazličnejših predelih. To nam bo razumljivo, ako ugotovimo, da nemški kolonizatorji trte niso prinesli v našo domovino, ampak so jo prevzeli preko Slovencev kot rimsko dediščino. Ne kaže, da bi na tem mestu govorili še kaj več o razvoju in razmahu našega vinogradništva v poznejših stoletjih, vemo pa, da se imamo za njegov prospek zahvaliti le slovenskemu podložniku, ki je obdeloval in množil to

zemljo s svojim znojem, krvjo in solzami. Listine, urbarji, sodni zapiski in kronike so dovolj glasne priče za to.

Vinarski muzej v Ptujju je nastanjen v starem obrambnem stolpu ob koncu mestnega parka. Stolp je bil sezidan verjetno že v šestnajstem stoletju in je nekoč branil mala

Rimski stekleni čaši in posidica v obliki ptice.

Rimsko vinarstvo in kletarstvo.

Prva vrsta: Stiskanje grozdja v mehu, stiskanje v koritu, nalivanje vina iz meha v vrč (kantharos). Druga vrsta: Stiskalnica z vijakoma, stiskanje grozdja, stiskalnica na obtežitev. Tretja vrsta: Prenašanje vina v amforah (vinske posode), gostilniški znak iz Pompejev, prenašanje vina v sodu. Četrta vrsta: Pretakanje vina iz meha v amfore, rimska vinska klet, prevoz vina v sodu.

(Slike so posnete po grških in rimskih reliefih.)

in velika dravska vrata. V njegovi kleti vidimo še strelne line, v katerih so bili močni topovi. Nekaj kamnitih topovskih krogel, vzdanih pod kapom, še danes spominja na nekdanje viharne čase.

Čeprav Vinarski muzej še ni dobil svoje končne oblike, ima vendar že nekaj prav okusno urejenih oddelkov. V kleti ob vходу je razvrščen rimski oddelek, kjer vidimo poleg že prej omenjenih rimskih pred-

metov in spomenikov v izvirnikih ali odlitkih zbirko rimske keramike in stekla od najpreprostejših glinastih posod, krožnikov in skled do najfinejših vrst iz rdeče ali črne terrae sigillatae, bogato okrašene z vinsko ornamentiko. Veseli, vedno razposajeni Bakhus (božanstvo vina) je upodobljen na glinastem kalupu, držeč v desnici vrč, v levici tyrsovo palico. Da ga obdaja vinska trta z grozdi, je razumljivo. Bogatini

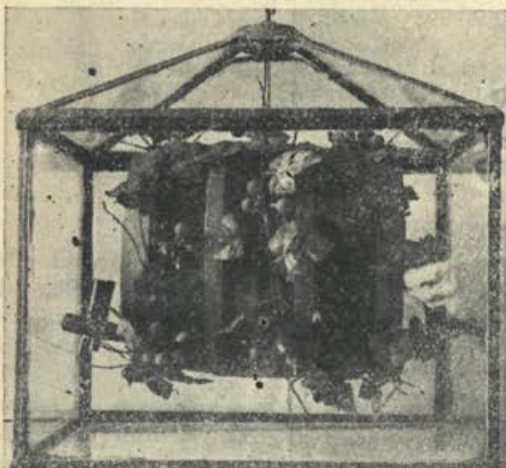
in reveži so srkali sladko vince. To sklepano po rimski oljenki, na kateri je upodobljena košara s hlebom kruha, vinskim vrčem in redkvijo. Napis PAVPERIS CENA PANE VINVM RADIC ti pove, da je hrana siromakov kruh, vino in redkev.

Zadovoljno motriš bogati rimski oddelek in povsod vidiš odtenke Bakhovega kraljestva.

Tudi krščanstvo je spretno uporabljalo na svojih spomenikih vinsko ornamentiko. Na majhnem odlomku starokrščanske oltarne pregraje s Panorame zoblje golobček jagode na grozdu. Posebno lep je steber, ki pripada oltarni pregraji starokrščanske bazilike v Ptuj. Na njem vidimo vinsko trto, ki se vije iz lične vaze z dvema ročajema navzgor in ki jo prepletajo listi in grozdi. Na vrhu sedi golob, simbol krščanstva, ki nosi na levi peruti poševno križ.

Tudi v poznejših časih niso zavrgli starih izročil, ampak so jih skrbno gojili, posebno v dobi gotike, ko opažamo na arhitektonskih in slikarskih znamenitostih mnogokje grozdje in listje žlahtne trte. Ta ornamentika, ki se nadaljuje v renesansi in baroku, je v živahnem rokokuju prišla do polnega razmaha. Že sam prehod po starih ptujskih ulicah nas o tem prepriča. Relievi na stari ptujski bidermajerski hiši nas zamaknejo v prijetne urice naših prednikov, ko so ob zvokih ptujske garde pili rujno vince.

Cehovska združenja so tesno povezana z Bakhovo kapljico, posebno ptujski sodarji so radi pokazali, kakor vidiš to v

Cehovski sodček ptujskih sodarskih pomočnikov iz leta 1835.

Sv. Urban iz Hrastovca pri Zavrču.
(Felbermeyer Ivan)

Vinarskem muzeju, svojo umetnost na mojstrsko izrezljanih sodih, kjer so češče upodabljali Marijo z Jezuškom, sv. Urbana, sv. Jurija ali vrezali zdravice n. pr. »Oj, kumek Ti moj, pij ga z menoj!« Postavili so se tudi s svojo cehovsko skrinjo, zastavo s sliko sv. Urbana, pomočniki pa s svojim znakom, sodčkom na štiri pipe v stekleni omarici. Zelo so bili ponosni na svoje starodavne pravilnike, ki segajo celo v XVI. stoletje. Ljutomerski sodarski ceh ima vsekakor najlepši mojstrski znak, sodček na šest prekatov in pip brez obročev, ki je okrašen z izrezljano podobo sv. Urbana, patrona vinarstva.

Imamo tudi več lepih slikarskih del, ki nam v živih barvah prikazujejo naše vinske kraje. Naj omenim le Miheličevo sliko Haloze in humorističen akvarel okrog leta 1830, kjer se vračata z dela v bratskem objemu ter s čutarama v rokah Haložan in Zagorec in pojeta, kakor pravi napis: »Dugo nas nebu, zdaj si ga vžij!« Posebno dragocen je koledar v 12 slikah holandskih svilenih aplikatur iz XVII. stoletja s prizori vinogradništva in kletarstva.

Mnogovrstna je zbirka cinastih vrčev in posod, v naši narodni pesmi toliko opeva-

ne majolike, čutar in starinskega porcelana, stekla, vrčev, čaš, kumikov, med njimi tudi mnogo takih domačega izdelka, ki nam zgovorno pričajo, kako zelo je ljudstvo cenilo trto in nje sad.

Splošni oddelek nam kaže stare in nove zemljevide z vinogradi; posebno zanimiv je Vischerjev zemljevid Štajerske iz XVII. stoletja, na katerem opeva pesmica slavne ljutomerčana. Tam vidimo tudi razne vinske karte, kataloge, etikete in slike vinogradov, ki jih danes ni več. Tabele in statistike prikazujejo naše vinarstvo v Sloveniji, v Jugoslaviji in v inozemstvu, ustroj naših goric itd. Muzeju je priključena posebna zbirka listin, rokopisov, zemljiških knjig, gorskih bukev ter strokovna knjižnica za študij o našem vinarstvu.

Narodopisna zbirka nam predočuje v vsej pisanosti življenje naših viničarjev in kmečkega ljudstva, ki skrbno obdeluje vinograde.

Pozabiti ne smemo poleg mnogega drugega na oddelek lectarskega ceha z bogato

zbirko kalupov za izdelovanje malega kruha, ki so ga uživali ob vinu.

Prav posebno pažnjo zasluži oddelek za vinogradništvo, kletarstvo in zatiranje škodljivcev, ki je šele začel. Semkaj spadajo vse vrste trt od pratrte dalje do današnjih nasadov, nepravilnosti v rasti, cepljenje in požlahtnjevanje. Viničarjevo delo kaže različno orodje za vsa dela od rigolanja, gnojenja, okopavanja, škropljenja do trgatve, upoštevajoč posebno ljudsko govorico, razne oblike nožev, škarij, motik in drugo značilno orodje, ki ga uporabljajo v naših krajih. Priznani vinski strokovnjaki bodo poskrbeli, da bo prav ta oddelek nudil našemu vinogradniku vse potrebno za čim smotrnejše vinarstvo.

Čaka nas še mnogo dela, ki bo zahtevalo dosti znanja in truda, da bo postal Vinarski muzej v Ptuj s sodelovanjem najširših ljudskih plasti in oblasti važen kulturni, gospodarski in tujskoprometni činitelj, ki bo našemu mestu v ponos, domovini pa v čast.

Trgatev

Leopold Stanek

HVALNICA VINSKI ROZGI

Oj ti vinska rozga, globoko segajoča v zemljo in rastoča pod nebo, danes gospodar govori s teboj in te ljubeče boža njegovo oko!

Več mesecev si sad svoj nosila, več luninih mên si ga s sokovi zemlje pojila, zemlje, v kateri počivajo kosti naših očakov in spé pravljíčne sile, sad, ki ga je ožgalo sonce in si v uimah zanj trepetala — zdaj si rodila:

biser je školjka nam dala, v venec korald in v grozdast kobul si jagod nabrala, sončne in žive kaplje, kot spomin na kaplje neba, ki si jih žejno pila, in kot spomin na kaplje potu kopačev, ki so ti rahljali posteljico, kot solzé, na pečljih nabrane, okrogle like, naipopolnejše po obliki, sode brez veh, jagode, ki se nudijo ustom, napete in polne, še z nadihom jutrne rôse, jagode, ki jih bo drobila jedra deklica, da bo poka'lo med belimi zobmi in brizgalo kot iz preno'nih doik, jagode, ki jih bodo trle tudi brezzobe dlèsni stare žené — sirote!

Oj ti vinska rozga, globoko segajoča v zemljo in rastoča pod nebo:

šla si skozi pozebe pomladnih dni, skozi šibe poletnih neviht in toče, svoj skriti, a daleč opojno dehteči cvet si razvila ob najvišjem sončnem obratu in odkar je grozdek šel k maši, so ti napenjali jagodje sokovi zemlje, mehčale so jih tople sape in vroče sonce, ki jih je zorilo in s klopotcem, vdilj drdrajočim, izganjalo kače nedozorelosti in grenkobe in polnilo s sladkobo, zajedale so se vate bolezni, strah in upanje sta ti spremljala bolečo réz, nešteto kóp in hladeče škropljenje, pletje žen in vez — podoba si vsega živega na zemlji, podoba neboğljenega deteta, ki se je izvilo iz materinega telesa, podoba bujne rasti dekleta in krepkega moža, podoba si tudi moje rasti in mladosti!

Oj ti vinska rozga, okrašena z vencem zidanic in iagnedov vrh valovitih gričev:

pilo bo dete, vnuček moj, sok tvoj lepljivi, mladec in mladenka bosta vriskala v tvoji

vreli omami, ženi porodnici in starčevim žilam boš žlahtno zdravilo, ti, zdravnica za vesele, tolažnica za žalostne dni, ki spremljaš našo pot, kot si spremljal — zlati vinček — pot naših dedov skozi stoletja, vežeš krstitke, botrine, gostije, sedmine in primicije in rodiš pesem neugnanko iz ljudskih grl in šaljivko, ti sok, enako češčen na mizi siromaka kot bogatina —

naj vonjam cvet tvoj, opojen kot telo zrele žene, naj me slepi v luči tvoj blesk, naj po kapljicah srkam in okušam tvoj sladkor, omamna moč naše grude in sonca naj ne neha teči v mojo kri!

Kri in vino! Vino in kri!

Zaslужila si, rozga, da je tvoj dar postavljen v oltar!

Oj ti vinska rozga,

tvoj posvečeni les trte rodi tekočino z barvo sonca in zlata — samih žlahtnin, tekočino, katere blagoslov kropi polja in hrame, pijeta ga novoporočenca pred oltarjem in z njima gôsti, srkne ga družina, ko prinese gospodar šentjanževca iz cerkve, da gre posvetitev vanjo in jo varuje kuge in nesreče, bolniku in umirajočemu hladi vroča senca!

Oj ti vinska rozga, globoko segajoča v zémľjo in rastoča pod nebo, danes gospodar tvoj govori s teboj, ki mu je srce prepolno pesmi, zahvale in molitve, danes obiramo tvoje zrele plodove:

ne vem, kje naj se ustavi danes moj korak,

ali pri otrocih, ki imajo danes svoj praznik, praznik zovanja, ali pri dekletih, ki tako zapeljivo prijemajo v roke podolgovate in nabrekli grozde in prestrezajo vso njih težo v tople dlani (o ti moja grešna kri, tod se še najraje ustavlja!), pripogibajoč svoje boke in pozibavajoč z nedri, da ne vem več, kaj so pravi grozdi —

ali naj se držim pri sodih in možeh na tiskalnici, ki vlečejo vase in puhajo zadovoljno gost dim in modrujejo o letinah daleč nazaj in merijo čas, potem spet z bosimi nogami mečkajo grozdje, narejajo koš, vrtijo ogromen kamen zdaj sem zdaj tja, dokler se ne sesede na kup grozdja, zajetega s šibnatimi obroči, pretežko drevo, da iz drobnega curka nastane cela poplava, ki klokota v podstavljeno kad —

ne vem, ali naj si poleg brhke in izkušene vdove — sosede izberem vrsto in z njo družno, previdno in pri polni zavesti obtrgavam plodove (a umirjenosti je še najmanj blizu danes moje srce!) —

ali naj hodim za trgači, kjer šelestijo prazne rozge, in oprezujem za paberki, namenjenimi revni deci —

ali naj zvedavo spremljam slednjo pot nosača brent in škilim za njegovim količkom, kjer se šteje moje bogastvo, zarezana zarez —

ali naj jo mahnem v klet in sam samcat srkam starino, sedeč na gantarjih med sodi —

ali pa celo stopim domov v kuhinjo, kjer sem še najbolj v napotje ženskam, ki pripravljajo obilno jed prijetnih vonjav iz gibkega testa in vseh mesenin, ženskam, ki jih modro nadzira moja, z menoj trpeča in veseleča se žena in gospodinja, mati mojih otrok, gospodarica nad shrambami in živino, prva žanjica v vasi in kuharica na gostijah, pomočnica pri porodih, opora bolnim ljudem in živini, dobrotnica beračev —

ne vem, ne vem, kam naj grem — povsod bi rad bil, ne vem, kam naj se skrijem s svojim veseljem, ki se — preveč prešerno — ne spodobi sivolasemu očancu!

Da, kam naj se krijem, saj vem, da so danes radi sami s seboj: otroci z zobanjem, dekleta in fantje s šegavo besedo in skrivnim dotikom, možje in žene. Jaz pa se zavedam, da sem z duhom in voljo povsod pričujoč! In s svojo ljubeznijo do gorici!

Zato pa, oj ti vinska rozga, globoko segajoča v zémľjo in rastoča pod nebo, ovenčana s kito zidanic in jágnedov vrh valovitih gričev vseh slovenskih gorici, danes gospodar tvoj govori s teboj z besedo očakov, ki s sokom iz naših tal prehaja vame:

kakor gotovo so na nebu zvezde stalnice in kakor sta trdna v tečajih zemlja in sonce,

naj naša kri še tvojo rast goji,
naj tvoj sok še našo kri napaja in doji
tako sedaj in vekomaj!

Nič nisem zadovoljen sam s seboj. Sedim in razmišljam in tuhtam. Napisati bi moral kaj pametnega, obenem pa tudi zanimivega. In vsakdo naj bi lepo razumel. Tako čisto po domače naj bi se pomenil z bralci, kakor se pogovarjajo kmečki možje pri peči. Okoli voglov brije burja, sneg naletava, kakor bi gosi skubil, nas pa prijetno greje topla peč. Tako so pripovedovali nekoč pravlјice. Pravlјic je pa vedno manj, pred nami je le gola stvarnost, da, vedno več je same realnosti. Življenje je trdo, vojna nam ga je zagrenila. Če si naj življenje čimprej osladimo, moramo za čas pustiti pravlјice ob strani, moramo razpravljati o stvarnosti. Ko bo dobršen kos skrbi za golo življenje za nami, bomo pa tedaj tembolj veseli poslušali in peli. Srce bo tedaj lálhko, misel vedra, brez skrbi. Po otroško bomo poslušali, po otroško se bomo zabavali. Za zdaj pa stojmo na trdih tleh in pomenimo se o načinih in poteh, kako bi čimprej čimveč pridelali za pod zob. Teško je materi: mati, daj kruha, kruha pa ni. Teško je delavcu: delaj, da živiš, brez kruha pa delati ne moreš. Teško je gospodarju: pridelaj, izdelaj, delavca pa ni. Hrana pomeni za človeka in gospodarstvo vse. Okoli hrane se vrti ves svet. Poln želodec, človek zadovoljen. Lačen človek je hušji ko zver. Lakota je najhušje orožje, lakota je najhušja kazen, lakota je najtemnejše zlo na svetu. Boj lakoti, boj pomanjkanju, boj bedi in revščini!

Kmetijstvo je prva in najvažnejša panoga gospodarstva. Kmetijska proizvodnja je bila prva na svetu, zato ji pravimo praproizvodnja. Človek si je najprej iskal hrano, za vse drugo se je briga, ko je bil sit. Kmetija je kaj čudna tvornica: skoraj nič ne dobavlja in vendar daje človeku vse: daje mu življenje. Vse na njej se nič ne izplača in vendar redi veliko družino. Govoriti o kmetovanju prav zato ni lahka stvar, biti strokovnjak v kmetovanju — težka zadeva. Čim več napišem, tem bolj sem prepričan, da nisem strokovnjak. Oprostim se že vnaprej. Le nekaj misli bom navezal in nekaj resnice naštel. Imam dobro voljo in pošten namen. To kar povem, da ne bo zamere in podtikanj.

S sedanjim stanjem nismo zadovoljni.

Spomnimo se nazaj na leta pred vojno, ko je kmet prodal 20 jajc za 10 dinarjev ali še ceneje, teleta za 200 din, kravo pa za 1000 din. Ako je dobil za mleko 1 din za liter, je moral biti kar zadovoljen. Les je bil na pol zastonj. To so bili hudi časi za našega kmeta. Razume se, da ni mogel biti zadovoljen. Strokovnjaki so mu priporočali razne izboljšave, ki so imele vse ta namen, da se poveča proizvodnja. Kmet pa niti ni imel denarja, ki naj bi ga vložil v izboljšave svoje kmetije, niti ni imel nobene koristi od izboljšave same; kajti svojih proizvodov ni mogel vnovčiti. Na svetovnem trgu je bila konkurenca prehuda. Farmar je s strojem ceneje prideloval, zato pa tudi ceneje prodajal. Evropa v kmetijski proizvodnji ni bila kos mehanizirani Ameriki. Slovenija s svojo razdrobljeno kmetijsko površino je bila droben atom v svetovni kmetijski proizvodnji, Jugoslavija pa komaj malo večji molekul. Razume se, da ni pomenila prav nič v gospodarskem boju na svetovnem trgu.

Včasih se je govorilo, kako neizmerno bogata je naša država. Hkrati pa je bilo statistično ugotovljeno, da 500.000 do 700 tisoč vaščanov v Jugoslaviji nima pravega kruha, da še tri četrt prebivalcev ni prikorakalo na trg niti kot kupec niti kot prodajalec, da je ta velika masa živela od tega, kar si je doma pridelala. Kupila si je le sol, malo tobaka in najcenejšo obutev. Torej so tri četrtine ljudstva samo životarile. Naš nacionalni dohodek je bil manjši kakor na Bolgarskem in v Albaniji, hranilne vloge so bile le na Poljskem manjše kakor pri nas. Nacionalni dohodki, ki so odpadli na eno družino, so bili pri nas komaj tolikšni, kolikor stane v Švici vzdrževanje ene krave. Kratko malo: kar se tiče kmetijstva, smo bili prav za prav veliki reveži.

Torej v tem tiči zajec, od tod ta razvpita agrarna kriza: našo ljudstvo je gladovalo ob veliki preobilici živeža. Kakor se to čudno sliši, je bilo vendarle res. Ne mislim pri tem prav na Slovenijo; tu je bilo še najmanj revnih ljudi, kajti Slovenijo je kolikor toliko še redila industrija. In vendar se še

dobro spominjamo brezposelnih, ki so tavalj od vasi do vasi, od hiše do hiše, ki so živeli le ob sramotni miloščini.

Kaj smo priporočali kmetu, da bi se lahko izmotal iz stiske. To smo mu svetovali, naj čim več pridelaja, naj tedaj ceneje prideluje. To je res in to še danes drži. Proizvodnja zniža stroške, zniža ceno. Dotlej vse v redu. Če bi se bila tudi industrija pokorila temu pravilu, bi bilo kar lepo. Toda industrija si je znala obdržati visoke cene za svoje proizvode z raznimi prijemi, ki jih kmet ni mogel posnemati zaradi finančne in kreditne nesposobnosti in zaradi slabe medsebojne povezave. Industrijska podjetja so se združila v koncerne, truste in so tako kršila zakon o vrednosti: cene so vzdržala na višini. In zato so nastale one znane nesrečne škarje: industrijski izdelki so bili dragi, kmetijski pridelki pa pod ceno. Ko je kmet kupoval, je moral drago plačevati, kadar je prodajal, je dal skoraj zastonj. Te škarje so rezale kmetu jermene s hrbta in vlekla hlače s telesa.

Te škarje so bile vzrok, da je naš kmet vkljub vsem dobrim nasvetom, ki jih je čital po strokovnih časopisih, pridelal na ha komaj 11 q (kvintalov) pšenice, 13 q koruze, 63 q krompirja, 15 q sena, da ne naštevam še drugih pridelkov: namolzel od krave je komaj 1500 l mleka, zmastil v vinogradu komaj 15 hl vina na ha, nabral sadja z enega drevesa povprečno komaj 10 kg.

Te škarje so bile vzrok, da je naš kmet porabil na ha njiv komaj 10 kg gnoja, 25 KW elektrike na vsak ha zemlje (v naprednih državah 2-3 krat več);

da je bil vitel še vedno najcenejša gonilna sila v kmetijstvu;

da je zaradi ročne setve zavrzel 70.000 q pšenice in rži, ki jo je tako krvavo doma potreboval;

da ni razkužil niti 6 % semenskega žita (drugod 10 krat več);

da je zaradi tega izgubil 25 % vsega pridelka žita;

da je od vsega pridelanega krompirja prišlo na trg le 8000 vagonov;

da je zaradi slabih krompirjevih sort izgubil najmanj 5000 vagonov krompirja;

da je posušil komaj $\frac{1}{100}$ pridelanega sadja;

da je dopustil, da so mu škodljivci na sadnem drevju napravili 40 milijonov škode letno;

da je število govedí v štiridesetih letih nazadovalo za 100.000 repov;

da smo letno porabili na osebo komaj 16 kg govedine in teletine;

da smo letno pristradali za izvoz komaj 6000 glav živine;

da so znašali dohodki iz mlekarstva komaj 5 % celotnega narodnega dohodka (drugod 20 %);

da je odpadlo na glavo velike živine komaj 5—7 kg suhe krme, čeprav bi jo potrebovali najmanj 12 kg;

da smo uvozili 7—10.000 vagonov krušnega žita;

da smo lahko izvozili le 200 vagonov fižola, 200 vagonov zelja, 1500 vagonov krompirja in 75 vagonov hmelja.

Te škarje so bile torej glavni vzrok zaostalosti našega kmetijstva. So pa bili in so še sedaj tudi številni drugi vzroki. Naštejem jih le nekaj:

razdrobljenost kmetiške posesti in s tem v zvezi slaba mehanizacija obdelave,

pestrost kmetijske proizvodnje in pridelovanje nedobičkonosnih posevkov,

negotovost v prodaji kmetijskih pridelkov zaradi neurejenega trga in silno kolebanje cen,

nezaposlenost, ki ni dovoljevala odliva pomladka delovne sile z vasi,

neurejenost naših voda,

številne strokovne napake pri kmetovanju.

Malo podrobneje!

Vsem je znano, da prevladuje pri nas mali in srednji kmet. Velikih kmetij in graščin je bilo pri nas bore malo. Vseh kmetij so našteali 154.628, od teh jih 33 % prav za prav niti ne moremo šteti med kmetije, saj so merile le do 2 ha skupne površine. Tako ostane približno le 100.000 kmetij s površino nad 2 ha, 24,3 % jih je merilo 2,5 ha, 18 % 5—10 ha, 15,8 % 10—20 ha, 6,9 % 20—50 ha, 1,1 % jih je bilo nad 50 ha velikih.

Če bi prešteli vse parcele, ki razkosavajo kmetijsko slovensko zemljo v tisoče in tisoče majhnih njiv, travnikov, pašnikov, vrtov, gozdov, bi jih lahko šteli na milijone. Pol hektarja velika njiva se pri kmetu kaj težko najde, največ jih je po $\frac{1}{4}$ ha.

10—15 % vseh njiv odpade na meje in ozare, kjer nič ne raste, kvečjemu trava in plevel.

Stroji se v kmetijstvu izplačajo le na določenih površinah. Na majhnih njivah se izgubi skoraj polovica dela za obračanje in prevažanje stroja.

Vsakdo ve, kaj vse raste na naših njivah. Samo četrť ure korakaš preko polja, pa vidiš posevkov in nasadov, da jih ne našteješ trikrat na vse prste na obeh rokah. 34 kmetijskih rastlin na 310.000 ha njiv! Če bi pa še v vrt pogledali, potem je vsaka kmetija že cel botanični vrt! Ali mislite, da se izplača pridelovati vse te rastline v sedanjih naših razmerah? Prav resno bi podvomil. Veste, kaj mi piše star kmetovalec: z naporom sem pripravljaj njivo in jo posejal z najboljšo pšenico. Pridelal sem od mernika 12 mernikov. Ljudje so rekli, da copram. Toda račun gnoja in dela in izbornega semena, trikrat prečiščene, vse to mi je pokazalo nerentabilnost!

Ali ste že sami kdaj računali, kaj se izplača in kaj ne na kmetiji? Prav gotovo je ta ali oni že to storil. In kdor je pravično vrtel svinčnik in dobro računal, je moral priti do zaključka, da bi marsikatera rastlina, ki še danes raste po naših njivah, morala čimprej z njih, prav tako kot krava, ki je jalova in ne daje več mleka. So nekatere rastline, ki pri nas najbolje uspevajo. Krompir n. pr. daje trikrat večji dohodek kot žito, čeprav rabi še enkrat toliko delovnih sil.

Le dobičkonosne rastline spadajo na naše njive.

Hribovitost naše dežele je za oko kaj prijetna. Slovenci se v ravnici kar znajti ne moremo. Čim bolj ti silí koleno nekam pod brado, tem bolj zadovoljni smo. To nam je že v krvi. Zato silimo za oddih le v breg in v goro. Lepo je hoditi v breg, toda zemljo obdelovati na hribu ni nič kaj prijetno, še manj pa donosno. In lahko rečem, da leži $\frac{2}{3}$ naših njiv na pobočjih in rebrih in le $\frac{1}{3}$ v ravnini. Če bi imel tako mogočno roko, da bi z dlanjo pritisnil na naše hribe, pa pritiskal in tlačil nanje, da bi se razlezli, sploščili in zravnali: Slovenija bi imela trikrat več njiv, tri Slovenije bi nastale iz ene. Eh, tedaj bi pa bilo manj petja pa več denarja pri slovenskih kmetih.

Hribovitost naše kmetijske zemlje nam krade denar, ker nam požira delovne sile.

Poskusil bom izračunati, koliko ljudskih delovnih dni potroši naše kmetijstvo.

Za pridelovanje žit s koruzo vred porabi 6.783.000 ljudskih delovnih dni, če računamo le 35 dni za vsak hektar.

Za korenstvo moramo vzeti že več delovnih dni; približno še enkrat toliko, naj bo 60. Skupno za vse korenstvo 4.410.000 dni.

Za lan rabimo okoli 70.000 dnin, za hmelj 560.000.

Detelje zahtevajo tudi precej dela (35 dnin), skupno okoli 1.400.800 dnin.

Vrtovi zahtevajo okoli 10.891.000 dnin.

Travniki, čeprav se zadovoljijo s 13 dninami, vržejo skupaj 3.318.000 dnin.

Pašniki tudi najmanj 200.000 dnin.

Vinogradi so pri nas dragi. Hočejo 260 do 330 dnin. Vsi skupaj najmanj 7.890.000 dnin.

Sadovnjaki tudi zaposlijo približno 600 tisoč delavcev v celi Sloveniji.

Naše kmetijstvo brez gozda zahteva letno najmanj 26.000.000 ljudskih delovnih dnin. Če dela vsak kmetijski delavec le 200 dni letno, je treba 130.000 ljudi, da opravijo to ogromno delo.

Vse to sem izračunal samo zato, da bi lahko povedal, koliko delovnih dni naše kmetijstvo več rabi kakor kmetijstvo v ravnini in koliko delovnih dni bi lahko prištedili, ako bi naše kmetovanje zmehalizirali (izrabljali strojno obdelavo).

Na njivah samih rabimo letno 13.223.800 dnin. S stroji bi lahko pridelovanje poenostavili in s tem skrčili potrebo po delavcih za polovico. Prištedili bi vsaj 6.5 milijona dnin.

V vinogradništvu stremimo za tem, da bi znižali število dnin, prav tako na polovico. S tem bi prihranili zopet 3.5 milijona dnin.

Skupno bi torej prihranili 10 milijonov dnin ali 50.000 delavcev, ki delajo v kmetijstvu vsaj po 200 dni na leto.

Za toliko so tudi ravninski kmetje na boljšem in pred nami. Oni rabijo najmanj polovico manj delavcev, ako porabljajo stroje na polju in v vinogradu. Naša hribovitost nas stane torej letno najmanj 50 tisoč delavcev ali najmanj 500.000.000 dinarjev, če stane vsak delavec samo 10.000 letno.

Ali naj veliko pišem o težavah, ki jih je imel naš kmet pri prodaji kmetijskih pridelkov? Ali naj ga spominjam na grenke

ure, ki mu jih je povzročal na trgu živinski mešetar ali vinski kupec? Menda lahko to opustim. Negotovost, ali bo svoje pridelke lahko prodal ali ne, ali jih bo moral dati pol zastonj ali po vsaj znosni ceni, je bila mora, ki je tlačila vso voljo, vse veselje do večje proizvodnje. Cene so se menjale po ponudbi in popraševanju. Če si pridelal obilo, je bila cena slaba, če si pridelal malo, pa ni bilo kaj za naprodaj. V tem začaranem krogu se je vrtil kmet in se ni znal izkupati.

Na vasi se je vsako leto množil naraščaj, ki ni vedel ne kod ne kam. Kmetija ga ni mogla preživiti, tovarn ni bilo, da bi prevzele ves presežek delovne sile iz vasi, javna dela so bila tako neznatna, da niso zaposlila niti desetine razpoložljivih delovnih sil. In tako so si iskali naši ljudje delo izven meja naše domovine, prodajali so svojo moč in kri tujcu. Ni skoraj hiše po Dolenjskem in Notranjskem, ki bi ne imela sorodnika v Ameriki in drugod po svetu. Pravijo, da nas je Slovencev po širnem svetu malo manj kot doma. In vsi ti so za slovenski narod tako rekoč izgubljeni. Njihovi otroci že tonejo v morju tujinstva. Naš narod je »gnojil« tuje narode, kakor so se prezirljivo izražali tujci o tej naši nesreči.

Skoraj ni bilo hiše na vasi, ki bi ne ime-la svojca doma, ki je zaman čakal na delo. Bile so vasi, kjer bi brez škode za kmetijo lahko odšla $\frac{1}{3}$ delovnih moči v svet. Bile so vasi, kjer so skoraj vsi mladi možje bili leta v tujini. Vse to je bralcu dobro znano in je škoda pisati o tem.

Pri vsej tej preobljudenosti je pa bilo 75.000 ha najboljše zemlje slabo izkoriščene in pa popolnoma neplodne zaradi pogostih poplav in sploh zaradi prevelike moče v zemlji. 75.000 ha kislih travnikov je čakalo do danes na pridno roko, da jih izpremeni v najplodnejše njive, ki bi lahko prehranile novih 200.000 Slovencev.

Če bi pa pričel naštevati različne strokovne napake, ki jih dela naš kmetovalec in ki bi jih z majhnim trudom, večinoma le z dobro voljo odstranil, bi lahko zašel predaleč. Zadovoljimo se z ugotovitvijo, da splošno naš kmetovalec še vedno zemlje pravilno ne obdeluje, da še vedno pravilno ne ravna z gnojem, da še ne zatira plevela in bolezni, kakor je treba, da ne oskrbuje strojev pravilno, da semena ne

razkužuje, da — kratko malo, da še marsikaj opušča, kar bi mu moglo izboljšati pridelek. Da naša živina še vedno strada in bo stradala, ker zanemarjamo travnike. Da v zadnjih 50 letih ni bilo pravega napredka v našem kmetijstvu in da utegnemo biti čez 50 let približno takaj, kjer smo danes, kajti trdovratnost nekaterih kmetovalcev je res čvrsta.

Ali to drži?

Ali res ne bomo hitreje napredovali v kmetijstvu, kot smo doslej? Zadnjih deset let smo pri kmetiskem gospodarstvu rajši nazadovali kot napredovali. Vojna nas je vrgla daleč nazaj. Toda vendar niso bila zaman zadnja leta. V teh letih se je dogodilo več kakor poprej v 100 letih. Odslej bomo živeli hitreje in delali z večjim uspehom tudi v kmetijstvu. Le to pravim, preobraziti moramo našo kmetijo tako, da jo čez 20 let ne bo nihče več spoznal, če ne bo sam doživljal te spremembe. Kjer je pusta skala in goljava sedaj, bodo zeleni gozdovi, čeprav še mladi, pa vendar že gosti in zeleni. Zeleni gozdovi bodo odpravili poplave in burjo. Voda nam bo dajala elektriko, elektrika bo napajala njive. Močvirnatega sveta ne sme biti več v naši deželi. Najmanj 70.000 ha njiv, če ne vrtov, bomo pridobili z osuševanjem sveta. Potoke, reke in rečice bomo obrzdali. Tudi suhe krajine bomo odpravili z namakanjem. Kjer bo potrebno, bomo namakali, kjer pa ne, bo zemlja ostala suha.

Trsi bodo stali v širokih vrstah na žico napeljani. Med vrstami bo brnel motorni plug in okopalnik. Elektrika bo nosila gnoj, škropila trsje, stiskala grozdje, polnila sode in steklenice.

Do vrh sadnega drevja boš segel s prostimi rokami in obiral sad. Med sadnim drevjem bo rasla zelenjava in jagode.

Njive bo obračal traktorski plug, pridelke bo spravljal stroj. Kosec bo z eno roko vodil samohodno kosilnico. Po zelenih bujnih travnikih se bo pasla zajetna živina, detelja bo glavna krma in pa seno z zasejanih travnikov. Na njivah se bodo žita umaknila drugim posevkom in nasadom. Pridelovali bomo razno seme, ki ga doslej komaj najdemo po naših njivah. S semeni bomo dobro zaslužili; pridelovanje žit se nam ne bo izplačalo. Pridelovali bomo seme detelje, raznih trav in zelenjadnic. Krompir nam bo zvest prijatelj in

hvaležen plačnik za skrb, ki mu jo bomo posvečali.

Pravijo, da bo Slovenija postala dežela jezer. Jezera pa vplivajo na toploto in na dež.

No, ta pa je že čisto zmešan. Tako misliš, praktični kmetovalec, kaj ni res? Morda pa le nisem, kar pomeniva se.

Katere sile poganjajo naše življenje v hitrejši tempo, naš razvoj v velik zagón?

Glavna sila je delo. Delo samo po sebi ustvarja, izdeluje in prideluje. Ako je pa delo povrh še pravilno usmerjeno, tedaj pa še hitreje proizvaja.

Delamo lahko vsak sam zase, kar nam najbolj prija, brez pravega cilja, le v osebno korist. Delamo pa lahko tudi vsi skupno za skupen cilj. Velika razlika je v tem. Ako usmerimo vse naše sile, ki jih ni malo, ako jih združimo v en sam cilj, bomo ta cilj tudi zares dosegli.

Ako dela vsak zase, tedaj je gospodarstvo divje, nenačrtno. Ako vemo vsi, čemu delamo, za čem stremimo, tedaj gospodarimo načrtno, po planu. Kadar delamo po načrtu, najprej opravimo tisto delo, ki je najbolj potrebno, ki nam bo najprej vrglo največjo korist. Tudi v nenačrtnem gospodarstvu mora vsakdo, ki naj gospodarsko uspeva, delati po premissljenem načrtu.

Kmetovalec si napravi načrt za kmetovanje že za eno leto naprej. Ako naj na njivi pravilno menjava rastline, si mora napraviti kolobar, če ne na papirju, pa vsaj v glavi. Setveni načrt je podlaga za vse kmetovanje. Setveni načrt ni napravljen niti za eno samo leto. Še naprej moraš pomisliti in nazaj se moraš ozreti, ako naj sestaviš v redu setveni načrt. Kmetovalcu torej načrtno gospodarstvo ni prav nič tuje, neznano.

Ko je sestavljal kmetovalec svoj načrt kmetovanja, se je oziral na kakovost zemlje, na lastno potrebo, na možnost prodaje in na razpoložljiva sredstva. Ti oziri so ga vodili in nič drugega. Najprej ga je bila skrb za živež. — 58 % vseh njiv v Sloveniji je bilo obsejano z rastlinami za živež. Le droben ostanek njiv je obsejal s tržnimi rastlinami.

Z njegovega stališča je bilo to čisto prav. Ali je pa to pravilno z višjega gospodarskega stališča? Ali si slovenski kmet res lahko privošči ta luksuz, da prideluje doma ono, kar se mu ne izplača in kar bi ceneje

lahko kupil na trgu. Ne! V teh prvih povojnih letih, ko je stiska za hrano, je sicer čisto prav, da gleda najprej na to, da mu bo družina in živina sita, toda kaj kmalu bodo te izjemne razmere minile. Samo ena dobra letina je potrebna po celi državi in izkopali se bomo do pasu, pa še ena dobra in zlezli bomo čisto iz stiske in zadrege, kar se prehrane tiče. Tedaj bodo odpadli vsi ti izjemni pogoji, ki še danes zapovedujejo kmetovalcu pridelovati tudi pridelke, ki mu truda ne plačajo. Tedaj bo pa že moral preusmerjati sam od sebe svoje kmetovanje.

Še nekaj ga bo sililo v drugačen način kmetovanja. Pomanjkanje delovne sile. Industrija bo prevzela ogromno delavcev s kmetov. Za leto 1947 navajajo številke okoli 20.000 delavcev, ki bodo našli zaposlitev v tovarni. Za leto 1948 je ta številka že dvakrat večja.

Slaba dobičkonosnost nekaterih pridelkov in pomanjkanje delovne sile na kmetih bo zahtevalo brez usmiljenja nova pota, nove načine kmetovanja. Tega se zavedajmo že sedaj. Nič ne pomaga opletati desno, levo, niti ne godrnjati in zabavljati: razvoj gre svojo pot, življenje samo zahteva nove načine gospodarstva.

Nihče ne more oporekati, da bo le industrija lahko zaposlila presežek delovne sile, ki je pred vojno trohnel brez koristi na vasi v breme kmetiji in vsemu gospodarstvu. Le industrija bo dala kruh vsem onim, ki ga pred vojno niso imeli. Le industrija lahko dvigne naše kmetijstvo. Kje je najnaprednejša kmetija? V industrijskih državah. Le industrijska dežela lahko oskrbi kmetovalce s ceneniimi stroji, s ceneniimi umetnimi gnojili. Zakaj so bili kmetijski stroji in gnojila pred vojno tako dragi? Ker jih nismo doma izdelovali, ker smo jih morali plačati s pšenico, s svinino in z mesom. Ker jih nismo sami z lastnimi rokami izgotovili iz lastnih surovin. Sami veste, kako poceni so Nemci prodajali svojim kmetom njihove potrebščine. Kako so to mogli storiti? Zato, ker so imeli močno razvito industrijo, ki je stregla domačemu kmetijstvu.

Industrija in kmetijstvo sta dva brata v skupnem gospodarstvu. Drug drugega podpirata celo v nenačrtnem gospodarstvu, v načrtnem pa prav posebno krepko. Noben pameten kmetovalec ne more biti proti

industrializaciji, kajti dobro ve, da bo industrija zaposlila njegove otroke, ki jih kmetija več ne more, da bo vse pridelke lahko dobro vnovčil, ker bo kupcev vedno dovolj, in da bo vsak čas poceni lahko kupil stroje, gnojila, razkužila, obleko in vse drugo, kar mu more dati samo industrija. Zakaj naj bi se torej protivil industrializaciji? Mar zato, da bi imel doma dovolj delavcev na voljo, da bi lahko še naprej kmetoval, kakor je kmetoval oče in ded. Ne, tako ozkosrčen gotovo ni. Če pa je, nima prav. So še drugi ljudje na svetu, ki tudi hočejo živeti.

Švedska je majhna država, ima malo ljudi in visoko razvito industrijo. Švica prav tako. In povsod kmet prav dobro uspeva. Kmetije so pa do skrajnosti zmehanizirane. In so tudi tamkaj kmetije po bregovih. Pravijo, da tamkaj z elektriko gnoj kidajo, seno sušijo in tudi že orjejo. Ali naj bo torej naš kmetovalec proti elektrifikaciji naše dežele? Ne! Čim prej bo mreža elektrarn izpremenila našo deželo v eno samo tovarno, v eno samo električno luč, tem prej bo elektrika tudi našemu vrtnarju grela cvetličnjake in grede, kmetovalcu namakala, osuševala, svetila in molzla.

Tisoče rok in milijone kilogramov drv in premoga bo nadomestila elektrika v splošnem gospodarstvu, pa tudi v kmetijstvu. Kdo je po vsem tem še njen nasprotnik?

Prepričali smo se, da bo prišlo do spremembe v našem kmetovanju in da bodo te spremembe šle le v to smer, da se izločijo vse nedonosne kmetijske panoge in da se ljudske delovne sile nadomestijo s stroji. Ko torej predvidevamo tak razvoj našega kmetijstva, skušajmo vendar že sedaj usmeriti kmetijstvo v to smer, da ne bo prišel preokret nenadoma, da ne bo sunek tako zelo močan. Kdo že sedaj usmerja naše kmetijstvo na pravo pot bodočnosti? Načrt. Načrt, ki kaže pot razvoju naši industriji, trgovini, obrtništvu, kaže pot tudi razvoju našega kmetijstva.

Ta resni pogled v dosedanje naše kmetovanje naj je samo spodbuda k članku o **petletki**, ki je napisan spredaj. Naj je resno opozorilo za bodočnost, naj nagne vsakega kmetovalca, da se resno zamisli v petletni načrt, naj ga razmišlja in preudarja, zvest kmečki stari in pravični trditvi, da se noben gospodar niti do smrti ne nauči vsega, kar mu je za uspešen napredek pri kmetovanju potrebno.

Ena setev – tri žetve

Dr. Angela Piskernik

Sadjarji in vrtnarji so z umnim izboljševanjem koristnih rastlin dosegli velikanske uspehe. Leto za letom raste število novih, plemenitejših vrst z raznimi tujimi in domačimi imeni. A dandanes že vemo, da izvirajo vse vrste jabolk iz divje lesnike, vse različne hruške iz divje drobnice (lesnače), vsa preobilica vrtnic iz divje rože ali šipka.

Rastline, ki jih je človek vzgojil, imenujemo kulturne rastline. Vse kulturne rastline izvirajo navadno — ne vedno — iz ene same divje vrste. Te naše prarastline so se v teku dolgih časovnih dob spremenile, te bolj, one manj. Vsa živa bitja so spremenljiva. Spreminjajo se ali pod vplivom svojega okolja, iz tako imenovanih zunanjih vzrokov, ali pa iz notranjih vzrokov, ki jih tudi znanost še ni popolnoma dognala, ki pa so gotovo v zvezi z dedno snovjo slehernega živega organizma. Človek se že

spremeni, če nima zadostne hrane ali če je ima preveč; s tem pa ni rečeno, da bodo mršavi, oziroma zamaščeni tudi njegovi otroci. Če si oče odseka prst, ne bo imel zaradi te nezgode njegov sin samo štirih na roki. Planika se spremeni, če jo presadimo s Triglava, Olševe, Obirja na vrt v dolini; njeno stebelce se potegne in postane zeleno, bleščeča belina cveta izgine. Če pa jo presadiš nazaj v njeno pravo okolje vrh planin, poženejo iz korenin zopet očarljive svilenobeke zvezde. Spremembe, ki jih doživi bitje zaradi zunanjih vzrokov (prehrane, okolja, ranitve itd.), imenujemo modifikacije; modifikacije niso dedne, to se pravi, da se ne pokažejo na potomcih.

Toda tudi rastline iz pečk ali semen istega ploda, istega klasa niso vse enake, kakor niso enaki otroci istih staršev. Nekatere izmed teh sprememb pa so

dedne, pojavijo se tudi na potomcih, nastale so zaradi bolj ali manj še nedognanih notranjih vzrokov. Te spremembe se pojavijo nepričakovano, nenadoma, brez prehoda in so včasih presenetljivo velike. Tako je popolnoma normalna ovca povrgla jagnje s krivimi nogami. Dorasla ovca (ankonska ovca) je bila po postavi bolj podobna psu jazbečarju kot pa ovci. Njeni potomci so bili ravno tako krivonogi. — Tako se je na zeleni bukvi pojavila veja s krvavordečimi listi; razmnožili so to čudo in danes krasijo krvave bukve naše parke in vrtove. — Tako se je nenadoma pojavila vrtna jagoda Vilmorin, ki ima enojnate liste in ne trojnate, kakor jih ima navadna vrtna jagoda.

Navadno pa so te dedne spremembe neznatne, komaj zaznavne. To so potem najmanjši osebni razločki med zastopniki iste vrste ali med potomci istih staršev, ki živijo ob enakih pogojih.

Velike in male dedne spremembe imenujemo mutacije. Mutacije so ali odporne ali neodporne. Če so odporne, se bodo v naravi obdržale, če pa niso odporne, bodo izginile. Obstanejo samo oni rastlinski mutanti, ki so s spremembo postali sposobnejši od obdajajočih jih sovrstnikov; če pa so zaradi spremembe postali manjvredni, jih sovrstniki prerastejo in zadušijo. Darwin je dal temu brezobzirnemu tekmovanju v naravi ime boj za obstanek, a pojavu, da nesposobno izgine, sposobno pa se razvija dalje — naravni izbor (naravna selekcija). Že po naravnem izboru samem pridejo sposobnejši poedinci do nadaljnjega razvoja in do potomcev in se tako razvijajo v nove vrste in nove rodove.

V 17. stoletju pa je posegel v to dogajanje v naravi tudi že človek. Čudovito pestrost jabolk, hrušk, vrtnic in drugih rastlin je po večini dosegel človek s tem, da je med vsemi spremembami (mutacijami), ki so se pojavile, bodisi pri divjih rastlinah bodisi pri kulturnih, izbral in dalje gojil le one, ki so mu bile všeč. Med potomci teh je zopet izbral tiste, ki so imele zaželeno lastnost v največji meri. S takim od roda do roda potekajočim izbiranjem, s takim umetnim izborom (umetno selekcijo) je človek zavestno kopičil določene lastnosti. S to umetno selekcijo je bila v razmeroma kratkem času vzgojena večina današnjih vrst kulturnih rastlin.

Ako se takemu izboru pridruži še križanje, da človek s cvetnim prahom kake rastline z lastnostmi, ki so mu, všeč oplodi drugo rastlino (iste vrste, istega roda ali celo iste družine), ki ima zopet druge znake in lastnosti, ki bi jih človek rad ohranil in jih še povečal, doseže v najkrajšem času lahko velike uspehe.

Tudi pšenice (*Triticum*) imamo že mnogo vrst, ozimino in jaro, golo in resato, enozrnato, dvozrnato in še več drugih. Kje so bile doma one divje pšenice, iz katerih so se polagoma razvili, bodisi z naravno ali z umetno selekcijo, vsi kulturni različki, še ni končno veljavno dognano, zdi se pa, da je rasla ena prav v osrčju Azije, druga v Prednji Aziji ali pa v vzhodnem območju Sredozemskega morja, in tretja v Severni Afriki. Gotovo pa je, da je ta žitarica že stara, da so jo spoznali in gojili, pred več kot štiri tisoč leti že stari Indijci, Egipčani in Grki in da jo je pri nas že prideloval človek, ki je živel v stavbi na kolen.

Skozi sto in tisočletja jo že sejejo in žanjejo in skozi vso to dolgo časovno dobo je kazala in še stopnjevala usodno lastnost, da ni bila dovolj odporna: ozimna je često pozeblala, jaro sta mnogokrat zamorili suša in vročina, neurje je bilke položilo, rja in snet in še drugi škodljivci so jo ugonabljali. Ob vsem tem je bilo še klasje dostikrat mršavo in skoraj prazno. — Vse te nadloge je kmetovalec spoznal, se jih bal in jih po trudapolnem delu ob tihih večerih s težkim srcem opazal na svojih s toliko skrbjo obdelanih poljih. Morda se je iz te žalosti utrnila bežna želja, da bi bila pšenica bolj odporna in da bi nosila težji klas, morda tudi drzna misel, kako lepo bi bilo, da raste pšenica kot trava, sama od sebe, leto za letom. S takim bogatim žitnim poljem se je mogoče igrakala njegova domišljija, ko je v potu svojega obraza trl s kopačo kot kamen trde grude prsti ali pa z oralom obračal težko ilovnato zemljo.

V pričetku tega stoletja so se začeli baviti znanstveniki, posebno poljedelski strokovnjaki, z vprašanjem, kako bi napravili pšenico odpornejšo in rodovitnejšo, kako bi jo mogli pridelovati tudi v krajih, kjer doslej ni uspevala, da bi tako razširili prehranitveni prostor za milijone ljudi in dvignili blagostanje delovnega človeka. Dognali so, da se da s svetlobo in toploto

pripraviti pšenico in žita sploh do tega, da pospešijo svoj razvoj, kar je posebno važno za severne kraje in višje lege, kjer je poletje prav kratko. Tako so prisilili ozimino, da dozori, čeprav je ne sejemo jeseni, marveč spomladi.

V pametni glavi velikega ruskega kmetijskega strokovnjaka in znanstvenika Nikolaja Cicina se je porodila revolucionarna zamisel, da bi napravili pšenico v e č l e t n o, da bi jo torej enkrat sejali in jo potem več let zaporedoma želi. Cicin je proučeval posebno divje rastline in spoznal, da so mnogo odpornejše in vztrajnejše kot njene kulturne sorodnice. Tako se je ozrl tudi na travo, ki raste prav povsod od nižin pa daleč navzgor do višine okoli 2000 m, na trdoživo pirnico ali piriko (*Agropyron repens*). Cilenšek navaja v svoji knjigi Naše škodljive rastline za pirnico še druga imena: grana, rava, skrada, bored. Pirika je izredno plodonosna; eno samo zrno te rastline da v treh letih nad 10.000 novih zrn. Za svojo rast ne zahteva tako rekoč ničesar, tudi najslabša tla so ji dobra dovolj, da se na njih udomači. Cilenšek nas seznanja z njo z besedami »Komu neki ni znana ta malopridnica!« Kmetu je najbolj zoprni oni del njenega stebela, ki raste pod zemljo (korenika), se tam bohotno razrašča na vse strani in se kakor ogenj širi in prepreza vrhnje njivne plasti s svojimi nitastimi živicami ter duši in uničuje ostalo rastlinje. Če ne uničiš pirike do njenih zadnjih koncev, če je ostal pri prekopavanju ali oranju le košček kake živice ali korenike v zemlji, požene nova stebela, podobno kot snuje trakuja v človeškem črevesju venomer nove odrivke, če je niso odstranili z glavo vred. Ko jeseni nadzemno steblo pirike odmre, ostane korenika lepo živa v zemlji in iz nje zrastejo spomladi številna stebela z bogatim klasjem.

Po treh ali štirih letih se korenika šele nekako izčrpa in ne poganja več; toda iz obilnih semen so že prej vzklikla nova stebela in nove vztrajne korenike.

Te osovražene ničvredne rastline, tega vsiljivega in nevarnega plevela se je spomnil Cicin, ko je premišljeval o tem, kako bi napravil pšenico rodovitnejšo in večletno. Treba je, si je dejal, dati pšenici lastnosti pirnice, to je rodovitnost, odpornost in zmožnost vegetativnega razmnoževanja, to se pravi, da ne bodo poganjala stebela iz

semen, marveč tudi iz korenik. Toda pšenica nima korenik! Zato bo treba ustvariti novo rastlino, ki bo nekako zgoraj pšenica in spodaj pirika, rastlino, ki bo iz pirikine korenine poganjala stebela s pšeničnimi klasi in ki bo v teh klasih imela toliko zrn, kot jih ima v svojem klasu pirika! Križati bo treba žlahtno pšenico s plodonosno in trpežno piriko! In to je Cicin storil.

V Rusiji imajo ogromne poskusne zavode za raziskovanje zrnatih rastlin. Zaposlenih imajo okoli 2500 strokovnjakov, ki vodijo to znanstveno raziskovanje na 1050 poskusnih poljih. Cicin deluje na takem poskusnem posestvu blizu Moskve. Posestvo meri 1500 ha, t. j. okoli 2500 oralov. Sredi posestva stoji poskusni zavod. Na tem zavodu in njegovih poljih deluje 68 najboljših poljedelskih strokovnjakov. Uporabljajo najnovejše načine križanja kulturnih vrst, ki nobena ni dosti odporna, s kako drugo kulturno vrsto ali s kako divjo rastlino iste vrste, istega roda ali iste družine, ki je rodovitna in ki kljubuje vsem prirodnim neprilikam. Prvi Cicinovi poskusi so se ponesrečili. A po večletnem trudapolnem delu in po mnogih razočaranjih je s svojo lastno novo metodo križanja in z umnim izborom vzgojil pšenico, ki jo po eni sami setvi žanje tri ali celo štiri leta zaporedoma, ne da bi bile te naslednje žetve kaj slabše od prve; vse so enako bogate. In ta nova pšenica je odporna proti mrazu, proti suši, vročini in sleherni bolezni in je tako zasidrana v zemlji, tako se je njena korenika razrasla v njivnih plasteh, da jo le težko izpulíš.

Leta 1935 je Cicin prvič poročal o tej pšenici. Ljudje so zmajevali z glavo, kmetje in kolhozniki pa so zbijali dovtype na Cicinov račun. A seme te nove pšenice, tega novega križanja so istega leta posejali na prvih 100 ha zemlje in žetve so bile bogate. Cicin pravi, da bo nova trpežna pšenica 1950. leta rasla že na nepreglednih ruskih poljih in da jo bo dobila tudi naša domovina, ko bodo vsi poskusi končani in se ne bo več bati kakih neprijetnih presenečenj.

Če se je prvi poskus na sto hektarjih tako dobro obnesel, smemo Cicinovi napovedi zaupati. Pa če se to uresniči, bo naš vsakdanji kruh mnogo bolj poceni (eno seme za tri leta, samo ena setev!) in ga bo tudi mnogo več.

Bilo je leta 1836, ko je prišel tedanji spiritual celovškega bogoslovja Anton Martin Slomšek v Gorico in obiskal kanonika sholasta Valentina Staniča, ki je potem peljal svojega ljubega gosta v Oglej in mu z ondotnega, visokega stolpa poleg starodavne stolnice razkazoval lepoto goriške dežele. Ob spominu na svetega Mohorja in Fortunata, ko se je širilo iz Ogleja po sedanjih slovenskih deželah krščanstvo in z njim omika, sta oba moža, vneta za blagor slovenskega naroda, govorila tudi o dobri knjigi, ki naj bi Slovence izobraževala in jih dvignila do kulturne višine drugih evropskih narodov. Vsak zase sta imela že misel o društvu za izdajanje poljudnih dobrih knjig, ki sta jih tudi pisala in izdajala, a do društva, do organizacije je bilo v tistih absolutističnih, policističnih časih še daleč... Vendar se je ob sestanku teh dveh mož — skoraj z vso gotovostjo lahko to trdimo — rodila zamisel Društva svetega Mohorja, ki ga je Slomšek priklical v življenje 1852 in se je potem čez deset let spremenilo v današnjo Družbo sv. Mohorja.

Prav bo tedaj, da se Mohorjev koledar prvič s hvaležnostjo spomni Valentina Staniča ob stoletnici njegove smrti in mu tako postavi skromen spomenik, ker mu za zdaj tako dostojnega, kakor ga je zaslužil, v Gorici, ki jo je krivična francoska črta spet odrezala od našega narodnega telesa, ne moremo postaviti. Ljubljana se ga je že pred leti spomnila in imenovala po njem eno svojih ulic, visoko pod Triglavom se ga pa spominjajo hribolazci v njegovi koči, občudujoč moža, ki je bil že 21. septembra 1808 na Triglavu, mu prvi z barometrom zmeril višino in čudovito lepo opisal svojo turo. Najlepši spomenik Valentina Staniča pa je živa narodna zavest goriških Slovencev, katere je on prvi budil in položil temelje vztrajnemu in lepemu narodnemu razvoju in razmahu v deželi ob Soči.

Valentin Stanič se je rodil 12. februarja 1774 v Bodrežu, obsoški vasi pol ure nad Kanalom, in trdni kmečki hiši pri Cerovškovi. Z bratom Tomažem se je moral že doma učiti brati in pisati. Oče Andrej,

razumen mož, je naprosil nekega pismouka, da ju je učil. Ker je bil Valentin pridnejši, so ga dali potem v šolo, česar je bila mati Katarina posebno vesela ob misli, da bo njen sin postal mogoče celo 'gospod'... Da bi se hitreje priučil nemščini, so ga odpeljali na Trbiž, od koder je potem prišel v Celovec, kjer je dokončal gimnazijo in se nato odločil za bogoslovje. Ker je bilo za Jožefa II. goriško semenišče zatrto, bi moral v Gradec, kjer je bilo centralno bogoslovje za naše dežele, a kanalski dekan Ivan Sovič, ki je sam študiral v Salzburgu, mu je najbrž svetoval in ugladil pot v to mesto. Tako je Stanič začel in dokončal svoje bogoslovne študije v Salzburgu, kjer je bil posvečen na svetih Treh kraljev dan 6. januarja 1802 in 28. II. 1802 v Kanalu pel novo mašo. V jeseni 1802 je bil nastavljen kot samostojen kaplan na Banjšicah in bil nato po šestih letih in pol 1809 premeščen v Ročinj, kjer je ostal deset let. Iz Ročinja se je preselil, ko je bil l. 1819 imenovan za stolnega kanonika, v Gorico, kjer je 29. aprila 1847 umrl in bil 1. maja pokopan na starem pokopališču ob sedanjem Korzu na desni strani blizu zidu, prav nasproti kapele. Danes je nekdanje pokopališče spominski park in nihče več ne ve za Staničev grob, iznad katerega je tudi že davno izginila neznatna plošča iz črnega marmorja:

Valentinu Staniču
iz Bodreža, med kapiteljskimi
dostojanstveniki goriške nad-
škofijske prvostolice skola-
stiku, ljudskih šol višjemu nad-
zorniku, 29. aprila 1847 v 73.
letu umrlemu, možu v delavnosti,
zmernosti, radodarnosti odlič-
nemu, je postavila ta spomenik
gluhonemnica, žalujoča po svo-
jem ustanovitelju in zavetniku.

Kratek je bil ta napis, a vendar je povedal sodobnikom, ki so pokojnika poznali, vse, s čimer si je pridobil srca svojih rojakov in jim ostal v neizbrisnem spominu.

Mož, odličen v delavnosti — dà to je prava označba Valentina Staniča, ki v svoji veliki ljubezni do bližnjega in do na-

roda ni poznal počitka in se ni strašil nikakih žrtev, ko je šlo za duhovno in gmotno korist ljudstva.

Naše ljudstvo je bilo v tistih časih zapuščeno, zapostavljeno, poznalo je samo tlako in dajatve, pravic pa ni imelo nobenih. S slovenščino si pri gosposki tudi na Goriškem ni moglo pomagati, ker v uradih je vladala nemščina ali italijanščina; šole, ki so jih začeli tedaj ustanavljati, so bile redke, redke in še, kjer so bile, so bile prav za prav pripravljavnice za potujčevanje. Valentin Stanič je vse to videl, vedel in skusil in ga je v njegovem slovenskem srcu bolelo, zlasti ko se je v tujem svetu razgledal in zavedel — gotovo ob francoskem revolucionarnem geslu svobode, enakosti in bratstva — da je treba delati za tlačeni slovenski narod in mu z izobrazbo utreti pot v lepšo prihodnost.

O lepši prihodnosti svojega naroda sta nemara sanjala Stanič in Matija Ahacel že v Celovcu, kjer sta bila sošolca, potem pa si ostala prijatelja, dokler sta živela. Ahacel je posvetil svoje delo rodni Koroški, Stanič pa sončni Goriški.

Staničevo delo se začinja v Salzburgu, ko se je pripravljajal na svoj duhovniški poklic. Da je sredi tujega obeležja slovenski čutil in čustvoval, izpričuje njegova »Večerna pesem«, o kateri sam pravi,

da jo je 1797 v Salzburgu zložil. Ta pesem — sto petdeset let je letos stara — je edini slovenski tekst iz Staničeve salzburške dobe, vsaj kolikor nam je doslej znano. Sicer se je pa ta leta poleg učenja za svoj poklic zanimal za vsa mogoča vprašanja, kulturna, gospodarska in znanstvena, da bi mogel potem vsestransko koristiti svojemu narodu. Prav posebno veselje, ki ga do pozne starosti ni zapustilo, pa je imel ta leta — z gorami. Ni je menda pomembnejše gore v salzburško-tirolsko-koroških Alpah, na katero bi ne bil splezal. Na teh svojih turah — dvojno na Veliki Klek, eno na Schafberg, na Watzmann, na Visoki Göhl je opisal in so bile prve tri takoj priobčene v salzburškem Intelligenzblattu, zadnji dve pa pozneje v Casopisu nemškega in avstrijskega planinskega društva — je imel bistro oko za vse naravne pojave in lepote, zanimalo ga je rastlinstvo in rudništvo in vse vrhove je zmeril — s seboj je imel vedno termometer in barometer in še kotomer. Rokopis watzmannske in göhlske ture so imeli spravljen v monakovski dvorni knjižnici. Ali je opisal »vse svoje tolike alpske ture«, kot se o njih splošno izraža, a nekatere le še posebej omenja, n. pr. Geisberg, Hohé Salfe, Hohenstaufen, Untersberg, Rathausberg, Königstuhl, Geyerkopf in še druge, dosle nisem mogel ugotoviti. Dejstvo je, da priznavajo tujci v zgodovini turistiké Valentina Staniča za prvega — veleturista. Med Slovenci ga tiste čase gotovo ni bilo, ki bi se vzel na toliko gor. Da je bil tudi na Triglavu, sem uvodoma povedal. Rokopis te ture je shranjen v Narodnem muzeju v Ljubljani. — Poleg tega pa ni ne enega vrha v Julijskih Alpah na goriški strani in ne v Karnskih Alpah, da bi ne bil na njem in ga ne zmeril. Da bi ostal spomin na Staniča - turista živ, bi bilo prav, če bi dobili knjigo njegovih tur, ki bi bila gotovo vsem našim planincem zlasti v njegovi triglavski — Staničevi koči najljubše berilo.

Kako se je Stanič hitro vživel v obeležje domače dežele, nam kaže njegov »Zadovoljni podeželski duhovnik« (Der zufriedene Landpriester) v Intelligenzblattu z dne 25. dec. 1802, str. 821—822:

»Sveti Duh na Banjšicah pri Kanalu
27. novembra 1802.

Zdaj sem že 8 dni v svojem tako imenovanem župnišču, kajti tega imena zares ne

zasluži, in vodim duhovnijo, v kateri je kakih 130 hiš. Take duhovnike imenujejo tu kaplane in so podrejeni dekanu. Moja mati in sestra sta vsa moja služinčad in majhen vrt vse moje posestvo. Moja kaplanija je v kraju, kakršnega si morem le želeči. Je visoko v hribih, od koder vidim ne samo nižje doline, temveč tudi večji del beneškega, koroškega in kranjskega gorovja. Iz svojega stanovanja vidim tudi vsa polja in hiše svoje duhovnije. Dobre pol ure od njih je moja največja oddaljenost. V duhovniji sta dve cerkvi, kjer o praznikih menjava mašujem. Večja se imenuje pri Svetem Duhu in moje stanovanje je tam zraven. Kaplanija se imenuje pri Svetem Duhu in občina Banjšice.

Snega še nimamo nič. Zapadel je sicer v višjih legah, a je večinoma že spet izginil. Tu in tam se vidi na sadnem drevju jesenski cvet itd. in, čemur sem se sam čudil, vrtnice in rožmarin, ki prezimujejo v vrtu, cvetijo zdaj.

Kakor je bila poleti grozna suša, tako izredna je zdaj moča. Zdaj sem tako osamljen, da čisto nič ne vem, kaj se godi po svetu. Ako bi bil vaju velike družbe in bi mi nenehna delavnost ne bila prirojena, bi se nemara dolgočasil, tako pa mi je delo najboljša družba — in prijatelj. Stanič.

Nenehno delavnost Staničevo so sami Banjškarji takó popisali: Bil je »gospod«, bil je zdravnik, bil je kmet, zidar in mizar; za vsak nauk je bil, pa bil je tudi šaljiv; bil je oster, pa tudi otročji, dober, pa tudi hud, potrpežljiv, pa tudi nagle jeze gospod. Nikoli ni bil pri miru, vse je delal, vse skušal, vse uganjal; nobeno delo mu ni bilo preveliko, da bi ga ne bil zmagal, nobeno premajhno, da bi se ga ne bil poprijel. Vse, kar je videl in slišal, vse je hotel tudi sam znati, delati, narediti, vse, vse! Hipa časa ni potratil, vedno je imel kaj v rokah, bodisi še malost, vedno je delal...

Banjškarje je učil umnega poljedelstva in sadjarstva, a tudi na šolo ni pozabil. Otroke je redno učil, odrasle pa se zbiral ob nedeljah po večernicah, da so se naučili brati in pisati, nato pa razdeljeval med ljudi najrazličnejše knjige. Poleg vsega je pa še s posebno ljubeznijo gojil petje. Pesmi je sam prirejal in zlagal in tudi — tiskal. V Gorici je namreč kupil tiskarske črke, jih sam v košu prinesel na Banjšice, kjer je

imel potem svojo tiskarno. Kar je natisnil, je tudi sam vezal. Staničeve pesmi so se na Banjšicah tako udomačile, da so jih še dolgo, dolgo peli in nemara še danes niso popolnoma pozabljene.

Prav tako kakor na Banjšicah je bil tudi v Ročinju vsestransko delaven. Ročinjecem je sezidal šolo, jim napravil drevesnico, skrbel za umno poljedelstvo in živinorejo, ob epidemiji črnih koz gotovo prvi na Slovenskem sam cepil, ob veliki lakoti 1817 poskrbel svojim rojakom zaslužek pri gradbi mostu čez Sočo v Kanalu. Gradbo je izposloval sam s prošnjo na cesarja, katero je zaključil po svoje originalno:

Stiska nas mori,
Franc, daj kruha til
Če ne, ti moj Bog,
pomremo od nadlog.

Načrt za most je napravil sam in tudi delo sam vodil. Pri vsem svojem delu za blagor ljudstva pa ni opustil — pesmi in tiskarne. Kakor na Banjšicah je tudi v Ročinju natisnil nekaj svojih pesmi, obenem pa tudi že pripravil za tisk svojo prvo večjo zbirko, ki je izšla 1822 v Gorici.

Ko je postal ljubljanski profesor bogoslovja Jožef Walland l. 1819 goriški škof, je poklical Staniča za kanonika v Gorico. Novi škof je namreč poznal Staničevo delavnost, saj sta bila v pisni zvezi in mu je iz Ljubljane pošiljal šolske in druge knjige, za katere ga je večkrat prosil. Kot »vikši ogleda šol« je potem Stanič skrbel za razvoj šolstva na Goriškem, pisal in izdajal svoje knjige, imel prvo slovensko knjižarno v Gorici, se zanimal za vse slovensko dogajanje — tudi za tedanja slovnična vprašanja, saj je 1825 pisal Metelku: »Povedati Vam moram, da mi oblika novih črk, ma'lo da ne vseh, ni všeč.« Ko so 1843 začele izhajati »Novice«, je naročil sam 50 izvodov, ki jih je potem razposlal po deželi in razdal med svoje znance. Prvi letnik »Novic« je ponatisnil tudi nekaj njegovih pesmi in priobčil njegovo zadnjo in tudi najboljšo pesem »Hvala vinske trte«. Ko je zvedel, da bo Slomšek izdal »Drobtinice«, jih je naročil — sto!

Poleg književnega dela in zanimanja za slovensko književnost je Stanič v Gorici ustanovil in vodil društvo zoper trpinčenje živali, ki se je včlanilo pri osrednjem takem društvu v Monakovem, od koder je prav

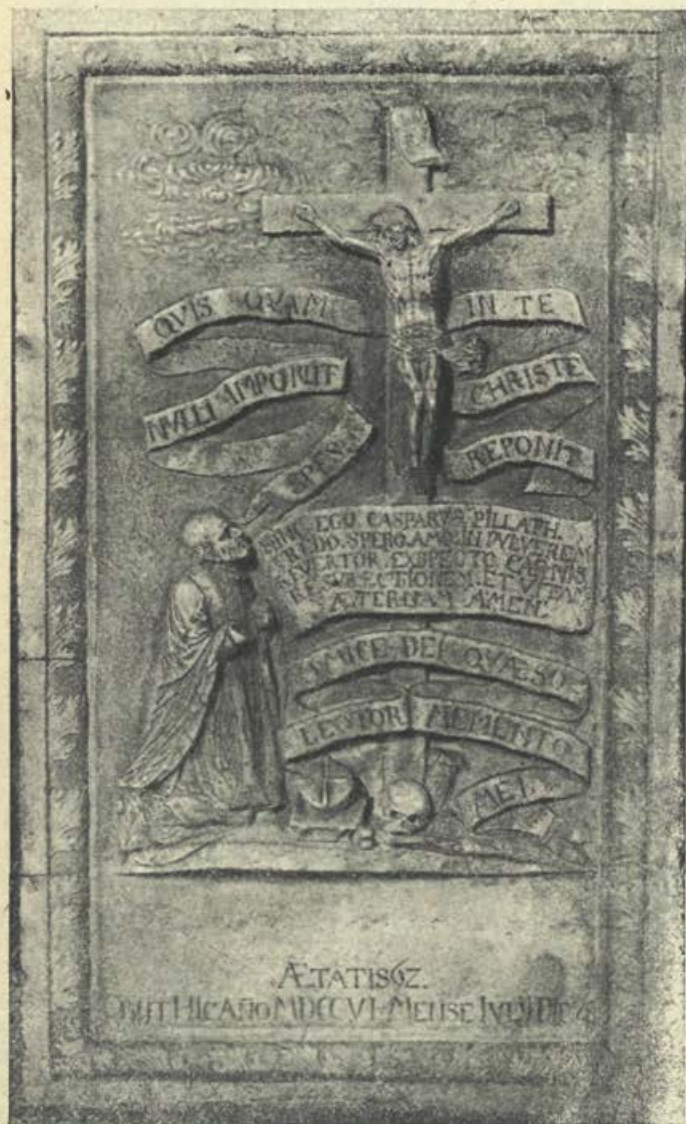
zato prišel tudi slikar Gail, ki je Staniča portretiral. Zadnje Staničevo delo je bila ustanovitev goriške gluhonemnice leta 1843, na katero je mislil že l. 1837. Ko so zanj zidali poslopje, je bil Stanič zraven in pomagal. Tedaj je premaknil tudi neko skalo, ki je ni mogel nihče, a se je pri tem tako pretegnil, da je moral leči in ni več vstal. Goriški Slovenci so izgubili s Staničem svojega prvega buditelja, ki pa je v rodu, katerega je vzgojil in so njegovi pred-

stavniki Štefan Kocijančič, Andrej Marušič, Andrej Winkler, Jak. Fil. Kafol in drugi, še živel in delal...

Stanič s svojim književnim delom ne dosega ne Vodnika ne drugih svojih sodobnikov. Delal je hitro in mislil samo na preprosto ljudstvo, kateremu je hotel koristiti. Izpodbuda, nauk in še petje mu je bilo vse, pri čemer pa ni dosti pazil na lepoto in pravilnost jezika. Vseh njegovih spisov je ohranjenih v tisku 21.

Gašpar Pilat

F. K.

V guštanjski cerkvi je na desni strani križevega oltarja čeden baročni spomenik Gašparja Pilata, župnika »Pri naši ljubi Gospe Dev. Mariji na jezeru« (Prevalje) in generalnega vikarja Podjunske doline. Rodil se je l. 1644 v Vrhpolju nad Vipavo. V študijskih letih so ga podpirali dobrotniki. Leta 1672 je bil vikar v Dobrli vesi, od 25. aprila 1678 do svoje smrti 28. julija 1706 pa generalni vikar v Podjurski dolini in župnik pri Dev. Mariji na jezeru.

Ozemlje pod Dravo na Koroškem je spadalo od 811 do 1751 pod oglejski patriarhat. Patriarh je imel tam svojega arhidiakona, prošta v Dobrli vesi, ta pa je imenoval generalnega vikarja. Nekateri župniki pri Dev. Mariji na jezeru so bili generalni vikarji, tako Simon Freismittl 1625 do 1658, znani župnik Jakob Rohrmeister 1665 — 1678, ki je bil pozneje župnik pri mestni cerkvi v Celovcu, in Gašpar Pilat, za njim pa Gašpar Alojzij Cebal (1712 do 1752).

Gašpar Pilat je bil velik dobrotnik slov. dijaštva, ki mu je ustanovil več štipendij v zahvalo dobrotnikom, ki so ga za časa študij podpirali, in da bi tudi on ubogim

dijakom pomagal. Zadnjega aprila 1699 je položil pri deželni gosposki v Celovcu 4.000 goldinarjev z namenom, da s 5 % obrestmi v znesku letnih 200 goldinarjev vzdržuje rektor jezuitskega kolegija v Celovcu 3 dijake. Prednost imajo sorodniki, če so potrebni in sposobni. Če pa teh ni, dva, ki sta rojena v vipavski župniji, eden pa, ki je rojen v guštanjski župniji, kar je takrat pomenilo prevaljsko župnijo, ker je Guštanj spadal pod Prevalje in še ni imel samostojne župnije. Če pa tega ni, dijaki, ki so rojeni v župniji arhidia-konata. Kdor uživa Pilatovo ustanovo, se ob vstopu v alumnat ne zaveže, da bi moral postati duhovnik. Ustanovna listina je bila spisana 1. januarja 1700. V svoji oporoki z dne 5. marca 1706 je Gašpar Pilat določil še 1.200 goldinarjev glavnice za gojenca iz Vipave v jezuitskem kolegiju v Ljubljani. Tudi Gašparjev brat Jakob Pilat, rojen 22. julija 1614 v Vrhpolju pri Vipavi, ordiniran 1644, od 1646 do svoje smrti 2. februarja 1699 župnik v Limbušu, je volil v oporoki 800 goldinarjev za dijaško ustanovo.

Ustanovo Gašparja Pilata za celovške dijake iz Guštanja, Prevalj ali iz Podjunske doline so uživali dijaki še pred prvo svetovno vojno. V šolskem letu 1894/95 je znašala 107 goldinarjev, v šolskem letu 1901/02 pa 220 kron.

Andrej pl. Sichten, posestnik na Ravnah in Dobji vasi, in Gašpar Pilat sta ustanovila 1. januarja 1700 tudi mesto beneficiata v trgu Guštanju. V ta namen sta sezidala hišo poleg cerkve sv. Tilna (sedanje župnišče), jo opremila z inventarjem v vrednosti 100 goldinarjev v knjigah, živini in hišni opremi in plačala 4.000 goldinarjev glavnice, od katere naj 5 % obresti v znesku 200 goldinarjev uživa beneficiat. Ker pa beneficiat ne bo imel velikega gospodarstva in bo imel zato časa in da se bo izogibal škodljivi brezdelnosti, mora vzeti v uk v latinščini tri uboge, za to sposobne fante. V zelo majhnem obsegu je to začetek gimnazije v Guštanju.

Ker je Gašpar Pilat nekak utemeljitelj guštanjske župnije, si je izvolil grob v njeni cerkvi.

Dr. Jožef Rakež

Francè Kotnik

Znani so mi trije slovenski koroški zdravniki, ki so tudi s peresom poučevali naše ljudstvo v zdravilstvu. Prvi je bil dr. Valentin Janežič, brat prvega tajnika Mohorjeve družbe, slovničarja in spretnega organizatorja slovstvenega dela Antona Janežiča iz Leš pri Št. Jakobu v Rožu. Balant je že leta 1861 v tretjem zvezku Slovenskih večernic napisal kratek članek pod naslovom »Zdravo telo — najboljše blago« (str. 56—64), nadaljeval je spis v Koledarčku za leto 1862 (str. 46—52). V dijaških letih je bil sotrudnik celovškega dijaškega lista »Slavija«, ki so ga pisali celovški dijaki. Drugi poljudni slovenski koroški pisatelj iz medicinske stroke je dr. Herman Vedenik, zelo nadarjen mož, ki nam je spisal poljudno knjigo »Kako si ohranimo ljubo zdravje«. Že kot celovski gimnazijec je s prihranki inštrukcij prepotoval s tovarišem Bosno in Hercegovino in nam prinesel s potovanja srbske knjige, ki smo jih celovski sloven-

ski dijaki z velikim zanimanjem prebirali. Bošna se mu je tako priljubila, da je po prvi svetovni vojni šel dol v službo in tam zgodaj umrl. Na Dunaju se je kot visokošolec družil s slovenskimi pesniki in pisatelji Otonom Župancičem, Ivanom Cankarjem in menda tudi z našim slovenskim koroškim pesnikom Ellerjem.

Tretji je dr. Jožef Rakež. Ta pa je študiral medicino v Gradcu. Že kot medicinec je pisal poljudne medicinske članke. V Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1890 je priobčil spis »Dva sovražnika naše dece«, v Slovenskih večernicah 1891 (45. zvezek) pa »Kakšno bodi naše stanovanje«. Največ je sodeloval pri Ljubljanskem Zvonu. 1888: Hipnotizem in njegovi pojavi, 1890: Otrovne ali nalezljive bolezni. Vzduh in njegov vpliv na človeško zdravje. 1891: Nos (z motom rimske prislovice: »Vsakomur ni dano lep nos imeti«), v istem letniku: Roka in noža. 1892: Oko, 1893 je tam ocenil Kneipp-Podgorčevo knjigo »Domači

zdravnik«. 1898: Nekaj o človeškem govoru in glasu. Ob petdesetletnici Društva zdravnikov na Kranjskem je izšla njegova knjižica »Uho in sluh«. Bil je tudi sotrudnik »Zdravniškega vestnika«. Njegov slog je prijeten.

Rakež je bil odkrit in možat. Hodil je svojo jasno začrtano pot. Kot zdravnik je bil splošno priljubljen, zlasti pa je slovel kot otroški zdravnik. Zvesto je opravljal dolžnosti podeželskega zdravnika v prilikah, ki niso bile socialno urejene in sanitarno vzorne. V »Akademskega glasu« l. 1935 je zapisano o njem: »Njegovo zdravniško delo je bilo vselej socialno neoporečno, tudi v letih, ko naš kmet še ni poznal besede in pomena krize. V vseh desetletjih je vzor zdravnika in značajne osebnosti, ki svojega bogatega znanja nikdar ne prodaja na vatle, marveč je v vedrih in hudih urah povezan z narodom.« Obzorje si je razširil s potovanji po Češkem, Avstrijskem, Italiji in Franciji.

V hranilnici in posojilnici v Šmarju pri Jelšah je bil dober sodelavec, ki je obvaroval marsikaterega kmeta bobna. Bil je vase zaprta natura, redkih, a tehtnih besed, šegav in duhovit. Med delavci in kmeti se je mogoče še bolj počutil kakor v krogih, ki so vihteli kadilnico osebnega slavljenja. Tesno je bil povezan z lepo-

slovjem, zlasti s pesništvom. Dobro je poznal češko, rusko, italijansko in francosko slovstvo, o čemer priča njegova knjižnica, kar je ni uničil nemški okupator. Rad je prebiral latinske in grške pisatelje in pesnike; ta dva jezika je mojstrsko obvladal, tako da je v ožji prijateljski družbi s svojimi latinskimi govori v izbrani besedi in s klasičnimi citati spravil tudi izvedenega poznavalca tega jezika v precep. Slovel je kot odličen recitator del slovenskih in tujih pesnikov. Ko je bil Aškerc kaplan v Šmarju, sta sklenila prijateljstvo. Zelo je čislal ljubljanskega pesnika Gestrina in goriškega slavčeka Gregorčiča. Vzor pesnikov pa mu je bil Prešeren. V akademskem društvu »Triglav« v Gradcu je že kot visokošolec navdušeno slavil našega pesnika. »Triglav« je namreč skoraj vsako leto proslavljal Prešernov god. Malo pred okupacijo je Šmarje priredilo Prešernovo proslavo, na kateri je dr. Jožef Rakež v izbranih besedah v pesniško zasnovanem govoru s številnimi recitacijami pesnikovih poezij poljudno očrtal umetnika Prešerna. Z užitkom je polna dvorana sledila njegovim izbranim besedam. Na žalost govor ni ohranjen. Bil pa je vreden objave. Vsebinsko je gotovo nadkriljeval dijaški govor ob triglavski proslavi v Gradcu. Škoda, da o naših pesnikih ni veliko napisal. O Gregorčiču beremo spis v Triglavskih listih I., o Franu Gestrinu pa v drugem letniku. V tretjem letniku je pisal o svojem prijatelju dr. Hugu Kartinu. Rakež je uredil tudi brošuro, ki je leta 1890 izšla ob petnajstletnici akademskega društva »Triglav« v Gradcu. Iz dobe romantike slovenskih študentov so njegovi »Križevski študenti«. Svoj čas so Mukolovečkega poznali vsaj po imenu vsi študentje. V drugem letniku Triglavskih listov se je Rakež podpisal: I. R., Mukolovecky, klobasar na razpoloženju.

Rakež se je rodil 31. januarja 1865 v Železni Kapli na Koroškem. Njegov oče Josip Peter je bil kapelski tržan, po poklicu krznar, ki pa se je bavil tudi z rezbarstvom. Matj Ana, rojena Ertinjak, je bila doma v Apačah pod Obirjem. Ljudsko šolo je obiskoval v Železni Kapli, leta 1876 pa je stopil v celovško gimnazijo, kjer je dovršil že prvi razred z odliko. Po prvem razredu je bil 20. avgusta 1877 sprejet v

Marijanišče. Kako dolgo je bil njega gojenec, ni znano. V višjih razredih si je služil kruh s poučevanjem in ni več stanoval v zavodu. V tretjem razredu je dobil stipendijo Jakoba Pavliča, ki je znašala letno 55 goldinarjev, a ustanova se je mogla uživati le do končanega šestega razreda. Ker pa je bil odličen dijak, je 14. aprila 1882 prejel II. ustanovo Gašparja Pilata (glej članek o njem str. 156-7), ki mu je tekla izza prvega novembra 1881 in znašala takrat letno 107 goldinarjev. Segala pa je samo do končanih gimnazijskih študij. Leta 1884 je maturiral in se dne 17. novembra vpisal na medicinsko fakulteto univerze v Gradcu. Na univerzi si je moral služiti kruh s poučevanjem. Nekaj časa je moral kot

medicinec služiti pri vojaki. Po doktoratu je bil nekaj časa pomožni zdravnik v deželni bolnišnici in umobolnici v Ljubljani, od 1892 do 1893 okrožni zdravnik v Ljutomeru, nato pa od 2. septembra 1893 do leta 1935 okrožni zdravnik v Šmarju pri Jelšah, kjer je bil ob svoji sedemdesetletnici na lastno prošnjo upokojen. Tudi upokojenca so bolniki še radi klicali na pomoč. V pokoju je črpal zaklade duha iz del slovenskih in tujih pesnikov in pisateljev. Umrl je 19. septembra 1943. Nemški okupatorski župan je odredil ob času njegovega pogreba apél, toda ljudstvo se mu ni odzvalo in je šlo na pogreb. Le nekaj mož je prišlo na zbor, nakar je oblastnik dejal: Pa še vi idite!

Spomini na Franceta Haderlapa Dr. Angela Piskernik

Dne 20. maja t. l. je umrl v Železni Kapli na Koroškem daleč znani in čislani upokojeni cerkovnik, organist in pevovodja Francè Haderlap. Rodil se je 1864. leta v Št. Jakobu v Koprivni kot sin kmeta Potočnika. Potočnikova domačija leži tik pod Olševo ob izvirku potoka Meže. Tudi zdaj še, po toliko letih, so ga klicali stari Koprivčani za Potočnikovega Francèta, čeprav je že v zgodnji mladosti zapustil dom, bil poročen in imel svojo ljubo družinico v Kapli. — Oče Jaka in mati Marija, roj. Novakova sta z radostjo zasledovala razvoj tega svojega ljubljenca. Šola je bila predalet, zato ga je oče naučil pisati, brati in računati. A dečko se je še sam dalje izobraževal. Poleg kosa kruha je imel v svoji pastirski malhi vedno tudi kako slovensko knjigo, ki jo je prebiral, ko je pasel po domačih travnikih govejo živino; imel je dober spomin in mu učenje ni delalo dosti preglavic. Vmes pa je prepeval, da se je zlivala pesem po prekrasnih domačih logih in odmevala s sosednih hribov in razritih sten visoke Olševe. Kmalu je pokazal veliko nadarjenost za glasbo. Doma na podstrešju je iztaknil citre na pet strun, tako imenovane »špile«, in kmalu je znal izvabiti iz preprostega godala sladke in ubrane koroške viže, da je mati od začudenja sklepala roke in se je oče zadovoljno muzal, češ »ti pob, kar nehaj s to

brenklarijo, sicer bom še na stara leta začel rajati!»

V Globasnici je živel ta čas (1833—1908) koroški ljudski pesnik, pevec in citraš France Leder, p. d. Lisičjak. S citrami na hrbtu je prehodil vso Podjuno in tudi vzhodni del Roža, poznal je vse trge in vasi, poznal vse kmetije in skoraj vse tam živeče ljudi. Pojavil se je v kraju vedno ob kaki večji slovesnosti, ob žegnanju, sejmu, poroki. Povsod so ga težko pričakovali. Prepeval je pesmi, ki jih je sam spesnil, jim zložil napeve in jih spretno spremljal na citre. Občinstvu se je predstavil s pesmijo:

Leder se jaz pišem,
Francè mi je ime.
Jaz mam še drugo ime,
eno poerbane:
Jaz sem Lisičjak, sem Lisjak,
toliko imenov nima vsak...

(J. Kotnik, Lisičjak. Maribor 1929)

Potočnikov Francèk se je seznanil z Lisičjakom in tako so z olševske plati kmalu odmevale premnoge Lisičjakove pesmi. A Lisičjak ga je naučil igrati tudi na prave citre, ki jih je deček v najkrajšem času mojstrsko obvladal. Šentjakijski župnik mu je podaril staro pianino, ki pa je bil bolj podoben novodobni harfi kot klavirju, z željo, da bi se izobrazil Francèk

za šentjakobskega organista. Isto željo je na tihem gojila tudi Potočnica, njegova po-božna mati. S sedemnajstimi leti so po-slali lepega, postavnega mladeniča v Malo vas pri Globasnici, kjer mu je Francé Križnik razložil sestav orgel in mu vcepil prve pogoje o igranju na tem ogromnem instrumentu. Ker je učenec v najkrajšem času prekosil učitelja, ga je ta sam napotil 1883. leta k organistu Haninu v Šmihelu pri Pliberku, Hanin pa 1885. leta na orglarsko šolo v Ljubljano. Tu sta mu bila profesorja tudi Anton Foerster in Angelik Hribar. V Ljubljani je prodiral France v tajnost glas-be in bi bil prav gotovo dosegel nenavadne uspehe, da bi bil našel kakega mecena, človeka, ki bi ga bil podpiral, ko starši prevelikih stroškov niso zmogli. Tako je moral na Koroško nazaj. Učil se je pri Ra-šerju v Gospe Sveti, nato pa v Selah nad Borovljami pri obč. tajniku in organistu Lo-kanu, ki je bil absolvent Cecilijanske šole. Iz Sel je prihajal na žegnanja in druge cerkvene praznike v Železno Kaplo in tam tako mimogrede že tudi pomagal pri cerkvenih opravilih. Tako je spoznal kap-elške cerkvene pevce in pevke, pred-vsem slavčka cerkvenega zbora, lepo, mla-do sopranistko Micko Roblekovo. To je pač nanoslo, da se je Potočnikov France mudil v Železni Kapli tudi ob časih, ko ni bilo ne žegnanja in ne sejma! Iz Sel je hodil v Kaplo čez Šajdo, visoko sedlo pod Obirjem. Na poti proti Kapli je zaljubljeni France prav gotovo premišljeval ali morda tudi prepeval ono staro koroško narodno, katere drugo in tretjo kitico pojejo vsi slo-venski zbori, prve pa še menda ni nihče zabeležil:

Sem čez Šajdo v vas hodil,
je strašila me,
so zelena drevesa
priklanjala se.
Kje so tiste stezice,
k' so včasih bile...

Seveda se je z Micko tudi poročil in družina se je večala od leta do leta. Žena mu je rodila šest sinov in dve hčerki, Maro in Angelo (Elči), ki sta po plebiscitu po-stali obe jugoslovanski državljanki. Ob oče-tovi smrti je bila izmed njegovih otrok živa in doma samo Angela, poročena Birska. Ma-ro, otroško vrtnarico v Dravogradu, pa so

zavlekli Nemci med vojno v taborišče v Rawensbrück, kjer je z nami vred garala, gladovala in hiral. Na poti domov jo je 29. V. 1945 zadela v vlaku srčna kap, ka-kor mnoge druge naše bedne sotrpinke. Pet sinov mu je umrlo v najnežnejši de-tinski dobi, Pepi, zadnji, nenavadno lep fant globokih sanjavih oči in očarljive nravi, miljenec družine, ki ga je vzgajal za svojega naslednika, ker je bil izredno na-darjen za glasbo, pa je umrl 1914. leta v najlepši dobi devetnajstih let. Odhitel je, da pomaga gasiti, ko je pri kmetu Gobancu izbruhnil požar, se ob tej priliki prehladil in ugasnil. Oče smrti svojega sina ni pre-bolel.

Po poroki je dobil Haderlap 1891. leta službo cerkovnika in organista v Timenici pri Celovcu. Plača je bila beraško majhna, družina pa se je množila; tako je mož prišel do spoznanja, da tudi pod škofovo kapo življenje ni ravno lahko. Po skoraj petletnem delovanju v Timenici so mu ponudili mesto v Železni Kapli, kjer je ostal do svoje smrti.

Ker je bilo med 6000 prebivalci, ki jih šteje fara Železna Kapla, tudi kakih 20 Nemcev in nekaj nemčurjev, ki so zahteva-li v cerkvi nemške maše in pridige, se je Haderlap po prihodu v Kaplo moral učiti še tudi nemško brati in pisati. Sicer zelo nadarjeni France za ta predmet ni pokazal niti zanimanja niti talenta! Do svoje smrti je nemščino samo lomil, v veliko zabavo svojih pevcev in pevk.

S svojim tenkim sluhom je kmalu do-znal, da so Kaplani, Belani, Lepenarji, Lobničani in Obirčani, koroški Slovenci sploh, rojeni pevci. Tako je ustvaril svoj prvi cerkveni pevski zbor, ki je bil sicer maloštevilen, toda glasovno odličen. Za ta zbor se mu je posrečilo pridobiti med dru-gimi »lobniškega grofa«, imovitega in na-darjenega kmeta Franceta Piskernika, p. d. Pistotnika, ki si je tudi sam nabavil klavir in smo, otroci še takrat, prihajali od blizu in daleč, da si ogledamo to trinožno čudo, pridobil je Pistotnikovo sestro Nanco, si-jajno žensko čudovite domišljije, nepozab-no pripovedovalko premnogih nenapisanih pravljic in pripovedk in močno upoštevano ljudsko padarico. V tem zboru sta sode-lovali tudi odlični Slovenki in najboljši kapelški šivilji sestro Kraljevi. Ko so tržani

in okoličani spoznali velik vzgojni talent novega organista, je bil sleherni kar počaščen, če ga je Haderlap povabil k sodelovanju. Tako se je njegov zbor polagoma večal in, ko je bil nekako med leti 1901 in 1920 na višku, je imel nad 40 članov. Vodilne glasove sta imeli Haderlapovi hčerki Mara in Elči. Bili sta v branju not odlično izvežbani in mislim, da sta v resnici imeli tako imenovani »absolutni« posluh. Tudi najtežje oddelke, v katerih je kar mrgolelo cisov in fisov in smo mi drugi dušili svoje glasove, da bi ne povzročili poloma, sta Mara in Elči zažvrgoleli čisto kakor zgodnja škrjančka, prva z mehkim liričnim sopranom, druga z ravno takim obsežnim altom, in se tako igrali z zapleteno melodijo, ki jo zmore samo umetniško izurjen pevec. Rada se spominjam njunih solospjevov in prijetnega, često poskočnega spremljevanja njunega očeta. Mara in Elči sta bili v vsakem oziru vredni hčerki velikega mojstra, bili sta kakor on tudi ustrezljivi, potrpežljivi in požrtvovalni. Brez njiju bi tudi oče ne bil dosegel v tako kratkem času tako lepih uspehov. V tem velikem zboru je sodelovalo mnogo mladih, za petje vnetih in nadarjenih Kapelčank in Kaplancov (kakor smo imenovali prebivalce Železne Kaple), med njimi družini Sadolškova in Laninškova. Izmed kmečkih fantov in deklet, ki so bili stalni člani zbora, naj omenim Osenika, ki je bil v moškem zboru naš prvi tenor, štiri Belfelnove (Prušnikove) in šest Vrbnikovih (Piskernikovih).

Zbor Franceta Haderlapa je večkrat nastopil pri slovenskih posvetnih in cerkvenih slovesnostih v raznih krajih Podjune, tudi v nemčurskem Velikovcu in trikrat v Celovcu, kjer so se shajali Slovenci v hotelu Trabesinger in kjer je bil kapelški mešani zbor kajkrat odlikovan in priznan

kot najboljši pevski zbor v slovenski Koroški. Da se je slovenska pesem v močno ogroženi Podjuni ohranila in širila in še več, da so njeno prirodno lepoto cenili celo naši narodni nasprotniki, je pač tudi zasluga tega izbornega pevskega zbora in še predvsem njegovega neutrudnega dirigenta in učitelja Franceta Haderlapa. — Ko je bil konec decembra leta 1931 za štiri-desetletno zvesto službovanje odlikovan s častno kolajno in nato 29. marca 1932. leta v farni cerkvi dekoriran, mu je njegov pevski zbor — takrat žal že precej okrnjen — navdušeno pel in mu v znak priznanja in iskrene hvaležnosti skupno s farani poklonil dragoceno zlato uro. S ponosom mi jo je pokazal, ko sem ga obiskala.

Veličastno so zvenele pesmi Haderlapovega zbora v romarski cerkvi Marije v Trnju v Železni Kapli. Spominjam se, kako je bilo, ko je V—kov Franči pel solo in ga je zbor ubrano spremljal: verniki pred oltarjem so se obračali proti koru, dekleta v cerkvi so stikale glave, češ kdo pa poje solo, župnik pa je po maši pohvalil pevce z besedami: »Če bo to šlo tako naprej, bomo morali postaviti oltar na kor, da bo ljudstvo videlo tudi fajmoštra in ne bo zija-
lo samo baritonista!«

Dragi so nam spomini na naš pevski zbor v Železni Kapli, morda najdražji. Bili smo mladi in smo se imeli radi. Kako bi mogli pozabiti žegnanja v Šmarjeti, v Šent Lenartu, na Reberci, ko smo pod taktirko Haderlapa peli, da se je zdelo, da vriska vse okoli nas, sonce in gore in mlaji ob cerkvi, radostna pokrajina in verniki ob cerkvenem zidu.

Da, bil je Francè Haderlap mož, ki je znal pritegniti, navdušiti, izobraziti.

Za živo slovensko zavednost na Koroškem ima velike zasluge.

Msgr. † Viktor Steska

Fr. Stelé

Dne 1. januarja 1946 je umrl na svoj 78. rojstni dan v Ljubljani starosta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev msgr. Viktor Steska. Mohorjev koledar se ga spominja kot vnetega širitelja in sodelavca Mohorjeve družbe ter kot splošnoslovensko pomembnega zgodovinskega pisatelja.

Rojen je bil 1. januarja 1868 v Ljubljani kot sin davčnega nadzornika. Dva razreda ljudske šole je dovršil v Ljubljani, tretjega in četrtega v Šmartnem pri Litiji. V letih 1879—1887 je obiskoval gimnazijo v Ljubljani in jo dovršil z maturo. Nato je stopil v ljubljansko bogoslovje in bil 23. VII. 1891

posvečen v duhovnika. Novo mašo je opravil 1. VIII. 1891 v Rimu v kapeli sv. Cirila in Metoda v baziliki sv. Klementa. Kot kaplan je služil do konca 1896 v Kočevju, nato do oktobra 1898 pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Takrat je stopil za tajnika v škofijsko pisarno v Ljubljani. Leta 1906 je postal njen ravnatelj in jo vodil do leta 1918. Po prevratu je bil referent za bogočastje pri pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani in na tem mestu ostal do 1926. Po upokojitvi je vodil škofijsko računovodstvo, sicer pa ves prosti čas posvetil domači zgodovini.

Pisateljevati je začel že kot dijak v Alojzijevišču, kjer je svoje prve spise priobčil leta 1884 v Domačih vajah. Njegovo pisateljsko zanimanje je spočetka nihalo med leposlovjem in poljudno znanostjo. Največ svojih leposlovnih poskusov je priobčil v Vrtcu. Vendar je že prav zgodaj zmagala poljudnoznanstvena vrsta; spočetka se je zanimal kar na splošno za vse, vedno bolj pa se je oprijemal zgodovine, kar se je končno izkristaliziralo še prav posebej v umetnostno zgodovinsko prizadevanje. Opiral se je na vso dotedanjo publicistiko glede domače umetnostne preteklosti, na ustno izročilo in prav posebej na lastno arhivsko raziskovanje ter zbral in objavil toliko prispevkov za življenjepise naših umetnikov in za umetniško določanje anonimnih umetnin, da ga je žalni govornik ob njegovem grobu upravičeno imenoval »slovenski Vasari« — pisec življenj slovenskih umetnikov. Vse to gradivo glede naših slikarjev je strnil v knjigi »Slovenska umetnost, I. del, Slikarstvo«, ki jo je izdal leta 1927 pri Mohorjevi družbi v Celju s številnimi spremnimi ilustracijami.

Sodeloval je pri vseh važnejših slovenskih glasilih, posebno pa pri Domu in svetu od njegove ustanovitve dalje, pri Slovencu, pri Domoljubu, pri Izvestjih Društva za krščansko umetnost, pri škofijskem Zgodovinskem zborniku, pri Katoliškem Obzorniku, pri Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko, pri Času, pri Carnioli, pri Glasniku Muzejskega društva v Ljubljani, pri naši Mladiki, pri Kroniki slovenskih mest in nazadnje s posebno vneto pri Zborniku za umetnostno zgodovino.

Že prej smo podčrtali poseben pomen Viktorja Steske za razvoj slovenske umet-

nostne zgodovine. Svoje zasluge za to stroko ima prav toliko kot pisatelj kakor kot organizator in propagator. Od začetka do konca tega prvega našega, umetnostni preteklosti in napredku žive umetnosti posvečenega društva je vneto sodeloval pri Društvu za krščansko umetnost v Ljubljani. Po prvi svetovni vojni pa ga vidimo leta 1920 med ustanovitelji Umetnostno zgodovinskega društva, ki mu je bil blagajnik in predsednik, končno pa od leta 1934 častni predsednik. Predavanja, vodstva pri ogledih umetnostnih spomenikov, propagandno delo tako za Zbornik kakor za Društvo za krščansko umetnost in Umetnostno zgodovinsko društvo so bila v največji meri Steskova skrb.

Med njegovimi opisi zavzemajo največjo skupino spisi, posvečeni umetnostni zgodovini. Preko sto jih je. Med njimi so sestavki, ki zavzemajo v tej stroki važno mesto kot zaokrožene monografije, tako Ljubljanski baročni kiparji, Francesco Robba, Freske v Grobljah, Freske v Skaručini, Slikar Quaglio, Valentin Metzinger, ljubljanski slikar, Slikar Janez Potočnik, Slikar Leopold Layer in njegova šola, Matej Langus, Janez Wolf, Cerkev sv. Primoža nad Kamnikom in še marsikaj drugega.

Kot znanstvenik je bil Steska vse življenje skromen in požrtvovalen. Kot človek pa je bil, kakor je poudarjal žalni govornik ob njegovem pogrebu, dobesedno »čista duša«, vnet za vse dobro in plemenito, duhovnik v najpopolnejšem pomenu te besede, naj je bil pri oltarju, v znanosti, v javnem življenju ali veseli družbi.

Rajni se je rodil 27. marca 1899 pri Sv. Barbari nad Škofjo Loko kot najstarejši sin zidarja in bajtarja. V mladosti se mu je nasmehnila sreča, da je bil kot redek izbranec deležen šolanja, s čimer naj bi bilo nadarjenemu fantu omogočeno lažje življenje. Toda po dovršeni gimnaziji v Šentvidu je moral na vojsko, katere žrtev je postal. Vrnil se je sicer z bojišča, se vpisal na univerzo, pridno študiral slavistiko, a ni mu bilo dano, da bi jo končal. Bil je duševno ubit in razočaran nad človekom. Poslej se je prebijal kot zasebni uradnik in pisatelj, jedel trd in skop kruh in stanoval z družinico na Gradu med reveži, dokler ga ni druga svetovna vojna docela strla. Moral je v italijansko internacijo in ni si več opomogel od nje. Dne 9. maja 1947 je po dolgem, strahotnem trpljenju umrl.

Plestenjak je bil značilen zgled preprostegega kmečkega človeka v mestu. S svojo prirojeno bistrino je sicer dojel meščansko okolje, njegove drugačne duhovne, materialne in socialne razmere, po srcu in miselnosti pa je ostal še nadalje nepokvarjen in ustaljeno miren izpovednik nazorov in izročil svojih očetov, iz česar sta izvirala notranja razklanost in vnanje neugodje umetno presajene rastline, ki sta mu ostala vse življenje v breme, hkrati pa mogoče v plodno gibalno nemirnega duha. Od tod njegova zagrenjenost in neuravnovešenost, obenem pa zadovoljnost z majhnim in kmečka vztrajnost, od tod pisateljska sreča in reformatorska gorečnost, od tod tudi otroško mehko srce in jekleno trdna volja.

Njegovo pisateljsko delo, razen gimnazijske lirike, je nastalo med obema vojskama in je živ odsev tedanjih socialnih in duhovnih razmer pri nas, zlasti pa še v njegovih škofjeloških hribih. Bodisi v krajših črticah in novelah, objavljenih predvsem v Mladiki, bodisi v obširnejših povestih, ki so izšle pri Mohorjevi družbi in drugod, povsod je obravnaval izrazito socialne motive. Lovrač (Slovenske večernice, 89, 1936) je vaški upornik prejšnjega stoletja, ki se dvigne zoper tradicijo in vaško konservativnost in išče v nov čas in njegova vprašanja (civilizacija, industrija, izseljenstvo). Bajtarji (Mohorjeva knjižnica, 91, 1937) ne morejo živeti od picle krpe lastne zemlje, odhajajo v svet za kruhom in se brezposelni vračajo domov. Mlinar Bogataj (Slovenske večernice, 93, 1942) je vaški oderuh, priseljenec, ki drži vso vas v svojih pesteh, a nazadnje božji mlini tudi njega zmeljejo. Mladinska povest Bajtarska kri je avtorjev osebni življenjepis do prve svetovne vojske. Potrebuježi so zbirka socialnih motivov iz mesta in s kmetov. Herodež je kajzar in pijanček, ki se mu od hribovske trme zmeša, da hira kot izgubljen revček, namesto da bi bil deležen pomoči vse srenje. V rokopisni zapuščini sta ostali vsaj še dve večji deli: Ratink (povest iz domačih krajev) in Sonce za obzidjem (grenki sad internacije).

Plestenjak je v svojih delih risal žive ljudi iz svoje neposredne okolice in z ljubečo, skrbno roko odkrival zlasti človeške usode iz škofjeloških hribov. V tem je naslednik Tavčarja in njegovih slik iz loškega pogorja, v klenem, domačem in kmečko pristnem jeziku pa učenec Finžgarja. Plestenjak ni ustvaril velikih romanov, a izpolnil je svojo nalogo častno in dobro in napisal dela, v katerih bodo večno živeli njegovi rojaki s svojo strastno ljubeznijo do rodne grude — kakor je v nagrobnem govoru dejal pisatelj F. S. Finžgar — in v njih bo enako živel on sam, nesrečen otrok ozkih razmer, v katerih se ni mogel razmahniti, kakor bi se bil rad, živel bo v srcih ljudi, ki bodo prebirali njegove večerniške povesti, se iz njih bogatili in se učili ljubiti domačo zemljo.

Zagotovite si varno bodočnost

Pri vsakdanjem delu se borimo za boljše in lepše življenje. Pri tem ne mislimo na trud in napore, ker vemo, da je to le v našo korist. Pazimo na sebe, na svoje imetje in razmišljamo, kako bi to, kar imamo, zaščitili in za dolgo obvarovali.

O pravem času iščemo zdravniško pomoč, da ne podležemo bolezni, ki jo je mogoče ozdraviti: pozimi oblečemo toplo obleko, da se ne prehladimo. Svoja polja čistimo plevla, jih okopavamo, da si zagotovimo boljši pridelek. Negujemo živino in pazimo na čistočo v hlevu, da s tem dosežemo boljše pogoje zdravja in napredka živine. Čez zimo spravljamo poljedelsko orodje, da ne rjavi in propade. Vse to delamo zato, da obvarujemo svoje imetje, ki nam je potrebno in koristno in brez katerega bi nam bilo življenje težje ali pa sploh nemogoče. Skrbimo, da nam ne propade vse to, v kar smo vložili toliko naporne dela in za kar smo potrošili toliko denarja. Pri varovanju imetja ne skoparimo niti z denarjem niti z delom, ker dobro vemo, da bi bila škoda, ki bi nastala zaradi nepazljivosti in ki bi uničila naše imetje, mnogo večja. Kdo želi, da mu zgori hiša, ki jo je zgradil s tolikim naporom, da mu pogine krava ali svinja, da mu toča uniči letino? Res je, nihče si tega ne želi, zato pa se tudi nihče ne brani žrtvovati še več, da si s trudom pridobljeno imetje resnično obvaruje.

Toda čeprav si ne želimo škode in storimo vse, da jo preprečimo, vendar pogori hiša, pogine govedo ali svinja. Toča uniči letino, čeprav v tem kraju le redko pada ali pa že dalj časa ni padala. Zato iščemo boljši in varnejši način zaščite, ki prav v takih najtežjih prilikah, ko je oškodovanec brez krova nad glavo, brez krave, brez žita itd., nadomesti škodo. Tako zaščito nam daje zavarovanje.

Kaj je zavarovanje in kako nas ščiti? Po preprostem načelu: vsi za enega, eden za vse. Tisoči in tisoči imajo svoje domove, živino, poljedelsko orodje, z žitom posejana polja, sadovnjake. Nemogoče je, da bi v enem kraju in v enem letu nesreča vse to uničila. Enemu zgori hiša, drugemu pogine živina, v tem kraju tolče toča, drugje pa se ne zgodi nobena nesreča, zavarovani pa so vsi in plačujejo majhno premijo za svojo varnost in varnost drugih. Vplačani denar se zbira v zavarovalni fond, iz katerega se izplačujejo nastale škode. Poedincu ni težko plačevati za zavarovanje letno po din 150.— ali din 200.—, če pa bi moral znova zgraditi zgorelo hišo, kupiti kravo ali si nabaviti potrebno hrano, bi gotovo potreboval za to večjo vsoto denarja. Od kod vzeti v nesreči potrebna sredstva? Če prodaja kaj drugega, n. pr. kravo, da si kupi žito, trpi še vedno škodo, kajti zaradi nakupa ene dobrine mu manjka druga dobrina. Samo zavarovanje ga lahko obvaruje vse te škode, in sicer že za

razmeroma majhno vplačilo. Z majhno premijo se moremo obvarovati velike škode, za kritje katere bi v stiski ne mogli dobiti potrebnih sredstev.

Poleg že naštetih dobrin pa moremo zavarovati tudi vse drugo imetje: zgradbe, premičnine, blago, živino, drobnico, krmo, polje, gozd in vse drugo, česar v enem samem kratkem članku ne moremo zajeti.

Kakor more nastati večja ali manjša škoda na imetju, tako more nastati škoda tudi na življenju ljudi. Te škode so še večje in bolj občutne. V vsakdanjem življenju se ljudje kljub opreznosti ponesrečijo, vsak poklic ima gotovo svoje posebne nevarnosti: v kmetijstvu ob mlačvi, pri podiranju drevja, pri košnji in spravljaju sena; v obrti pri gradnji stavb, pokrivanju strehe, pri varjenju kovin itd. Redko, a vendar se zgodi, da voz ali avto povozijo človeka. Da ne naštevamo vseh mogočih primerov, že vidimo, da se pri vseh zmanjša sposobnost za delo, da ponesrečenec ne more zaslužiti toliko kot zdrav, za delo sposoben človek. To občuti tudi njegova družina in z njo vred vsa skupnost. Zato je ponesrečencu nujno potrebno nadomestilo za zmanjšano delovno sposobnost. To pa so samo lažji primeri — ob smrti je izguba še občutnejša, zlasti kadar smrt nenadoma pobere v družini hranitelja ali kakega drugega člana, ki pomaga v skupnem gospodinjstvu. Že sam pogreb povzroči veliko stroškov. Šolanje otrok je često otežkočeno ali pa sploh nemogoče, ker morajo otroci na delo. Vse to je resnica, ne izmišljotina.

Vsak dan smo starejši. Na starost moramo misliti že v mladosti, ko smo še sposobni za delo.

Tudi v takih primerih, kot so smrt, starost ali razne nezgode, nudi zavarovanje zaščito. Smrti, starosti in raznih nezgod sicer ni mogoče preprečiti, vendar pa zavarovanje nudi materialno pomoč tistim, ki ostanejo po smrti, dočakaajo starost ali ki jih zadene nesreča. Zavarovanje je danes napredna ustanova, s katero se more vsakdo okoristiti. Že dinar ali dva na dan zadostujeta za majhno življenjsko zavarovanje. Življenjsko zavarovanje je namreč najpopolnejši način varčevanja. Njegova prednost je v tem, da se lahko pripeti nesreča že v prvem ali drugem letu zavarovanja, za katero je plačana premija, toda zavarovanje kljub temu velja in se izplača cela zavarovalna vsota ne glede na to, koliko časa se je plačevala premija; pri navadnem varčevanju pa prejmemo le toliko, kolikor je bilo vplačanega z obrestmi.

Z življenjskim zavarovanjem ščitimo sebe, svojo starost in svojo družino ter s tem koristimo tudi vsej skupnosti. Zavarovanje je nujna življenjska potreba. Če razmišljamo o tem, moramo spoznati, da je zavarovanje koristno, in pred njim ne moremo ostati več ravnodušni.

Naloga zavarovanja ni samo v tem, da povrne škodo, njegova važna naloga je tudi, da raziskuje možnosti, kako preprečiti škodo, in da ugotavlja sredstva, s katerimi moremo sami varovati in ščititi svoje imetje. Zavarovanje ima še druge naloge, ki jih izpolnjuje zato, da se zboljšajo življenjski pogoji vsega naroda. Velik je njegov pomen v našem petletnem gospodarskem planu. Zavarovanje daje začasno naši ljudski oblasti na uporabo zbrana denarna sredstva za plansko obnovo naše države in za dvig našega gospodarstva.

Po osvoboditvi je naše zavarovalstvo postavljeno na pravi tir. Namesto predaprilskih kapitalističnih družb, katerih cilj je bil predvsem dobiček, imamo danes v naši državi en sam Državni zavarovalni zavod, ki omogoča zavarovanje najširšim ljudskim množicam, blaži posledice nesreč, varuje in ščiti ljudsko imetje. Široke plasti ljudstva so stopile v krog zavarovancev. Smoter vseh naporov Državnega zavarovalnega zavoda so koristi našega ljudstva. Okoristite se torej čimprej tudi Vi s to potrebno ustanovo!

Narodne iveri iz Slovenske krajine

Palko Gal

Od novega leta do Treh kraljev se dan podaljša za petelinov korak.

Sveti Pavel (Spreobrnjenje sv. Pavla, 25. januarja) prelomi zimo. To je zadnji dan, ko ima zima še toliko moči, da človek zmrzne.

Na veliki petek ne sej zrnja in ne sadi drevja, ker je ta dan zemlja zaprta in mrtva in ne bo dorasla rastlina in ne drevo, ki ga ta dan položiš v zemljo.

Na večer pred Jurjevim je običaj, da s cvetočo črenso okrasijo ves dom, posebno pa hišne duri, okna in vodnjak. Krasijo zato, da bo v hiši mir in sreča. Pred večernim zvonjenjem nosijo gospodinje cvetočo črenso tudi v lan, da bo lepši in ga ne bodo mušice uničile. To je zelo star običaj, ki se drži iz roda v rod. Ljudje pripovedujejo, da je jahal sveti Jurij skozi našo deželo s cvetjem v rokah in h kateri hiši je vrgel cvet, tam sta bila doma mir in sreča. V spomin na svetnika še dandanes krasijo ob njegovem godu domove.

Gada, ki pride na sonce pred Jurjevim, uporabljajo za zdravilo zoper revmatizem. Zaprejo ga živega v steklenico kisa, da pogine in izpusti strup. Ko se dovolj prekvasi, ga vržejo iz steklenice in maža je pripravljena.

Na dan svete Barbare ne smejo žene k nobeni hiši na obisk. Moški smejo iti le s klobukom. Če kdo pozabi in pride s kapo na glavi, mu dajo glavo pod škaf, ker drugače pri hiši vse leto ni sreče in ne piščancev. Ta dan se tudi ne sme šivati, ker potem kure nočejo nesti jajc.

Na Lucijinje se tudi ne sme šivati, ker potem rade bolijo oči.

Na dan svetega Janeza (27. decembra) zgodaj zjutraj gospodarji s šibami ali s pametnico (butaro) tepejo jablane, da bi bolj obrodile.

Mi gremo na pot

Štefan Brnard

tovarniški delavec, Dol pri Medvodah

Mi mladi slovenski fantje, dekleta
gremo sončnih žarkov iskat,
ki razkropili bodo oblake,
da zasijalo sonce nam bo
in nam ogrelo srca naša
in našo lepo slovensko zemljo.

Sijalo bo v polje, kjer bomo orali,
da kruhek bo rasel iz plodne zemlje,
v tovarne, kjer bodo stroji hrumeli
in delale pridne naše roke.
V gore osrče, v rudnike črne,
kjer pelo bo kládivo pesem glasno,
izvabljaljo zemlji rude bogastvo
in jo spreminjalo v suho zlato.
V naše tovarne in domačije
bo posijalo sonce svetlo,
iz rudnikov naših in naših delavnic
luč bo pregnala črno temo.

Ta luč je zavest, da delo je sveto,
da zanj so ustvarjene naše roke,
da s temi rokami bomo zgradili
srečno bodočnost svoje zemlje.

Mi gremo na pot,
mi gremo s trdim korakom na delo
za nas, za naš dom in naš rod!

Glasnik Družbe sv. Mohorja

Veselo resnico moramo najprej ugotoviti. Knjige, ki ste jih lansko leto prejeli udje in naročniki naše Družbe, so bile kar splošno vsem všeč. Razen pisem in ustnih izjav je za knjige najboljšo priporočilo to, da je naknadno naraslo število udov in naročnikov na 46169. To je dokaz, da je zanimanje za to našo najstarejšo knjižno družbo spet oživelo. Potrla jo je bila Slovencev tako sovražna okupacija, ki je imela trden namen, slovenski rod zbrisati z obličja zemlje. A danes že lahko trdimo z Gregorčičem: »Potreti nas moreš, zatreti nikdar, usode sovražne besneči vihar.« Malo nas je, a trdoživi smo in vedno pripravljeni za največje žrtve zato, da živimo — in živeti hočemo.

Družba sv. Mohorja se bliža svoji stoletnici. Do prve ustanovitve leta 1852 v Celovcu nas loči le še pet let. To bo edinstven jubilej književne kulturne ustanove za vso Slovenijo — in za vse Slovence. Poudarjamo: za vse Slovence. Saj vemo, kako so se tisoči in tisoči Slovencev morali razbežati po vsej zemlji — za kruhom, ki jim ga domovina zaradi pre različnih nam nenaklonjenih tujih vlad ni mogla, morda celo namerno ni hotela dajati. Slovenec je šel čez morje: gospodar, gnan od dolgog, fant, dekle brez dote s krepkimi rokami iskat zaslužka. Toda oddaljenost od domovine jim ni pogasila ljubezni do doma. Razen pisem sorodnikov in prijateljev jih je vezala z domom tudi Družba sv. Mohorja. Še tik pred prvo svetovno vojno je bilo nad dva tisoč slovenskih Amerikancev naročenih na našo Družbo, mnogo naročnikov je bilo tudi v Aziji in Afriki. Stoji to in bo priča za vedno, da je gorela v slovenskih srcih povsod ljubezen do domovine, ki je izpričevala slovensko skupnost kljub pregnanstvu iz domovine po sili razmer in kljub temu, da je visoka politika trgala našo zemljo neprenehoma na več kosov. Vse prizadevanje vodilnih slovenskih mož, izrazi in zahteve zbranih množic na taborih za zedinjeno Slovenijo — vsi klici so zadeli ob gluha ušesa nam tujih gospodarjev — vladarjev. Prav zaradi te razkasanosti so nam po prvi svetovni vojni, dasi hudo krivično, a tem laže odtrgali Koroško in velik del slovenskega Primorja. Naša lepa domovina, naš nadarjeni, pridni in pošteni človek je bil tujim oblastnikom hudo zaželen — a ne kot gospodar, le kot hlapec. Skozi nas so tiščali k morju, naše vode naj gonijo njim tovarne, naši rudniki in naš les naj jim polnijo blagajne, naš človek pa naj gará in vleče v zlagani svobodi. Prav je imel tisti kmet, ki je rekel: »Edina nesreča za nas je ta, da naša zemlja leži preveč na prepihu. Vsi viharji od severa in juga brijejo skozi nas in po nas.« Prav je povedal.

S tem Koledarjem bo vzhajalo že četrto leto, odkar smo trmasti postavili v pretekli borbi vsem viharjem nasproti svoje čelo, svojo voljo, svojo dlan — za svojo resnično osvoboditev od teh tujih viharjev. Da se bolj živo zave-

mo te resnice in načrtov naših sovražnikov, naj omenimo samo drobec o naši slovenski usodi, ko bi se ne bili sami v zvezi z zavezniki oteli. Ciano je bil zunanji minister v dobi Mussolinijeve vlade. Ko so nekateri izdajalci hrvatskega naroda med vojsko z Italijani barantali in jim ponujali vso Dalmacijo ter obenem želeli, da je italijanski kralj tudi obenem kralj Hrvaške, je Ciano vprašal vplivnega člana italijanske vlade: »Kaj pa naj se zgodi s Slovenci?« — Odgovor je bil: »Severne prevzame Nemčija (s kakšnim namenom, nam je znano), prav južne potisnemo k Hrvatom, druge pa bomo pobili.« — Tako je zapisano v dnevniku zunanjega ministra Ciana! To politično grozo omenjamo le mimogrede. Naj nam pa bo vsem, tudi tistim, ki so izven domovine, migljaj, kaj nam je pretilo, ko bi ne bil fašizem temeljito strtl. Zato pa trdno upamo, da bo Družba sv. Mohorja oživljena vez vseh Slovencev, kakor je bila nekdanj. Prav s tem mora tudi oživeti tista skupnost vseh Slovencev, ki je zavrгла vse stranke in strančice in po teh vse izpodirvanje tudi Mohorjeve družbe — žal ne za resnični narodov blagor.

Po teh skopo omenjenih zgodovinskih dejstvih hočemo spregovoriti o nekaterih podrobnih nalogah Mohorjeve družbe.

Pojasnilo in opravičilo. Za preteklo leto je odbor obljubil, da prejmete lepo zgodovinsko-gospodarsko knjigo o nastanku prvotne slovenske hiše in vasi ter njenem razvoju do danes, obenem pa tehtne nasvete za obnovo slovenske hiše in vasi, zlasti tam, kjer je bilo naselje požgano in porušeno, a tudi za vse tiste, ki nameravajo stare domove popraviti ali izboljšati. Lani smo knjigo napovedali in pripomnili, da ne bo za zabavo, tudi ne za eno leto. To je skrbno, strokovno spisano delo, ki bo veljavno za ves razvoj slovenske vasi in hiše v bodočnosti. Da ste to knjigo z veseljem pričakovali, so nam dokaz številna pisma poverjenikov in udov, ki vsa izražajo, kako težko jo čakate. Zamudo vam hočemo kratko razložiti in jo opravičiti.

Ko je bila knjiga spisana, smo jo naznanili. Toda to je bil zgolj rokopis brez slik, brez risb in seveda brez klišejev. Taka knjiga bi bila brez številnih ilustracij splošno kar brez koristi. Oskrbeti je bilo treba slike (fotografije), kakšne so stare hiše v raznih predelih Slovenije in kakšna so gospodarska poslopja. Razen teh je bilo treba izvršiti vse polno risb: florisov za dosedanje hiše in vasi, pa tudi načrtov in podrobnih risb za nove hiše in vasi, da knjiga ne bo samo zgodovinsko berilo, marveč tudi poučna in uporabna za sodobnost in prihodnost. Vse to je zahtevalo silno dela, ki ga pisatelj knjige ob trdi zaposlenosti ni mogel sam v kratkem času opraviti. Povrh tega je moral odpotovati za nekaj mesecev v Albanijo. Tako je bil zastoj neizogiben. Po vrnitvi arhitekta Mušiča iz Albanije je delo prišlo zopet

v tek in danes (v septembru) je knjiga dovršena, pole že tekó v strojih. Zamuda je bila zelo neprijetna za nas vse. Zato, prepričani smo, ste knjige, ki ste jo že prejeli, tembolj veseli.

O načrtu za naše redne in doplačilne knjige. Danes živimo v dobi petletke. Za uspešno izvršitev je treba trdnih načrtov. Tudi Mohorjeva ne more pametno živeti brez njih. Zato povemo tole:

Mohorske knjige bodo skrbele, da bodo gojile v ljudstvu socialni čut, zavest skupnosti, narodno zavednost in poučevale to, kar bo časovno potrebno. Zato bo Koledar vedno sodoben, naj je poučni, zgodovinski ali zabavni del. Vsako leto bomo oskrbeli po eno gospodarsko ali drugo poljudno znanstveno knjigo. Letos dobite Vrtnarstvo. Za vsako družino, ki ima le količkaj vrtička, je važno, da ga izrabí zelo razumno. Toda za to je treba pouka. Kako šele za tiste, ki imajo več sveta, da na njem pravilno vzgoje povrtnine tudi za prodaj. V bližini mest in tovarn jim je to lahko izdaten dohodek. — Prihodnje leto dobite knjigo o sadjarstvu. Kako koristno za dom in kako donosno je sadje! Mnogo se je v preteklosti že stori o po sadjarskih društvih. Toda na splošno in umno sadjerejo čaka še mnogo dela. Ta knjiga uči vse: sajenje dreves, cepljenje, izbor vrst za razne kraje, boj s škodljivci itd. Marsikdo bo morda dobil pobudo, da si ogradi doma majhno drevesnico, kjer bo sam gojil plemenita drevesca. Saj prav sedaj zelo manjka zlahtnih drevesc. — Razen teh knjig dobite še dve knjigi: Večernice in Mohorjevo knjižnico. Večernice bodo leta 1948 že stote. Pri knjižnem delu, če hočete reči — pri zabavnem delu nas bo vodila skrb, da bodo knjige sodobne, to se pravi: ali bo snov zajeta iz dobe druge svetovne vojne in pred njo ali tudi iz naše preteklosti. Važno pa mora biti, da bo vsaka knjiga gojila tudi plemenitost srca in duše. Po vsaki vojski, po najgorji pretekli svetovni tembolj, se v marsikaterih srcih izgubi mnogo plemenitosti, čuta za pravičnost, ljubezni do bližnjega in se rada naseli trdost, upornost, surovost, zavistnost in sebičnost. Po blizu sto let starih pravih Družbe sv. Mohorja ima ta bratovščina nalogo: »skrbeti za umsko in srčno izobrazbo — — — gojiti lepo vedenje — in izdajati primerne verske, leposlovne in splošno koristne knjige«. Tega starega naročila se naša Družba mora in hoče držati. Upamo, da so letošnje knjige, ki ste jih prejeli, dokaz za pravilno izvrševanje te stare, od ustanoviteljev nam dane naloge.

Knjiga za doplačilo. Kot doplačilno knjigo smo sprejeli rokopis vseučiliškega profesorja dr. Janžekoviča. Knjiga obravnava vedo — in vero, dokazuje, kako resnična znanost nikoli ne nasprotuje veri, resnična vera pa nikoli ne izpodbija resne znanosti. Knjiga bo zanimiva za vsakega, posebno še za izobraženca.

Prosimo pa vse ude in naročnike: Kdor ima kako posebno željo, koristen nasvet, ki se tiče

naših knjig, naj nam ga blagohotno sporoči. Če se bo le dalo, ga bomo upoštevali. Ne smemo pa pozabiti, da je stiska za papir še vedno velika. Če bi te ne bilo, bi marsikaj lahko še izdalj in navrgli. Trdno pa upamo, da se bo tudi ta stiska z naporom za izpolnitev petletnega načrta izdatno omilila.

Za leto 1948

prejmete vsi udje bratovščine in naročniki štiri knjige kot redno izdajo Družbe sv. Mohorja, in sicer:

1. Koledar za leto 1949.
2. Sadjarstvo.
3. Večernice.
4. Mohorjevo knjižnico.

Naročnina za vse štiri knjige je kakor lani samo 50 dinarjev.

Za doplačilo izide dr. Janžekovičeva knjiga: Od vede do vere. Cena knjige je odvisna od naročenih izvodov, zato bomo ceno pozneje naznanili. Prosimo pa, da naročila zanj že sedaj zbirate.

Vse poverjenike prosimo, da knjige priporoče in prevzamejo naročnino ter jo vsaj do 15. aprila 1948 pošljejo po priloženih položnicah Družbi sv. Mohorja v Celju.

Uganke

Paiko Gal

Z zlato zarjo se prebuja,
dviga se vesel v višave,
mlado jutro oznanjuje,
soncu izroči pozdrave.

(Škrjanec.)

Bodi revež ali bogatin —
stroga in pravična žena
žanje ljujko in pšenico
in oboje nosi v božji mlin.

(Smrt.)

V gozdu prebiva
ma'hna gospa,
hudo je strupena,
klobuček ima.

(Mušnica.)

Pogled po svetu

Konec septembra 1947 je bilo na Poljskem posvetovanje nekaterih Komunističnih partij, na katerem je sovjetski predstavnik A. Ždanov poročal o mednarodnem položaju. Po njem so povzete misli tega članka.

S koncem druge svetovne vojne se je sorazmerje sil med socialističnim in kapitalističnim sistemom bistveno izpremenilo v prid socializmu. Pred vojno so reakcionarni imperialisti po vsem svetu upali, da bo hitlerjevska Nemčija uničila ali vsaj oslabila Sovjetsko zvezo ter zatrla revolucionarno delavsko in demokratično gibanje. A to upanje se ni uresničilo in več držav srednje in jugovzhodne Evrope je zavrglo imperialistični sistem. V teh državah so prišli na krmilo predstavniki delavcev, kmetov in ljudske inteligence. Novi demokratični oblasti v Jugoslaviji, Bolgariji, Romuniji, Poljski, Češkoslovaški, Madžarski in Albaniji je uspelo, da je z agrarno reformo izročila zemljo kmetom in odpravila veleposestnike, poddržavila veliko industrijo in banke ter zaplenila imovino izdajalcev. To je korenito spodkopalo postojanke kapitala in rešilo množice iz imperialističnega suženjstva. Obenem je bila ustvarjena nova vrsta držav — ljudska republika — kjer pripada oblast ljudstvu, veleindustrija, promet in banke državi, vodilna sila pa je delavski razred, povezan z vsemi delovnimi sloji. Sovjetska zveza, ki je bila duša zmage nad Nemčijo in Japonsko, je prebila največje vojne preizkušnje in njen ugled je silno zrasel.

Bistveno se je izpremenilo tudi lice kapitalističnega sveta. Izmed nekdanjih šestih imperialističnih velesil, sta ostali samo dve: Združene države Amerike in Anglija. A tudi Anglija nima več prejšnje moči. V njenih kolonijah in dominionih se je deloma okrepil ameriški vpliv, deloma se tamkajšnji narodi prebujajo in ne žele več živeti po starem. Od tod dolge kolonialne vojne v nizozemski Indoneziji in francoskem Vietnamu. Po vojni so edinole ZDA neoslabljene in celo znatno okrepljene. Ameriški kapitalisti so v vojni zelo obogateli. Američani niso okusili pomanjkanja, ne jarma okupacije, ne bombardiranja. Njihove človeške žrtve so bile razmeroma majhne. V Ameriki se je za-

radi vojne zelo razvila industrijska proizvodnja in povečal se je izvoz.

Pred vojno so si ameriški imperialisti prizadevali, da bi se ne vmešavali v evropske in azijske zadeve, zdaj pa hočejo izrabit svojo vojaško in gospodarsko moč ter ne le ohraniti svoje postojanke, temveč jih še čimbolj pomnožiti in okrepiti. Nova politika ZDA hoče vzpostaviti svetovno gospostvo ameriškega imperializma. Pri tem pa je Združenim državam Amerike na poti Sovjetska zveza — steber protiimperialistične in protifašistične politike — na poti so jim države nove demokracije, ki so se otrsle nadzorstva anglo-ameriškega imperializma, na poti so jim delavci vseh dežel, ki nočejo nove vojne. Zato je nova politika ZDA usmerjena zoper Sovjetsko zvezo, zoper dežele nove demokracije, zoper ves delavski razred, zoper delavsko gibanje v ZDA, zoper osvobodilne protiimperialistične sile v vseh državah. Ameriške reakcionarje vznemirjajo uspehi socializma v Sovjetski zvezi in v deželah nove demokracije, vznemirja jih naraščanje delavskega in demokratičnega gibanja v vseh državah po vojni, zato hočejo prevzeti nase nalogo, da bi »rešili« kapitalistični sistem pred komunizmom. To spominja na pustolovski program fašističnih napadalcev. Ameriška diplomacija odkrito poziva, da je treba zoper Sovjete izkoristiti začasni ameriški monopol atomskega orožja. Hujskači na novo vojno skušajo ustraševati ne le Sovjetsko zvezo, temveč tudi druge države, posebno Kitajsko in Indijo, s tem da obrekujejo Sovjetsko zvezo kot prihodnjo napadalko, sebe pa povzdigujejo kot »prijatelje« Kitajske in Indije ter »rešitelje« pred komunistično nevarnostjo, ki so poklicani, da »pomagajo« slabim.

Zunanja politika Sovjetske zveze in demokratičnih dežel v preteklih dveh letih je nepretrgan boj za dosledno izvajanje demokratičnih načel, boj za demokratični mir, za uničenje fašizma, za preprečenje fašistične napadalnosti, za enakopravnost narodov in spoštovanje njihove neodvisnosti, za splošno zmanjšanje oboroževanja, za prepoved najhujših vrst orožja, ki so namenjene za množično uničevanje mirnega prebivalstva. Pri tem delu je Sovjetska diplo-

macija zadela na odpor anglo-ameriške diplomacije, ki brani fašistične elemente in preganja demokracijo v vseh državah. Sovjetska zveza in Poljska sta tudi odločno ugovarjali, da bi izrabljali Varnostni svet pri Organizaciji Združenih narodov za blatenje Jugoslavije, Bolgarije in Albanije, ki jih imperialisti lažno obtožujejo napadalnih dejanj zoper Grčijo.

Sovjetska politika si prizadeva za dobre sosedske odnose z vsemi državami, ki kažejo voljo po sodelovanju. Popolnoma nasprotno politiko pa izvajata Anglija in Amerika, ki hujskata narod zoper narod, zatirata pravice in koristi demokratičnih narodov in se trudita osamiti Sovjetsko zvezo. Pri tem se zlasti opirata na vojaško moč Združenih držav, ki se je v tej vojni povzpela s sedemnajstega mesta na prvo med vojskami kapitalističnih držav. Razen tega ustanovljajo Združene države številna oporišča, zelo oddaljena od ameriške celine in določena za napadalne namene zoper Sovjetsko zvezo in dežele nove demokracije. Taka ameriška vojaška letalska in pomorska oporišča so že na Aljaski, na Japonskem, v Italiji, v južni Koreji, na Kitajskem, v Egiptu, v Iranu, v Turčiji, v Grčiji, v Avstriji in zahodni Nemčiji. Čeprav je bilo vojne že davno konec, obstoji še nadalje vojaška zveza med Anglijo in Združenimi državami, pri čemer deluje celo še združeni anglo-ameriški štab oboroženih sil. Še več! Združene države so razširile svoje nadzorstvo nad oboroženimi silami in vojnimi načrti drugih dežel, predvsem Anglije in Kanade ter Latinske Amerike. Vlada Združenih držav si je postavila za uradno nalogo modernizirati turško vojsko. Tudi vojsko reakcionarnega kuomintanga na Kitajskem vadijo ameriški učitelji in jo opremljajo z ameriško tehniko.

Pri uresničevanju vojaških načrtov se Združene države krepko opirajo na svojo gospodarsko premoč. Ameriški imperializem skuša oderuško izkoristiti povelje težave evropskih dežel, zlasti pomanjkanje surovin, goriva in živil v zavezniških državah, da bi jim za pomoč narekoval zaslužnjevne pogoje. Čim težavnejši je gospodarski položaj kake dežele, tem težje pogoje skušajo narekovati ameriški kapitalisti. Skoraj nujna posledica ameriške »pomoči« je, da se izpremeni politična smer dežele,

na katero se ta »pomoč« razširi; na krmilo pridejo stranke in ljudje, ki so pripravljeni v notranji in zunanji politiki izvajati program, ki ga žele Združene države (primer Francije in Italije).

Tretja opora Združenih držav pri osvajanju svetovnega gospostva je ideološki boj. Pri tem je njihova poglavitna naloga, da strašijo javnost s širjenjem natolcevanja o dozdevni napadalnosti Sovjetske zveze in dežel nove demokracije ter prikazujejo anglosaške dežele kot nasprotnice nove vojne. Sovjetska zveza si je s svojim požrtvovalnim, junaškim bojem zoper imperializem med drugo svetovno vojno pridobila ljubezni, spoštovanja in ugleda pri delovnih ljudeh v vseh deželah, zato hujskači na novo vojno predobro vedo, da je potrebna dolga ideološka priprava, preden bi mogli poslati svoje vojake zoper Sovjetsko zvezo. V tem ideološkem boju bi radi ameriški imperialisti prikazali Sovjetsko zvezo zlasti kot silo, ki je baje protidemokratska, totalitarna, Združene države, Anglijo in ves kapitalistični svet pa kot demokracijo. Obramba buržujske lažidemokracije in blatenje komunizma s totalitarizmom združuje vse sovražnike delavskega razreda od kapitalističnih mogotcev do voditeljev desničarskih socialistov, ki na vso moč radi sprejmejo sleherno obrekovanje Sovjetske zveze. Ta lopovska propaganda se opira predvsem na trditev, da je značilno svojstvo prave demokracije mnogostrankarski sistem, pri katerem je manjšina organizirana kot opozicija. Pri tem bi politični nevedneži radi odkrili nasprotujoče si razrede v Sovjetski zvezi in nikakor ne morejo razumeti, da v Sovjetski zvezi že davno ni več kapitalistov in veleposestnikov, da torej ni nasprotujočih si razredov in ne mnogostrankarskega sistema. Zagovorniki buržujske demokracije hkrati, ko hite blatiti sovjetski režim, menijo, da je krvava diktatura fašistične manjšine nad ljudstvom v Grčiji in Turčiji popolnoma naravna.

Eden izmed načinov ideološke gonje je napad na načelo narodnostne neodvisnosti, poziv, naj se narodi odrečejo svojim pravicam na ljubo ideji o »svetovni vladi«. S tem skušajo olepšati nebrzdani pohlep ameriškega imperializma, ki nesramno tepta pravice narodnostne neodvisnosti,

ter prikazati Združene države kot zagovornika občečlovečanskih zakonov, tiste pa, ki se upirajo ameriškemu prodiranju, kot pristaše preživelega »sebičnega« nacionalizma.

Stvaren dokaz ameriškega prodiranja sta v današnjih okoliščinah »Trumanova doktrina« in »Marshallov načrt«. V bistvu je oboje izraz iste politike, čeprav se razlikuje po obliki, v kakršni je podana ameriška namera po zaslužjenju Evrope.

Poglavitni nameni »Trumanove doktrine« glede Evrope so: osnovati ameriška oporišča v vzhodnem delu Sredozemlja, da se s tem v tem območju utrdi ameriško gospostvo; nalašč podpirati reakcionarni režim v Grčiji in Turčiji kot trdnjavo ameriškega imperializma zoper novo demokracijo na Balkanu; neprenehoma pritiskati na države nove demokracije, kar se kaže v lažnem blatenju s totalitarizmom in osvajalnimi nameni, v napadih na temelje novega demokratičnega režima, v stalnem vmešavanju v notranje zadeve teh držav, v podpiranju protidržavnih, protidemokratičnih elementov v teh deželah, v demonstrativnem prelamljanju gospodarskih stikov s temi deželami, pri čemer povzročajo gospodarske težave, zavirajo gospodarski razvoj teh dežel in namerno preprečujejo njihovo industrializacijo.

»Trumanova doktrina« hoče nuditi ameriško pomoč vsem reakcionarnim režimom, ki dejansko nastopajo zoper demokratične narode, in je odkrito napadalna; zato je povzročila odločne ugovore celo med ameriški kapitalisti. Tako je bilo treba napraviti »Marshallov načrt«, ki namerava isto, le da je bolj zakrinkan, meglen in zavit. Po njem naj bi se osnovala zveza držav, povezanih z obveznostmi do Združenih držav. Amerika bi dala kredite v nagrado za to, da bi se evropske države odrekle gospodarski, pa tudi politični samostojnosti. Pri tem se načrt opira zlasti na vzpostavitev industrijskih območij zahodne Nemčije, ki jih nadzira o ameriški kapitalisti. Po Marshallovem načrtu bi se ne nudila pomoč obubožanim deželam zmagovalkam, zaveznicam Amerike v vojni zoper Nemčijo, temveč nemškim kapitalistom, da bi se tako spravile države, v katerih ni premoga in kovin, v odvisnost od gospodarsko obnovljene Nemčije.

Glavni pobudnici Marshallovega načrta sta bili Anglija in Francija. Po navodilu iz Washingtona pa sta njuni vladi predlagali Sovjetski zvezi, naj tudi ta sodeluje pri obravnavanju Marshallovih predlogov. S tem naj bi se prikrila njihova sovražnost do Sovjetske zveze. Računali so takole: Vnaprej je dobro znano, da bo Sovjetska zveza odklonila sodelovanje pri obravnavi o ameriški pomoči na podlagi Marshallovih pogojev, zato bo mogoče nanjo zvaliti odgovornost, češ da noče sodelovati pri gospodarski obnovi Evrope, in že s tem obrniti zoper njo evropske dežele, ki jim je potrebna stvarna pomoč. Ako pa bi Sovjetska zveza vendarle sodelovala pri pogajanjih, bi tolikanj laže zvalili v zanko »gospodarske obnove s pomočjo Amerike« dežele vzhodne in jugovzhodne Evrope. Marshallov načrt naj bi torej pomagal uresničiti eno izmed najpomembnejših nalog občeameriškega programa — obnoviti imperialistično oblast v deželah nove demokracije in jih prisiliti, da bi se odrekle tesnemu gospodarskemu in političnemu sodelovanju s Sovjetsko zvezo.

Predstavniki Sovjetske zveze so na pariškem posvetovanju treh držav dokazali, da Marshallov načrt nasprotuje običajnim načelom mednarodnega sodelovanja in da skriva v sebi razkol Evrope, kajti skuša predvsem pomagati nemškemu koncernom. Splošna evropska konferenca je klavрно spodletela. Devet evropskih držav je odklonilo sodelovanje na njej, več držav pa, ki so se sicer udeležile posveta, je sprejelo »načrt« brez posebnega navdušenja. Zakaj kmalu se je pokazalo, da so domneve Sovjetske zveze utemeljene. Marshallov načrt je naperjen zoper industrializacijo demokratičnih evropskih dežel in zagradel zoper temelje njihove neodvisnosti in samostojnosti. Sovjetska vlada ni bila nikdar zoper izkoriščanje tujih, zlasti ameriških kreditov, a zmeraj je zagovarjala mnenje, da kreditni pogoji ne smejo biti zaslužnjevni. Zato mora biti poglavitno sredstvo za gospodarsko obnovo vsake dežele izkoriščanje njenih notranjih sil in ustvarjanje lastne industrije. Samo tako je mogoča neodvisnost od tujega kapitala, ki hoče vselej izrabiti izdana posojila za politično in gospodarsko zaslužnjevanje posameznih dežel.

Sovjetska zveza neprenehoma zagovarja načelo, da je treba politične in gospodarske stike med državami graditi izključno na načelu enakopravnosti strank ter medsebojnega spoštovanja njihovih pravic. Sovjetska zunanja politika in zlasti sovjetski gospodarski odnosi s tujimi državami temelje na načelu obojestranskih koristi. Dovolj je, če opomnimo na nedavno sklenjene pogodbe Sovjetske zveze s Poljsko, Jugoslavijo, Češkoslovaško, Madžarsko, Bolgarijo in Finsko. Sovjetska zveza je z njimi jasno pokazala, kako se more Evropa rešiti iz težavnega gospodarskega položaja. Prav tako pogodbo bi mogla imeti s Sovjetsko zvezo tudi Anglija, ko bi laburistična vlada na zunanji pritisk ne bila razbila že nameravanega sporazuma.

Ker so vodstva socialističnih strank (zlasti angleški laburisti in francoski socialisti) večinoma agenti ameriških imperiali-

stov, čaka komuniste posebna zgodovinska naloga, da stopijo na čelo odpora zoper ameriški načrt o zaslužnjenju Evrope, da pogumno razkrinkavajo vse notranje pomagače ameriškega imperializma, hkrati pa podpirajo resnične domoljube, ki ne dovolijo, da bi se delala njihovi domovini krivica, in se hočejo boriti zoper zaslužnjevanje domovine po tujem kapitalu za njeno narodnostno neodvisnost. Ne smemo pozabiti, da je med željo imperialistov, da bi zanetili novo vojno, in stvarnostjo, da bi tako vojno organizirali, velikanska razdalja. Narodj sveta nočejo vojne. Sile, ki so za mir, so tako velike in pomembne, da bodo načrti osvajalcev popolnoma spodleteli, če bodo te sile čvrste in odločne v obrambi miru. Zategadelj je poglobljena nevarnost za delavski razred zdaj v podcenjevanju lastnih sil in v precenjevanju nasprotnikovih.

Prva pomoč pri živini

Pri vsakem obolenju je najbolje, da gospodar vpraša za nasvet živinozdravnika, ki dožene stanje bolezni, dá pravi nasvet za ravnanje z obolelo živino in dá tudi prava zdravila. Razen tega ima živinozdravnik vse potrebno orodje (instrumente).

Seveda pa si mora gospodar v prvi sili sam pomagati. Zdravil ne sme dajati brez premisleka in kar kdo svetuje. Nevedni ljudje vlivajo živini najrazličnejše stvari v velikih množinah, kar bolj škoduje kakor koristi, na primer petrolej in terpentini, ki s svojim duhom pokvarita meso, da je neuporabno, če je treba žival zaklati. Pri vlivanju zdravil moramo paziti, da jih vlivamo počasi, požirek za požirkom; pri tem ne smemo ravnati surovo, tudi ne držati živali za jezik ali celo vlivati skozi nos. Pri napačnem vlivanju utegne priti tekočina namesto v želodec v sapnik in pljuča in žival se zaduši ali oboli za neozdravljivo pljučnico. Najpomembnejše je, da si gospodar pripravi vsaj majhno domačo lekarno, v kateri bo imel na priročnem in suhem prostoru potrebna zdravila za prvo silo. Najpotrebnejše za prvo pomoč in domačo lekarno so naslednje stvari:

1. Toplomer, s katerim izmerimo živali, kadar oboli, vročino, tako da toplomer vtaknemo v zadnjico in ga pustimo najmanj 2-3 minute. Mrzel smrček, suh gobec, hladna ušesa, zavihan rep niso zanesljivi znaki, da žival nima vročine. Če ima žival vročino, je obolenje resno, zato takoj pokličimo živinozdravnika, kajti prepozno niti najbolj izkušena živinozdravniška roka ne bo mogla pomagati.

Normalna toplota živali je: konj 37,5—38° C, osel 37,5—38,5° C, mula 38,8—39° C, govedo 37,5—39,5° C, tele 38,5—40,5° C, ovca 38,5—40° C, jagnje 38,5—40,5° C, koza 38,5—40,5° C, kozliček 38,5—41° C, prašič 38—40° C, pujske 39—40,5° C, pes 37,5—39° C, kunec 38,5—39,5° C, kokoš 40,5—42° C, raca 41—43° C, golob 41—43° C.

2. Jodova tinktura v stekleničici mora biti zamašena s steklenim zamaškom, sicer jod pregrize plutasti zamašek in izhlapi. Jodovo tinkturo rabimo za mazanje čistih ran, ki niso zastrupljene, za kvašenje ran, za popkovo pri teletih, ki jo takoj po otežitvi za prst od popka podvežemo in odstrižemo.

3. Laneno olje potrebujemo pri boleznih v prebavilih goveje živine in pri zaprtju.

Damo ga četrť do pol litra na dan, pri hudem zaprtju lahko tudi več. Rabimo ga tudi pri opeklinah, in sicer vzamemo pol olja in pol apnene vode, oboje dobro premešamo in namažemo na opečeno mesto.

4. **Laneno seme** ali laneno moko devamo kot topel obkladek pri vnetju v kopitu in pri oteklinah, ki se morajo zgnojiti. Seme moramo skuhati in položiti toplo na obolelo mesto. Kuhan lan dajemo kot notranje zdravilo kravam, da se laže otrebijo.

5. **Stolčene kolmeževe in encijanove korenine** koristijo goveji živini, ki slabo prebavlja in ima bolan želodec. Najbolje je, da eno do tri žlice tega praška pomešamo z moko ali z otrobi in vodo ter napravimo svaljke.

6. **Kamilice** so zelo upošteevano domače zdravilo in jih dajemo kot čaj pri prehlajenju, krču, bolečinah v trebuhu, proti kašlju in tudi pri lahki koliki. Ker so kamilice milo sredstvo, ne pomagajo dosti pri hudi koliki, kjer so potrebna močna zdravila, ki jih določi živinozdravnik po temeljiti preiskavi obolele živali.

7. **Glavberjeva sol** poživí gibanje želodca in črev in zboljšuje prebavo. Zato jo dajemo živini, ki boleha za dolgotrajnimi boleznimi v želodcu, ako slabo je in težko ali nepravilno prebavlja. Na dan damo kakih 50 gramov te soli, raztopljene v kamiličnem čaju ali pomešane med kuhan oves ali ječmen. Glavberjevo sol dajemo tudi pri zaprtju, a v tem primeru jo moramo dati več, in sicer govedu do enega kilograma, konjem do pol kilograma na dan, vendar ne vse hkrati, marveč večkrat v manjših količinah. — Enako zdravilno moč kakor glavberjeva sol ima tudi grenka sol, zato jo rabimo na enak način in v enakih množinah kakor glavberjevo sol.

8. **Brinove jagode** ženejo na vodo in na mleko ter učinkujejo dobro pri boleznih v želodcu, zaradi tega jih pogostokrat rabimo pri vnetju, smoliki, zapiranju vode in pri pomanjkanju mleka. Najbolje je primešati posušene in stolčene brinove jagode otrobom ali ovenemu združbu in dodati še malo kuhinjske soli. Konju damo 30 do 50 gramov, govedu 50 do 100 gramov, ovci in prašiču pa po 5 do 20 gramov jagod na teden.

9. **Galun** služi raztopljen (10 gramov galuna na liter vode) za izpiranje vnetega gobca in za izbrizgavanje obolele maternice. Suh, stolčen galun rabimo za potresanje in čiščenje nesnažnih, smrdljivih ran, pri gnitju kopitne strele in tako dalje.

10. **Stolčeno oglje** potresamo na nesnažne rane in na gnilo streló. Oglje vsrkava nesnažno vodo in vlago ter suši, razkužuje in odstranjuje smrad.

11. **Hrastovo skorjo** rabimo posušeno in dobro stolčeno (zmleto) za potresanje starih mokrih ran, ki se nerade celijo, na primer na parkljih. Rabimo jo tudi kot notranje zdravilo, in sicer pri driskah. V ta namen vzamemo tri do štiri žlice stolčene skorje in jo skuhamo v litru vode in previdno vlijemo oboleli živini.

12. **Kreolin in lizol** sta najnavadnejši sredstvi za razkuževanje. Morala bi biti pri vsaki hiši. Lizol smemo rabiti samo močno razredčen. Po navadi primešamo litru vode žlico lizola in s to raztopino izpiramo rane, da preprečimo gnojenje in okuženje. Lizolova voda služi tudi za izpiranje popka pri novopovrženih živalih.

13. **Apneno vodo** napravimo, ako deset gramov živega apna dobro pomešamo med pet litrov vode in precedimo. Apnena voda je dobro sredstvo pri napenjanju domačih živali, ker posrka v vampu mnogo plinov (vetrov). Pri posebno hudem in hitrem napenjanju pa ne pomaga. V tem primeru reši živali življenje edinole trokar ali požiralna cev. Apneno vodo rabimo tudi pri opeklinah in pri oparjenju. Vzamemo pol apnene vode in pol olja (lanenega ali jedilnega), oboje dobro premešamo in s tem namažemo opečeno ali oparjeno mesto.

14. **Požiralno cev** potisnemo živali skozi gobec nad jezikom v požiralnik in v vamp, nakar odidejo vetrovi. Pri tem pazimo: 1) da stoji žival s prednjim delom telesa više kot z zadnjim; 2) da ima odprt gobec in nam ne razgrize cevi; 3) da ne pozabimo potegniti iz cevi prožne šibe, ki je navadno v njej. Če hrana, prihajajoča s plini iz vampa, cev zagati, jo s to šibo predrezamo. Vsaj po eno požiralno cev bi morala imeti vsaka vas. Uporaba te cevi je kaj preprosta, za predrtje s trokarjem pa je treba imeti že potrebno znanje in večšo roko.

Seznam udov Družbe sv. Mohorja

Seznam smo razvrstili po škofijah in dekanijah. — Prve številke na koncu župnij in krajev pomenijo število udov leta 1947, druge številke število udov leta 1946. — Pri krajih s poštnim uradom pošta ni posebej navedena.

Lavantinska škofija.

1. Braslovče.

Braslovče: Atelšek Janez, župnik . . .	187	171
Gomilsko: Lončar Jože, uprav. župnije	121	109
Sv. Andraž pri Velenju (Velenje): Potrč Alojzij, župnik . . .	80	78
Sv. Jurij ob Taboru: Lah Ivan, kaplan	151	153
Sv. Pavel pri Preb.: Sačaj Marko, žpk.	217	183
Šmartno ob Paki: Časl Franc, župnik . .	180	148
Vransko: Dr. Mörtl Valentin, župnik . .	265	240

2. Celje.

Celje: Dr. Kovačič Peter, opat . . .	565	358
Galicija (Zalec): Sternad Ivan, župnik	106	100
Gotovlje (Zalec): Ocvirk Alojzij, župnik	80	80
Griže: Kosi Jakob, župnik . . .	153	141
Polzela: Župnijski urad . . .	182	138
Sv. Peter v Sav. dol.: Župnijski urad .	187	187
Teharje: Vesenjak Pavel, župnik . . .	150	150
Zalec: Pirš Alojzij, župnik . . .	304	278

Dolnja Lendava.

Beltinci: Župni urad . . .	315	150
Boğofina: Župnijski urad . . .	68	57
Črenšovci: Herman Ferdo, župnik . .	77	57
Dobrovnik v Prekmurju: Bojnec Franc	10	10
Camplin Ivan, žup. upr. . .	16	
Dokležovje (Beltinci): Župnijski urad .	35	38
Dolnja Lendava: Zver Štefan, žup. upr.	62	20
Hotiza (Dolnja Lendava): Berden Jožef, žup. upravitelj . . .	45	40
Kobilje (Dobrovnik v Prekmurju): Jerič Mihael, župni upravitelj . . .	43	27
Velika Poljana (Črenšovci): Holzedl A., župnijski upravitelj . . .	155	93
Turnišče: Erjavec Janez, kaplan . . .	272	191

4. Dravograd

Črneče (Meža ob Dravi): Župnijski urad	18	12
Dravograd: Munda Matija, prošt . . .	51	51
Libeliče: Vogrinec Anton, župnik . . .	52	22
Ojstrica (Dravograd): Župnijski urad .	25	

5. Dravsko polje.

Fram: Rakun Franc, župnik . . .	42	43
Hoče: Sačaj Alojzij, dekan . . .	324	272
Ptujska gora: P. Konstantin Očepek, župnik . . .	124	112
Slivnica pri Mariboru: Župnijski urad .	185	108
Št. Janž na Drav. polju: Polak Franc, župnik . . .	160	127
Št. Lovrenc na Dravskem polju: Spindler Franc, župnik . . .	138	138

6. Gornji grad

Bočna: Župnijski urad . . .	58	48
Gornji grad: Šlander Maks, župnik . .	87	71
Ljubno v Sav. dol.: Turk Miloš, župnik	164	136
Luče: Mikolič Jurij, župnik . . .	80	60

Marija Nazaret (Mozirje): P. Ludvik

Dovč, župnijski upravitelj . . .	105	114
Mozirje: Krošel Franc, župnik . . .	115	115
Nova štifa (Gornji grad): Fermè Got-hard, župnik . . .	46	29
Rečica ob Savinji: Msgr. Požar Alfonz, župnik, dekan . . .	186	170
Solčava: Kolman Vinko, župnik . . .	102	91
Sv. Francišek (Radmirje): Vogrinec Ivan, župnik . . .	107	91
Šmartno ob Dreti: Zagoršak Franc, žpk.	31	70
Šmihel nad Mozirjem (Mozirje): Strmšek Fr., župnik . . .	38	40

7. Jarenina.

Jarenina: Merkač Franc, prov. . .	164	148
Sp. sv. Kungota (Pesnica): Kraner Vincenc, župnik . . .	109	96
Svečina (Gornja sv. Kungota): Babšek Fr., župnik . . .	58	30
Sv. Jakob v Slov. goricah: Erhatič M., župnik . . .	235	210
Sv. Jurij ob Pesnici (Zg. sv. Kungota): Ciglar AL, župnijski upravitelj . .	45	32
Št. Ilj v Slov. goricah: Ravšl Anton, župnik . . .	322	235

8. Konjice.

Čadram (Oplotnica): Trobina Stanko, župnijski upravitelj . . .	170	107
Kebelj (Oplotnica): Škafar Ivan . . .	110	101
Loče: Petek Franc, uprav. župnije . .	98	21
Prihova (Slov. Konjice): Kocjančič A., župnik . . .	92	73
Skomarje (Zreče): Podpečan Srečko, župnijski upravitelj . . .	15	7
Slov. Konjice: Tovornik Franjo, arhidijakon . . .	455	307
Stranice (Slov. Konjice): Župnijski urad	34	20
Sv. Jernej pri Ločah (Loče): Paulič P., župnik . . .	70	49
Sv. Kuničunda na Pohorju (Zreče): Žgank Ferd., župnik . . .	7	10
Špitalič (Slov. Konjice): Župnijski urad	26	8
Zreče: Bezjak Jože, župnik . . .	83	83
Žiče (Loče): Tomažič Anton, župnik . .	83	62

9. Kozje.

Buče: Pribožič Jurij, župnik . . .	64	34
Dobje (Slivnica pri Celju): Žup. urad .	85	85
Kozje: Lunder Viktor, dekan . . .	64	73
Olimje (Podčetrtek): Vodeb Ivan, žpk.	50	43
Pilštanj: Rauter Jakob, župnik . . .	78	52
Planina pri Sevnici: Presnik Josip, žup. upravitelj . . .	44	40
Podčetrtek: Sternad Friderik, župnik	61	46
Podsreda: Zidanšek Jakob, župnik . .	94	75
Polje (Sedlarjevo ob Sotli): Kociper R., župnik . . .	23	30
Prevorje (Pilštanj): Glavnik Franc . .	31	20
Sv. Peter pod Sv. gorami: Prof. Pavlič Lojze, župnik . . .	120	120
Sv. Vid na Planini (Planina pri Sevnici): Presnik Josip, župnik . . .	60	60
Zagorje (Pilštanj): Šivavec Vinko, žup. upravitelj . . .	42	14

10. Laško.

Dol pri Hrastniku: Medvešek Mat., žpk.	135	103
Hrastnik: Župnijski urad	162	133
Jurklošter: Fajdiga Alojz, prov.	19	26
Laško: Medved Janez, kaplan	255	72
Loka pri Zidanem mostu: Lajnšek Ludvik, žup. uprav.	98	84
Marija širje (Zidani most): Kristovič M.	36	28
Razbor (Loka pri Zidanem mostu): Župnijski urad	30	22
Sv. Jedert (Laško): Uranjek Martin žup. upravitelj	168	138
Sv. Lenart (Laško): Babič Anton, žpk.	51	41
Sv. Marjeta pri Rimskih Toplicah (Rim. toplice): Bohak Jakob, župnik	68	68
Sv. Miklavž (Laško): Zupan Franc, žup. upravitelj	61	53
Sv. Rupert nad Laškim (Laško): Župnijski urad	50	56
Trbovlje: Župnijski urad	260	195

11. Ljutomer.

Apače: Cilenšek Ivan, župnik	87	55
Cezanjevci pri Ljutomeru: Ferik Mihael, župnik	108	81
Kapela (Slatina Radenci): Nemec Mat., župnijski upravitelj	150	153
Ljutomer: Lovrec Andr., župnik	228	208
Mala Nedelja: Ostrž Franc, župnik	133	106
Sv. Jurij ob Ščavnici: Stuhec Fr., žpk.	283	262
Sv. Križ pri Ljutomeru (Križevci p. Lju- tomeru): Čergulj Štefan, župnik	498	461
Sv. Peter v Gornji Radgoni: Puncer Franc, župnik	233	133
Veržej: Kostanjevec Jože, župni uprav.	120	80

12. Marenberg.

Brezno ob Dravi (Podvelka): Župnij- ski urad	50	50
Kapla: Lorenčič Vinko, župnik	40	39
Marenberg: Dogša Dušan, dek. uprav. in župnik	115	70
Muta: Klančnik Ernest, kaplan	85	90
Remšnik: (Podvelka): Pavlič Vid, žpk.	37	23
Sv. Ožbold ob Dravi: Župnijski urad	28	27

13. Maribor levi breg.

Maribor, stolna: Pribožič Peter, stolni vikar	450	400
Franciškan: Franciškanski sa- mostan	180	110
Gornja sv. Kungota: Župnijski urad	55	40
Kamnica pri Mariboru: Munda Vinko, župnik	185	165
Selnica ob Dravi: Župni urad	79	60
Sv. Barbara v Slov. goricah (Sv. Bar- bara pri Mariboru): Potočnik Josip, župnik	139	121
Sv. Duh na Ostrem vrhu (Selnica ob Dravi): Holcman Vinko, župnik	49	51
Sv. Križ pri Mariboru (Gornja sv. Kun- gota): Kren Franc, župnik	41	41
Sv. Marjeta ob Pesnici: Rantaša Anton, župnik	144	126
Sv. Martin pri Vurbergu: Šparl Avgust, župnik	123	100
Sv. Peter pri Mariboru (Maribor): Žalar Alojzij, župnik	120	70

14. Maribor desni breg.

Limbuš: Bračič Andrej, župnik	28	15
Presv. R. Telo v Maribor: Oberžan Drago	86	50
Radvanje pri Mariboru (Maribor): Duh Ludvik	150	110
Ruše: Pšunder Ferdo, župnik	150	123
Studenci pri Mariboru: Župni urad	117	116
Sv. Lovrenc na Pohorju: Oblak Janez, župnik	147	133
Sv. Magdalena pri Mariboru: Stergar A., dekan	164	129
Sv. Marija v Puščavi (Sv. Lovrenc na Pohorju): Voda Ivan, župnik	56	71

15. Mežiška dolina.

Črna pri Prevaljah: Razboršek V., žpk.	150	112
Guštanj: Župni urad	70	50
Kovinarski sindikat, Ravne	42	33
Javorje (Črna pri Prevaljah): Viternik Ludvik, župnik	16	13
Koprivna (Črna pri Prevaljah): Župnijski urad	23	21
Kotlje (Guštanj): Serajnik Ivan, župnik	55	60
Mežica: Bošte Anton, žup. uprav.	178	149
Prevalje: Močilnik Matej, župnik	220	195
Sv. Danijel (Prevalje): Župnijski urad	50	56

16. Murska Sobota.

Cankova: Bakan Štefan, župnik	26	24
Gornja Lendava: Kolenc Ivan, župnik	47	37
Markovci (Šalovci): Varga Ludvik	23	18
Murska Sobota: Župnijski urad	50	48
Pertoča (Rogaševci): Tratnjek Štefan, žup. upravitelj	70	65
Sv. Jurij v Prekmurju (Rogaševci): Flegar Al., kaplan	24	10
Tišina (Rankovci): Nemec Friderik	16	
Vel. Dolenci: Župnijski urad	17	—

17. Nova cerkev.

Črešnjeve (Frankolovo): Kušar Štefan, župnik	80	60
Dobrna pri Celju: Urleb Franjo, župnik	102	78
Frankolovo: Krajnc Franc, župn. uprav.	69	50
Nova cerkev: Zolnir Alojzij	87	90
Šmartno v Rožni dolini (Celje): Ozvatič Francišek, župnik	40	32
Št. Jošt na Kozjaku (Dobrna): Marija Lipnik	9	8
Vitanje: Musi Alojz, župnik	62	61
Vojnik pri Celju: Lasbaher Anton, žpk.	163	82

18. Ptuj.

Hajdina: Skuhala Vekoslav, župnik	140	70
Polenšak: Poplatnik Jožef	61	57
Ptuj-Mestna župnija: Greif Ivan, prošt	85	36
Ptuj-Sv. Peter in Pavel: P. Horvat Al., kaplan	800	600
Sv. Andraž v Slov. goricah: Alt Ivan, župnik	132	100
Sv. Lovrenc v Slov. goricah (Juršinci): Neudauer Matija, župnik	192	137
Sv. Marjeta niže Ptuja (Sv. Marjeta pri Moškanjcih): Kristan Martin, župnik	234	146
Sv. Marko niže Ptuja: Župnijski urad, Veselič Franc, vikar	336	289
Sv. Urban pri Ptuj: Razbornik I., žpk.	108	92
Vurberk pri Ptuj: Župnijski urad	100	62

19. Rogatec.

Kostrivnica (Podplat): Slavič Janko . . .	80	68
Rogatec: Rajner Janez, vikar . . .	78	79
Stoprce (Rogatec): Župnijski urad . . .	96	56
Sv. Ema (Pristava): Čepin Martin, žpk. . .	60	50
Sv. Florjan (Rogatec): Malajner Karlo . .	28	15
Sv. Križ na Slatini (Rogaška Slatina): Nadžupnijski urad . . .	201	203
Sv. Peter na Medvedjem selu (Podplat): Pučnik Anton, župnik . . .	66	42
Sv. Rok ob Sotli (Rogatec): Veranič A., župnik . . .	22	13
Žetale: Kozoderc Janez, župnik . . .	53	57

20. Slovenska Bistrica.

Črešnjevec (Slov. Bistrica): Zamuda Al., župnik . . .	129	109
Laporje: Ozimič Jožef, župnik . . .	107	84
Gornja Polskava: Ivan Orel, župnik . . .	102	58
Majšperk: R. Bratanič, župnik . . .	82	103
Makole: Župnijski urad . . .	220	218
Poljčane: Petančič Franc, župnik . . .	160	95
Slov. Bistrica: Šolinc Ivan, mestni žpk. .	356	350
Sp. Polskava (Pragersko): Pavlič Vid, župnik . . .	132	62
Studenice pri Poljčanah: Župnijski urad .	43	32
Sv. Martin na Pohorju (Slov. Bistrica): Juhman Janez, vikar . . .	106	84
Sv. Venčeslav (Slov. Bistrica): Zakošek .	23	15
Tinje (Slov. Bistrica): Hafner Urh, žpk. .	65	67

21. Stari trg pri Slovenjem Gradcu.

Dolič (Mislinje): Weingerl Stanko, žpk. .	48	37
Pameče (Slovenj Gradec): Trinkaus A. . .	34	37
Podgorje (Slovenj Gradec): Kotnik Šimen .	112	86
Razbor (Slovenj Gradec): Oblak A., žpk. .	31	42
Sele (Slovenj Gradec): Meško Fr., dekan .	40	34
Slovenj Gradec: Soklič Jakob, mest. žpk. .	120	95
Stari trg (Slovenj Gradec): Zadravec Matija, župnijski upravitelj . . .	37	22
Sv. Miklavž pri Sl. gradu (Slovenj Gradec): Stefancioza Tinček, župnik . .	34	25
Sv. Peter na Kronske gori (Dravograd): Župnijski urad . . .	12	8
Šmartno pri Slovenjem Gradcu (Slovenj Gradec): Anton Somrek, nadžupnik . . .	119	70
Št. Ilj pod Turjakom (Mislinja): Župnijski urad . . .	136	90
Št. Janž pri Dravogradu (Dravograd): Kotnik Jaroslav, župnijski upravitelj .	55	40
Št. Vid nad Valdekom (Mislinja): Ledinšek Maks, župnik . . .	64	63

22. Sv. Lenart v Slov. goricah.

Marija Snežna: Vršič Srečko, župnik . . .	100	106
Nečova (Ivanjci pri Gornji Radgoni): Granfola Ivan, župnik . . .	174	174
Sv. Ana v Slov. goricah: Šeško Konrad, župnik . . .	148	128
Sv. Anton v Slov. goricah: Škof Franc, župnik . . .	215	168
Sv. Benedikt v Slov. goricah: Vahčič Rudolf, župni upravitelj . . .	250	246
Sv. Bolfenk v Slov. goricah: Medved A., župnik v pokoju . . .	132	132
Sv. Jurij v Slov. goricah: Rojht Janko, župni upravitelj . . .	264	151

Sv. Lenart v Slov. goricah: Sinko Franc, župnik in dekan . . .	210	160
Sv. Rupert v Slov. goricah: Kodrič Jože, župnik . . .	152	127
Sv. Trojica v Slov. goricah: P. Klemen Šmid, župnik . . .	153	125

23. Šaleška dolina.

Bele vode (Šoštanj): Križan Franc, žpk. .	40	40
Gornja Ponikva (Zalec): Gorišek I., žpk. .	65	61
Sv. Mihael (Šoštanj): Gril Pavel, žpk. .	356	300
Škale (Velenje): Weis Matej, župnik . .	112	91
Šmartno pri Šaleku (Velenje): Hohnjec Franc, župnik . . .	164	138
Št. Ilj pri Velenju (Velenje): Lebič Jurij, župnik . . .	70	58
Št. Janž (Velenje): Adamič Adolf, žpk. .	27	—
Zavodnje (Šoštanj): Rožman Janez . .	28	25

24. Šmarje pri Jelšah.

Dramlje: Smole Franc, župnik . . .	116	141
Kalobje (Sv. Jurij pri Celju): Župnijski urad . . .	40	28
Ponikva: Kociper Anton, župnik . . .	88	67
Sladka gora (Šmarje pri Jelšah): Stakne Andrej, župnik . . .	100	45
Slivnica pri Celju: Rabuza Jakob, žpk. .	36	33
Sv. Jurij pri Celju: Ramšak V., žup. upr. .	301	295
Sv. Štefan pri Žusmu (Šmarje pri Jelšah): Petrovič Jožef, župnik . . .	65	57
Sv. Vid pri Grobelnem (Grobelno): Žup. urad . . .	66	47
Šmarje pri Jelšah: Richter Jakob, žpk. .	219	83
Zibika (Pristava): Jelšnik Iv., duh. svet. .	63	50
Žusem (Loka pri Žusmu): Palir Iv., žpk. .	18	18

25. Velika Nedelja.

Ormož: Jereb Remigij, župnik . . .	114	111
Središče: Župnijski urad . . .	231	184
Svetinje (Ivanjkovci): Gašparič Rudolf, kaplan . . .	94	42
Sv. Bolfenk na Kogu (Sv. Bolfenk pri Središču): Molan Franc, župnik . . .	101	83
Sv. Lenart pri Veliki Nedelji: Rehar J., župnik . . .	83	68
Sv. Miklavž pri Ormožu: Kolenc Franc, župnik . . .	158	126
Sv. Tomaž pri Ormožu: Magdič Frančišek, župnik . . .	180	125
Velika Nedelja: Cerar Gregor, župnik . .	124	91

26. Videm ob Savi.

Artiče: Šketa Josip, župnik . . .	84	88
Bizelsko: Žmavc Jože, župnik . . .	111	72
Brežice: Klasinc Franc, župnik . . .	176	113
Dobova: Uranc P. Konstantin, žup. upravitelj . . .	200	180
Kapele (Dobova): Župnijski urad . . .	44	31
Koprivnica pri Rajhenburgu: P. Angelin Pečnik, župnijski upravitelj . . .	41	45
Pišce: Čakš Štefan, žup. upravitelj . .	88	69
Rajhenburg: Jurhar Leopold, kaplan . .	239	239
Sevnica ob Savi: Lasbacher Al, kaplan .	170	175
Sromlje: Stiper Štefan, župnik . . .	76	56
Videm ob Savi: Župnijski urad . . .	100	100
Zabukovje (Sevnica ob Savi): Rampre Franc, župnik . . .	25	19
Zdoie: Sunčič Lojze, uprav. župnije . .	53	53

27. Vuzenica.

Ribnica na Pohorju: Vrhnjak Al., žpk.	153	152
Sv. Anton na Pohorju (Vuhred): Žemlič Stefan, župnijski upravitelj	31	26
Sv. Primož na Pohorju (Vuzenica): Dolinar Ivan, župnik	30	25
Trbonje (Vuzenica): Malej Ignacij, žpk.	20	25
Vuhred: Žemlič Stefan, župnijski uprav.	70	55
Vuzenica: Kordež Zdravko, župn. uprav.	85	54

28. Zavrče.

Sv. Andraž v Halozah: Petan Janko, župnik	120	60
Sv. Barbara v Halozah: Krošl Jože, žup. upravitelj	201	130
Sv. Trojica v Halozah (Podlehnik): Klemenc Joško	170	170
Sv. Vid pri Ptuj: P. Danijel Tomšič	220	200
Zavrče: Jarh Konrad, župnik	100	100

Število udov: 29.694

Ljubljanska škofija.

1. Cerknica.

Babno polje (Stari trg pri Rakeku): Župnijski urad	23	19
Begunje pri Cerknici: Hiti Franc, žpk.	65	40
Bloke (Nova vas pri Rakeku): Makovec Andrej, župnijski upravitelj	102	95
Cerknica: Turšič Janez	60	55
Grahovo: Wester Alojzij, žpk. in dek.	33	25
Rakek: Seljak Vojnimir, vikar nam.	18	20
Stari trg pri Rakeku: Župnijski urad	92	79
Sv. Trojica nad Cerknico (Nova vas pri Rakeku): Župnijski urad	30	20
Sv. Vid nad Cerknico (Begunje pri Cerknici): Župnijski urad	35	34
Unec (Rakek): Seljak Vojnimir, vik. nam.	26	25

2. Črnomelj.

Črnomelj: Žabkar Lojze, žup. upravitelj	220	200
Dragatuš: Župnijski urad	60	61
Metlika: Župnijski urad	124	68
Podzemelj (Gradac v Beli Krajini): Ilc Andrej, župnik	84	34
Radovica (Metlika): Tekavec Martin, vikar namestnik	37	25
Semič: Kozjek Franc, kaplan	103	85
Suhor pri Metliki: Župnijski urad	35	20
Stari trg ob Kolpi: Župnijski urad	35	58
Vinica pri Črnomlju: Župnijski urad	41	63

3. Kamnik.

Dob pri Domžalah: Župnijski urad	146	137
Domžale: Bernik Franc, župnik	133	124
Gozd (Stahovica-Kamnik): Župn. urad	8	8
Homec (Radomlje): Šešek Ivan	67	32
Ihan (Domžale): Zajec Ludovik, žup. upravitelj	72	37
Kamnik: Čadež Viktor, žup. upravitelj	60	30
Komenda: Župnijski urad	171	106
Mekinje (Kamnik): Čadež Viktor	54	44
Mengeš: Čampa Franc	200	167
Trzin: Plevnik Anton	54	49
Motnik: Rovtar Anton	15	
Nevlje (Kamnik): O. Perc Martin	37	22
Radomlje: Hostnik Jože	35	32
Sela (Kamnik): Pavlič Anton, župnik	24	8

Stranje (Stahovica): O. Perc Martin	51	18
Šmartin v Tuhinju: Opeka Ivan, žpk.	56	54
Tunjice (Kamnik): Župnijski urad	51	24
Vodice nad Ljubljano: Janc Peter, žpk.	119	97
Vranja peč (Kamnik): Župnijski urad	37	30
Zgornji Tuhinj (Šmartno v Tuhinju): Čarf Miloš, župnik v pokoju	80	71

4. Kočevje.

Osilnica: Župnijski urad	38	34
Stara cerkev pri Kočevju: P. Dobovšek Stanko	30	25

5. Kranj.

Besnica (Kranj): Erzar Franc, župnik	35	39
Cerklje pri Kranju: Črnilec Janez, žpk.	186	97
Duplje: Hafner Anton, župnik	105	100
Goriče (Golnik): Župnijski urad	81	68
Jezerško: Gostiša Vinko	82	87
Kokra: Župni urad	18	15
Kranj: Župnijski urad	316	62
Križe na Gor. Grandovec Al.	21	
Lom (Tržič): Avgustin Alojzij, kaplan	63	63
Mavčiče (Smlednik): Mikuž Janez, žpk.	94	90
Naklo pri Kranju: Filipič Janez, župnik	118	108
Podbrezje: Vondrašek Václav, župnik	47	43
Predoslje (Kranj): Župnijski urad	111	49
Preddvor: Colnar Iv.	61	74
Smlednik: Župnijski urad	163	122
Šenčur pri Kranju: Župnijski urad	118	93
Olševke (Preddvor): Lampert Karol, župnik v pokoju	37	37
Hrastje (Kranj): Duhovnijski urad	30	28
Voglje (Šenčur pri Kranju): Duhovnijski urad	31	24
Šmartin pri Kranju: Župnijski urad	118	70
Št. Urška gora (Cerklje pri Kranju): Župnijski urad	8	7
Trboje (Smlednik): Franc Čemažar	29	30
Trstenik (Golnik): Župnijski urad	64	58
Tržič: Gregorič Jožef, vikar	420	410
Velesovo (Cerklje pri Kranju): Pfajfar Franc, župnik	62	43
Zapoje (Smlednik): Govekar Fr., žpk	22	29

6. Leskovec.

Bučka (Škocijan): Peče Jožef	22	5
Cerklje ob Krki: Drobnik Alojzij	80	93
Čatež ob Savi (Brežice): Kmet Mihael, župnik	23	18
Kostanjevica: Župnijski urad	135	90
Krško: Kurent Alojzij, em. dekan	126	90
Leskovec: Pregelj Ivan, žup. uprav.	70	70
Raka: Župnijski urad	71	50
Studenec: Štrubelj Ivan, župnik	24	14
Sv. Duh v Velikem trnu (Krško): Žup. urad	52	40
Sv. Križ ob Krki: Zupanc Andrej, žpk.	20	24
Škocijan pri Mokronogu: Škoda Melhior, vikar nam.	70	65
Št. Jernej na Dol.: Župnijski urad	72	49
Velika Dolina (Jesenice na Dol.): Župnijski urad	110	79

7. Litija.

Dole pri Litiji: Šinkovec Stanisl., žpk.	60	50
Hotič (Litija): Župnijski urad	21	7
Janče (Prežganje): Tomazin Ladislav, župnijski upravitelj	35	35

Javorje (Šmartno pri Litiji): Žup. urad	15	10
Kresnice: Čampa Leopold	75	70
Litija: Vovk Ivanka	166	161
Polšnik: (Sava): Šinkovec Stanislav, župnijski upravitelj	45	38
Prežganje: Adolf de Cecco	62	29
Sava: Šinkovec St., župnik	40	12
Šmartno pri Litiji: Grdin Marija	40	43
Štanga (Litija): Tomazin Ladislav, žup. upravitelj	42	36

8. Ljubljana mesto.

Stolna: Orehar Ivanka	26	19
Sv. Jakob: Dr. Arnejc Janko, žpk.	101	53
Rakovnik: Duhovnijski urad	50	50
Marijino Oznanjenje: dr. P. Angelik Tominec	130	73
Zavod za soc. zav.	6	6
Knjižarna Mohorjeve tiskarne	600	268
Moste: Jakše Franc	93	55
Trnovo: Vindišar Ivan, župnik	106	75
Barje: Matkovič Karel, prof.	31	26
Sv. Peter: Župnijski urad	147	123
Štepanja vas	33	33
Zelena jama: Kragl Viktor	94	60
Sv. Ciril in Metod: (Ljubljana-Bežigrad): dr. Stanko Marija Aljančič, župnik	135	133
Sp. šiška: Dr. Novak Modest, župnik	51	51
Vič: P. Teodor Tavčar	200	159

9. Ljubljana okolica.

Brezovica: Kotar Janez, žup. uprav.	102	76
Črnuče: Župnijski urad	111	106
Devica Marija v Polju: Župnijski urad	225	201
Dobrova: Župnijski urad	79	31
Dravlje (Št. Vid nad Ljubljano): Tomelj Anton	34	15
Ig: Župnijski urad	38	36
Ježica pri Ljubljani: Pucelj Janez, žpk.	135	135
Notranje gorice (Brezovica): Tomc Valentin, župnik	45	44
Polhov Gradec: Štrukelj, župnik	26	33
Preska (Medvode): Oblak Valentin	78	57
Rudnik (Ljubljana): Župnijski urad	68	66
Sora (Medvode): Močnik Josip, župn. upravitelj	100	89
Sostro (Dobrunje): Verce Franc, žpk.	69	50
Sv. Jakob (Dol pri Ljubljani): Supin Karel, župnik	141	112
Sv. Katarina (Medvode): Župnijski urad	30	30
Šmartin pod Šmarno goro (Št. Vid nad Ljubljano): Župnijski urad	159	122
Št. Vid nad Ljubljano: Jeglič Franc, župnijski upravitelj	171	102
Tomišelj (Ig pri Ljubljani): P. Krizolog Zajec	52	33

10. Moravče.

Blagovica (Lukovica): Grilj Frančiška	21	14
Brdo (Lukovica): Župnijski urad	93	70
Krašnja (Lukovica): Brecejnik Alojzij, župnik	33	30

Moravče: Nadžupnijski urad	140	110
Peče (Moravče): Peček Alojzij, župnik	37	27
Št. Gotard (Trojane): Župnijski urad	30	10
Št. Ožbalt (Trojane): Župnijski urad	10	3
Vače: Porenta Anton, župnik	35	20

11. Novo mesto.

Bela cerkev: Strah Jože, župnik	40	15
Brusnice: Stadler ferd. župn. uprav.	16	19
Mirna peč: Župnijski urad	40	17
Novo mesto: Župnijski urad	130	92
Pograd (Stopiče): Kirar Franc, župnik	12	19
Prečna: Gerčar Ivan, žup. upravitelj	48	26
Soteska (Straža pri Novem mestu): Župnijski urad	23	17
Stopiče: Župnijski urad	42	36
Šmarjeta pri Novem mestu: Žup. urad	37	27
Šmihel pri Novem mestu: Žager Pavel	64	50
Št. Peter pri Novem mestu: Žup. urad	42	
Toplice pri Novem mestu: Cuderman Jožef župnik	43	38
Kandija: Markič Josip, duhovnik	11	
Vavta vas (Straža pri Novem mestu): Kres Jože, župnik	50	40

12. Radovljica.

Begunje pri Lescah: Hiti Franc, žup. upravitelj	128	103
Bled: Župnijski urad	168	146
Bohinjska Bela: Drolc Martin, župnik	50	47
Bohinjska Bistrica: Župnijski urad	118	82
Brezje: P. Bonaventura Resman	64	52
Breznica (Žirovnica): Župnijski urad	209	171
Dobrava (Dobrava-Podnart): Žup. urad	22	26
Dovje (Mojstrana): Pečarič Franc, žpk.	118	108
Gorje: Petrič Gabrijel, župnik	282	244
Jesenice na Gor.: Govekar Leopold, vikar	210	188
Kamna gorica: Župnijski urad	80	74
Koprivnik (Bohinjska Bistrica): Mihelj Franc	42	50
Koroška Bela (Jesenice 3): Žup. urad	149	120
Kranjska gora: Čuk Karel, župnik	104	91
Kropa: Župnijski urad	67	65
Lesce: P. Krizostom Sekovanič, žpk.	70	60
Leše (Brezje): Kocjan Franica	50	38
Ljubno na Gor. (Podnart): Babnik K., župnijski upravitelj	54	52
Mošnje (Radovljica): Bleiweis Franc, župnik	46	43
Ovsiše (Podnart): Očepek Jožef, žpk.	30	24
Radovljica: P. Krizostom Sekovanič, župnik	165	147
Rateče-Planica: Cuderman Krist., žpk.	81	62
Ribno (Bled): Kramar Janez, župnik	75	56
Srednja vas v Bohinju: Fister Franc, župnik	229	166
Sv. Križ nad Jesenicami (Jesenice na Gor.): Župnijski urad	18	8
Blejska Dobrava: Duhovnijski urad	29	28

13. Ribnica.

Dobrepolje: Župnijski urad	224	100
Dolenja vas pri Ribnici: Župnijski urad	25	8
Draga: Lončar Franc, župnik	10	10
Gora (Sodražica): Dr. Ivan Samsa	16	18

Ribnica: Župnijski urad	73	40
Sodražica: Župnijski urad	43	46
Struge na Dol.: Kralj Franc, vikar	18	18
Sv. Gregor (Ortnek): Novak Stojan	55	30
Škocijan (Turjak): Zajec Ciril, župnijski upravitelj	30	22
Velike Lašče: Ramovš Jakob, župnik	45	46
Velike Poljane (Ortnek): Noč Ivan, žpk.	11	10

14. Škofja Loka.

Bukovščica (Selca nad Škofjo Loko): Hönligman Franc, župnik	41	41
Črni vrh (Polhov Gradec): Justin Anton	23	20
Dražgoše (Železniki): Lotrič Silvester	33	32
Javorje (Poljane nad Škofjo Loko): Župnijski urad	31	16
Leskovica (Gorenja vas): Verčič Anton	19	13
Lučine (Gorenja vas): Župnijski urad	18	14
Nova Oselica (Gorenja vas): Slabe Damjan	33	
Poljane nad Škofjo Loko: Tavčar Matej, župnik	137	96
Reteče (Škofja Loka): Župnijski urad	42	
Selca nad Škofjo Loko: Župnijski urad	179	156
Sorica: Kajzar Anton, cerkovnik	46	42
Stara Loka (Škofja Loka): Žup. urad	134	109
Stara Oseica (Gorenja vas): Žup. urad	26	19
Sv. Lenart (Selca nad Škofjo Loko): Švelc Anton	41	46
Škofja Loka: Golob Melhior, župnijski upravitelj	333	261
Trata (Gorenja vas): Župnijski urad	90	60
Zalilog (Železniki): Hribar Anton, žpk.	42	41
Žabnica: Verce Jožef, župnik	55	67
Železniki: Bertoncelj Valentin, župnik	122	125
Žiri: Župnijski urad	216	93

15. Trebnje.

Boštanj: Župnijski urad	35	37
Mokronog: Šladič Janez, župnik	44	23
Sv. Križ pri Litiji: Zajc Ivan, župnijski upravitelj	124	112
Št. Janž na Dol.: Župnijski urad	50	201
Št. Lovrenc ob Temenici (Velika Loka): Oblak Anton, župnik	20	7
Trebnje: Oblak Ciril, župnijski uprav.	290	270
Trebelno (Mokronog): Oražem Janko, župnik	30	30
Tržišče: Jenko Janez, župnik	30	73

16. Višnja gora.

Grosuplje: Papež Karel	40	34
Kopanj (Grosuplje): Kogovšek Ivan,	42	34
Lipoglav (Šmarje-Sap): Pečarič Martin	19	15
Polica (Višnja gora): Župnijski urad	62	48
Stična: Župnijski urad	30	20
Šmarje: Župnijski urad	38	39
Št. Jurij pri Grosupljem (Grosuplje): Zajc Anton, vik. nam.	30	41
Št. Vid pri Stični: Hladnik Janez, žpk.	139	142
Višnja gora: Vidmar Fr., župnik	72	40
Veliki Gaber (Št. Vid p. Stični): Rozman Jožef, eksp.	85	28

17. Vrhnika.

Revke (Vrhnika): Pipa Anton	32	16
Borovnica: Jerina Ciril	166	131

Dolenji Logatec: Remškar Valentin, župnik	21	39
Gorenji Logatec: Mons. Furlan Andrej, vikar	37	29
Horjulj: Nastran Franc	81	57
Hotedršica: Lušin Jože, župnik	50	60
Podlipa (Vrhnika): Župnijski urad	19	27
Presejše: Kočar Lojze, vikar	68	48
Rakitna (Borovnica): Župnijski urad	14	
Sv. Trije kralji na Vrhu (Rovte nad Logatcem): Ramšak Lambert	52	46
Št. Jošt nad Vrhniko (Horjulj): Oblak Janko	40	38
Vrhnika: Tavčar Martin, vikar nam.	194	148
Zaplana (Vrhnika): Župnijski urad	14	1

18. Zagorje ob Savi.

Dobovec (Trbovlje): Župnijski urad	30	40
Izlake (Medija-Izlake): Torkar Anton	88	
Kolovrat (Medija Izlake): Benedik Valentin, vikar	43	40
Loke pri Zagorju (Zagorje ob Savi): Benedik Valentin, eksp.	46	44
Radeče pri Zidanem mostu: Lovšin Anton, župnik	80	70
Sava: Šinkovec St., župnik	40	28
Svibno (Radeče pri Zid. mostu): Povše Leopold, župnijski upravitelj	43	40
Št. Jurij pod Kumom: Pleša Franc	37	28
Št. Lambert (Zagorje ob Savi): Župnijski urad	35	
Zagorje ob Savi: Markež Franc, dekan	231	243

19. Žužemberk.

Ajdovec (Dvor pri Žužemberku): Žup. urad	18	24
Dobrnica: Omahen Ignacij, župnik	66	62
Krka pri Stični: Župnijski urad	53	28
Sela pri Šumberku (Št. Vid pri Stični): Podlipnik Jos., župnik	19	10
Zagradec na Dol.: Župnijski urad	23	18
Žužemberk: Gnidovec Karel, dekan	50	20

Število udov 18.875

Slovensko Primorje.

1. Bovec.

Bovec: Župnijski urad	20
Log pod Mangartom: Župnijski urad	31
Soča in Trenta: Župnijski urad	25
Srpenica pri Bovcu: Zagoršek Franc, žup. uprav.	46

2. Cerkno

Bukovo (Hudajužna): Hvala Florijan, župnik	24
Jagersče (Cerkno-Jagersče): Žup. urad	22
Oreh (Cerkno): Bizalj K.	34
Šebrelje (Cerkno): Podobnik Slavko	50

3. Črniče

Osek (Šempas): Franke Fr., župnik	8
Sv. Križ pri Ajdovščini (Dobravljje): Župnijski urad	130

4. Dolina.

Vatovlje (Vremski Britof): Žup. urad 22

5. Dornberg.

Vogrsko (Volčja draga): Štolfa Ivan 18

6. Idrija.

Črni vrh nad Idrijo: Kobal Franc 134
Gore nad Idrijo (Idrija): Žup. urad 20
Idrija: Mestni župnijski urad 135
Idrija: Bevk M. 60
Ledine: Žakelj Mirko 31
Spodnja Idrija (Idrija): Župnijski urad 117
Zavrate (Idrija): Kogovšek Jakob 10

7. Kana.

Avče: Župnijski urad 12
Banjšice (Grčar): Lojk Alojzij, župnik 14
Levpa (Avče): Škarabot Mirko, župnik 50
Lom Sv. Lucija ob Soči: Žup. urad 29
Marijinocelje (Kanal ob Soči): Makar Alojzij, župnik 17
Ročinj: Zorko Stanko, žup. uprav. 28
Srednje (Ročinj): Zorko Stanko, vikar 13

8. Kobarid.

Borjana pri Kobaridu: Končan Leopold, žup. nam. 10
Breginj: Končan Leopold, župn. nam. 26
Lipek (Kobarid): Kragelj Jožko, žup. upravitelj 40
Kobarid: Kobal Ivan, žup. nam. 80
Logje (Breginj): Končan Leopold, žup. namestnik 14
Sedlo (Breginj): Končan Leopold, žup. namestnik 60
Trnovo pri Kobaridu: Zagoršek Franc, žup. uprav. 32

9. Komen.

Komen: Kos Viktor, dekan 46
Pliskovica (Komen): Delpin Ivan, žpk. 26
Škrbina (Komen): Žup. urad 17

10. Postojna.

Matenja vas (Prestranek): Cerar Anton, župnik 18
Orehok (Prestranek): Meziniec Ivan, župnik 18
Slavina (Prestranek): Gorše Martin, župnik 40
Vreme (Vremski Britof): Gulič Alojz 50

11. Solkan.

Grčar: Župnijski urad 52
Miren pri Gorici: Župnijski urad 89
Ravnica: Župnijski urad 28
Št. Peter pri Gorici: Berbuč Alfonz, župnik 42

12. Tolmin.

Grahovo ob Bači: Melmic Anton, župnijski uprav. 31
Ponikve (Slap ob Idrijci): Žup. urad 33
Sv. Lucija ob Soči: Premrl Janko, žpk. 52
Sv. Trojica — Kamno (Kobarid): Vikarijat 60

Št. Viška gora (Slap ob Idrijci): Župnijski

urad 35

Tolmin: Vodopivec Josip, župnik 24

Volčje: Kodermac Alojzij, župnik 86

13. Tomaj.

Dutovlje: Župnijski urad 52
Povir (Sežana): Milič Jožef, župnijski upravitelj 70
Sežana: Župnijski urad 60
Tomaj: Župnijski urad 37

14. Trnovo pri Ilirski Bistrici.

Jelšane: Božič Božidar 48
Knežak: Janez Krst. Kalan, župnik 60
Košana pri Št. Petru na Krasu: Žup. urad 65
Podgrađe (Jablanica pri Ilirski Bistrici): Grlj Milan 126
Zagorje na Krasu: Župnijski urad 90

15. Vipava

Budanje (Vipava): Debevec Ivan 69
Lozice (Št. Vid nad Vipavo): Žup. urad 24
Podraga (Št. Vid nad Vipavo): Premrl Franc, župnik 36
Podkraj (Col): Gnjezda Štefan, župnik 61
Vipava: Breitenberger Ignacij, dekan 93
Vrhpolje (Št. Vid nad Vipavo): Premrl Franc, župnijski upravitelj 17

število udov 2.908

Ostale jugoslovanske škofije.

Banjaluka 6 (8), Peograd 26 (24), Cvetlin 3 (—), Čakovec 1 (1), Draškovec 1 (—), Gornji Mihaljevec 19 (14), Gospič 1 (—), Gudurica 18 (31), Hraščina 1 (1), Ivanec 3 (—), Janjina 1 (1), Karlovac 10 (10), Knin 1 (1), Mačkovec 1 (1), Mursko Središče 6 (3), Odžaci 3 (4), Paraćin 1 (1), Pazin 1 (—), Podturen 3 (2), Požarevac 1 (1), Pazkrižje 19 (—), Povišće 1 (1), Skoplje 2 (—), Subotica 1 (1), Sušjeveca 1 (—), Trogir 4 (—), Šibenik 1 (—), Zagreb 53 (212).

Razni kraji.

Mogila (Poljska) 1 (1), Carey (USA) 1 (—).

Pregled udov Družbe sv. Mohorja 1947.

	dosmrtni	letni	skupaj
Lavantinska škofija	181	29.513	29.694
Ljubljanska škofija	168	18.707	18.875
Slovensko Primorje	1	2.907	2.908
Ostale jugoslov. škofije	3	186	189
Razni kraji		2	2
Naknadni naročniki		1.214	1.214
	353	52.529	52.882
leta 1946 z naknadnimi naročniki			46.169
leta 1947 več			6.713

Cenik knjig Družbe sv. Mohorja

Knjige nabožne vsebine		broš.	v. z.	Znanstvo		broš.	vez.
Jeglič dr. A.: Mesija, I. in II. del po . . .	16	60		Lukman dr. Fr.: Martyres Christi . . .	108	148	
vkup vezan				Brecelj dr. A.: Čuda in tajne življenja . . .	12	36	
Jeglič dr. A.: V boj za srečno krščansko življenje, I., II., III. del po	16			Trstenjak dr. Al.: Pastoralna psihologija . . .	220	242	
vkup vezan	74			Življenjepisi			
Podgorc V.: Slovenski Goffine	20	60		Kovačič dr. Franc: Slomšek, I., II. po . . .	12	—	
Rogač-Torkar: Življenje svetnikov, I. in II. del po	30	84		skupaj vezan	—	60	
Skuhala: Življenje našega gospoda Jezusa Kristusa	16	52		Koledarji			
Slomšek A. M.: Pastirski listi	6	32		Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1915, 1921, 1924, 1927, 1931 do 1940 po . . .	12	—	
Zore: Življenje svetnikov, 12., 13., 14. zvezek po	12	—		1946, 1947 po	24	—	
Cajncar dr. St.: Sveti Ciril Aleksandr. . .	20	—		Zemljepis			
Molitveniki		rd-ča obr.	zla'a obr.	Bohinjec-Dobida-Kranjec: Naše morje . . .	24	52	
Baraga-Rozman: Dušna paša	44	—		Cvetje iz domačih in tujih logov			
Karlin: Priprava na smrt	44	—		3. Horatius Flaccus: De arte poetica (Sovre A.)	14	36	
Kosar: Nebeška hrana, II.	44	—		4. Jurčič Josip: Jurij Kozjak (dr. M. Rupel).	18	44	
Podgorc: Evangeljska zak adnica	36	—		9. Vilko Novak: Izbor prekmurske književnosti	18	44	
Seigerschmied: Sv. Družina	36	—		10. Jos. Jurčič: Deseti brat (Koblar Fr.) . . .	34	60	
Skupoli: Duhovni boj	44	—		15. Erjavec: Hudo brezno (Logar Janez) . . .	—	36	
Škuica: Šmarnice	44	—		16. Stritar: Izbor mladinskih spisov (Koblar dr. Francé)	20	44	
Studenci žive vode		broš.	vez.	17. Erjavec: Živalske podobe (Logar J.) . . .	24	52	
Cajncar: Oče naš	52	76		18. Slomšek A. M.: Blaže in Nežica	24	44	
Fajdiga: Pisma o trpljenju	10	34		19. Breznik dr. A.: Jezik naših časnikarjev in pripovednikov	32	62	
Muzikalije				20. Jurčič: Sosedov sin	24	52	
Aljaž: Slovenska pesmarica, I. II., po . . .	24	—		Cvetje iz tujih logov			
vkup vezana	—	83		I. Homer: Iliada (Sovre Anton)	36	64	
Lukman dr. Fr.: Majnik poje, glasovi . . .	8	—		II. Sofokles: Kralj Oidipus (Sovre A.) . . .	32	60	
Mihelčič Al.: Zdrava Marija, partitura . .	70	—		Mohorjeva knjižnica			
Luževič Fr. Slovenska maša, broš.	25	—		12. London J.: Kristof Dimač	28	52	
Pesništvo				13. Kmetova: Sv. Frančišek Asiški	28	52	
Kunčič: Mlada njiva	—	60		15. Malesič Matija: Kruh	40	64	
Pesništvo g.ej tudi pod Mohorjevo knjižnico in Cvetjem!				19. Bertelli: Jurček Kozamurček	24	52	
Razno				31. Brideux: Rdeča suknja (drama)	28	52	
Vodopivec: Da se poznamo	10	18		32. Albanov: Med življenjem in smrtjo . . .	50	72	
Moravski: Slovenski Korotan	20	—		38. Seljak Fr. (Bevk Fr.): Kamnarjev Jurij	40	64	
Krek dr. J.: Izbrani spisi, II. zv. 1., 2. sn. IV. zvezek, po	52	76		54. Minclov-Vdovič: Ko so hrastje šumeli	—	80	
Družinska knjižica	4	—		65. Magajna: Graničarji	24	48	
Slovstvena knjižnica				74. Bevk: Huda ura	34	56	
Žigon dr. A.: Prešeren poet in umetnik . .	36	60		76. Scoville-Holeček: Za Inkovim smragdom	40	64	
Žigon dr. A.: Prešernova čitanka	24	—		81. Ksaver Meško: Pasijon	24	48	
Žigon dr. A.: Prešernova čitanka in komentar	36	60		91. Plestenjak: Bajtarji	12	34	
Detelovi zbrani spisi I. del	107	148		108. Stojanova Cveta: Zbegano gnezdo . . .	40	68	
Detelovi zbrani spisi II. del	100	140		115. Cajncar St.: V planinah	9	24	
				117. Sienkiewicz-Glonar: Quo vadis, I. del	20	48	

Pisma				Za vplačilo s čekovno položnico		Navadne in povzete nakaznice		Tiskovine		Poslovni papirji		Vzorci	
tuzemstvo		inozemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo	
do g	din	do g	din	do din	din	do din	din	do g	din	do g	din	do g	din
20	2'50	20	5'—	50	—50	50	2'—	50	0 50	50	2'—	50	1'—
50	4'—	preko 20 g		100	1'—	100	3'—	100	1'—	100	2'50	100	1'50
250	6'—	za vsakih		250	1'50	250	5'—	250	2 50	250	3'—	250	2'—
500	9'—	20 g ali del		500	2'—	500	7'—	500	4'—	500	4'—	500	3'—
1000	15'—	te teže po		1000	2'50	1000	10'—	1000	5'—	1000	6'—		
2000	25'—	3'— din več		2500	3'—	2500	15'—	2000	9'—	2000	10'—		
največja teža 2 kg				5000	4'—	5000	20'—	3000	16'—	največja teža 2 kg		največja teža 500 g	
				10000	6'—	7500	25'—	do 2 kg, če je ena vezana knjiga 3 kg					
				25000	8'—	10000	30'—	Za inozemstvo:		Za inozemstvo:		Za inozemstvo:	
				50000	10'—	pristojb. se plača v gotov.		za vsakih 50 g ali del te teže 1 din		najmanjša pristojbina 5 din		najmanjša pristojbina 2 din	
				100000	12'—	inozemstvo:		Za inozemstvo:					
				se plača v gotovini		100	4'50	za vsakih 50 g ali del te teže 1 din					
				Za ček. izplačila na dom:		200	5'—						
				100	1'—	300	5'50						
				1000	2'—	400	6'—						
				3000	3'—	500	6'50						
				5000	5'—	600	7'—						
				preko	7'—	700	7'50						
				na pošti:		800	8'—						
				500	1'—	900	8'50						
				2500	2'—	1000	9'—						
				5000	3'—	za brz. nakaz. poleg redne pristojb. še ekspresnine in brz. pristojbina po številu besed							
				preko	5'—								
Paketna tarifa													
do teže teža				do vrednosti din									
kg	pristojb.	100	500	1000	2500	5000							
1	7'—	9'—	10'—	13'—	17'—	22'—							
3	12'—	14'—	15'—	18'—	22'—	27'—							
5	16'—	18'—	19'—	22'—	26'—	31'—							
10	25'—	27'—	28'—	31'—	35'—	40'—							
15	35'—	37'—	38'—	41'—	45'—	50'—							
20	45'—	47'—	48'—	51'—	55'—	60'—							
Za ločenko se računa za polovico težne pristojbine več. Za ekspresno dostavo paketa do 5 kg 12 din, pri paketih preko 5 kg za ekspresno dostavo obvesila o dohodu 6 din.													
Paketi s svežim sadjem													
do 6 kg				7'—									
do 9 kg				10'—									
do 12 kg				12'—									
Vrednostna pisma													
a) težna pristojbina				100	2'—								
b) vrednost. pristojb.				500	3'—								
				1000	6'—								
				2500	10'—								
				5000	15'—								
				10000	20'—								
za vsakih nadaljnjih 1000 din po 1 din več do zneska 500 000 din													

Titovi zavodi

LITOSTROJ

Ljubljana

Kmetovalci!

PETLETNI PLAN

BOSTE LAŽJE
DOSEGLI
Z UPORABO
GNOJIL

**APNENEGA
DUŠIKA IN
NITROFOSKALA**

PRODUKTI:

Karbid
Apn. dušik 20% N
Nitrofoskal 8-8-8
Ferokrom
Amonijak kompr.
Amonijačna voda

Amonijev sulfat
Sečnina
Korund
Kisik
Dissous plin
Ogljikov dioksid
Žvepleni dioksid

Tvornice dušika Ruše

Z ZAVAROVANJEM SVOJEGA ŽIVLJENJA
IN SVOJEGA IMETJA KORISTITE SEBI IN
PRISIPEVATE K SKUPNEMU NAPREDKU

L RŽAVNI ZAVAROVALNI ZAVOD

RAVNATELJSTVO ZA LR SLOVENIJO V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA 19
POSLOVALNICE: LJUBLJANA, MARIBOR, CELJE, NOVO MESTO, VIPAVA

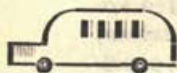
ZASTOPNIKI SO V VSEH KRAJIH

Sodoben promet do zadnje vasi!
DRŽAVNO AVTOBUSNO IN PREVOZNIŠKO
PODJETJE SLOVENIJE

DAPPS

Vzdržuje vse redne avtobusne linije
Slovenije in redne tovarne avto-
proge za prevoz kosovnega blaga.

Krajevni in medkrajevni prevoz
blaga in pohištva - prevoz težjih
strojev s specialnimi vozovi - tran-
sportna zavarovanja - spedicija.

INFORMACIJE IN PRODAJA VOZOVNIC
Biljeternice DAPPS-a v Ljubljani, Celju
in Mariboru ter tovarna postajališča v
vseh večjih krajih.

DRŽAVNA
TOVARNA
KLOBUKOV IN
SLAMNIKOV

Universale

DOMŽALE
SLOVENIJA

Proizvaja prvovrstne volne-
ne tuljce, klobuke, smučarske
kape, slamnike za domači trg
in inozemstvo

Kvalitetna roba za održav-
ljanje - dokaz povečanja
življenjskega standarda
delovnega ljudstva!

Kvalitetna roba za inozem-
stvo - dokaz povečanja
ustvarjalnih zmogljivosti
u petletki!

GLAVNI ODBOR AFŽ
IN «KMEČKI GLAS»
IZDAJATA MESEČNIK

„kmečka žena“

*ki v poljudni obliki govori
o žicljenju in delu žene na
vasi. V tej reviji bo našla
žena razvedrilo, pomoč
pri delu in praktične na-
svete za gospodarstvo in
vzgojo. Delovne žene iz
podeželja, naročajte in
širite to svoje glasilo, ki
mora postati prijatelj in
učitelj vsake žene na vasi.*

Naročajte jo na upravi „KMEČKA ŽENA“, Poljanski nasip 10

Ob priliki obiska v Ljubljani se
oglasite v gostinskih podjetjih
MLO, kjer boste dobro postreženi

RESTAVRACIJE

Rio
Slamič
Figovec
Keršič
Daj-dam
Veseli
Emona
Nebotičnik
Tivoli

KAVARNI

RIBNIK

GLAVNI ODBOR AFŽ

Izdaja mesečno revijo „Naša žena“, ki s preprosto besedo obravnava vsakdanje probleme iz življenja in dela naših mater in deklet.

Delavne žene!

Naročajte, berite in širite ta list, ki je namenjen vsem protifašističnim ženam Slovenije

„Naša žena“

Letna naročnina znaša 132 din ali mesečno 11 din. Naročnina se plačuje četrtletno. Pišite na Upravo „NAŠE ŽENE“ Ljubljana, Miklošičeva 16

TOVARNA
VIJAKOV
IN ŽEBLJEV
V KROPI

Plamen

matični vijaki - zakovice
kovani žebliji za gradnje
žebliji za jam - ke tračnice
žebliji za planinske in de-
lovne čevlje - patent
LATO in drugo okovje
za smuči - umetno ko-
vani izdelki iz železa:
lestenci, svečniki, pepel-
niki, okenske mreže,
okovje za vrata itd.

Državno trgovsko podjetje

ŽIVINOPROMET

LJUBLJANA
KREKOV TRG 1

nakupuje in prodaja
na debelo vse vrste
živine in živinske krme
Od vseh živinorejskih
in kmetijsko-obdelo-
valnih zadrug odkupu-
jemo in za njih dobav-
ljamo vse vrste plemen-
ske, vzrejne in delovne
živine. - Zahtevajte
pismene informacije

MLO MESTNA PODJETJA PRI MLO BLED

TRGOVSKA PODJETJA

Galanterijska trgovina
„Naša knjiga“

ZASTOPSTVO „JUGOPETROL“

Bencinska črpalka

PROIZVAJALNA PODJETJA

Vodov. inst. in ključ. delavnica
Mehanična delavnica
Elektroinštalacija
Mesarija in klavnica
Parna pekarna
Kamno lom in peskolom
Vrtnarija

KINO PODJETJE

GOSTINSKA PODJETJA

Ljudska restavracija (Rikli)
Restavracija Mlino (Štarkl)

USLUŽNA PODJETJA

Avtoprevoznništvo
Kopalnice

KOMUNALNA PODJETJA

Mestni vodovod
Mestne zgradbe

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD V LJUBLJANI

vabi k naročbi na novo knjižno serijo
za leto 1947-48, ki obsega naslednje knjige:

1. Miško Kranjec, Fara sv. Ivana. Roman. 436 strani.

Novo delo priznanega pripovednika, ki v tem obsežnem romanu prikazuje življenje v Slovenskih gorah pred drugo svetovno vojno.

2. Nikolaj Leskov, Izbrane povesti. 296 strani.

V tej knjigi enega najpomembnejših ruskih pisateljev 19. stoletja, mojstra povesti in novele, so zbrane njegove najznačilnejše mojstrovine, polne lepote in nepozabnih podob iz življenja.

3. Ivo Andrić, Most na Drini. Višegrajska kronika. Okrog 350 strani.

Ta roman enega izmed vodilnih pisateljev nove Jugoslavije je bil lani nagrajen z najvišjo državno nagrado. Okrog mosta na Drini je združena množica človeških dogodkov in usod skozi več stoletij.

4. Stendhal, Lucijan Leuwen. Roman. 530 strani.

Klasik francoskega in svetovnega romana, avtor znanih romanov »Rdeče in črno« in »Parmska kartuzija«, se nam tudi v tem svojem delu, ki nam nudi polno prodornih pogledov v življenjsko problematiko, razkriva kot silen realistični oblikovalec.

5. Ciril Kosmač, Domovina na vasi. Povest. Okrog 280 strani.

Življenje in trpljenje našega ljudstva na Primorskem v času fašistične tiranije je dobilo v Cirilu Kosmaču umetniško zrelega opisovalca.

6. in 7. Theodor Dreiser, Ameriška tragedija. Roman v dveh knjigah. Skupaj okrog 900 strani.

Roman, ki sodi med najpomembnejša dela ameriške literature ter odpira bralcu široke in globoke poglede v življenje ljudi onkraj oceana. Mojstrovina družbenega kritika, izkušenega pisatelja in tankočutnega dušeslovca hkrati.

Naročnina za 7 okusno opremljenih, vezanih knjig znaša din 750.— in se plačuje v 10 zaporednih mesečnih obrokih po din 75.—, začevši s 1. novembrom 1947. Prvi dve knjigi sta že dotiskani.

Prijatelji dobre in lepe knjige naj se na novo knjižno zbirko Slovenskega knjižnega zavoda v Ljubljani naročijo v najbližji knjigarni »Naše knjige«. Pohitite z naročilom, ker je naklada omejena. Zgoraj navedene knjige bodo v prosti prodaji po izidu znatno dražje.

Ali ste že član Prešernove knjižnice?

Knjige Prešernove knjižnice so najcenejše slovenske knjige. Za leto 1948 je Prešernova knjižnica pripravila za svoje naročnike 4 obsežne, lepe in dobre knjige za nizko naročnino din 65.— Te knjige obsegajo skupaj okoli tisoč strani.

Prihodnje leto bodo knjige Prešernove knjižnice prav tako dobre, lepe in cenene. Zato postanite člani Prešernove knjižnice! Priglasite se za naročnike v najbližji knjigarni »NAŠE KNJIGE« ali pri poverjeniku v svoji vasi, v svoji tovarni, v svoji ustanovi!

Slovenski knjižni zavod v Ljubljani.

FOTO PARFUMERIJA

VATA • KEMIKALIJE
GUMI • GALANTE
RIJA • KOSMETIČNI
IZDELKI IN SANI
TETNO BLAGO

BOŽIČ DRAGO

CELJE • PREŠERNOVA 11

Anton Lečnik

Celje - Tomšičev trg 4

u r o
zlato
optika

Moderno urejena delavnica

JOSIP JAGODIČ

CELJE

GUBČEVA 2

TELEFON ŠT. 191

Železnina

Špecerija

FRANC
Čuk
CELJE

Specialna trgovina
suhih, oljnatih, umet-
niških in lakastih barv,
firneža, terpentina, ki-
ta, mavca, kleja, kar-
boleja in raznega olja

Tekoči račun pri Denarnem zavodu za Slo-
venijo, podružnica Celje - Telefon št. 162

OKRAJNA POSLOVNA ZVEZA
NABAVNO-PRODAJNIH ZADRUG
V CELJU ZA OKRAJ CELJE-OKOLICA

*vrši vse odkupe,
dobavlja vse vrste
blaga Naprozam
ter daje od strani
zadružnega sek-
torja velik pri-
pomoček k 100%
izvedbi 5-letnega
plana*

CELJSKA MESTNA HRANILNICA

NASPROTI KOLODVORA

POD UPRAVO MESTNEGA LJUDSKEGA ODBORA CELJE

SPREJEMA HRANILNE VLOGE NA KNJIŽICE IN TEKOČI RAČUN
DAJE POSOJILA • ZA VSE VLOGE IN OSTALE OBVEZE HRA-
NILNICE JAMČI POLEGLASINEGA PREMOŽENJA, DRŽAVA

Gams Draga

mehanično podjetje

CELJE • STANETOVA 18

Galanterijsko
in stavbno
kleparstvo

Franjo Dolžan

CELJE • Tel. 245

Koncesionirani
vodovodni
inštalater

OKRAJNA

OSKRBUJE 9 ČLANIC
KMETIJSKIH NABAVNO-
PRODAJNIH ZADRUŽ
OKRAJA KOČEVJE

P

OSLOVNA
ZVEZA
NABAVNO-
PRODAJNIH
ZADRUŽ
V KOČEVJU

VRŠI ODKUP IN DISTRIBUCIJO BLAGA
ZADRUŽNO DELO - GOTOV USPEH!

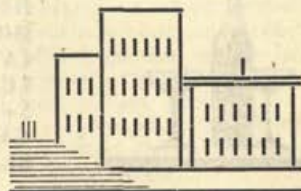
Konrad Golobčanec

mestni stavbenik

CELJE

Mariborska cesta 60

Telefon 172

*Močna zadružna organizacija je jamstvo, da izginejo špekulanti,
členobozirjanci vseh vest!*

REPUBLIŠKA POSLOVNA ZVEZA **NABAVNO - PRODAJNEGA ZADRUŽNIŠTVA LR SLOVENIJE**

z vsemi svojimi članicami Okrajnimi poslovnimi zvezami Naproz, Potrošniškimi zadrugami Ljubljana, Maribor in Celje in z vsemi Kmetijsko nabavno - prodajnimi zadrugami dela v cilju čim bolj zadovoljiti producenta - pridelovalca in zbiralca raznih rastlin in čim cenejše nuditi blago kupcu oziroma petrošniku.

Nabavno - prodajno združništvo se s svojim novim načinom poslovanja vključuje v plansko gospodarstvo in s tem krepi našo novo državo in dviga živiljenjski standard delovnega ljudstva

Vstopajte v zadruge kot člani, prodajajte jim svoje produkte in kupujte pri njih vse potrebno blago!

Gastinska, zdraviliška - gostinska in slatinska podjetja LRS

INFORMACIJE:

Ravnateljstva
podjetij
in vse
poslovalnice
Putnika

HOTEL SLON, Ljubljana • **HOTEL UNION**, Ljubljana, s priključenim lškim domom • **HOTEL OREL**, Maribor, s priključenim kavarno Astorija • **HOTEL EVROPA**, Celje • **HOTEL EVROPA**, Kranj • **GRAND - HOTEL TOPLICE**, Bled, z depandansama hotel Jadran in hotel Korotan • **HOTEL JEZERO**, Bled (preje Park - Hotel), z restavracijo in kavarno Kazina • **HOTEL JELOVICA**, Bled, z depandanso hotel Blegaš • **HOTEL ZLATOROG** ob Boh. jezeru, Stara Fužina v Bohinju • **DOM POD PRISOJNikom**, (bivši hotel Erika) Kranjska gora, (v gradnji) • **DOM V PLANICI**, Planica • **DOM NA POLJUKI**, Srednja vas v Bohinju, (v gradnji) • **DOM NA JEZERSKEM**, Zg. Jezersko • **JAMSKA RESTAVRACIJA**, Postojna • **ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA SLATINA** • **ZDRAVILIŠČE RADENSKA SLATINA**, Slatina - Radenci • **ZDRAVILIŠČE DOBRNSKE TOPLICE**, Dobrna pri Celju • **ZDRAVILIŠČE ČATEŠKE TOPLICE**, Čatež ob Savi • **ZDRAVILIŠČE DOLENJSKE TOPLICE**, **ZDRAVILIŠČE ŠMARJEŠKE TOPLICE**, Šmarjeta pri Novem mestu • **SLATINSKO PODJETJE ROGAŠKA SLATINA** • **SLATINSKO PODJETJE RADENSKA SLATINA**, Slatina - Radenci, s priključenim Petanjsko Slatino

SEMENARNA ZA SLOVENIJO

Skrbi za povečanje in izboljšanje proizvodnje prvovrstnih semen.
Nakupuje in prodaja vse vrste kmetijskih, zelenjadnih in
cvetličnih semen z z jamčeno semensko vrednostjo.

*

CENTRALA: LJUBLJANA

Gospodsvetska c. 5

TELEF. ŠTEVILKE:
23-16, 30-95 in 43-34

Prodajalne:

LJUBLJANA:

Gospodsvetska c. 5
Nabrežje 20. sept.

Poslovalnica in prodajalna:

MARIBOR
Vetrinjska 30

Mestna hranilnica ljubljanska

NAJVEČJA
HRANILNICA
SLOVENIJE

LJUBLJANA
Prešernova ul. 3

Telefon 20-16, 26-16 in 38-18

Daje posojila

za obnovo gospodarstva in poživitev
delavnosti

Sprejema vloge

na ugodno obrestovanje, ki so vsak
čas izplačljive

Tekoči računi

naložbe varovancev — sodno depozitno
mesto

Organizira narodno var-
čevanje - Koncentrira
prosta kratkoročna sred-
stva krajevnih uradov in
podjetij - Opravlja za Me-
stni ljudski odbor glav-
nega mesta Ljubljane bla-
gajniško službo in vse
bančne posle

D

Gozdni posestniki, kmetje!

Vključite se v naš petletni načrt s tem, da prodajate vse gozdne proizvode: hlodovino; rezan. lesan, jamski. celulozni in taninski les; trda in mehka drva, oglje, lubje ter krajnike

D

Dravskemu gozdnemu gospodarstvu
ODSEK ZA NAKUP LESA • MARIBOR

KI KUPUJE PO URADNIH CENAH VSE VRSTE LESA PO SVOJIH NAKUPOVALCIH V OBMOČJU POSLOVALNIC: RUŠE, DRAVOGRAD, MEŽICA, SLOVENJ GRADEC, SLOV. BISTRICA, PTUJ, MUR. SOBOTA

SMOLA

SUROVINA ZA INDUSTRIJO
DOHODEK IN ZASLUŽEK
ZLATO NAŠIH BOROV

*Pridobivaj jo, preden
posečeš bor!*

*Za navodila se obrni
na najbližjo državno
gozdno upravo*

Povečanje kmetijske proizvodnje zavisi od pravočasne in dobre oskrbe kmetijstva!

KMETIJSKI STROJI IN ORODJE - UMETNA
GNOJILA - ZAŠČITNA SREDSTVA PROTI
BOLEZNIM RASTLIN IN ŠKODLJIVCEM - VI-
NOGRADNIŠKO-KLETARSKÉ POTREBŠČINE

UPRAVA ZA OSKRBOVANJE KMETIJSTVA

PRI MINISTRSTVU ZA KMETIJSTVO
IN GOZDARSTVO LR SLOVENIJE

LJUBLJANA, TAVČARJEVA ULICA 1
Telefon 40-51 - Brzjav: „KMETOS“ Ljubljana

S PODJETJI ZA OSKRBOVANJE KMETIJSTVA:

»KMETIJSKI MAGAZIN« - LJUBLJANA
Tyrševa c. 29, telefon 21-05, Brzjav „KMEZIN“, Ljubljana

»KMETIJSKI MAGAZIN« - CELJE
Aškerčeva 14, telefon 1-65, Brzjav „KMEZIN“, Celje

»KMETIJSKI MAGAZIN« - MARIBOR
Meljska 10, telefon 29-31, Brzjav „KMEZIN“, Maribor

»KMETIJSKI MAGAZIN« ŠEMPETER pri GORICI
Brzjav „KMEZIN“ Šempeter pri Gorici

Državna posestva, kmečke obdelovalne zadruge, kme-
tovaici, vinogradniki, sadjarji obračajte se za nabavo
potrebnosti in za strokovne nasvete na naše naslove!

5 LETNI PLAN ELEKTRI- FIKACIJE IZPOLNJUJEJO

DRŽAVNE
ELEKTRARNE
SLOVENIJE

S SVOJIMI OBRATI IN DELAVNICAMI

DES hočejo elektrificirati vso Slo-
venijo do poslednje vasi in kraja

ELEKTRIKO
vsakemu industrijskemu obratu!

ELEKTRIKO
v poslednjo kmečko hišo ali gospodarstvo!

Petletni plan

naše kinematografije je ponos našim filmskim delavcem, vzpodbuda za nove napore in nove uspehe. Njegova izvedba bo omogočila, da bodo dobri filmi dostopni slehernemu delovnemu človeku v mestu in na deželi

Podjetje za razdeljevanje filmov LRS
LJUBLJANA, Bethovnova ulica 4/I

MESTNI LJUDSKI ODBOR
ZA GLAVNO MESTO LJUBLJANO

**DIREKCIJA
TRGOVSKIH
PODJETIJ**

PODJETJA:

PREHRANA, Tyrševa 15

MLEKO, Maistrova 10

SADJE - ZELENJAVA,
Dolničarjeva 4

MANUFAKTURA -
GALANTERIJA, Tyrševa 28

USNJE-ČEVLJI, Sv. Petra c. 41

KURIVO, Miklošičeva 15

STROJPIŠ, Gajeva 5

ŽELEZO, Wolfova 12

URA, Prešernova 3

OKRAJNA POSLOVNA ZVEZA NABAVNIH IN PRODAJNIH ZADRUG, KRŠKO

vrši preko svojih članic nakup nseh kmetijskih pridelkov, gozdnih sadežev, zdravilnih zelišč, ter sprejema naročila za iste.

Telefon 34 - Železniška postaja VIDEM-KRŠKO

**Les obnovi domovine!
Les zamejstvu!**

Zveza lesnih zadrug
zadruga z omejenim jamstvom

LJUBLJANA
Telefon 3905

MARIBOR
Telefon 2671

CELJE
Telefon 275

Vinarska
zadruga

Tekoči račun
pri Narodni
banki, Maribor
številka 409101

MARIBOR
TRG SVOBODE 3

UPRAVA ŽELEZNIŠKIH GOSTINSKIH OBRATOV LJUBLJANA

nudi potujočemu občinstvu v svojih obratih:
V KOLODVORSKIH RESTAVRACIJAH

LJUBLJANA	ZIDANI MOST
PRAGERSKO	MARIBOR
JESENICE	NOVO MESTO
HAKEK	POSTOJNA
DIVAČA	ŠT. PETER NA KRASU

vedno topla in mrzla jedila ter alkoholno in brezalkoholno pijačo

V KOLODV. OKREPČEVALNICAH

DRAVOGRAD

KRANJ

BISTRICA - BOH. JEZERO

KRANJSKA GORA

SEVNICA

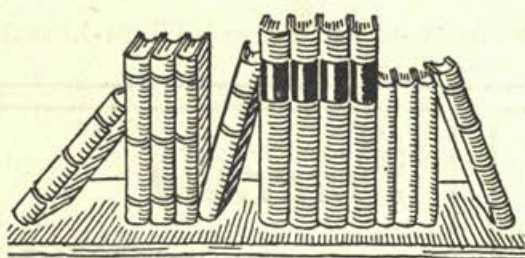
*pa mrzla jedila in vsakovrstne
pijace po zmernih cenah*

*Železničarji imajo pri topli hrani 30%,
pri mrzli hrani pa 10% popust.
Udarniki vseh panog gospodarstva pa
imajo kadar so na potovanju pri topli
hrani 50%, a pri mrzli hrani 10% pop.,
če se izhažejo z udarniško izkaznico.*

Vsi obrati so odprti od 5^h zj. do 23^h zvečer, le restavracija Ljubljana do 2^h ponoči.

UPRAVA ŽGOB Z. Ž. P. D. N. J. LJUBLJANA

Dobra knjiga

JE NAJVEČJI
PRIJATELJ
DELOVNEGA
ČLOVEKA

ZALOŽBA TISKARNE DRUŽBE SV. MOHORJA V CELJU

ZALAGA NAJVEČ IZVIRNA DELA

*Naročajte
mladinske, leposlovne,
dramske, pesniške in
znanstvene knjige*

Preberite seznam knjig, ki je priložen v Koledarju.
Pišite dopisnico in frankirajte z 1,50 din na ločev:

**ZALOŽBA TISKARNE DRUŽBE
SV. MOHORJA V CELJU, POŠTNI PREDAL 33**

TISKARNA DRUŽBE SV. MOHORJA V CELJU

TISKOVNA IN PRODUKTIVNA
ZADRUGA Z OMEJ. JAMSTVOM

T I S K A R N A
KNJIGOVEZNICA
IZDELOVALNICA
Š T A M P I L J K
KNJIGARNA
T R G O V I N A
S P A P I R J E M
Z A L O G A K N J I G

TISKARNA DRUŽBE SV. MOHORJA V CELJU